

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

DEMOKRASİ DÖNEMİNDE BULGARİSTAN’DA DİN EĞİTİMİ

DOKTORA TEZİ

Ali MEHMEDOV

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Suat CEBECİ

HAZİRAN – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

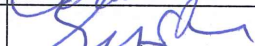
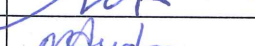
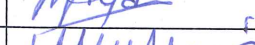
DEMOKRASİ DÖNEMİNDE BULGARİSTAN'DA DİN EĞİTİMİ

DOKTORA TEZİ

Ali MEHMEDOV

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

"Bu tez 28/01/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Suat CEBECİ	BAŞARILI	
Prof. Dr. M. Emin AY	BAŞARILI	
Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK	BAŞARILI	
Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Mahmut ZENGİN	BAŞARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Ali Mehmedov
Öğrenci Numarası	:	1160D10013
Enstitü Anabilim Dalı	:	Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Demokrasi Döneminde Bulgaristan'da Din Eğitimi
Benzerlik Oranı	:	% 8

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

16/07/2019

Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafıma yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....

Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Suat Cebeci

Tarih: 16/07/2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Batı'da olduğu gibi Bulgaristan'da da, dinin ve din eğitiminin önemli dönüşüm ve yönelimleri olmuştur. Bulgaristan'daki din eğitimi politikalarındaki dönüşüm ve yönelimler tetkik edildiğinde bunların siyasal değişimlerle paralel bir düzleme sahip olduğu görülür. Bulgaristan'ın bağımsızlığından bu yana siyasal hayattaki değişim ve dönüşümler, ülkede din eğitimi politikalarını doğrudan etkilemiştir. Ülke, 1989 yılında siyasi rejim değişikliğine giderek komünizmden demokrasiye geçiş yapmıştır. Bulgaristan'da din eğitimi alanındaki dönüşümü ve bu çerçevede oluşan yönelimleri tespit etme ihtiyacını doğurmuştur.

Bu tezin ortaya çıkmasında, araştırmamı sahiplenerek titizlikle takip eden ve zor anlarımda bana yol gösteren kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Suat Cebeci'ye değerli katkı ve emekleri için sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Konu ile ilgili değerli tavsiyelerde bulunan Prof. Dr. Hacı Mehmet Günay, Prof. Dr. Abdulvahit İmamoğlu, Doç. Dr. Ayşe Zişan Furat, Doç. Dr. Mahmut Zengin ve Doç. Dr. Sezai Küçük'e, savunma jürimde bulunup katkı veren Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın ve Prof. Dr. Mehmet Emin Ay'a teşekkürlerimi sunarım. Tezimin yazım esnasında ve tercüme etmemde bana yardımcı olan Ümit Dursun ve Ashkan Alkan'a teşekkür ediyorum. Ayrıca çalışmamla ilgili araştırma imkânı sunan İSAR vakfı'na ve İSAM kütüphanesi'ne teşekkür ederim. Maddi ve manevi desteklerinden dolayı da YTB'ye teşekkür ederim. Bulgaristan Başmüftülük yetkililerine de teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Son olarak, maddi ve manevi olarak destekleyen ve her anımda yanımda olup huzur veren anneme ve kardeşime şükranlarımı sunarım. Birlikte geçirmemiz gereken vakitlerinden çaldığım ve hayatımda varlıklarıyla en büyük destekçim olan sevgili eşime ve çocuklarıma teşekkür ediyorum.

Ali MEHMEDOV

28.06.2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BULGARİSTAN'DA DEMOKRATİKLEŞME ÖNCESİ SİYASAL, DİNİ VE DİN EĞİTİMİNDEKİ GELİŞMELER	7
1.1. Bulgaristan'ın Yakın Tarihte Siyasi Durumu	7
1.1.1. Osmanlı'nın Son Döneminde Bulgaristan.....	7
1.1.2. Prenslik Dönemi (1878-1908).....	10
1.1.3. Krallık Dönemi (1909-1944).....	12
1.1.4. Komünist Dönem (1944- 1989)	15
1.2. Bulgaristan'ın Dini Durumu	17
1.3. Bulgaristan'da Din Eğitiminin Tarihi Gelişimi (1878-1989)	19
1.3.1. Bulgaristan'da Bağımsızlıktan (1878) 1945'e Kadar Din Eğitimi.....	19
1.3.1.1. Hıristiyanların Din Eğitimi.....	20
1.3.1.2. Müslümanların Din Eğitimi.....	24
1.3.2. Komünist Döneminde (1944-1989'a kadar) Din Eğitimi.....	33
1.3.2.1. Hıristiyanların Din Eğitimi.....	33
1.3.2.2. Müslümanların Din Eğitimi.....	35
BÖLÜM 2: DEMOKRASİ DÖNEMİNDE BULGARİSTAN'DA DİN EĞİTİMİNİN HUKUKİ TEMELLERİ (1989-2018)	38
2.1. Bulgaristan'da Din-Devlet İlişkileri ve Din Eğitimi Kurumları (1989-2018)	38
2.1.1. Din Devlet İlişkileri	38
2.1.1.1. İnanç ve İbâdet Hakkı.....	42
2.1.1.2. Din Eğitim-Öğretimi Hakkı.....	46
2.1.2. Eğitim Sistemi.....	51
2.1.3. Din Eğitimi.....	58
2.1.3.1. Din Eğitiminin Amacı.....	58

2.1.3.2. Din Eğitimi Dersine Ayrılan Süre.....	60
2.1.3.3. Devlet Okullarında Din Eğitimi Üzerine Yapılan Tartışmalar.....	60
BÖLÜM 3: GÜNÜMÜZDE BULGARİSTAN'DA HRİSTİYANLARIN VE MÜSLÜMANLARIN DİN EĞİTİMİ.....	73
3.1. BULGARİSTAN'DA HRİSTİYANLARIN DİN EĞİTİMİ..	73
3.1.1. Devlet Okullarında Hristiyanların Din Eğitimi.....	73
3.1.1.1. Ders Kitapları.....	83
3.1.1.2. Din Dersi Öğretmenleri.....	85
3.1.2. Lise Seviyesinde Dini Eğitim Veren Okullar (Sofya Ruhban Okulu Örneği).....	87
3.1.3. Yüksek Hristiyan Din Eğitimi (Teoloji Fakültesi Örneği).....	92
3.1.4. Bulgaristan'da Hristiyan Yaygın Din Eğitimi.....	104
3.1.4.1. Aziz Kiril ve Metodiy Kilisesi'nin Enorya Merkezi.....	104
3.1.4.2. Aziz Nikolay Çudotvoret's Rus Kilisesi'nin Çocuklar için Pazar Okulu.....	105
3.1.4.3. Aziz Gorazd Enorya Merkezi.....	106
3.1.4.4. Pokrov Bogorodiçen Enorya Merkezi.....	106
3.1.4.5. Aziz Paraskeva Kilisesi.....	106
3.1.4.6. Preobrajenie Gospodne Kilisesi'nin Kilise Okulu.....	107
3.2. BULGARİSTAN'DA MÜSLÜMANLARIN DİN EĞİTİMİ.....	107
3.2.1. Devlet Okullarında Müslümanların Din Eğitimi.....	107
3.2.1.1. Ders Kitapları	114
3.2.1.2. Din Dersi Öğretmenleri.....	123
3.2.2. İmam-Hatip Liselerinde Din Eğitimi.....	125
3.2.2.1. Şumnu İmam Hatip Lisesi (Şumnu İHL).....	125
3.2.2.2. Mestanlı İmam Hatip Lisesi (Mestanlı İHL).....	126
3.2.2.3. Rusçuk İmam Hatip Lisesi (Rusçuk İHL).....	127
3.2.2.4. İmam Hatip Liseleri'nin İdaresi ve Müfredatı.....	128
3.2.3. Sofya Yüksek İslam Enstitüsü'nde (SYİE) Din Eğitimi.....	131
3.2.4. Bulgaristan'da İslam Yaygın Din Eğitimi.....	137
3.2.4.1. Ustina Müslüman Eğitim Kursu (UMEK).....	137
3.2.4.2. Madan Hafızlık Kursu (MHK).....	138

3.2.4.3. Kur'an Kursları.....	139
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	140
KAYNAKÇA.....	150
EKLER.....	164
ÖZGEÇMİŞ.....	203

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
BGMK	: Bulgar Gizli Merkez Komitesi
Bkz.	: Bakınız
ÇP	: Çiftçiler Partisi
DGB	: Demokratik Güçleri Birliği
EBB	: Eğitim ve Bilim Bakanlığı
HÖH	: Hak ve Özgürlükler Hareketi
İHL	: İmam Hatip Lisesi
MHK	: Madan Hafızlık Kursu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SYİE	: Sofya Yüksek İslam Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
UMEK	: Ustina Müslüman Eğitim Kursu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Bulgaristan Müslüman Okullarında 1904/1905 Eğitim Öğretim Yılı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi.....	27
Tablo 2 : Eğitim ve Bilim Bakanlığı №8 Protokolüyle Onaylanan Kitaplar.....	84
Tablo 3 : Hristiyan Teoloji Fakültesi'nin 2017-2018 Eğitim Öğretim Yılı Ders Programı.....	94
Tablo 4 : “Avrupa’da Din” Bilim Dalı, 2017-2018 Eğitim Öğretim Yılı Ders Programı.....	100
Tablo 5 : Bulgaristan’da İslâm Din Dersi (1999-2018).....	112
Tablo 6 : İslâm Din Dersi Kitapları ve Yazarları.....	115
Tablo 7 : Mestanlı İHL Ders Programı	129
Tablo 8 : İHL 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı Dini Dersleri.....	130
Tablo 9 : SYİE’de Okutulan Dersler.....	133
Tablo 10 : SYİE’nün 2018-2019 Güz Dönemi Haftalık Ders Programı.....	135

Tezin Başlığı: Demokrasi Döneminde Bulgaristan'da Din Eğitimi	
Tezin Yazarı: Ali MEHMEDOV	Danışman: Prof. Dr. Suat CEBECİ
Kabul Tarihi: 28.08.2019	Sayfa Sayısı: vii (önkısım) + 203(tez)
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
<p>Bulgaristan, 1989 yılında siyasi rejim değişikliğine giderek komünizmden demokrasiye geçiş yapmıştır. Her iki rejimin de kendine has mevzuatı ve sosyolojik altyapısı vardır. Bu kaide eğitim sistemi için de geçerlidir. Bulgaristan'da 1989-2018 yıllarını kapsayan demokrasi döneminde din eğitimini tahlil etmek amacıyla yazılan bu tezde, birçok konu etraflıca ele alınmıştır. Sırayla Bulgaristan'da din eğitiminin tarihî gelişimi ve dönüşümü, demokrasi dönemi öncesi ve sonrası açılan dini eğitim kurumları, din eğitim-öğretimi uygulamaları, din eğitimi üzerine yapılan tartışmalar ve hukuki altyapı gibi konular irdelenmiştir. Araştırmada literatür taraması ve Bulgaristan'da yapılan yarı yapılandırılmış mülakat yöntemleri kullanılmıştır. Bulgaristan'da demokrasi döneminde din eğitiminin farklı yönleri üç ayrı bölümde ortaya konmaya çalışılmıştır. Birinci bölüm, demokrasi rejimi öncesi Bulgaristan'da siyasi ve dini gelişmeleri kapsamakta ve din eğitiminin tarihî gelişim sürecini içermektedir. İkinci bölümde, Bulgaristan'da demokrasi döneminde din-devlet münasebetleri çerçevesinde din eğitiminin hukuki temelleri incelenmiştir. Ayrıca örgün din eğitimi üzerine yapılan tartışmalar da ele alınmıştır. Son bölümde ise Bulgaristan'da Hristiyanların ve Müslümanların din eğitimi üzerinde durulmuştur. Ülkenin nüfusunun çoğunluğu Ortodoks Hristiyanlardan oluşması hasebiyle Ortodoks din adamı yetiştiren eğitim kurumlarından ve devlet okullarında din eğitimi dersinin statüsünden bahsedilmiştir. Bunun yanında devlet okullarında İslam din dersinin durumu tahlil edilmiş ve demokrasi döneminde açılan İslam din eğitimi kurumları sıralanmıştır. Araştırmada, demokrasi döneminde, Bulgaristan'da din-devlet ilişkilerinin ve din eğitiminin bir tarihî süreklilik ve tutarlılık içinde geliştiği tespit edilmiştir. Devlet okullarında din dersinin prenslik ve krallık dönemlerinde popüler ve zorunlu olduğu, komünizm döneminde yasak olduğu, demokrasi döneminde ise seçmeli olduğu ancak popüler olmadığı saptanmıştır. Demokrasi döneminde Bulgaristan'da yeni bir İslam din eğitimi sisteminin temelleri atıldığı görülmüştür. Bu sistem bir yandan Bulgaristan'da geleneksel din eğitimine, diğer yandan da modern dinî kurumların deneyimine dayanmaktadır. Ünlü Nüvvab medresesinin tarihî sorumluluğu, üç imam hatip lisesi ve Yüksek İslam Enstitüsü tarafından üstlenilmiştir. Sıbyan okullarının fonksiyonu ise ilkokullar ve Kur'an kursları tarafından üstlenildiği müşahede edilmiştir. Araştırma, sonuç bölümünde geniş değerlendirmeye yer verilerek ve öneriler sunularak tamamlanmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Bulgaristan'da din eğitimi, devlet okullarında din dersi, din eğitimi tartışmaları, örgün din eğitimi, yaygın din eğitimi	

Title of the Thesis: Religious Education in Bulgaria During the Period of Democracy	
Author: Ali MEHMEDOV	Supervisor: Prof.Dr. Suat CEBECİ
Date: 28.06.2019	Nu of pages: vii (pretext) + 203(mainbody)
Department: Philosophy and Religious Sci.	Subfield: Philosophy and Religious Scien.
<p>In 1989 there was a shift in the political regime from communism to democracy in Bulgaria. The both of them have its characteristic legal and sociological infrastructure. The same principle is valid for the education system. The main purpose of the thesis is exploring the religious education for the period 1989-2018 through making an inquiry of various issues. Questions as the historical development and transformation of the religious education in Bulgaria, religious education institutions established before and after the shift to democracy, practices used in the religious education, deliberations made on religious education and legal grounds were elaborated. The methods used in this research were literature review and semi-structured interviews, successfully conducted in Bulgaria. The different aspects of religious education during the democracy period were examined in three chapters. The first chapter comprises the political and religious developments and traces the historical progress of the religious education before the democracy. The legal grounds of the religious education in the context of religion-state relationships were revealed in the second chapter. Additionally the deliberations made on religious education were reviewed. In the last chapter, the religious education of Christians and Muslims was investigated. Because of the fact that he majority of the Bulgarian population belongs to the Orthodox Christian faith, the education institutions responsible for the Orthodox clergy and the status of the religious education in the state schools was discussed. Besides, the condition of the Islamic classes in state schools was studied and the Islamic education institutions set up in the democracy were listed. It was proved with this research, that the religion-state relationship and the religious education during the democracy followed a pattern of historical continuity and consistency. It was witnessed that religious education in state schools is very popular and compulsory when the regime was monarchy, it was forbidden during the communism and it was facultative, but unpopular during the democracy. After the shift to democracy, new foundations of Islamic religious education were laid down in Bulgaria. On the one hand the new system was based on the traditional religious education in Bulgaria, on the other hand on the experience of the modern religious institutions. The historical responsibility of the legendary Nuvvab School was inherited by the three Imam Hatip High Schools and the Higher Islamic Institute. The functions of Sibyan primary schools were taken over by the elementary schools and Quran courses. The research was completed by making a broad evaluation and putting forward recommendations in the conclusion section.</p>	
Keywords: Religious education in Bulgaria, Religion in public school, debates on religious education, formal religious education, non-formal religious education.	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Problemi

İnsan üzerinde değişikliğe sebep olan her türlü etki, eğitiminin sınırları içerisinde bulunmaktadır. Öyleyse dinin eğitim ile yakın bir ilişkisi vardır. Bu sebeple ilim adamları ve eğitimciler din eğitimi üzerinde düşünmüşler, çeşitli görüş ve fikirleri ileri sürmüşlerdir. Devletler de bunlardan istifadeyle din eğitiminin okullarda uygulanması hususunda çeşitli yöntemler seçmişlerdir. Ancak din ve din eğitimi, devletlerin sahip oldukları yönetim biçimine veya devletin ileri gelenlerinin dini ve siyasi anlayışlarına göre farklılıklar arz etmektedir.

Demokrasiye geçişle beraber Bulgaristan'da din eğitimi alanında yaşanmış olan değişim ve dönüşümler, bu sahada yeni çıkmış kurumlarının tespiti, hukuki süreçleri ve nedenleri analiz eden çalışmalara muhtaçtı. Böylesi bir analiz, bir anlamda toplumun manevi rehberliğini üstlenmiş olan mevcut din eğitimi sahasının aktörleri ve mecraların, yaşanmakta olan değişim ve dönüşümlerden haberdar olarak nitelikli hizmet verebilmelerini hedeflemelidir. Zira bu aktör ve mecraların hizmet kalitesi ve verimliliğinin artması, Bulgaristan'ın sahip olduğu dini ve ahlaki değerlerin geliştirilerek muhafazası ve gelecek nesillere aktarılması, önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu açıdan din eğitiminin nasıl uygulanacağı, plan ve statüsünün ne olacağı doğru bir şekilde tespit edilerek anayasal bir zemine oturtulmalıdır. Öte yandan Bulgaristan'da din eğitimi meselesi nasıl halledilmiştir? Din eğitiminin anayasadaki konumu nedir? Okullarda din eğitimi nasıl yapılmakta ve hangi metotlar kullanılmaktadır? Bu hususta bilim adamlarının görüşleri nelerdir? Müfredat programları, planlar, kitaplar ve din dersi öğretmenlerinin durumu nedir? Din eğitimi uygulamalarında kiliselerin ve camilerin fonksiyonu var mıdır, varsa hangi boyutlardadır?

Temel insan hakları dendiğinde bir ayırım yapmaksızın herkesin insan olmakla ve insan onurunun gereği olarak sahip olduğu haklar akla gelmekte ve bu anlayış genel kabul görmektedir. Bir dini inanç ve kanaate sahip olmanın da temel insan haklarından olduğu, bu hakkın, kişinin inandığı dini öğrenme ve öğretme hakkını da kapsadığı uluslararası kayıt altına alınmıştır.¹ Hem bu hakkın sağlıklı bir şekilde kullanılması,

---

¹Bk. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948.

hem de insanların dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kendilerini bir baskı altında hissetmemeleri bakımından okullardaki din öğretiminin keyfiyeti, hassasiyetini koruyan bir konu olmaya devam etmektedir.

İnsan zihnindeki değer algıları ve buna dair öncelikler zaman içerisinde değişkenlik göstermektedir. Her devirde öne çıkan değerlerle tabiata ve olaylara bakılmakta, beşeri hayat ve sosyal yapılar mevcut değer algılaması çerçevesinde tanzim edilmeye çalışılmaktadır. Günümüzde de insan hakları, özgürlükler ve demokrasi kavramları üzerinde bir değer algılaması öne çıkmakta, temel kararlarda ve çeşitli sosyal sorunlara çözüm üretmede bu değerler referans alınmaktadır. Okullarda din öğretiminin yapılıp yapılmayacağı veya nasıl yapılacağı hususunda görüş ve düşünceler geliştirilirken de yine aynı değerler bağlamında konuya yaklaşıldığı bilinmektedir.

Din eğitimi konusundaki görüşlerin farklılığı, insan hakları özgürlükler ve dinin gerekliliği konusundaki anlayış ve hassasiyetlerden kaynaklandığı kadar, toplumların sosyal, kültürel ve siyasal yapılarından da kaynaklandığı muhakkaktır. Bir bakıma herkes kendi anlayışına göre, kendi ülkesi ve toplumu için en uygun yolu tutmanın çarelerini aramaktadır.

Batı toplumlarında din öğretimi konusunda temel referanslardan biri din ve inanç özgürlüğü ve bu alandaki temel haklardır. İnanç özgürlüğü zedelenmeden, temel haklar çiğnenmeden din öğretiminin nasıl yapılacağı sorusu bu husustaki arayışlara temel oluşturmaktadır. Çağımızın getirdiği uluslararası ilişkiler, işbirlikleri ve ortak yaşantılar sonucu toplumların gitgide birbirlerine karışması ile ortaya çıkan farklılıkların birlikteliği olgusu, temel hakların, din ve inanç özgürlüğünün korunması hassasiyetini güncellemektedir. Farklılıkların düşmanlık ve çatışmalara götürmesine meydan vermeden, birlikte uyum içinde yaşamının, herkesin farklılığı ile kendini geliştirmesinin yolunu açacak arayışlar din öğretimi görüşlerine yansımış durumdadır.² Farklılıkların birlikteliği düşüncesi eğitime yansıtıldığında; Almanya, İngiltere ve Bulgaristan gibi ülkelerin okullarında sınıflar farklı din mensuplarını bir araya getiriyorsa, bu çocukların birlikte öğrenim görmeleri, dini kişiliklerini bu öğretim ortamında geliştirmeleri amaçlanıyorsa bunun nasıl yapılacağı elbette önemli bir sorun olacaktır.

Çalışmamız, demokrasi döneminde 1989-2018 yılları arasında Bulgaristan'da gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretimi ile sınırlı olacaktır. Bulgaristan yirmi sekiz yıl öncesine kadar sosyalist-komünist rejimlerle yönetiliyordu. Söz konusu yönetim

---

² *Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi*, ed. Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, Şeyma Arslan, (İstanbul, Dem Yayınları, 2011), 353-361.

döneminde bu ülkede dini hayat oldukça sönük idi. Din eğitimi yoktu. Okullarda materyalist ahlak dersleri veriliyordu. Bu rejimden çıkışla birlikte Bulgaristan'da dini hayatın yeniden canlanmaya başladığı, buna paralel olarak şu veya bu şekilde din eğitiminin okullarda yeniden başladığı dikkatimizi çekmektedir.

Bulgaristan'ın son yüzyıllık tarihi sürecinin büyük kısmında egemen olan Sovyet ideolojisinin yürüttüğü politika nedeniyle Bulgaristan eğitim politikası çerçevesinde kendisine yok denebilecek kadar az bir yer bulabilen din eğitimi ve bu alana yönelik çalışmalar Bulgaristan'ın komünist rejiminden sonra bile oldukça sınırlı durumdadır. Konuyla ilgili bilimsel çalışmalar, incelemeler ve alan araştırmaları çoğaldıkça bu durumun daha iyi bir seviyeye geleceği tahmin edilebilir.

Bağımsızlığını kazanan Bulgaristan, küreselleşen dünyada bütün alanlarda olduğu gibi dinî alanda da birçok önemli değişikliklere uğramıştır. Sovyetler Birliği'nde din bir köşeye itildiği halde bağımsızlıktan sonra eski değerini kazanmış ve hayattaki yerini almıştır. Yirmi beş seneyi aşkın bir zamanda bu alanda oldukça büyük yapılanmalar olmuştur. Din eğitimi ile ilgili bu gelişmeler esnasında birtakım problemlerle karşılaşmıştır. Bunların birçoğu çözümlenmesine rağmen hala devam eden problemler de bulunmaktadır.

Bu araştırmanın konusu, Bulgaristan'da komünist rejimden sonra din eğitiminin yapılanması problemini ve bu doğrultuda var olan din eğitimi derinlemesine araştırmak, problemleri çıkarmak, bu problemlere öneriler sunmaktır. Bulgaristan gerçekliklerini göz önünde bulundurarak, eğitim sistemi içerisinde din eğitiminin yapılanmasında tecrübesi olan ülkelerin tecrübelerinden faydalanma ve bu doğrultuda, mezhep farklılıklarını göz önünde bulundurarak, ayrımcılık gözetmeksizin, birey ve toplum bakımından önem arz eden din eğitimi problemini araştırmaktır.

Araştırmanın Amacı

Din, kültürün en önemli unsurlarından biridir. O, sadece bir unsur olmakla kalmaz, aynı zamanda kültürün diğer unsurları üzerinde de derin etkiler bırakır. Dinin fertlerin ve toplumların tutum ve davranışlarında, hatta toplumların birbirlerine olan tutumlarında da etkisi oldukça yüksektir. İnsanlar dinde, hemen her yönlerine etki eden bir manevi güç bulurlar. Bu manevi güç özellikle ayrı kültürler içinde yaşandığında, insana ayrı bir dinamik kazandırmaktadır. Bunun bariz örneklerinden biri Bulgaristan'da yaşayan farklı din mensuplarında görülmektedir.

İnsanın bulunduğu her yerde doğru veya yanlış mutlaka bir din olgusu da bulunmaktadır. Bu durum tarihi bir realitedir. Dini inanç ve anlayışların insanların yaşantılarına tesir ettiği düşünce anlayış, tutum ve davranışlarının oluşmasına yön verdiği herkesçe bilinmektedir. Çünkü din, insanın hayatına girmiş ve insan hayatının bir parçası olmuştur.

Sovyet döneminde dinin ve din eğitim-öğretiminin yasaklanmış olmasına rağmen, Bulgar milletinin kendi dinlerini, dinle şekillenmiş olan gelenek ve göreneklerini nasıl muhafaza ettikleri, bunda eğitimin ve dinin ne derece etkin olduğu hususunun araştırılmasının pek çok açıdan yararlı olacağı düşünülmektedir.

Komünist döneminden sonrası Bulgaristan'da din eğitimi alanındaki dönüşümü ve bu çerçevede oluşan yönelim ve ihtiyaçları tespit etmek bu araştırmanın en temel amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın yapılmasına sebep olan diğer etkenleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1.Yirmi sekiz yıllık zaman sürecinde, Bulgaristan'da ortaya çıkan din eğitimi kurumlarını tespit etmek.
2. Din eğitim müesseselerinin planlarını, programlarını, metotlarını tespit etmek ve din eğitimi açısından değerlendirilmesini yapmak.
3. Bulgaristan'ın Komünist döneminin öncesi ve sonrası ülkedeki din eğitiminin dönüşümünü incelemek.
4. Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde demokrasi alanında din eğitimi açısından kaydettiği ilerlemeleri incelemektir.

İşte bu ve buna benzer meselerin cevabını Bulgaristan Cumhuriyeti için bulmaya çalışmak bu tezin amacıdır.

Araştırmanın Önemi

Din eğitimi ve öğretimi, genel eğitim ve öğretimin hem teoride hem pratikte ayrılmaz bir parçasıdır. Eğitim tarihinde bilimsel araştırmalar nispeten uzun bir tarihi geçmişe dayanırken, din eğitimi bu araştırmalara daha yakın zamanda konu olmaya başlamıştır. Oysa, eğitim alanı bir bütünlük arz eder, dolayısıyla bu bütünün bir tarafını eksik bırakmak ya da terk etmek yanlış olacaktır. Bu yüzden din eğitimi sahasında yapılmış olan veya yapılacak olan her bilimsel çalışma hem genel eğitim alanında hem de din eğitimi alanında büyük bir önemi haiz olacaktır.

Bu araştırmanın Avrupa ülkeleri arasında sosyal ve kültürel bakımdan önemli bir yeri olan Bulgaristan hakkında yapılacak olması ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü sayıları

bir buçuk milyona yaklaşan Müslümanların çocukları Bulgar çocuklarıyla aynı okullarda ve aynı sınıflarda eğitim görmeleri Bulgaristan’da uygulanan din eğitiminin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Tespit edilen bu hususların Türk eğitimcilerine de kazandırılmak istenmesi ise çalışmanın yapılmasına amaç teşkil etmektedir.

Bu tez, Türkiye’de ve yurtdışında din eğitimi konusunda çalışma yapacak olan araştırmacıların diğer dinlere müntesip kişilerin hangi metot, amaç ve materyallerle eğitim yaptığını görmesi bakımından faydalı olacaktır.

Konumuzu önemli kılan diğer bir husus da Türkiye’de bugüne kadar Bulgaristan’daki demokratikleşme süreci ve din eğitimi konularında kapsamlı bir bilimsel çalışmanın yapılmaması olmuştur. Yaptığımız incelemelere göre şimdiye kadar bu konu üzerinde Nuri Eken “1989’dan Sonra Bulgaristan’da Din Eğitimi” adlı yüksek lisans tezinde durmuştur. Ancak bu çalışma yalnızca on iki senelik bir zamanı içermektedir (1989-2001) ve sadece yaygın din eğitimi konusu üzerinde durmuştur. Oysa bizim tezimiz daha uzun bir dönemi kapsamakta (1989-2018) ve örgün din eğitimini ele almaktadır. Ayrıca Enfes Ali Mehmed “Bulgaristan’da Bir Din Eğitimi Öğretimi Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri-Beklenti ve Sorunlar” başlıklı yüksek lisans tezinde konumuzun sadece bir bölümünü ele almıştır.

Kısacası bu tezimizde Bulgaristan’da din-devlet münasebetleri çerçevesinde din eğitiminin durumu ele alınmaktadır. Önce söz konusu ülkenin anayasada din-devlet münasebetleri ortaya konulmakta, bu çerçevede ilkokul, ortaokul, liselerde ve üniversitelerde din eğitiminin yeri ve statüsü verilmektedir. Söz konusu ülkenin çoğunluğunun Ortodoks Hıristiyan olması itibariyle Ortodoks din adamı yetiştiren eğitim kurumlarından bahsettikten sonra bu ülkede yaşayan Müslümanların okul içi ve okul dışı din eğitimi, din görevlisi yetiştiren okulları ve problemleri üzerinde durulmakta, bugünkü durumu tam olarak anlayabilmek için gerektiği nispette geçmişten bahsedilmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda metot olarak literatür taraması ve yarı yapılandırılmış mülakatlar kullanılmıştır. Literatür taraması yönteminde birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen veriler kullanılarak sonuçlara ulaşılır. Çalışmamızda kullandığımız ikincil kaynaklar bu alanda yapılmış mevcut çalışmaların sonuçlarını ifade etmektedir. Bulgarca, Türkçe ve

İngilizce literatürde Bulgaristan’da din eğitimi üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Özellikle Demokrasi dönemindeki gelişmeleri incelerken, konu alanı ile alakalı bütün kanuni düzenlemeler titiz bir biçimde incelenmiş ve araştırmada gösterilmiştir. Literatür konusundaki çalışmalarda ana kaynak olarak Bulgaristan’da yayımlanan konuyla ilgili eserler dikkate alınmıştır. Bununla birlikte araştırmamıza yardımcı olması bakımından Türkçe ve İngilizce literatürden de istifade edilmiştir. Bilgiye ulaşma şu şekilde olmuştur:

a). Kütüphane çalışmaları

Demokrasi döneminde Bulgaristan’da din eğitimi üzerine yapılacak bir çalışma için gerekli olan kaynaklar, Bulgaristan’daki üniversite ve devlet kütüphanelerinden ve din eğitimi merkezlerinden temin edilmiştir.

b). İnternet sitelerden faydalanma

Çalışmada belirtilen kaynaklar neredeyse tamamen Eğitim ve Bilim Bakanlığı veya diğer devlet ve dini kurumlarının resmi web sitelerinden olmuştur. Herkes tarafından ve anında görülebilen bu resmi sitelerdeki yasalar ve belgeler alıntı için yeterince yetkin ve objektif bir kaynak olabilmektedir.

Bulgaristan’da din eğitimi sahasındaki değişim ve yönelme durumu belirlenmek amacıyla bu alanda hizmet veren kurum yöneticileri, eğitimciler, din dersi öğretmenleri ve üniversitelerde din eğitimi öğretim üyeleriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara tezin farklı kısımlarında görüş sahiplerinin ismi anılmaksızın yer vermeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

- Bulgaristan’da yaşayan Ortodoks Hıristiyanların ve Müslümanların örgün din eğitimi,
- Ülkedeki din eğitiminin tarihsel dönüşümü,
- Din eğitimi alanı ile ilgili hukuki düzenlemelerin analiz edilmesi,
- Bu alanda yapılan tartışmalar,
- Bu alanda hizmet veren kamu ve dinî kurumların din eğitimi içeriklerinin ve yöntemlerinin incelenmesi ile sınırlıdır.

Yaygın din eğitimi konusu, bağımsız bir araştırmayı gerektirecek kadar geniş bir konu olduğundan bu çalışmada ayrıntılı olarak incelenmemektedir.

BÖLÜM 1: BULGARİSTAN'DA DEMOKRATİKLEŞME ÖNCESİ SİYASAL, DİNİ VE DİN EĞİTİMİNDEKİ GELİŞMELER

1.1.Bulgaristan'ın Yakın Tarihte Siyasi Durumu

Osmanlı İmparatorluğu'nun XIV. yüzyılında Balkanlarda ilerlemesiyle Bulgar Krallığı'nın da bu ilerlemeye karşı duramaması sonucu 1396'da Bulgaristan Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolüne geçmiştir. 1887-78 Türk-Rus Savaşı ve 1885 tarihli Berlin Anlaşması neticesinde Bulgaristan, Osmanlı egemenliğine karşı bir ölçüde özerklik kazanmış ancak tam anlamıyla bağımsızlığına 1908 yılında kavuşabilmiştir.

1.1.1. Osmanlı'nın Son Döneminde Bulgaristan

Osmanlı, üç kıtaya yayılmış bir imparatorluktur. Bu kadar geniş bir toprak parçasına yayılmış, bu kadar çeşitli halkları yönetmek şüphesiz kolay değildir. Dünyadaki yeni fikir görüşleri neticesinde XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ve XIX. yüzyıllarda ortaya çıkan milliyetçilik, sosyalizm gibi akımlar da Osmanlı için tehlikeli olmaktaydı. Bununla birlikte Osmanlı devleti, XVIII. yüzyılda kurumlarındaki bozukluklara, ekonomik krize ve muhtelif yolsuzluklara karşın varlığını devam ettirmekteydi. Ancak yeniliklerden uzak ve eski temellere olan bağlılık da eskisi kadar güçlü olmadığından malumdu. Nitekim askeri yönetimin önemli bir bölümünü oluşturan yeniçerilik bozulmuştu. Kabiliyetsiz idareciler halkı soymaktaydı, yolsuzluklar ve rüşvet yaygın bir haldeydi.³ Adaleti temsil eden kadıların önemli bir kısmı eğitimsiz olup adaleti sağlamak yerine kendi menfaatlerini gözeten kişiler olduğu dikkati üzerine çekmektedir.⁴ Özetle belirttiğimiz bu hal Osmanlı'nın hem Anadolu, hem de Balkan toprakları için geçerli bir durumdu.

XVIII. yüzyılın sonlarında yeterli gücü olmayan Osmanlı merkez idaresinin etkisi Balkanlarda artık hissedilemez duruma gelmişti. Bir yandan Patrikhane'nin, diğer yandan da toprak sahipleri ve valilerin koyduğu ağır vergiler ve kanunsuz bir şekilde topladıkları paralar, reayanın Osmanlı'ya karşı memnuniyetsizliğini artıran başlıca unsurlar olmuştu.

---

³ Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, (Ankara, 1985), 9.

⁴ Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları*, 10.

Bunun sonucu başlayan huzursuzluk, Rus ve Sırların tahrikleriyle sık olarak isyanlara dönüşmüştür. 1835,1840, 1841,1850, yıllarında çıkan Bulgar isyanları, yerel yöneticilere karşı çıkarılan ayaklanmalardı. ⁵ Bulgarların Osmanlı idaresine karşı ayaklanmaları başlangıçta milli karakterde olmaktan uzak, yerel ayaklanmalardır. Ancak bu durum milli bağımsızlık amacı taşıyan ayaklanmalar için bir hazırlık aşaması olmuştur.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin maruz kaldığı iç ve dış sorunlar, devletin Balkanlarda yürüttüğü siyasetlere de yansımıştı. Buna devlet bürokrasisinin olumsuz tutumları da eklenince, bütün Balkanlarda olduğu gibi Bulgaristan'da da uzun olan huzurlu ortamı bozulmuştur. Böyle bir ortamda Bulgar aydınları bir arayış içine girmişler ve bağımsız bir devlet düşüncesi ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu düşünce eğitim faaliyetlerinde, ardından da Bulgar basın ve yayın hayatında kendini göstermeye başladığı görülmektedir. Fransız İhtilali'nin Balkanlar'da görülen etkileri, başta Rusya olmak üzere Avrupa ülkelerinin de Bulgar bağımsızlık düşüncesini Osmanlı Devleti'ne karşı desteklemeleri, Bulgar bağımsızlık fikrinin ayaklanma hareketlerine tahavvülü sağlamıştır.⁶

Bulgarlar, XIX. yüzyılın başlarından itibaren Rum Patrikhânesi'nin asimilasyon siyasetine karşı milli bir uyanış hareketi başlatmışlardır. Uzun bir mücadele neticesinde 1870'te Patrikhâne'den ayrılan Bulgarların bundan sonraki isyanları ve faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğuna karşı siyasal bağımsızlık mücadelesi vermek yönünde olmuştur. Bulgarların isyanlarında din adamları aktif bir rol oynamış, bir Osmanlı kurumu olan Ekzarhâne de Bulgar ayaklanmalarına destek vermiştir.

Bulgarlar bağımsızlık için siyasi faaliyetler organize etmeye ve Osmanlı Devleti'nden ayrılmak için çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Siyasi alanda ilk teşkilatlanma girişimleri Georgi Sava Rakovski tarafından gerçekleştirildi. Rakovski'nin kurduğu en uzun soluklu teşkilat 1866'da oluşturulan Bulgar Gizli Merkez Komitesi idi (BGMK)⁷. Bu komite, çete teşkil etmek ve bunları teçhiz etmek yolunda ilk mühim girişimlerini yaptı. BGMK, silahlı faaliyetlerini siyasi girişimlerle de desteklemekteydi. Ancak bu

---

⁵ Tsvetana Georgieva - Nikolai Gençev, *İstoriya na Bilgaria XV-XIX vek*, (Sofya, 1999), 468; R.J.Crampton, *Bulgaria (The Oxford History of Modern Europe)*, New York: Oxford University Press, 2007), 82.

⁶ Georgieva - Gençev, *İstoria na Bilgaria XV-XIX vek*, 472.

⁷ Taen Tsentralen Bılgarski Komitet(TSBK)

çeteler bir müddet Bulgaristan'da dolaşmalarına rağmen önemli bir çalışmaları olmamıştır.⁸ Bulgarlar dışarıdan yapılacak komita faaliyetleri ile başaramayacaklarını anlayarak 1868 yılında itibaren bu çalışmalara son vermişler ve ülke içerisinde gizli ihtilal cemiyetleri tesis ederek Bulgar halkını ayaklanmaya hazırlama çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Rakovski'nin dışarıdan yapılacak ihtilalcı çete faaliyetleri için yaptığı tertip ve oluşturduğu ideolojiyi, Vasil Levski⁹ ülke içerisinden yapılacak mücadele için oluşturmuştur. Levski'ye göre başarıya ulaşmak için ülke içerisinde gizli ihtilal örgütleri kurulması gerekmektedir.¹⁰ Bulgaristan içerisinde oluşturulacak olan ihtilal komitalarının bir merkezden yönetilmesi ve içeride yürütülecek mücadelenin bir elden yönetilmesi amacı ile 1870 yılında Bükreş'te Bulgar Merkez İhtilal Komitesi¹¹ adında bir teşkilat kurulmuştur.¹² Bu teşkilat kurulduktan sonra ülke içerisinde komitalar kurma işine hız verilmiştir. Bir isyan girişiminde bulunulmamasına rağmen Bulgar İhtilal komitaları Bulgaristan'da oluşacak bir ayaklanmanın alt yapısını hazırlamışlardır. Böylece 20 Nisan 1876 tarihinde Aprilskoto Vıstanie (Nisan Ayaklanması) başlatılmış oluyor.¹³ Kısa vadeli sonuçları göz önüne alındığında, Nisan Ayaklanması başarısızlıkla sonuçlandı. Bu isyanı, bastırılmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun Bulgaristan'daki gücünü ve Bulgar meselesinin doğasını bir daha eskisi gibi olamayacak şekilde değiştirdi.

Diğer taraftan ise Bulgar sorunu, Avrupa basınının yardımıyla artık Avrupa sorunu haline geldi. Aralık 1876'da Avrupa devletlerinin İstanbul'daki elçileri Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanacak bir ıslahat programını görüşmek üzere toplandılar. Ancak, üzerinde uzlaşılan programın uygulanmasının Avrupa güçleri tarafından denetlenmesine Sultan ikna edilemedi. Bunun üzerine Rusya, Nisan 1877'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etti. Bu ilan Balkanların tamamını etkileyecek büyük bir savaşın başlangıcı olmuştur. Savaşta Osmanlı devleti devamlı geri çekilmiş ve Ruslar 20 Ocak 1878'de Edirne'yi işgal etmişlerdir. Durumun ciddiyeti üzerine Osmanlı devleti büyük devletlerle beraber barış arayışına başlamış. Rusların İstanbul çevrelerindeki Yeşilköy'e gelmeleri üzerine 3 Mart 1878'te Yeşilköy (Aya Stefanos) Antlaşması

---

⁸ Georgieva - Gençev, *İstoria na Bulgaria XV-XIX vek*, 490.

⁹ Asıl adı Vasil İvanov Kunçev'dir. Bulgar Bağımsızlık Hareketinin önderlerindedir ve Bulgarların en önemli ulusal kahramanlarından birisidir.

¹⁰ Georgieva - Gençev, *İstoriya na Bilgaria XV-XIX vek*, 508-510.

¹¹ Bilgarski Revolütsionen Tsentralen Komitet (БПЦК)

¹² Georgieva - Gençev, *İstoriya na Bulgaria XV-XIX vek*, 506.

¹³ Konstantin Kosev, *Aprilskoto Vıstanie-Prelyudia kim Osvobojudenieto*. (Sofya, 2000), 11-15.

imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Osmanlı devletine bağlı yeni bir Bulgar devleti öngörmekteydi. Yeni devletin sınırları Tuna'dan Ege'ye, Trakya'dan Arnavutluk'a uzanacaktı.¹⁴

Yeni kurulan Bulgaristan'ın, Rusya'nın Balkanlar üzerindeki tesirini arttırmasından korkan İngiltere ve Avusturya-Macaristan, sınırları yeniden çizilmesi isteğinde bulundular. Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Anlaşmasıyla, San Stefano Bulgaristanı parçalara ayrılmak suretiyle, İngiltere ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun endişeleri ortadan kaldırıldı. Yapılan bu yeni anlaşmayla Bulgaristan bir Prenslik olarak yapılandırıldı ve Tuna'yla Balkan Dağları arasında kalan küçük bir sahayla hudutlandırıldı. Balkan Dağları ve Rodoplar arasında kalan bölgede, Doğu Rumeli adında Osmanlı'ya bağlı otonom bir eyalet oluşturuldu.¹⁵

1.1.2. Prenslik Dönemi (1878-1908)

Berlin Antlaşmasına göre Bulgaristan'a bir prens seçilene kadar Bulgaristan Rusya tarafından idare edilecektir. Bu amaçla Rusya tarafından görevlendirilen Prens Aleksandır Dondukov, Bulgaristan Komiseri olarak tayin edilmiştir. Rusya'nın görevlendirdiği Komiser Dondukov 13 Aralık 1878'de Bulgaristan'a gelerek görevine başlamıştır.¹⁶

Seçilmiş ve atanmış milletvekillerinden oluşan Kurucu Meclis 1879'un Şubat ayında Bulgaristan'ın siyasal yapısını belirlemek üzere toplandı. Tayin edilen milletvekilleri arasında Türk, Yunan ve Yahudi azınlıklarının temsilcileri de bulunmaktaydı.¹⁷ Bulgaristan'ın ilk meclisi 10 Şubat 1879'da Tırnova'da toplandı. Mecliste anayasal tartışmalar başladığında farklı görüşleri savunan başta gelen iki grup ortaya çıktı: Liberaller ve Muhafazakârlar. Meclis, Bulgar Tarihlerine Tırnovska Konstitutsia diye geçen Bulgaristan'ın ilk anayasasını 16 Nisan 1879'da kabul etmiştir.¹⁸ Bütün Büyük Güçlerin onayladığı Aleksandır Battenberg, Bulgaristan'ın ilk prensi olmak için ülkeye geldi. 17 Nisan 1879 yılında Battenberg, Meclisin oybirliğiyle Bulgaristan'ın ilk prensi

---

¹⁴ Georgieva - Gençev, *İstoriya na Bilgaria XV-XIX vek*, 549.

¹⁵ Georgieva - Gençev, *İstoriya na Bilgaria XV-XIX vek*, 550.

¹⁶ Elena Stelova - Stoicho Grınçarov, *İstoriya na Bilgaria 1878-1944*, (Sofya, 1999), 12.

¹⁷ Crampton, *Bulgaria*, 97.

¹⁸ Veselin Metodiev - Liçezar Stoyanov, *Bilgarskite Konstitutsii i Konstitutsionni proekti*, Petır Beron Yayınları, (Sofya, 2003), 5

oldu.¹⁹ Böylece anayasanın kabulü ve prensin görevine başlaması ile Bulgaristan Devleti güçler ayrılığı ilkesine dayalı parlamenter bir monarşi olarak kurulmuştur. Kurulan Bulgaristan Prensiği Osmanlı Devleti'ne sadece kâğıt üstünde bağlı kalmış, uygulamada bağımsız bir devlet gibi davranmıştır. Bundan dolayı prenslik döneminde bağımsızlık çalışmaları Bulgarların Osmanlı toprağı olan Şarki Rumeli ve Makedonya'nın Bulgaristan'a katılması yönünde yaptıkları faaliyetler olarak değerlendirilebilir.

Berlin Antlaşması ile kurulan Bulgaristan, Bulgarları tatmin etmemiştir. Bulgarlar Ayastefanos Antlaşması ile kurulan Büyük Bulgaristan'ı esas olarak kabul etmişlerdir. Dolayısıyla Bulgaristan Prensiğinin kurulmasından sonra Bulgarların temel çabaları Ayastefanos Antlaşması'ndaki Bulgaristan'ı yeniden tesis etmek yönündeki çabaları olmuştur. Bu bağlamda Bulgarlar Şarki Rumeli'yi ve Makedonya'yı Bulgaristan'a ilhak etmek için yoğun bir çalışma içerisine girmişlerdir. Bir taraftan bölgede Osmanlı Devleti'nin Şarki Rumeli Vilayeti'ne gereken önem vermemesi, diğer taraftan da Bulgarların yoğun çalışmaları neticesinde Prens Battenberg 8 Eylül 1885'te Tırnova'da "Kuzey ve Güney Bulgaristan'ın Prensi" imzası ile bir beyanname yayınlayıp Bulgaristan ve Şarki Rumeli Vilayetinin birleştiğini ilan etmiştir.²⁰ Bulgarlar Şarki Rumeli'nin iltihak edilmesinden sonra Makedonya'da faaliyetlerde bulunmuşlar ancak bir başarı elde edememişlerdir.

Berlin Antlaşmasından sonra Osmanlı devleti her geçen gün daha fazla zayıflamaya başlamıştır. Bulgaristan ise bunun tam tersine zaman ilerledikçe daha fazla güçlenmiş ve Balkanlarda güçlü bir devlet olmaya başlamıştır. Bulgarlar 1907 yılından itibaren tam bağımsızlık amacı ile yoğun bir çalışma yürütmeye başlamışlardır. Bulgaristan'da tam bağımsızlık fikrinin güç kazanmasında etkili olan bir gelişme Ocak 1908'de Aleksandır Malinov kabinesinin kurulması olmuştur. Malinov kabinesinin iç ve dış politikalarda gerçekleştirdiği icraatlarının en önemlisi, Bulgaristan'ın tam bağımsızlığının 1908'de ilan edilmesiydi.²¹ Bulgaristan'da bağımsızlık yanlısı kişiler göreve getirilirken Bulgar Prensi Ferdinand Avrupa'da yoğun bir siyaset takip etmeye başlamıştır. Avrupa başkentlerine yolculuklar yapan Ferdinand Bulgaristan'ın bağımsızlığının yakın olduğunu ve Avrupa devletlerinden desteklemesini istemiştir.

---

¹⁹ Stelova - Grınçarov, *İstoriya na Bulgaria 1878-1944*, 16.

²⁰ Stelova - Grınçarov, *İstoriya na Bulgaria 1878-1944*, 63.

²¹ Crampton, *Bulgaria*, 115.

Avusturya'dan gelen destekle Ferdinand 22 Eylül (5 Ekim)²² 1908 yılında Tırnova'da Bulgaristan'ın bağımsızlığını kendisini de Bulgar Kralı olarak ilan etmiştir.²³ Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesini Osmanlı devleti tarafından tepki ile karşılamıştır, ancak somut bir sonuç elde edememiş. Neticede Osmanlı Devleti Hariciye Nazırı ve Rusya Hariciye Nazırı arasında imzalanan 16 Mart 1909 protokolü ile Osmanlı Devleti Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımıştır.²⁴

1.1.3. Krallık Dönemi (1909-1944)

Tam bağımsızlığın ilanı tüm kesimler tarafından mutlulukla karşılanmadı. Bazı kesimler bağımsızlık ilanı ile Ferdinand'ın özdeşleştirilmesinden endişe duymaktaydı. Buna rağmen bağımsızlık ilanının gerektirdiği anayasal değişiklikleri yapmak üzere 1911'de toplanan BMM, Ferdinand'ı kral, Bulgaristan'ı krallık ilan etti.²⁵ Ardından Kralın ve hükümetin yabancı ülkelerle anlaşma yapmasını mümkün kılan anayasal düzenlemeler gerçekleştirildi. Böylece Ferdinand'ın kişisel yönetimi güçlenmiştir.

16 Mayıs 1911 yılında Halkçı Parti'nin (HP) başına geçen İvan Geşov liderliğinde yeni bir kabine kurulmuştu. Geşov'un iktidar yılları, Bulgar devletinin gelişim dönemine rastlamaktadır.

1912 yazında Makedonya kargaşa içerisindeydi. Her sene görülen Arnavut ayaklanmaları bu sene de ortaya çıkmıştı. İsyan, Vardar Vadisi'ni de içine aldıktan sonra Üsküp'e kadar yayılmış, bu arada Makedonya'daki Eksarklık unsurlarının korunması için Bulgaristan'da halk baskısı artmıştı. Sofya'da büyük bir gösteri düzenlendi. İki gün sonra 17 Eylül 1912 tarihinde Kral Ferdinand ve kabinesi savaş kararı aldı. 5 Ekim'de Bulgaristan, diğer müttefiklerle beraber Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan ettiler.²⁶ Bulgarlar için ana hedef Osmanlı güçlerini Doğu Trakya'ya kadar geri çekilmeye zorlamaktı. Bulgar ordusu bir başarı elde edemeden saldırıyı sonlandırdı. Birkaç gün sonra ateşkes ilan edildi. Savaşa katılan taraflar, yapılacak barış anlaşmasının koşullarını belirlemek üzere Londra'da buluşma kararı aldı. 17 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Anlaşmasıyla Birinci Balkan Savaşı sona

---

²² 5 Ekim Miladi takvimine göre

²³ Statelova - Grınçarov, *İstoriya na Bulgaria 1878-1944*, 221.

²⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (İstanbul 1971), 4:367.

²⁵ Statelova - Grınçarov, *İstoriya na Bulgaria 1878-1944*, 248.

²⁶ Statelova - Grınçarov, *İstoriya na Bulgaria 1878-1944*, 260.

erdi.²⁷ Kısa süre sonra İkinci Balkan Savaşı patlak verdi. Bu savaş, birincisinden çok daha fazla kayba neden oldu ve San Stefano Bulgaristan'ın ikinci defa paylaşılmasıyla son buldu. Sofya için bu savaş her bakımdan büyük kayıplarla sonuçlandı. Savaş esnasında Danev istifa etmiş ve Vasil Radoslavov başkanlığında, farklı liberal gruplardan oluşan yeni bir kabine kurulmuştu.²⁸

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Bulgaristan, seferberlik ilan ederek, tarafsız kalacağını duyurdu. Ancak hem İttifak hem de İtilaf devletleri stratejik konumda bulunan Bulgaristan'ı kendi saflarına çekmeye çalışmaktaydı. 11 Ekim'de Bulgaristan, Sırbistan'a düzenlenen yeni saldırıya katılarak İttifak ülkelerin saflarına geçti. İttifak devletleri, Makedonya'nın tamamını ve Trakya'nın büyük bir bölümünü vaat etmişlerdi. Birinci Dünya Savaşı'nın büyük bir kısmı Bulgar güçleri için hızlı manevraları gerektiren bir savaş olmadı. 15.Eylül 1918'de Fransızlar ve İngilizler saldırıya geçtiklerinde Bulgar direnişi kırıldı. Birkaç gün sonra Müttefik kuvvetleri Bulgaristan topraklarına girdi. Hükümet barış isteyerek, 29.Eylül 1918'de, Selanik'te ateşkes anlaşması imzaladı. Bulgaristan açısından Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren Neuilly Antlaşması 27 Kasım 1919'da imzalandı. Bu antlaşmaya göre Bulgaristan topraklarından bir kısmı Sırp-Hırvat-Sloven Krallığına, Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Gümülcine ve Dedeağaç'ı Yunanaistan'a bırakmıştır. Antlaşma ayrıca Bulgaristan ordusunun 20 bin kişiyi aşamayacağı hükmü getirmektedir.²⁹ Böylece son beş sene içerisinde Ferdinand'ın kişisel rejimi Bulgaristan'ı ikinci kez yıkıma sürüklemiş oldu. Ferdinand, yerine oğlu III. Boris'i bırakarak hükümdar olmaktan vazgeçti ve 3 Ekimde Bulgaristan'ı terk etti.³⁰

Savaşın hemen sonrası Bulgar siyasetindeki en önemli aktörler çiftçiler ve komünistlerdi. 6 Ekim 1919'da Çiftçiler Partisi (ÇP) Aleksandır Stamboliyski'yi başbakan seçerek, demokratlarla yeni kabineyi kurdu. Çiftçi ideolojisi doğrultusunda Stamboliyski hükümeti birçok reform gerçekleştirdi. Eğitim alanında da bir dizi düzenlemeye gidildi: Ortaöğretim zorunlu hale getirildi, 1100 yeni okul yapıldı, okulların kadroları arttırıldı, komünist öğretmenler tasfiye edildi.³¹

---

²⁷ Statelova - Grınçarov, *İstoriya na Bulgaria 1878-1944*,278

²⁸ Statelova - Grınçarov, *İstoriya na Bulgaria 1878-1944*,283

²⁹ Margarita Bojkova, *Bilgarite ot Zapadnite Pokrainini*, (Sofya, 1996), 20-22

³⁰ Statelova - Grınçarov, *İstoriya na Bulgaria 1878-1944*,325

³¹ Dimitrina Petrova, *Samostoyatelno upravlenie na BZNS 1920-1923*, (Sofya, 1988), 131-133.

ÇP, Nisan 1923'te yapılan seçimlerde 212 milletvekili çıkararak önemli bir başarı elde etti. Seçim sonrasında Askeri Lig, Ulusal Uzlaşma ve bazı demokratların katılımıyla bir komplo hazırlandı. Muhafif gruplar, 9. Haziran 1923'te, Kralı da önceden haberdar ederek, bir darbe gerçekleştirdi. Stamboliyski rejimi birkaç saat içinde çöktürüldü. Darbeden sonra akademisyen ve ekonomist Aleksandır Tsankov başkanlığında yeni bir kabine kuruldu.³² Sonraki on yıl içinde birkaç hükümet daha değişti. Ocak 1935'te General Penço Zlatev başkanlığında bir kabine kuruldu.³³

Subayların siyasete müdahalesine kızan Kral Boris, ordunun siyasetteki ağırlığına son verip, kendi idaresini kurmaya kararlıydı. Kralın ilk yapılan iş, Nisan 1935'te Zlatev'in yerine sivil Andrey Toşev'i atamak oldu. Toşev'in görevi askerliğinin etkisini azaltmak, yeni bir anayasa hazırlamak ve güçlü yeni bir siyasi hareket ortaya çıkmasına yol açmaktır. Ancak Toşev, kendisinden beklenenleri yerine getiremeyip istifa etti. Yerine tecrübeli bir siyasetçi ve Krala sadakatli olan Georgi Köseivanov geçti.³⁴

Eski nesil siyasetçilerle uzlaşamayacağını düşünen Kral, eski sisteme geri dönmeyi arzulamıyordu. Neticede Boris, demokrasiye dönüşüm yavaş yavaş gerçekleştirilmesine, Anayasa'nın aşamalı olarak değiştirilmesine ve yeni bir meclisin oluşturulmasına karar verdi. Buna göre Meclisin milletvekili mevcudu 160'a düşürüldü³⁵, seçim bölgeleri tekrar düzenlendi ve nispi seçim sistemi kaldırılarak çoğunluk sistemi getirildi. Yerel ve genel seçimlerde aktif rol oynayan ve Mecliste istediği çoğunluğu elde eden Köseivanov görevden alındı. Yerine Alman taraftarı olan Bogdan Filov getirildi.

Boris III, Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla gecikmeden Bulgaristan'ın tarafsızlığını ilan etti. Kral, bu tarafsızlık siyasetine aylarca sadık kaldı. Bulgaristan savaşa hazırды ancak Sofya'nın savaşa girip girmeyeceğini, katılırsa hangi tarafa katılacağı henüz bilinmemekteydi. Almanya ve Sovyetlerden gelen baskılar büyüktü. Aralık ayında Hitler'in Bulgaristan'dan vasıtasız yardım isteğinde bulunmasıyla durum değişti. Alman kuvvetleri, Bulgaristan topraklarından geçmesi gerekirdi. 2 Martta Alman ordularının, Yunanistan'a geçmek için, ülkeden geçişine izin verildi. Böylece Bulgaristan fiili olarak Alman saflarına katılmış oldu.³⁶ Kral, 15

---

³² Petrova, *Samostoyatelno upravlenie*, 397.

³³ Statelova - Grınçarov, *İstoriya na Bilgaria 1878-1944*, 532.

³⁴ Statelova - Grınçarov, *İstoriya na Bilgaria 1878-1944*, 540-48.

³⁵ Statelova - Grınçarov, *İstoriya na Bilgaria 1878-1944*, 571.

³⁶ Statelova - Grınçarov, *İstoriya na Bilgaria 1878-1944*, 590-96.

Ağustos 1943'te Hitler'le yaptığı mülakattan sonra memleketine son derece yorgun ve üzgün döndü. Kısa bir süre sonra, 28 Ağustosta kırk dokuz yaşında birdenbire vefat etti. Vefatı üzerine yapılan spekülasyonlara rağmen bu ana kadar herhangi bir komplonun izine rastlanmamıştır. Veliyaht olan Kral II. Simeon'un sadece altı yaşında olması yüzünden ülkede Boris'in kardeşi Prens Kiril, Profesör Filov ve General Mihov'dan oluşan bir niyabet heyeti oluşturuldu. Kurul içerisinde en etkili pozisyonda olan Filov, kısa bir süre sonra Dobri Bojilov'u başbakanlığa getirdi.³⁷

1.1.4. Komünist Dönem (1944- 1989)

Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanmasından bu yana Rusya'nın Balkanlar'daki gerçek dostu olmayı seçen Bulgaristan sosyalist sistemin etkisine girmiştir. 1944'te Sovyet askerlerin ülkeyi işgal etmesi, sosyalist rejiminin kurulmasına zemin hazırlamıştır. 9 Eylül 1944 yılında başlayan Vatan Cephesi'nin öncülüğündeki ayaklanmadan sonra kamu binaları ele geçirilmiş ve ardından Kimon Georgiev'in başkanlığındaki Vatan Cephesi iktidara gelmiştir. 1946'da Bulgar Komünist Partisi üyesi olan Georgi Dimitrov başbakanlık görevine seçilmiştir. 8 Eylül 1946'da yapılan referandum ile halkın %92'si Bulgaristan'ın bir "cumhuriyet" olması doğrultusunda oy kullanınca Kral III Boris Simeon ülkeyi terk etmiştir. 27 Ekim 1946 seçimlerinden sonra Vatan Cephesi tarafından kurulan hükümete Dimitrov başbakan olmuştur. 1947'de ise SSCB anayasasından ilham alarak hazırlanan anayasa yürürlüğe girmiştir. Bu olaydan sonra SSCB işgal güçleri ülkeyi terk etmiştir. Bu çekilmeye rağmen Bulgaristan-SSCB ilişkileri güçlü bir şekilde devam etmiştir. Bulgaristan ordusu SSCB tarafından şekillendirilmiş, sosyo-ekonomik düzeni sosyalist sisteme uygun bir modele göre yapılandırılmıştır.³⁸

Bu dönemde Bulgaristan, hem iç hem dış siyasette büyük ölçüde Sovyetlere bağlı kalmış, bu nedenle bazen Bulgaristan Sovyet Cumhuriyetlerden biriymiş gibi algılanmıştır.³⁹

Başbakan Dimitrov, 1949 yılında ölünce yerine Vasil Kolarov geçmiştir. Kolarov da 1950 başlarında ölünce yerine Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Başkanı Vuko Çervenkov başbakan olmuştur. Çervenkov Sovyet hayranı bir lider olduğundan Sovyet lideri Stalin'i kendisine örnek almış ve ülkede sosyalist rejimin yerleşmesine

³⁷ Statelova - Grınçarov, *İstoriya na Bilgaria 1878-1944*, 624-25.

³⁸ Rumyana Andreeva, *Natsia i Natsionalizim v Bilgarskata İstoriya*, (Sofya, 1998), 46.

³⁹ Lüboimir İvanov, *İstoriya na Bilgaria v Sedem Stranitsi*, (Sofya, 2007), 4.

öncülük etmiştir. 1954 yılında Çervenkov Bulgaristan Komünist Parti Genel Sekreterliği'ni bırakınca bu göreve Sovyetlerin tam destek ve güvenini alan Todor Jivkov getirilmiştir. Bundan sonra Jivkov Bulgaristan yönetiminde en etkin kişi olmuş ve devlet politikaları onun istekleri yönünde biçimlenmeye başlamıştır.

SSCB'nin Bulgaristan üzerindeki etkisi neredeyse rejimin çözülmesine kadar devam etmiştir. Hatta Doğu Bloğu SSCB'nin çözülmesini de takip etmiş ve böylece bir blok toplu olarak tarihe karışmıştır. Bu süreç eski Doğu Bloğu ülkelerinde batı formunda demokratikleşme temayüllerini de beraberinde getirmiştir. Demokratikleşme hareketleri Bulgaristan'ı da tesir etmiştir. Bu nedendir ki Jivkov'un iktidara gelişi de iktidardan inişi de SSCB'nin etkisiyle olmuştur. 1989 yılı sonlarına geldiğinde Bulgaristan'da SSCB politikalarına ve Doğu Avrupa'daki gelişmelere ayak uydurulamaması, büyük ekonomik sıkıntıların yaşanması, Müslüman azınlığın zor kullanılarak asimile edilmeye çalışılması ve Mayıs 1989'dan itibaren yüz binlerce Türk'ün zorunlu göçe tabi tutulması, bunun sonucunda da Bulgaristan'ın uluslararası platformlarda zor duruma kalması gibi gelişmeler Jivkov'un konumunu sarsmıştı. Böylece Jivkov 10 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından bir gün sonra Bulgaristan Komünist Partisi yöneticileri tarafından görevi bırakmaya zorlanmıştır. Bu bağlamda SSCB'deki çözülme sürecine paralel olarak, 1989 yılında komünist başkan Todor Jivkov'un istifasıyla birlikte Bulgaristan'da demokratik değişim başlamıştır.⁴⁰

10 Kasım'dan hemen sonra yeni siyasi örgütler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bazıları komünist rejimin son yıllarında gölgede yarı yasal bir hayat sürmüşlerdi. Bazılarıysa tamamen yeni oluşumlardı. Diğer bir kesimi ise eski partilerin yeni versiyonları oluşturmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri ilk çok partili seçim 1990 yılında gerçekleşmiştir. O döneme kadar iktidarda bulunan Bulgar Komünist Partisi (BKP), Bulgar Sosyalist Partisi (BSP) adını almış ve 1990 seçimleri kazanmıştır. 12 Temmuz 1991'de yeni Anayasa kabul edildi. Bulgaristan, güçler ayrılığına dayanan demokratik bir hukuk devleti olarak tanımlandı. Devletin başı, doğrudan halk tarafından, beş yıllığına seçilecek cumhurbaşkanı olacaktı. Ayrıca yasama görevini 240 kişilik bir meclis (sıbranie) yerine getirecekti. *Sıbranie* üyeleri ise % 4'lük seçim barajının da olacağı bir nispi seçim sistemiyle seçileceklerdi. Bulgaristan Cumhuriyetinin yeni anayasasının kabulünden sonra, ilk demokratik parlamento seçimleri 13 Ekim 1991 yılında gerçekleşmektedir. Bu seçimleri Demokratik Güçleri Birliği (DGB)

---

⁴⁰R.J. Crampton, *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar*, trc. Emel Kurt (İstanbul, 2007), 170-175.

kazanmaktadır. Yapılan seçimlerde üye sayısı 240'tan oluşturan Parlamento'da DGB 110, BSP 106, HÖH (Hak ve Özgürlükler Hareketi) de 24 sandalye kazanmaktadır. Filip Dimitrov liderliğinde DGB üyeleri ve bağımsızlardan oluşan yeni hükümetin kurulmasının ardından, 20 Ocak 1992'de ilk kez halkoyuyla yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Jelü Jelev bu göreve seçildi.⁴¹

1.2.Bulgaristan'ın Dinî Durumu

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ile Komünist ideolojisi de geçerliliğini kaybetmiştir. Eski SSCB'de yaşayan bütün topluluklar ateizm propagandasından kurtulmuş ve on yıllarca yasaklanan kendi ulusal ve manevi değerlerine sahip çıkma hakkına kavuşmuşlardır. Bulgaristan halkı, 1991 yılında kabul edilen ve halen geçerliliğini koruyan Anayasası sayesinde dini ve milli değerlerini yeniden tanıma, öğrenme ve yaşayabilme imkânına kavuşmuştur. Devlet okularında din dersleri okutulmaktadır. Bu din eğitimi derslerinde sadece Ortodoks ve Müslüman mensuplara yönelik bilgiler verilmektedir. Diğer dini gruplar kendi mabetleri etrafında eğitim almaktadır. Anayasanın 6 ve 37 maddelerine göre Bulgaristan'daki din özgürlükleri kesin bir şekilde güvence altına alınmıştır.⁴²

Bulgaristan'da dinî kurumlar devletten bağımsızdır. Ancak Doğu Ortodoks inancı Bulgaristan Cumhuriyeti'nin geleneksel dini olarak kabul edilmektedir.⁴³ Dolayısıyla anayasa, bir yandan din ve devlet ayrımı prensibini kabul ederken, diğer yandan da Ortodoksluğa özel konum vermektedir.

Bulgaristan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Kuruluşu'nun vermiş olduğu bilgilere göre Bulgaristan'ın nüfusu 2011 yılında genel nüfus sayımına göre 7.364.570'tir. Nüfusun etnik dağılımı ise şu şekildedir: Bulgarlar: 5.664.624 (%84,8), Türkler: 588.318 (%8,8), Romanlar: 325.343 (%4,9), Ermeniler: 6.360, Yahudiler: 1.130, Ulahlar: 3.598, Ruslar: 9.868, Yunanlılar:1.356, Makedonlar: 1.609, Rumenler: 866, Ukraynalılar: 1.763, Diğerleri: 19.260 olarak kaydedilmiştir. Bu çeşitlilik ve zenginlik dini açıdan da devam etmektedir. Yaklaşık 7,5 milyonluk Bulgaristan'da üç semavi dinden başka, resmi verilere göre 100'ün üstünde din ve mezhep temsilcileri bulunmaktadır. Bunun sebebi ise Bulgar devleti her bir dinî akımı ayrı bir din olarak kabul etmektedir. Dinlerin kayda alınması mahkemeler aracılığıyla olmaktadır. Mahkemeye başvuran kendi inancının

⁴¹R.J. Crampton, *İkinci Dünya Savaşı*, 299-302.

⁴² Metodiev - Stoyanov, *Bilgarskite Konstitutsii*, 88.

⁴³ Anayasa, madde 13.

diğerlerinden farklı olduğunu bildirir ve mahkeme bu bildiri üzerine o grubu ayrı bir dinî küme olarak tanır.

Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin nüfusunun çoğunluğu Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensupturlar. Nitekim Avrupa Birliği'ne 2007' de üye olan Bulgaristan'ın nüfusunun çoğunluğu Ortodoks Hristiyan'dır. Dinî dağılıma göre 1 Şubat 2011 tarihindeki kişi sayımında Ortodoks: 4.374.135(%76), Katolik: 48.945, Protestan: 64.476, Sünni Müslüman: 546.004, Şii Müslüman: 27.407, Müslüman: 3.728, Yahudi: 706, Diğerler: 10.738 olarak kaydedilmiştir.⁴⁴ Bu verilere göre Bulgaristan'da semavi dinler arasında en kalabalık mensubu bulunan din Hristiyanlıktır, en küçük dinî azınlık ise Yahudiler görülmektedir. Müslümanların sayısının gerçek sayıdan daha az verildiği kanaati taşımaktadır. Ayrıca Bulgaristan'da Şii mezhebine mensup Müslümanların olmadığı bilinmektedir.

Her dini grubun kendisine has bir yönetim sistemi vardır. Bulgar Ortodoks Kilisesi makam prensibi üzerine kurulmuştur. Ortodoks Hristiyanların başında bulunan en yüksek rütbeli piskopos patriktir. Kilise yönetiminin en yüksek yasama organı Sveti Sinod'tur (Milli Dini Konsil). Genel yönetimi Sinodu üstlenir, yerel yönetimleri ise her bölgeye bir mitropolit atanır. Bu mitropolit kendi bölgesindeki cemaatin nüfusuna göre her bir cemaate bir papaz atar. Bu cemaatin büyüklüğüne göre yardımcı rahipler de atanabilir.⁴⁵

Katoliklik ve Protestanlık klasik Hristiyanlığın iki mezhebi olmalarına rağmen, kendi bağımsız yönetimleri vardır. Katolik Kilisesi, ruhani başkanı Roma Başpiskoposu (Papa) olan, en fazla cemaate sahip Hristiyan mezhebidir. Bulgaristan Katoliklerin Piskoposluğu vardır ve Vatikan'daki Papalığa bağlıdırlar. Bulgaristan Katolik Kilisesinin yasa organı Ritüelarası Piskoposluk Konferansıdır (Mejduobredna Episkopska Konferentsia).⁴⁶ Bulgaristan'da Protestanlık ise XIX. yüzyılın başlangıcında başlamaktadır. Protestanlar Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'daki Dünya Protestan Merkezlerine bağlıdırlar.⁴⁷

Müslümanlar, Hristiyanlardan sonra Bulgaristan'da ikinci büyüklükteki dinî toplumdur. Bütün ülkeye yayılmışlardır. Ülkede Müslüman olmayan kasaba ve şehir

---

⁴⁴ İstatistik Genel Müdürlüğünün resmi sayfası, erişim 02 Şubat 2018, <http://www.nsi.bg/census2011/newsbg.php?n=68>,

⁴⁵ Ortodoks Kilisenin Nizamnamesi, <http://www.bg-patriarshia.bg/index.php?file=statute.xml>

⁴⁶ Bulgaristan'da Katolik Kilisesi, <https://www.catholic-bg.org/?act=content&rec=22>

⁴⁷ Manyo Stoyanov, "Naçalo na Protestantskata Propaganda v Bılgaria", *Izvestiya na Institutata za İstoriya*, 14-15, (Sofya, 1964) : 45.

nerdeyse yoktur. Tarikat, mezhep, cemaat ayrı tutmaksızın Başmüftülük, bölge müftülükleri ve cami encümenlikleri tarafından yönetilen Bulgaristan Müslümanları Başmüftülüğün Eylül 2009 verilerine göre, 1156 camiye, 302 mescit, 51 tekke ve türbeye sahiptirler. Bulgaristan Müslümanlarının ekseriyeti Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat kolunun Hanefi mezhebine bağlıdırlar. Aynı zamanda aralarında Şafii, Hanbeli ve Maliki mezheplerini temsil eden çoğunluğu Asyalı ve Afrikalı Arap Müslümanları da vardır. Ayrıca Müslümanların özelliklerinden birisi de aralarında 60 bin civarında Kızılbaş (Alevi) bulunmasıdır. Aleviler Türk olmakla birlikte, etnik kökenleri hakkındaki münakaşalar hâlâ sürdürmektedir. Onlar, Bulgaristan'da Sünniler gibi her yerde değil, sadece belli bölgelerde varlığını sürdürmektedirler.⁴⁸

Bütün Bulgaristan Müslümanlarının tam sayısını resmi istatistiklerden çıkarmak güçtür. 1992'de yapılan sayımda ülkede 1.110.295 Müslüman olduğu duyuruldu. 2001 yılında yapılan sayımda Sünnilerin sayısı 966.978 kişi gösterildi, daha önce var olan 83 bin Alevi sayısı 50 bine düşürüldü. 2011 yılında yapılan nüfus sayımında ise bütün Müslümanların sayısı 600 binin altında gösterildi.

Bu rakam kargaşalığı Bulgaristan'da Müslümanlarının hakiki sayısını halktan gizlemeye çalıştığını akla getirmektedir. Bulgaristan Başmüftüsü Mustafa Hacı, gazetelere verdiği bildirimlerde ülkede 1.5 milyonun üstünde Müslüman var olduğunu söylemektedir.⁴⁹

1.3. Bulgaristan'da Din Eğitiminin Tarihi Gelişimi (1878-1989)

Din, insanın öğretiler, ibadet şekilleri, değerler ve tavırlarla birleşmiş felsefi inançlarını belirtmektedir. Dinin insanın ruh dünyasında çok büyük bir etkisi vardır. Din aynı zamanda kültürün de önemli bir unsurdur. Her ne kadar dinin sosyal yaşamdaki işlevi birçok Avrupa ülkesinde yitirilmişse de dinsel geleneklerde kök salmış olanlar hala birçok dini ayinlere devam etmektedir. Din, toplumsal, siyasal ve ekonomik yaşamın çeşitli yönlerini etkiler. Avrupa kıtasında, Hristiyanlık en yaygın ve mensupları en fazla olduğu dindir. Bulgaristan'da da Ortodoks Hristiyanlık en yaygın dindir.

1.3.1. Bulgaristan'da Bağımsızlıktan (1878) 1945'e Kadar Din Eğitimi

---

⁴⁸İsmail Cambazov, *Bulgaristan'da Başmüftülük Tarihi (1878-1944)*, (Sofya, 2013), 73-75.

⁴⁹ http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=9537

1.3.1.1. Hristiyanların Din Eğitimi

Bulgar okul tarihinde din eğitiminin önemli bir yeri vardır. Okulların Orta Çağ'da ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte Bulgarların iyi birer okuryazar olmasının yanında iyi bir Hristiyanlık eğitimi almalarının temelleri atılmıştır. Yüz yıllar boyunca, Bulgaristan'da okul ve kilise bu hedefe ulaşmak için birlikte çalışmıştır. Bulgar okullarında Hristiyan din eğitimi ve öğretiminin tarihsel seyirdeki aşamaları şu şekildedir:

- Osmanlı hâkimiyeti sırasında, dört asır devam eden ve Hristiyan din eğitimi veren hücre (kiliino uçilište) okullarındaki dini eğitim.
- Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesinden (1878) 1944 yılına kadar bütün okullarda zorunlu olan Zakon Boji (Tanrı'nın Kanunu) dersi.
- 1944 ile 1946 tarihleri arasında ilköğretim ve ortaöğretim okullarında seçmeli ders olarak okutulan Zakon Boji dersinin durumu.
- 1947'den itibaren 1990 yılına kadar Bulgar devlet okullarında Hristiyan din dersinin bulunmaması.

Osmanlı hâkimiyeti sırasında yaygın olarak ilk Hristiyan din eğitimi ve öğretiminin yapıldığı yer hücre okulları (kiliino uçilište) olmuştur.

Hücre okulu (Kiliino uçilište)

Hücre okulu, Osmanlı yönetimi altında Bulgar topraklarında varlığını sürdüren ve dini eğitim veren bir okuldur.⁵⁰ Hücre okulları aynı zamanda XV. – XIX. yüzyılları arasında Hristiyan din eğitimi veren tek okuldur. Bu okullar başlangıçta kamu özyapısı taşıyan özelliğiyle kiliselerde ve manastırlarda ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu rahipler ve papazlardan, az bir kısmı ise eğitilmiş esnaf ve tüccarlardan oluşmaktadır. Öğretmen, öğrencilerle bireysel olarak ayrı ayrı ilgilenmektedir. Eğitim-öğretim Yunanca ve Kilise Slavcası olmak üzere iki dilde yapılmaktadır. Öğrenme süreci okuma, yazma, kilise şarkıları ve biraz da hesaplama becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır. Ders konularına göre farklı kilise kitaplarından da faydalanılmaktadır. Örneğin Çasoslov, Apostol, Pastir bunlardan birkaçıdır. Hücredeki eğitim belli başlı bir dini karakter sahiptir ancak bu dini dogmalarla dolu olan bir eğitim süreci olmamıştır.

---

⁵⁰ Nikolai Gençev, *Bilgarsko Vizrajdane*, (Sofya, 1988), 153-156, Minko Gençev, *Kiliinite Uçilišta v Bilgaria*, (Sofya, 1967), 9.

Yavaş ve zor olmasına rağmen hücre okulları daha fazla matematik, doğa bilimleri, coğrafya gibi dersler vermeye başlamıştır. Okullarda öğretim dili değişmeye başlamıştır. Kademeli olarak Kilise Slavca dili yerine konuşulan Bulgarca diline yer verilmeye başlanılmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren esnaf ve laik insanlar tarafından özel hücre okulları da açılmıştır. Diğer bir deyişle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bulgar eğitim sisteminin gelişmesiyle beraber hücre okulları laik bir kurum haline dönüşmüştür ve gittikçe ortadan kaybolmuştur.⁵¹

Rönesans döneminde (1800-1900 yıllar arası), laik eğitim fikrinin ortaya çıkmasıyla ve pedagojinin gelişmesiyle birlikte öğrencilerin yaşlarına göre hazırlanan farklı ders kitaplarında dini konuları içeren bölümleri de almaya başlamıştır. Din eğitimi dersleri önemli ölçüde azalmaya başlasa da sürekli olarak devam etmiştir, çünkü okulun dindar Hristiyanlar eğitime tezinden vazgeçilmemiştir.

Bulgaristan'ın 1878 yılında Osmanlı yönetiminden bağımsızlığını kazanması sonucunda eğitimin sosyoekonomik şartları değişmiştir. Bu durum ise okulun yapısına yansımış ve Bulgar Okulu laik prensipleri benimsemiştir. Buna rağmen ahlaki değerler eğitimi ve din eğitimi bir görev olarak kabul eden okul, eğitimi Ortodoks ruhu içinde yapmaya devam etmiştir. Tüm okul müfredat programlarında dinin ilk sırada yer alması bunun kanıtıdır. O dönemde, okulda bir ders olarak dinin varlığının laik eğitime aykırı olmadığı varsayılırdı, çünkü laik okulun hiçbir dini materyal vermemesi veya cüzi bir miktar vermesi anlamına geliyordu. Böylece Bulgar okullarının laik karakteri din eğitimi bir okul dersiyle sınırlayıp eğitim sisteminden dışlanmamıştır. Mihail Geraskov'a göre din eğitiminin okulda bulunması gereklidir çünkü:

- Toplumun bir kısmı dindardır ve Kilise bir kamu kurumu olarak varlığını sürdürmektedir.
- Din geçmişten beri önemli bir kültür faktörüdür ve bugün de güncelliğini korumaktadır.
- Hristiyanlık, insanlığın ortak kabul edilen ahlaki değerlerini içermektedir.
- Çocuk din ve dini kuruluşlar ile münasip ilişkiler için hazır olmalıdır ve okul bunu göz ardı edemez.⁵²

---

⁵¹Gavriela Arabadjieva, "Kiliino Uçilište", *Entsiklopediya Pirinski Krai*, Ed. Hristo Hristov, (Blagoevgrad: Redaktsia Entsiklopedia, 1995), 1: 431- 432.

⁵²Mihail Geraskov, *Osnovi na Didaktikata*, (Sofya, 1944), 167.

Geleneğe dayalı ve aynı zamanda sağlam bir hukuki zemine basan din eğitimi okullarda doğrudan ve dolaylı olarak yapılmaktadır. Birincisi Zakon Boji veya Verouçenie adlı olan din eğitimi dersiyle gerçekleştirilmektedir. İkincisi ise ahlak, tarih, şarkı söyleme gibi eğitim dersleri aracılığıyla tahakkuk etmektedir. Sürekli içerik, hacim ve önemini değişmesine rağmen din dersi Osmanlı bağımsızlığından 1945/46 yıllarına kadar bütün okul müfredatlarında yer almaktadır. İlk başta 1878-1894 yılları arası Zakon Boji dersi haftada 2 saat olarak ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerine verilmektedir. 1894 yılından sonra 1907'ye kadar din dersi haftada 1 saat olarak ilkokul ve ortaokul öğrencilerine okutulmaktadır. 1897-1905 yılların arası lise okulun müfredatına göre din, ahlak ve kilise tarihi dersleri için haftada 2 saat verilmektedir. 11.02.1938 tarihinde Yasa ile tüm lise okullarında haftada 1 saat olarak "Religia s istoria na Bılgarska Pravoslavna Tsırkva"(Din ve Ortodoks Kilisenin tarihi) dersi okutulmaya başlamaktadır. Ayrıca din eğitimi dersi haftada 1 saat olarak verilmeye devam etmektedir. Bunun yanında ilkokullarında "Nravouçenie"(Ahlak) dersi din eğitimi dersinin yerine okutulmaya başlamaktadır.

Kısa bir süre sonra Eğitim Bakanlığı ve yasa organları yeni Bulgar okullarında din eğitimi dersine arka arkaya ağır darbeler uygulamaya başlamaktadır:

Birincisi, Zakon Boji dersinin saat sayısı azaltılmaktadır. Dört bölümden oluşan ilkokulun saatleri haftada sekiz saatten beşe indirilmektedir. Ortaokulun saatleri ise haftada yedi saatten dörde indirilmektedir.

İkincisi, hemen hemen tüm düz ve meslek liselerde dini eğitim dersleri kademeli olarak azaltılmaya başlayıp 1936-1937 yılında tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu süreç aşamalı olarak gelişmiştir. 1894,1907 ve 1922 yıllarında ilköğretim okullarının programlarında din derslerinin azaltıldığı açıkça görülmektedir. Öyle ki her sınıf için haftada sadece birer saat din dersi verilmektedir. Diğer yandan 1890, 1914 ve 1922 yıllarında ortaokul programlarında din dersinin saat sayısı beşten üçe indirilmiştir. Lise okullarında ise ders saatlerinin azaltılması ile birlikte din eğitimi dersleri de farklı isimlendirilmiştir: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi"(Verouçenie s nravouçenie), "Kilise Tarihi"(Tsırkovna istoriya), veya "Hıristiyanlık Tarihi"(İstoriya na hristiyanstvoto).

Üçüncüsü, Zakon Boji (Tanrı'nın Yasası) dersinin eğitimi çoğu zaman laik öğretmenler tarafından verilmektedir. Öğretmenlerin ekseriyeti dine eskimiş gözüyle bakmaktadır.

Böylece din eğitimi dersi büyük çoğunluğu din karşıtı düşünceye sahip olan öğretmenler tarafından verilmektedir. Otuzuncu yıllarda Milli-Dini Konsil'in talebi üzerine bu durumun değiştirilmesiyle din eğitimi dersleri din adamları tarafından vermeye başlanmıştır.⁵³

Hıristiyan yaygın din eğitimi "Nedelni" adlı Kilise okullarında gerçekleşmektedir. Ayrıca XX. yüzyılın ilk 20 ve 30 yıllarında çocuk ve gençler için birçok Hıristiyan dernekler kurulmaktadır. Bu derneklerde din eğitimi din adamları tarafından verilmektedir.

Hıristiyan derneklerin ortaya çıkmasının nedenlerinden biri devlet eğitim sisteminde din eğitiminin durumudur. Çoğu zaman din dersinin büyük bir kısmı din karşıtı düşünceye sahip olan öğretmenler tarafından yüzeysel olarak okutulmaktadır. Diğer nedeni ise öğrencilerin hayatlarında Hıristiyan ahlaki davranışlarını uygulamak amacıyla Kilisenin din ve ahlak eğitimini genişletmek arzusudur.

Bağımsızlığından 1944 yılına kadar olan dönemde Bulgar Kilisesi'nin faaliyetlerinin gelişmesi birkaç önemli koşul ve faktörden olumlu etkilenmiştir. Kilisenin dini ve ahlaki eğitim faaliyetlerinin gelişiminin sağlanması için önemli faktörlerden biri yeterli bir kadronun bulunmasıdır. 1923 yılında, Sofya Devlet Üniversitesinde İlahiyat Fakültesi açılmaktadır. Fakültede ilahiyat yüksek eğitimi öğrencilerin hazırlanmasıyla birlikte dini alanlarda çok yönlü araştırmalar gerçekleşmektedir. Sofya'da 1903 yılında Sofiska Duhovna Seminariya'nın (Lise Dini Okulu) açılmasıyla birlikte dini lise eğitimi de gelişmeye başlamaktadır. 1906-1926 yılları arasında Baçkovski, Rilski ve Çerepişki Manastırlarında üç tane daha dini okula kapı açılmaktadır. Yüksek ve orta din eğitiminin geliştirilmesi Bulgaristan'da eğitimi rahip sayısında kademeli bir artışa neden olmaktadır. Diğer faktör ise Bulgaristan'da Hıristiyan din eğitiminin geliştirilmesi için gerekli olan yasal düzenlemelerin var olmasıdır. 16 Nisan 1879 tarihinde kabul edilen Tırnova Anayasasında din eğitiminin durumu ele alınmaktadır. Anayasayla birlikte bütün vatandaşların eğitim hakları meşrulaşmaktadır.⁵⁴ Ortodoksların, Ortodoks olmayan Hıristiyan ve farklı inançlara sahip insanların din özgürlüklerini güvence altına almakla birlikte, devlet okullarının diğer dini mezheplere karşı tarafsızlığını da garantilemektedir. Farklı inançlara sahip insanlar din eğitimini kendileri için özel

⁵³ Magdalena Legkostup, *Metodiçeski Aspekti na Obuçeniето po Religia*, (Veliko Tırново: Faber Yayınları, 2013): 58-59

⁵⁴Metodiev - Stoyanov, *Bilgarski konstitutsii*, m.78: 32.

olarak açılan okullarda görmektedir. Hıristiyan dini kitapları Milli-Dini Konsil'in ön onayına tabidir. Diğer dini mezheplerin kitapları da kendi dini otoriteleri tarafından onaylanmaktadır. Bu faaliyet ise Milli Eğitim Bakanlığının gözetimindedir.⁵⁵

Kısacası, bağımsızlığından 1944'e kadar olan dönemde Bulgar Kilisesi'nin din eğitimi faaliyetlerinin geliştirilmesi yeni tarihsel koşullarda gerçekleşmektedir. Bu dönem din eğitiminin gelişimi iki farklı şekilde karakterize edilmektedir. Bunlardan birincisi, ilkokul ve ortaokul din derslerinin saatlerinin kademeli olarak azaltılmasından, lise için din derslerinin ortadan kaldırılmasına kadar olan süreçtir. İkincisi ise tam aksine hem Pazar okullarının geliştirilmesi hem de Ortodoks karakteri edebi faaliyetlerin genişletilmesi yoluyla Hıristiyan eğitimi güçlendirme sürecidir.

1.3.1.2. Müslümanların Din Eğitimi

Eğitim, azınlıkların grup olarak kimliklerini koruyabilmeleri için gerekli olan şartların başında gelmektedir. Bu sebepten dolayı, geçmişten günümüze insan ve azınlık haklarıyla ilgili uluslararası belgelerde eğitim konusuyla ilgili düzenlemelere geniş şekilde yer verilmiştir. Bu çerçevede, bir azınlık grubuna mensup kişilerin kendi özel eğitim ve öğretim kurumlarını kurma ve yönetme ile anadillerini öğrenme ve bu dilde eğitim görme hakları günümüzde en doğal azınlık haklarının başında gelmektedir.

1878'de Bulgaristan Prensiğinin kurulmasının ardından resmen azınlık duruma düşen Müslüman topluluk, Osmanlı-Rus Savaşı'nı izleyen ilk on yılda savaşın etkileri nedeniyle her açıdan olumsuz koşullarla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde savaş sonrası olumsuz koşullar nedeniyle birçok azınlık mensubu Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır. Kalanlar ise başta ekonomik olmak üzere birçok zorlukla karşılaşmıştır. Savaş, başka alanların yanı sıra, Bulgaristan'da eğitim alanında kaydedilen gelişmeleri de etkilemiştir. Özellikle savaşı izleyen ilk yıllarda bir yandan azınlığın aydın kesimini oluşturan öğretmenler kitleler halinde İmparatorluk topraklarına göç etmiş, diğer yandan da Müslüman okulların gelir kaynaklarını oluşturan vakıf mallarının savaş esnasında tahribata uğraması, savaş sonrasında da Bulgarlar tarafından ele geçirilmesi, ayrıca medrese ve okul binalarının yakılıp

---

⁵⁵Metodiev - Stoyanov, *Bilgarski konstitutsii*, m. 37,42, 80 : 28-32.

yıkılması veya başka amaçlar için kullanılmak üzere Bulgarlarca işgal edilmesi eğitim alanında büyük bir gerilemenin yaşanmasına neden olmuştur.⁵⁶

Geride kalan Müslümanların dinî ve millî kimliklerinin korunması ve geliştirilmesiyle ilgili hususlar uluslararası anlaşmalar ve iki devlet arasında imzalanan sözleşmeler ile teminat altına alınmıştır. Din eğitimi alma, insanın en önemli haklarından biri olarak değişik anlaşma ve yasal düzenlemelerde ele alınıp değerlendirilmiştir. Bulgaristan'daki Müslüman azınlığın kültürünü geliştirme ve eğitim-öğretim alma hakları hemen savaş sonrasında yapılan Ayastefanos ve Berlin anlaşmaları gibi uluslararası anlaşmaların yanı sıra, 1879 yılında kabul edilen Tırnova Anayasası⁵⁷ tarafından da güvence altına alınmıştır.⁵⁸

Bulgaristan Prensiğinin tesis edilmesini sağlayan Berlin Antlaşmasında, Bulgaristan'da bulunan Müslüman okullarına dair net bir hüküm bulunmamaktadır. Bulgaristan Prensiğine genel olarak Osmanlıya bağlı imtiyazlı bir eyalet gözüyle bakıldığı için bu konuda herhangi bir düzenlemeye antlaşmada yer verilmemiştir. Bu sebepten dolayı eskiden olduğu gibi Bulgaristan Prensiği'ndeki mektep ve medreselerde, Osmanlı eğitim sistemine ve eğitim kurumlarına bağlı olarak eğitim faaliyetlerine devam edilmiştir.

Bulgaristan Müslümanlarının din öğretim ve eğitimi, genel öğretim ve eğitimlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ele alınan dönem, Bulgaristan'da hem genel eğitim, hem de İslâmî eğitim kurumlarının canlandırılıp yeni bir sistemin kurulduğu dönemdir. Bu dönemdeki din eğitimi sistemini daha iyi anlayabilmek için din eğitiminin üç farklı okulda nasıl verildiğini ele almak gerekmektedir: İptidailerde; Rüştiyelerde ve Medreselerde.

İptidai Mektepler

Osmanlı Devletinden, Balkan Müslümanlarına sağlam bir eğitim, zengin bir kültür ve çok sayıda okul kalmıştı. Osmanlının Balkanlardan geri çekildiği dönemde sıbyan mektepleri ve medreseler eğitimin temelini teşkil ediyordu. Bulgaristan Müslümanları,

---

⁵⁶Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, (Ankara, 1986), 33-38.

⁵⁷ Metodiev - Stoyanov, *Bulgariski konstitutsii*, 30-31

⁵⁸ Kemal Yakut - Meral Bayrak, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bulgaristan Müftülerinin Statüsü(1878-1929)" *Uluslar arası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu (Eskişehir, 11-13 Mayıs 2005)*, 336.

Osmanlı döneminden kalan eski eğitim sistemini canlandırarak yeni koşullar doğrultusunda düzenlemeye çalışmışlardır. XIX. yüzyılın son çeyreğinde ise eğitim-öğretim, iptidaiye olarak isimlendirilmeye başlanan ilkokullarda tahakkuk etmeye başlamıştır.⁵⁹ 1880/1881 ders yılında Bulgaristan Prensiği hudutları içinde 259 Müslüman İlkokulu etkinlik göstermektedir. 1894/95 eğitim-öğretim yılında ise ilkokulun sayısı 1284'e ulaşmıştır.⁶⁰ Müslümanların oturduğu her yerleşim yerinde bu neviden okullar bulunmaktadır. Dersler umumiyetle okulda, cami odalarında veya öğretmenin evinde yapılmaktadır. Öğretmen, genellikle aynı köyün imamıdır. Eğitim-öğretim yılı Kasım'dan Mayıs ayına kadar devam etmektedir. Öğretmen, aynı zamanda imam olduğundan dolayı, dersler namaz vakitlerine göre tertip edilirdi. Namaz zamanı gelince öğrenciler okuldan çıkarak, hoca yardımcısıyla beraber 'Âmin Duası' denen bir ilahi söyleyerek o günkü ders programını tamamlamaktadırlar.⁶¹ İlk yıllarda okullardaki eğitimin büyük çoğunluğunun dinî olduğunu söylemek mümkündür.⁶² Öyle ki okullarda sadece Kur'an-ı Kerim, Din Bilgisi, Arapça, Türkçe ve Hesap öğretilmektedir. Öğrenciler, temel İslam bilgilerin yanı sıra, Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmekte ve namazın kılınışında gerekli olan kısa sureleri de ezberlemektedirler. Öğretim süresi kesin bir şekilde belirlenmiş olmayıp programın niteliği ve ders saatlerinin sayısı da öğretmene göre belirlenmektedir. Fakat zamanla öğretim programlarına Hendese, Güzel Yazı, Türk Tarihi, Bulgarca, Tabiat Bilgisi gibi dersler de eklenmiştir.⁶³

XX. yüzyılın başlarında müşterek bir program bulmaya çalışılmış ve bunun sonucunda 1904/1905 eğitim-öğretim yılında düzgün ve ortak sayılabilecek bir program hazırlanmıştır. Bu programa baktığımızda Rusçuk bölgesinde haftada toplam 19 saat din bilgisi, Razgrad bölgesinde ise toplam 16 saat din bilgisi okutulduğunu müşahede etmekteyiz.

---

⁵⁹ Mustafa Ergün, "Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme" *Yeni Türkiye*, 32, (Ankara, 2000), 735.

⁶⁰ Hüseyin Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi*, (Ankara, Kültür Bakanlığı, 2002) 78-81.

⁶¹ Osman Keskiöğlü, *Bulgaristan'da Türkler*, (Ankara, 1985), 58.

⁶² Georgi Peev, *İzgrajdaneto na Bilgarskoto Obrazovanie v Naçaloto na Tretata Bilgarska Dirjava*, Nov Bilgarski Universitet, 2014), 2, http://ebox.nbu.bg/pa2014/17_G.Peev.pdf.

⁶³ Keskiöğlü, *Bulgaristan'da Türkler*, 67-68.

Tablo 1: Bulgaristan Müslüman Okullarında 1904/1905 Eğitim Öğretim Yılı Haftalık

Ders Dağıtım Çizelgesi⁶⁴

Dersler	Sınıflar ve saatler									
	Rusçuk bölgesi					Razgrad bölgesi				
	I	II	III	IV	Orta bir	I	II	III	IV	Orta bir
Din Bilgisi	-	8	9	2		3	6	5	2	
Bulgarca	-	-	-	3		-	-	-	3	
Türkçe	10	6	10	7		12	9	7	12	
Güzel Yazı	-	2	2	2		-	2	2	2	
Hesap	3	3	3	3		4	3	3	2	
Şarkı	-	-	-	-		3	2	1	5	
Türk Tarihi	-	-	-	2		-	-	2	2	
Coğrafya(Genel)	-	-	-	2		-	-	2	-	
Tarih(Genel)	-	-	-	2		-	-	-	-	
Tabiat Bilgisi	-	-	-	1		-	-	-	-	
Haftalık saat	13	19	24	24		23	22	20	30	

Bu programlarda görüldüğü gibi din ve Türkçe dersleri ilk sırada yer almaktadır. Yani Bulgaristan Müslümanlarının eğitimi, Prenslik döneminde kendi milli özelliğinden uzaklaşmamış, buna muvazi olarak gelişmiş ve Türk-İslam niteliğini korumuştur.

Rüştiye okulları

Rüştiye, ortaokul derecesinde eğitim veren bir kurumdur. Bulgaristan eğitim tarihinde rüştiyeler ilk önce 4 yıllık daha sonra ise 3 yıllık sınıf sistemine göre düzenlenmiştir. İlk kuruldukları zaman mahalle mekteplerinin daha iyi eğitim veren üst sınıfları gibi düşünülen rüştiyeler, daha sonra genel orta öğretimin en alt düzeyindeki okullar haline gelmiştir. Osmanlı-Rus Savaşı'nı müteakiben ilk birkaç yılda sadece bazı merkezi şehirlerde açılmış olan rüştiye okulları 80'li yılların ortasında başka kentlerde de açılmaya başlamıştır. İlk olarak 1881 yılında Razgrad Rüştiye Okulu açılmış. Bu okulu 1883 yılında Şumnu Rüştiye Okulu ve daha sonra Niğbolu, Varna, Rusçuk, Silistre okulları açılmıştır.⁶⁵

Rüştiyeler açıldıkça öğretmen ihtiyacı da artmıştır. Muallimi Evvel denen okul müdürleri Türkiye'den gönderiliyor, maaşları da oradan veriliyordu. Bu öğretmenlerin

⁶⁴Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, 46.

⁶⁵Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze*, 78.

sayısı lüzuma göre artmış ve azalmış, Prenslik döneminde 24 kadar rüştiye öğretmeninin gönderildiği olmuştur.⁶⁶ Muallimi Sani denen diğer öğretmenler ise yerli hocalardan atanıyordu. Onların çoğu köy ve kasaba imamı, cami müezzini gibi kimselerdi. O dönemde Bulgaristan'da, Müslüman öğretmen yetiştiren bir okul olmadığı için bunların hiç birisi meslek eğitimi görmemişti, pedagoji biliminin varlığından bile haberleri yoktu. 1881 ve 1883 yıllarından itibaren rüştiye okullarının yeniden açılmaya ve yayılmaya başlamasıyla, bu okullara öğretmen yetiştirmek için İstanbul Dârü'l- Muallimîn'e birçok genç gönderilmiştir.⁶⁷ Bunlardan bir kısmı ana-baba ocağına dönüp Bulgaristan Müslümanlarının eğitimine hizmet vermişlerdir. Böylelikle rüştiye okulların öğretmen ihtiyacı karşılanabilmiştir.

Öte yandan Müslüman öğretmenleri diğer meslektaşlarına kıyasla, yetersiz parasal kaynaklar nedeniyle ağır şartlar altında çalışmak zorunda kalmışlardır. Prenslik döneminin ilk yıllarında öğretmenlik için belirli ödenek yoktu. Ebeveynlerin maddi imkânlarına göre verdikleri mektebe başlama, cüz'i bitirme, hatim indirme bahşişleri muallimlik için büyük önem taşırdı. 1885 yılından itibaren "Resmi ve Özel Okullar Yasası"nın kabulü ile Müslüman öğretmenleri maaşlarını Müslüman okul encümenlikleri bütçesinden almaya başlamışlardı. Esasen düşük olan bu bütçeler, öğretmenlere yüksek maaş vermeye yetmiyordu. Bu durum karşısında Müslüman öğretmenleri son derece düşük ücretle görevi sürdürmeye mecbur kalmışlardır.

Filibe erkek ve kız rüşdiye okullarını örnek aldığımızda bu okullardaki din eğitimini şöyle tasvir edebiliriz: Erkek rüşdiyesi dört yıldır. Okunan din dersleri şunlardır: Kur'an-ı Kerim, Akaid, Ulumi Diniyye, Kıraat, İslam Tarihi. Kur'an-ı Kerim sadece 1.sınıfta, Ulumi Diniyye her sınıfta okutulmakta olup, son sınıfta Akaid görülmektedir ve iki yıl İslam tarihi okutulmaktadır. Aynı zamanda dört yıl süresince Arapça eğitimi verilmektedir. Kız rüşdiyesinde eğitim süresi üç yıldır. Her üç sınıfta da Kur'an-ı Kerim, Ulumi Diniyye ve Arapça dersleri, birinci ve üçüncü sınıflarda ise İslam Tarihi okutulmaktadır.⁶⁸

---

⁶⁶ Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze*, 92.

⁶⁷ Keskiöglü, *Bulgaristan'da Türkler*, 61.

⁶⁸ Keskiöglü, *Bulgaristan'da Türkler*, 68.

Medreseler

Ders okutulan yer anlamına gelen medrese, İslam dünyasında eğitim etkinliklerini belirleyen ve bu amacın tahakkuk etmesi hususunda gerekli alt yapının da oluşturulduğu belirli yerlere verilen özel bir anlamı ifade etmektedir. İlk medreselerin ne zaman kurulduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Medreseler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan birkaç yüzyıl önce kurularak faaliyete geçmiştir. Osmanlı döneminde ilk medrese 1331 yılında Orhan Gazi tarafından İznik'te açılmıştır. Medrese bu dönemde sıbyan mektebinden sonra orta, lise, yüksek okul ve üniversite eğitimine tekabül eden, Müslümanların devam ettiği bir eğitim müessesesi özelliği taşır.⁶⁹

Bulgaristan'da da Osmanlı döneminde olduğu gibi medreselerin eğitim-öğretim kurumları olarak önemi ve etkisi oldukça büyük olmuştur. Bulgaristan'da ilk medrese Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre Yanbolu'da XIV. yüzyılın sonlarında kurulmuştur. Yine aynı dönemde Sultan I.Murat tarafından Kızanlık'ta bir cami ve medrese inşa edilmiştir. Bunların ardından Filibe, Plevne, Razgrad, Silistre vb. sancak şehirlerinde birçok medreseler kurulmuştur. Ekrem Ayverdi'nin bulgularına göre, Osmanlı döneminde Bulgaristan'da 142 medrese ve 273 mektep inşa edilmiştir.⁷⁰ Müslüman gençliğin dini eğitim ve terbiyesi ile meşgul olmak, genel kültürünü yükseltmek amacıyla kurulan medreseler, Bulgaristan'da önemli bir deneyim birikimi elde etmişlerdir. Ayrıca bu medreseler imam, müezzin gibi cami ihtiyaçlarını karşılamakta büyük önem taşımaktadırlar.

Bağımsız Bulgar devletindeki medreselerin kendilerine özel bazı hususiyetleri bulunmaktadır. Bunlar, Osmanlı'daki medreselerin devamı olmakla birlikte, artık Osmanlı üst müesseselerinin kontrolünden çıkmışlardır. Ayrı olarak 1910 yılına kadar Başmüftülük Kurumu da olmadığı için bu müessesenin denetimi de bulunmamaktadır. Medreseler genellikle Bölge Müftülüklerden kontrol edilmektedir. Bulgaristan'daki medreselerde umumiyetle bir veya iki öğretmen tarafından sadece din dersleri okutulmaktadır. Bütün medreseler müstakil olup, her okul kendine mahsus bir eğitim programı takip etmektedir. Uygulanan program tamamıyla öğretmenin malumat ve maharetine tabi olmaktadır. Medrese eğitimi ilkokuldan sonra başlayıp, dört veya beş yıl devam etmektedir. Araştırdığımız dönemde Bulgaristan'daki medreselerin eğitim

---

⁶⁹ Mehmet İpşirli, "Medrese" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28:327.

⁷⁰ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1982), 4:141-143.

düzeyleri oldukça düşüktür. Bu okullardan mezun olanların daha sonra İstanbul medreselerinde eğitimlerini sürdürmeleri bunun açık bir belirtisidir. Medrese mezunları, başka yetişmiş kadro bulunmaması nedeniyle yıllarca ilkokullarda öğretmenlik yapma fırsatına da sahip olmuşlardır.⁷¹

Osmanlı sonrası Bulgaristan'daki medreselerin sayısını ve buldukları mekânları tam olarak tespit etmek oldukça zordur. Bazı eğitim tarihi araştırmacılara göre 1878-1895 yılları arasında medreselerin sayısı 20'dir. Onlardan bazıları aşağıdaki yerleşim yerlerinde bulunmaktadır: Şumnu, Varna, Rusçuk, Silistre, Razgrad, Eski Cuma, Osman Pazarı, Tutrakan, Balçık, Vırbovka, Hacıoğlu Pazarcığı. Ancak bu başka yerlerde medrese bulunmadığı anlamına gelmemektedir. 1900-1901 ders yılında, yetersiz maddi kaynaklar ve göçler nedeniyle medreselerin sayısında azalma görülmüştür. Medreselerin sayısı 1906/1907 yılında 12'ye, 1907/1908'de ise 9'a gerilemiştir.⁷² Bu medreselerin büyük bir bölümü Şumnu'daki Medresetü'n-Nüvvab'ın açıldığı 1922 yılından birkaç sene sonrasına kadar çalışmıştır.

Birinci Dünya Savaşından sonra Aleksandır Stamboliyski devlet yönetiminin başına geçince, Müslümanlar eğitim alanında birçok kazanım elde etmişlerdir. Bu kazanımlar İslam din eğitimi konusunda da hissedilmiştir. 1920 yılında Maarif Bakanlığı, Müslüman Mektepleri Genel Müfettişliği'ni kurmuştur. Genel Müfettişliğin yönetimi altında yeni bir müfredat programı hazırlanmaya başlanmıştır. "Bulgaristan Mekâtibi İptidaiyyei İslamiyesine Mahsus Müfredâtlı Program" adı verilen bu programın bütün Müslüman ilkokulları ve öğretmenler için uygulanması gereği kararlaştırılmıştır. İlkokullar için hazırlanmış bu müfredatlı programda dört sınıfta haftalık toplam 15 saat (II. sınıfta – 4, III. sınıfta 6, IV. sınıfta - 5 saat) Kur'an-ı Kerim dersi ve 7 saat (I. sınıfta – 1, II. sınıfta – 2, III. sınıfta – 2, IV. sınıfta – 2 saat) Ulum-ı Diniyye (Din Bilgisi) dersi bulunmaktadır.⁷³ Bununla birlikte Bulgaristan Muallimler Cemiyeti'nin çabasıyla birçok ders kitabı hazırlanmıştır. Ulum-ı Diniyye dersi için Ahmet İhsan ve Osman Nuri tarafından tedris kitapları yazılmıştır. Bazı değişikliklerle beraber bu programın geçerliliği Komünist dönemine kadar sürmüştür.⁷⁴

---

⁷¹ Vedat S.Ahmed, "Bulgaristan'da Müslüman-Türk Varlığının korunmasındaki en önemli etken olan İslami Eğitimin Geçmişi ve Bugünü", *Uluslar arası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu*, ed.İsmail Göksoy- Nejdet Durak,(İsparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2007), 181.

⁷²Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze*, 88.

⁷³Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze*,141-142.

⁷⁴Ahmed, *Bulgaristan'da Müslüman-Türk Varlığının*, 183.

Bulgar Çiftçi Hükümeti'nin döneminde Bulgaristan Müslümanlarının eğitim ihtiyaçları için ilk kez ortaokul seviyesinin üzerinde eğitim kurumları açılmıştır. Bu kurumlar Şumnu 'daki Devlet Türk Dârü'l- Muallimin ve Medresetü'n-Nüvvab'tır.

Müslüman okullarına öğretmen ihtiyacını karşılamak için 17 Ağustos 1918 yılında Darü'l Muallimin açılmıştır.⁷⁵ Hükümete bağlı olan bu okul Müslümanlar tarafından idare edilen bir okul değildi. 10 yıl çalışabilen bu okul, Türk Dili ve Edebiyatı ve din dersleri hariç, öğretim dili Bulgarca'dır. Din dersleri, o dönemin en önde gelen ilahiyatçılarından Emrullah Feyzullah, Hafız Emin Zarifi ve Yusuf Ziyâeddin Ezheri tarafından okutulmuştur. Okul, 1928 yılında kapatılmıştır.⁷⁶

Din eğitimi ve öğretimi açısından gerek geçmişte ve gerekse günümüzde önemli bir yer tutan Medresetü'n-Nüvvab hakkında kısaca bahsedilmesi kanaatimce önem arz etmektedir. Krallık döneminde Bulgaristan Müslümanlarının en yüksek eğitim-öğretim kurumu olan bu okulda müftüler, naip ve öğretmenler yetişmiştir. Bu okul bir ihtiyaçtan doğmuştur. Çünkü daha önce Bulgaristan hukuki olarak Osmanlı Devleti'ne bağlı olup buradaki Müslümanların din görevlisi ve müftü ihtiyacı İstanbul'daki medreselere gönderilen ve oralardan mezun olan öğrencilerle karşılanıyordu. 1908 yılında Bulgaristan bağımsızlığını ilan edince, Bulgaristan'daki Müslümanların bu ihtiyaçlarını karşılamak için bir okul açılmasına karar verildi. 1913 yılında İstanbul'da imzalanan Türk-Bulgar Antlaşması'yla öngörülmüş olan "Medresetü'n-Nüvvab"ın açılması için hazırlıklar Çiftçi Hükümeti döneminde başlamıştır. Başmüftü Süleyman Faik, yeni kurulan Müessesat-ı Diniye ve Vakfiye Müdürü ile birlikte gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra Nüvvab okulu 27 Kasım 1922 tarihinde Şumnu'da açılarak eğitime başlamıştır.

Medresetü'n- Nüvvab "tâli" ve "âli" olmak üzere iki bölümden oluşuyordu. Tâli bölümü lise, âli bölümü ise yüksekokul seviyesine tekabül ediyordu. Rüşdiye ve medrese mezunlarının kabul edildiği "tâli" kısmı beş senelik olup ilk senelerde sadece imam, hatip, şer'îye mahkeme kâtabi yetiştiriyordu. Lakin 1928 yılında Dârul-Muallimin'in kapatılmasıyla ortaya çıkan öğretmen eksikliğinin karşılanması için 1932-33 eğitim yılı sonunda "tâli" bölümüne resmi olarak lise statüsü verildi. Yüksekokul statüsündeki üç yıl süreli "âli" bölümü ise 1930'da açılmıştır.⁷⁷

---

⁷⁵Keskioğlu, *Bulgaristan'da Türkler*, 79.

⁷⁶Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze*, 150.

⁷⁷ Ali Mehmedov, *Bulgaristan Şumnu'daki Medresetü'n- Nüvvab'ın İslam Din Eğitimi Tarihindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011), 80.

Medresetü'n-Nüvvab'ın ders programı dönemin yaygın anlayışı benimsenerek, modern bir eğitim kurumuna uygun bir şekilde hazırlanmıştır. “Tâli” kısmında değişik sınıflarda Kur'an-ı Kerim, Fıkıh, Kelam, Ahlak, İslam Tarihi, Arapça gibi dersler okutulmuş ise de müfredatında fen, dil ve edebiyat derslerine de önemli bir yer verilmiştir. Nüvvab'ın âli kısmından mezun olanlar ise müftü, müftü vekili ve ortaokul öğretmeni olmuşlardır. Bundan dolayı müfredat programında Fıkıh, Usulü Fıkıh, Ferâiz gibi dini derslerin yanında İslam hukuku, Bulgar kanunu, devlet, idare, ceza hukuku gibi derslere ağırlık verilmiştir.⁷⁸ Dini dersler medrese usulüyle değil, modern metotlarla okutulmuştur. Bu okulda görev yapmış öğretmenlerin çoğu, bilgili ilahiyatçılar olup İstanbul'un meşhur medreselerinde veya Ezher Üniversitesi'nde öğrenim görmüş kişilerdir.⁷⁹

Medresetü'n- Nüvvab özel bir okul olduğu için Başmüftülüğe bağlıydı. Hocalar Başmüftülük tarafından atanır, Dışişleri ve Mezahip Bakanlığı tarafından onaylanırdı. Nüvvab, Bulgaristan'ın eğitim tarihi açısından bir övünç sebebi kabul edilen, zamanında Balkanların en büyük dinî eğitim merkezi olan,⁸⁰ 25 yıl geniş bir bölgeye bilim ve irfan ışığı saçan ve çok kıymetli ilim adamları yetiştiren bir okul olmuştur. Medresetü'n-Nüvvab, Komünist yönetimi iktidara geldikten sonra liseye dönüştürülmüş, bir müddet sonra da tamamen kapatılmıştır.⁸¹

XX. yüzyılın ilk yarısında, özel Müslüman okullarında eğitim sisteminin modernleştirilmesi için belirli reformlar gerçekleştirilmiştir. Eğitimciler, Birinci Dünya Savaşının son aşamasına kadar dini derslerle fen bilimleri derslerini dengelemeye çalışmışlardır. 1912 yılında öğretmenler birliği tarafından hazırlanan müfredat programında saat sayısının yarısı fen ilimlerine ayrılmıştır. Ancak tek bir merkezi eğitim yönetimi bulunmadığı için, öğretmenler dini derslere daha fazla vakit ayırmaya devam ettiler. Medreselerde de çoğunlukla din dersleri okutulmaya devam edilmiştir. Nüvvab okulun açılışıyla Bulgaristan'daki İslam din eğitiminde yeni dönem başlamıştır. “Tâli” kısmında okuyan öğrenciler dinî derslerin yanında fen ve kültür derslerini de okumuşlardır. Bu durum, diğer medreselerdeki öğretim programını da etkilemiştir. Medresetü'n-Nüvvab'ın kuruluşundan birkaç yıl sonra diğer medreselerin programları

⁷⁸ Medresetü'n-Nüvvab-Nizâmname-i Esâsî, Program ve Dâhilî Talimâtname-i (*Nizâmname-i*), (Sofya, 1924), 10.

⁷⁹ Hüseyin Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk-İslam Kültürü ve Sanatı*, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş. Yayınları, 2007), 174.

⁸⁰ H.Mehmet Günay, *Osmanlı Sonrası Bulgaristan Türklerinin Dini Yönetimi ve Özel Yargı Teşkilatı 1878-1945*, (İstanbul: Rumeli Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2006), 62.

⁸¹ Osman Kılıç, *Kader Kurbanı*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 92; Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, 77; İsmail Cambazov, *Medresetü'n-Nüvvab: anılar, belgeler*, Sofya: Ahmed Davudoğlu Vkfı Yayınları, 2005), 17.

düzenlenerek önce Başmüftülük, müteakiben de Maarif Bakanlığı'na onaylanan ortak bir program uygulanmaya başlanmış ve böylelikle bu medreselere devlet tarafından tam bir resmiyet verilmiştir. Bu biçimde XX. yüzyılının ilk çeyreğinde İslam din eğitim sistemi oluşturulmuştur.⁸²

1924 yılında var olan medreselerin idaresi ve faaliyetleri ile alakalı Başmüftülük tarafından bir Tüzük hazırlanarak onların çalışmalarına düzen verilmiştir. Bu tüzüğe göre, medreseler iptidai, tâli ve âli olmak üzere üç kısma ayrılmışlardır. İptidai bölümünün programları rüştiye mekteplerinin programının aynısı olmakla birlikte rüştiyenin eğitim süresi dört yıla çıkartılarak dini derslere daha fazla ders saati tahsis edilmesi sağlanmıştır. Bu medreselerde, özellikle köy ve mahalle mescitlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için çok hoca yetişmiştir.⁸³

Bütün bu olumlu gelişmeler, Çiftçi Hükümeti'nin 9 Haziran 1923 tarihinde darbe ile devrilmesinden sonra iktidara gelen Demokratik Birliği Hükümeti döneminde de bazı kısıtlamalarla 1928 yılına kadar devam etmiştir. Bundan sonra Müslümanların din eğitiminde bir duraklama ve gerileme dönemi başlamıştır.

1.3.2. Komünist Döneminde (1944-1989'a kadar) Din Eğitimi

Bulgaristan'da Kimon Georgiev başkanlığında 09.09.1944 tarihinde yeni kurulan Vatan Cephesi hükümetinin gelişi ile radikal sosyo-politik ve ekonomik değişimler meydana gelmektedir. Vatan Cephesi hükümetinin uyguladığı programla eğitim sisteminde de bir dizi köklü değişiklikler başlamıştır. Bu değişiklikler Hristiyanların ve Müslümanların din eğitimine de yansımıştır.

1.3.2.1. Hristiyanların Din Eğitimi

Eğitimde hükümetin uyguladığı reformlarla birlikte özel girişim azaltılarak yerine devlet kontrolü ön plana çıkartılmıştır. Bu sürecin bir sonucu olarak ilkokul ve lise programlarında zorunlu okutulan Zakon Boji ve Din ve Bulgar Kilisesi'nin Tarihi adlı din dersleri programdan kaldırılmıştır. Hükümet, din eğitimi derslerini tüm eğitim düzeylerinden tamamen kaldırmıştır. 09.09.1944 tarihine kadar ilk ve orta devlet okullarında okutulan ve aralarında din dersi kitaplarının da bulunduğu belli ders

⁸² İbrahim Yalimov, *Etnokulturna i Religiozna İdentičnost na Turskata Obşnost v Bilgaria*, (Sofya, 2014), 296.

⁸³ Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk-İslam Kültürü ve Sanatı*, 176.

kitaplarına özel bir kararname ile savcının gözetiminde bir ay içinde el konulmuştur. Din, Ahlak ve yabancı dil derslerinin kaldırılarak yerine zorunlu Rusça dersinin getirilmesiyle birlikte, Vatan Cephesi reform programının bir parçası olarak “eğitimin demokratikleşmesi” süreci başlatılmıştır. “Eğitimin demokratikleşmesi” sürecinden Marksist ideolojisine uygun sabit bir eğitim anlayışının olması gerektiği anlaşılmaktadır. Üç ay sonra, kararname ile devlet ilkokullarının programlarında, zorunlu din dersi çıkartılıp onun yerine isteğe bağlı din dersi okutulmaya başlanmıştır. 11.05.1945 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığının 90 nolu genelgesine göre 1945-1946 eğitim döneminde ilkokul ve ortaokul seviyelerinde isteğe bağlı din dersinin son ders olarak haftada bir saat okutulması ön görülmektedir. Din eğitimi, Milli-Dini Konsil tarafından atanan rahiplerce gerçekleştirilmektedir. Çocukların okullarda din eğitimi ve öğretimi almasının Milli-Dini Konsil’in kontrolüne verilmesi ciddi bir sorumluluktur. Rahiplerin sayısının yetersiz olması, din eğitiminin haftada sadece bir ders saati olması ve eğitim tesislerin eksikliği eğitimin önündeki zorluklardan bazılarıdır. Yeni hükümetin tutumu da oldukça çelişkilidir. 15.01.1946 tarihinde geçici Eğitim Bakanı Raço Angelov’un emriyle, okul binalarının yetersiz olması gerekçesiyle din eğitiminin devlet okullarında yapılması yasaklamıştır.

Devlet tarafından din eğitimine uygulanan kısıtlamaların artırılması Vatan Cephesi’nin değişmez ilkesinden kaynaklanmaktadır. Bu ilkeye göre din her vatandaşın özel meselesidir, bu nedenle devlet okulları din eğitimi için kullanılamaz. Ayrıca okulların dine tamamen tarafsız kalmasının bir ihtiyaç olduğunu düşünen hükümet, devlet okullarında din eğitimi yasaklamaktadır. Bunun yerine okul dışında gerçekleşecek olan din eğitimi kurslarına katılmaları için çocuklara fırsat verilmektedir.⁸⁴

Kilise okullarının azaltılmasına rağmen devlet okullarının dışında da isteğe bağlı din eğitimi bir kaç nedenlerden dolayı devam etmiştir. Milli-Dini Konsil ve bölgesel Kilise yapıları din eğitiminin okuldan çıkarılmasına karşı güçlü tepki göstermiştir. Bu tepki, din özgürlüğünün anayasal güvence altında olması ve Bulgar halkının çocuklarına din eğitimi verilmesi arzusundan kaynaklanmaktadır. O zaman hala geçerliliğini koruyan Tırnovo Anayasasının 37,39 ve 40. maddeleri ile Ortodoks ya da diğer dinlerin mensubu her Bulgar vatandaşın din özgürlüğüne sahip olması beyan edilmektedir.⁸⁵ Aynı zamanda Anayasanın 80. maddesi ile “Zakon Boji ders kitaplarının Ortodoks

---

⁸⁴Penka Tsoneva, *Razvitie na Vrizkata Bilgarska Pravoslavna Tsrkva- Bilgarskoto Obrazovanie 865-1989*. (Sofya: KOLBİS Yayınları, 2015), 50.

⁸⁵Metodiev - Stoyanov, *Bilgarski konstitutsii*, 28-32.

okullarında kullanılması” ve “Sveti Sinod kurumunun ön onayına tabi tutulması” gerekliliği tasdik edilmektedir.⁸⁶ Dolayısıyla 15.01.1946 tarihindeki yasaklama ile ebeveynlerin çocuklarına nasıl bir din eğitimi vermeleri ve Bulgar kilisesinin isteğe bağlı din eğitimini düzenlemesi anayasal hakları ihlal edilmiştir.

04 Aralık 1947 tarihinde yeni Anayasası'nın kabulüyle ve Bulgaristan'da Cumhuriyetin ilan edilmesiyle sosyal ve siyasal hayatta köklü değişiklikler başlamaktadır. Komünist Partinin kendi Marksist ideolojisini topluma zorla benimsetmesiyle totaliter bir sistem kurulmaktadır. Bu ideolojinin temel ilkelerine göre din, insanların özel bir meselesidir ve Komünist Partinin ateist faaliyetleriyle uyuşmamaktadır. Yeni sosyo-politik ortamda Kilisenin eğitim faaliyetleri önemli ölçüde azalmıştır. 24 Şubat 1949 tarihinde Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen Dini Mezhepler Kanunu ile Hükümet büyük ölçüde ülkedeki farklı dini gruplar üzerindeki kontrolünü arttırıp, onların eğitim faaliyetlerine müdahale etmesini yasallaştırmıştır. Bu yasayla birlikte Kilise devletten ayrılmaktadır. 1947 Anayasasıyla ve 1949 Dini Mezhepler Kanunuyla din eğitimi devlet okullarının müfredatından tamamen çıkarılmaktadır.⁸⁷ Sonuç olarak Bulgaristan'da komünist dönemde Bulgar Kilisesi tarafından yürütülen din eğitimine kademeli olarak son verilmiştir.

1.3.2.2. Müslümanların Din Eğitimi

İkinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş esnasında Müslümanlara birçok sınırlamalar getirilmesine, büyük baskılar yapılmasına ve oldukça çok okulun kapatılmasına rağmen, Medresetü'n- Nüvvab'ın eğitimi başarılı bir şekilde sürdürmesinden sonra Bulgaristan'daki Müslümanların eğitim sistemi istikrara kavuşmuştur.⁸⁸ Ancak 9 Eylül 1944 tarihinde devlet yönetimini komünistler ele alınca, Müslümanların dini eğitimi konusunda kısa bir süre sonra büyük değişiklikler olmuştur. İktidara getirilen Bulgar komünist hükümeti, Müslüman azınlığın dini ve içtimai sorunlarını ve özellikle eğitim problemlerini çözeceğine dair büyük vaatler vermiştir. Bulgaristan Müslümanlarını ilgilendiren eğitim sistemindeki düzenleme çalışmalarının yanı sıra, okul, alet ve malzemenin artırılması, eğitim kalitesinin artırılması, din derslerinin devam etmesi, Bulgaristan Müslümanlarının yaşadığı bölgelerde okul sayısının çoğaltılması

---

⁸⁶Metodiev - Stoyanov, *Bilgarski konstitutsii*. 32.

⁸⁷ Tinka Ivanova, “Obuçenie po Religiya i Svetskiya Karakter na Obrazovanieto”, *Upravlenie i Obrazovanie*, (Burgas: Universitet Prof.dr.Asen Zlatarov yayınları, 2009), 5:114.

⁸⁸ Ahmed, *Bulgaristan'da Müslüman-Türk Varlığının*, 186.

çalışmalarına da ağırlık verilmesi istenmiştir.⁸⁹ Bu sorunlar çözülmedikçe zorunlu eğitim imkânsızdı.

Ülkenin içinde bulunduğu zor iktisadi ve mali durum, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonominin toparlanması için yapılan harcamalar, hükümetin yeni okul binası inşa etmesi için yatırım yapmasına, özel Müslüman okullarının masraflarının karşılanmasına olanak sağlamamıştır. Ayrıca özel Müslüman okullarının giderleri tamamen devlet tarafından karşılanmadıkça iyi hizmet veremeyecekleri anlaşılmıştır. Çünkü özel Müslüman okullarının yüzde 80'i eğitime uygun olmayan binalarda barınmaktaydılar. Bu durumdan yararlanan devlet yöneticileri 27 Eylül 1946 tarihinde özel Müslüman okullarının devletleştirilmesine karar vermişlerdir.⁹⁰ Böylece yetmiş yıla yakın bir zamandır özel okul statüsünde olan Müslüman okullarının bütün mal varlıkları belediyelere devredilmiş ve Müslümanların en önemli manevi desteği olan okulların denetimi tamamıyla komünist devletin eline geçmiştir.

Bu okullarda öğretim dili olarak 1959 yılına kadar Türkçe kullanılmıştır. Onun yanında Bulgarca da okutulmuştur. Ancak zaman geçtikçe okullardaki din dersleri azaltılmış ve asgariye indirilmiştir. Örneğin, 1946/1947 yılında devletleştirilen Türk okullarının ilkokul programlarında, I, II, III ve IV. sınıflarda ikişer saatten haftalık toplam sadece 8 saat Kur'an-ı Kerim dersi kalmıştır. Ortaokul haftalık ders programlarında ise I-II ve III. sınıflarda ikişer saatten toplam 6 saat Kur'an-ı Kerim dersi kalmıştır.⁹¹

Oluşan yeni durumdan medreseler de etkilenmiştir. 1946 yılında Medresetü-n Nüvvab'ın eğitim süresi 5 yıldan 4 yıla indirilmiş, okulun müdürü değiştirilmiş, ilk defa okula kız öğrenci alınmış ve ders programında bazı değişiklikler yapılmıştır. 1947/1948 yılında Nüvvab'a Bulgar liseleriyle tam denklik verilmiş, ancak din derslerinin sayısı en aza indirilmiştir. 1950 yılında tam olarak devletin yönetimine geçen okul, dini niteliğini de külliye kaybetmiştir.⁹² Diğer medreselerin durumu da farklı değildir. Haftada birkaç saat Kur'an-ı Kerim ile din bilgisi veren ve medrese ismi taşıyan okullar, normal ortaokula dönüştürülmüştür.

Müslüman azınlık okullarının geliştirilmesinde ve sosyalist eğitim seviyesinin daha da yükseltilmesinde Bulgar Komünist Partisinin 26 Nisan 1951 tarihli kararları etkili olmuştur. Kararlara göre Milli Eğitim Bakanlığı, yeni okullar açmakla, okulların eğitim

---

⁸⁹ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, 191.

⁹⁰ *Dirjaven vestnik* (Resmi Gazete), sayı 234, 12.10.1946.

⁹¹ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, 216.

⁹² Cambazov, *Medresetü-n Nüvvab, Anılar-Belgeler*, 39,83.

ve öğretim araçlarını temin etmekle, Kur'an-ı Kerim ve Din derslerini kaldırarak yeni eğitim programı ve yeni kitaplar hazırlamakla görevlendirilmiştir. Böylece 1952'den sonra devlet okullarında din dersleri kaldırılmış ve gizli olarak bu dersin yapılması ciddi bir suç olarak nitelendirilmiştir.⁹³ Bunun neticesinde veliler, dini eğitim verebilmek amacıyla, çocuklarını Kur'an-ı Kerim okumak ve temel İslami bilgileri öğrenmeleri için açıktan bazı hocaların yanına göndermeye başlamışlar, ancak bu da kısa bir süre sonra yasaklanmıştır. Bundan sonra daha hassas olan bazı aileler, çocuklarına dini eğitimi gizlice vermeye başlamışlar, fakat bu durum herhangi bir sebeple açığa çıkınca birçok kişi ya işinden uzaklaştırılmış ya da hapsedilmiştir. Sonuç olarak yaklaşık 45 yıl süren komünist rejim döneminde resmi olarak herhangi bir yerde İslam din eğitimi özgün olarak verilmemiştir.

---

⁹³Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze*, 238.

BÖLÜM 2: DEMOKRASİ DÖNEMİNDE BULGARISTAN’DA DİN EĞİTİMİNİN HUKUKİ TEMELLERİ (1989-2018)

2.1. Bulgaristan’da Din-Devlet İlişkileri ve Din Eğitimi Kurumları (1989-2018)

Bulgaristan ve Doğu Avrupa ülkelerinin birçoğunda 1989 yılı dönüm noktasıdır. Bulgaristan XX. yüzyılın 90’lı yıllarından itibaren komünizmden demokrasiye geçiş sebebiyle büyük dönüşümlere sahne olmuştur. Siyasi, iktisadi ve toplumsal ilişkilerde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Yaşanan değişimler toplumun her kesimi tarafından farklı değerlendirilmesine rağmen genel olarak ülke için olumlu bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bunun sebebi Bulgar toplumu için artık özgürlük ve demokrasinin hayatın bir parçası haline gelmesidir. Bugün Bulgaristan’da özgürlük ve demokrasinin mevcut olmadığını iddia etmek doğru olmayacaktır. Fakat özgür ve demokratik toplumda şahıslar ve onlara ait teşkilatların, kuruluş ve kurumların, hatta dinî cemaatlerin hak ve özgürlüklerinin tamamen ve otomatik olarak temin edildiğini iddia etmek de doğru değildir. Dahası Bulgar Parlamentosu 1989 yılından 2002 yılına kadar din alanıyla ilgili mevzuatı öncelikli bir konu olarak değerlendirmemiş ve ele almamıştır.

2.1.1. Din Devlet İlişkileri

Bulgaristan’da din işleri 1989 yılının sonuna kadar, komünizmin ilk dönemine denk gelen 1949 senesinde kabul edilen "Dinî Cemaatler Kanununa" göre idare edilmektedir. Kanun 1989 yılının sonuna kadar yürürlükte ve o tarihte en eski olan kanunlardan biridir. Bu kanuna göre dini cemaatlere din görevlisi ve idari personel yetiştirme amaçlı lise ve yükseköğretim okulları açma izni sadece Bakanlar Kurulu kararıyla verilmektedir. Dini cemaatler tarafından genç nesillere irşat hizmeti sunma yetkisi anayasanın 77. maddesinde “Devlet genç nesillerin toplumsal, kültürel, iş, beden ve sağlık eğitimini gerçekleştirmekle yükümlüdür.”⁹⁴ hükmüne dayanarak tanınmaktadır. Dinî Cemaatler Kanununun 20. maddesi ise bu anayasa maddesini tasdik edici ve açıklayıcıdır: “Çocuk ve gençlerin terbiye ve talimi devlet tarafından gerçekleştirilir ve dinî cemaatlerin ve görevlilerinin faaliyet alanı dışındadır.”⁹⁵

⁹⁴ Metodiev - Stoyanov, *Bulgarski konstitutsii*, 52.

⁹⁵ *Zakon za izpovedaniyata 1949 (Dini Cemaatler Kanunu)* m.20

<http://santokiriko.blog.bg/politika/2015/02/09/zakon-za-izpovedaniyata-1949g.1336990>

Bulgaristan'da ateist totaliter rejim tarafından koyulan dinî hak ve özgürlükler kısıtlamaları 1989 yılında gerçekleşen siyasi sistem değişiminden sonra ortadan kaldırılmıştır. Toplumda kaybolan maddi ve manevi değerleri yeniden değerlendirme, keşfetme ve komünizm sonrası oluşan yeni bilince entegre etme süreci başlamıştır. O dönemde devletin, din alanında birden fazla soruna aynı anda çözüm getirmesi gerekmektedir. Bu çözümler kısaca şöyle sıralanabilir: mevzuatın demokratikleşmesi ve Batı Avrupa standartlarına uyarlanması; kademeli olarak hürriyet, tolerans ve plüralizm ikliminin sosyolojik ve psikolojik açıdan din alanında tesis edilmesi; küreselleşmenin bu alanda getirdiği değişimlerin ve temayüllerin değerlendirilmesi ve adaptasyonu. Böylece dinle alakalı kopukluğu giderme ve dini cemaatlere dini kurumlar vasfını kazandıracak mevzuatı oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu sürecin hafif ve sorunsuz bir şekilde geliştiği söylenemez, fakat Bulgaristan'da yeni oluşan demokratik toplumun yürümesi gereken bir yoldu.

Bulgaristan halkı 1990 yılından itibaren yeniden manevi değerlerine dönmüştür. Din eğitimi kurumlarında ve genel olarak dini hayatta bir canlanma gözlemlenmektedir.

Bulgaristan'da bugün dinin ve devletin sınırları kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış vaziyettedir. Bu ayırım esasen komünist rejimin ve onun doğurduğu ulus devlet anlayışının bir parçasıdır. Dinin devletten, bir başka deyişle devlet işlerinin dinden ayrı olması Anayasa'da açıkça beyan edilmektedir.

Bulgaristan Cumhuriyeti'nin 13 Temmuz 1991 yılında yeni demokratik Anayasası'nın kabul edilmesiyle beraber oluşan yeni sosyo-politik şartlarda din hürriyeti haklarını tanzim eden güncel mevzuat ihtiyacı doğmuştur.⁹⁶ Yeni Anayasa tüm vatandaşların "ırk, milliyet, etnik köken, cinsiyet, soy, din, eğitim, şahsi veya sosyal statü, fikir, siyasi mensubiyet" fark etmeksizin kanun önünde eşitliğini tanımaktadır (m. 6/2).⁹⁷ Anayasa'nın bu maddesine uygun mevzuat çerçevesi olarak 29 Aralık 2002 yılında yeni Dinî Cemaatler Kanunu⁹⁸ Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Dinî Cemaatler Kanunu, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye (AİHS) ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşmeye (MSHS) uyumludur. Bu kanunda devletin din kurumları ile ilişkileri tanzim edilmektedir. Böylece özgür ve engelsiz bir şekilde dini yaşam şartları ile inananlar ve inanmayanlar arasında saygı ve

⁹⁶Bulgaristan Parlamentosu, <http://www.parliament.bg/bg/const>

⁹⁷Bulgaristan Parlamentosu, www.parliament.bg

⁹⁸ Ciela, Dirjaven Vestnik, № 120, 29 .12, 2002. <https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/2135462355/issue/25?i18n-id=1>

hoşgörü ortamı temin edilmiş olmaktadır. Devletin, dinî cemaatler ve kurumların iç organizasyonuna müdahale etmesi kabul edilmemektedir. Dinî cemaatler ve devlet ayrılığı esastır.⁹⁹

Dinî Cemaatler Kanunu, hukuki statü kazanma şartlarını ve devletin rolünü tanzim eder. Bu kanun sınırsız hukuki ve idari takdir hakkını ortadan kaldırarak, dinî cemaatlerin tüzel kişilik kazanmalarını mahkeme kararına bağlamıştır. Kanununun 14. maddesine göre “Dinî cemaatler işbu kanunun belirlediği şartlar ve usuller esasında tüzel kişilik kazanabilirler”, ayrıca 15. maddenin 1. fıkrasına göre ise “Dinî cemaatlerin tüzel kişilik kaydı Medeni Kanununun 46. bölümünde belirlenen esaslar uyarınca Sofya Şehir Mahkemesi tarafından yapılır”. Bu kısmın olumlu tarafı kayıt işleminin eski kanunda olduğu gibi Din İşleri Kurulu tarafından değil, mahkeme tarafından yapılmasıdır.

Kanununun 6. bölümü devletin, Bakanlar Kurulu’nun ve ona bağlı “Din İşleri Kurulu’nun” din hürriyetiyle ilgili devlet politikalarını gerçekleştirme görevlerini tanzim etmektedir. Din İşleri Kurulu, özel idari statüsü vasfıyla denetleyen olmaktan çıkarak, istişare ve koordinasyon mercii konumu kazanmaktadır. Kurulun temel fonksiyonu dinî cemaatlere hizmet sunmak ve dinî hakların korunmasını sağlamaktır.

Tüzel kişilik statüsünde olmaları hasebiyle dinî cemaatlerin iktisadi bağımsızlığı temin edilmiştir. Ticaret kanunu esaslarına göre kâr amacı gütmeyen ticari kuruluşlar oluşturabilmekte ve bu tür kuruluşlara katılım sağlayabilmektedirler. Dinî Cemaatler Kanunu’nun 28. maddesine göre “Resmî kaydı olan cemaatlere verilen devlet desteği yıllık devlet bütçe kanunuyla tahsis ve taksim edilir”. Bu hususun önemli olmasının sebebi artık devlet desteğinin sadece Bulgar Ortodoks Kilisesini değil, diğer cemaatleri de kapsayarak daha adil bir şekilde Parlamento tarafından tahsis ve taksim edilecek olmasıdır.

Dinî Cemaatler Kanunu’nun 8. maddesi, din hürriyetini kısıtlayıcı vakaların meydana geldiği durumlarda, yapılacak muamelatın esas ve usullerini belirlemektedir. Adli tedbir öngörerek bu tür kısıtlamaların olmaması teminat altına alınmıştır.

Yapılan kısa tahliller sonucunda, 1949 yılında kabul edilen Dinî Cemaatler Kanunu’na kıyasen, 2002 yılında kabul edilen yeni kanun daha demokratik ve din hürriyetini tanzim etmede daha başarılı olduğu saptanmıştır. Bu kanunun olumlu sonuçlar doğurduğuna dair gösterge bazı eksikliklerine rağmen 15 yıllık uygulama tecrübesidir. Bazı insan hakları örgütlerinin bu kanun hakkında yaklaşımları irdelendiğinde

⁹⁹Zakon za veroizpovedaniyata (Dini Cemaatler Kanunu), m. 4.

eleştirilerde en çok Bulgar Ortodoks Kilisesi'nin hukuki statü kazanma biçimi öne çıkmakta. Bununla beraber Dinî Cemaatler Kanunu'nun uygulanmasını zorlaştıran eksik ve anlaşılmayan tarafları ise nadiren zikredilmektedir.¹⁰⁰

Sonuç olarak mevzuat çerçevesinin oluşması için uzun ve zor bir yol yürünmesine rağmen 1989 yılından sonra din-devlet ilişkilerinin hukuki tanzimi demokratik ve adil bir şekilde yapıldığını söyleyebiliriz. Din ve devlet ayrılığı, dinî cemaatlere hürriyet tanıma ve hoşgörü ilkelerine tam anlamda kavuşma açısından Avrupa standartlarına uyum sağlama süreci devam etmektedir. Eleştirilmesine rağmen, Bulgaristan'da olumlu neticeler alınan Dinî Cemaatler Kanunu olduğu bir gerçektir. Buna ek olarak devletin uyguladığı mevzuat yükü azalmış, fakat aynı zamanda belirli denetim, izin ve yaptırım yetkileri devam ettiği için bazı dinî cemaatler ve insan hakları örgütleri Bulgaristan Anayasa Mahkemesine bu konuyla alakalı başvuru yapmaktadır. Dinî cemaatlerin hukuki statüsü “kâr amacı gütmeyen kuruluşlar” olarak belirlenmiştir. Devletin dinî cemaatlere karşı mali destek gibi yükümlülükleri açıkça Bulgar kanunlarında beyan edilmiştir. Dinî cemaatlere 2017 yılı devlet bütçesinde 5 milyon leva (2.56 milyon avro) tahsis edilmiştir. Bu meblağın 3.76 milyon levası (1.92 milyon avro) Bulgar Ortodoks Kilisesi'ne, 360 bin leva (184 bin avro) Müslümanlara, 50 bin leva (25 bin avro) Yahudilere ve 180 bin leva diğer resmi kaydı olan cemaatlere taksim edilmiştir.¹⁰¹ Dinî Cemaatler Kanunu'nun hukuk felsefesi iki temel kaideye dayanmaktadır:

- a) Avrupa standartlarında hürriyet, plüralizm, eşitlik ve hoşgörü ortamı oluşturmak
- b) Komünizmden önce hâkim olan şartları ihya etmek.

Bulgaristan'ın en büyük iki dinî grubu olan Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Müslümanlar, devlet ve siyaset açısından bir ikilem yaşamaktalar. Bir taraftan devletin resmi otorite olmanın göstergesi olarak dinî grupları desteklemesi ve devlet okullarında doktriner din dersi verilmesi gibi bazı imtiyazlar tanınması, diğer tarafta ise toplumun istek ve

---

¹⁰⁰Hristo Berov, *Dirjava i Veroizpovedaniya- normativna uredba na religiyata i religioznite obštnosti v Bilgaria* (Sofya: Siela Yayınları, 2009), 36.

¹⁰¹Zakon za Dirjavniya Byudjet na Republika Bilgaria za 2017 Godina (Bulgaristan Bütçe Kanunu 2017) <http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=109996>

tercihlerini etkileme açısından siyasi elite muhtemel rakip olması. Böylece siyasi elit, cemaatleri mali bağımlılık halinde tutarak, mülkiyetle ilgili sorunlar çıkartarak ve bölünmeye teşvik ederek dinî cemaatlerin nüfuzlarını sınırlamaya çalışmaktadır. Örnek olarak Bulgar Ortodoks Kilisesinde ve Bulgaristan Başmüftülüğünde meydana gelen bölünme gösterilebilir. Başka bir ifadeyle siyasiler, dini siyasi menfaatler elde etmek için bir araç olarak görmektedir.

Siyasiler, uzun yıllar süren demokrasiye geçiş döneminde, Bulgar toplumunun demokratikleşmesinde dinin önemini ve rolünü kavramış değiller. Bu husus dinî kurumların mahiyeti ve amaçlarıyla uyumlu olan bir model geliştirme sürecini yavaşlatmaktadır. Toplumun manevi ve kültürel gelenekleriyle, aynı zamanda dinî hak ve özgürlükleri tanzim eden uluslararası anlaşmalarla uyum içinde olan bir model olması gerekmektedir.¹⁰²

Genel olarak Bulgaristan’da din alanında yaşanan demokratikleşme, zorluklar ve anlaşmazlıklarla dolu bir süreçti, fakat istikamet doğru yöneydi. Günümüzde dinî hürriyetin mevzuat çerçevesi mevcudiyeti söz konusudur ve devletin hukuki düzeni birçok soruna çözüm getirmiştir. Artık yapılması gereken ilgili kanunların gözetilmesi ve uygulanmasıdır.

2.1.1.1. İnanç ve İbâdet Hakkı

Yeni Dinî Cemaatler Kanunu 20 Aralık 2002 yılında Resmi Gazete’nin 120. sayısında yayınlanmış ve 2 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun giriş kısmında “her vatandaşın din ve vicdan hürriyeti, bu konuda saygı ve anlayış, dinî görüş ve mensubiyet fark etmeksizin kanun önünde eşitlik ve karşılıklı hoşgörü” ilkelerinin teminat altında olduğu doğrulanmaktadır. “Genel Esaslar” kısmında ise “Din hürriyeti, temel, kesin, şahsî, ferdî ve dokunulmazdır.” beyanında bulunulmuştur (madde 2, fıkra 1). Aynı zamanda “din hürriyeti, herkese görüşlerini serbestçe belirleme, bununla beraber dinini seçme, değiştirme ve yaşama olmak üzere, kendi başına veya cemaat olarak, özel veya kamuya açık olarak, ibadet, merasim ve tören şeklinde gerçekleştirilebilir.” (Madde 2, Fıkra 1). Din hürriyetinin vurgulandığı 3. madde’nin 1. fıkrasına göre “Dinî görüşlerinden dolayı hiç kimsenin tanınmış hakları kısıtlanamaz ve bu yüzden zülüm göremez. Bir dine mensubiyet temelinde veya mensubiyet

---

¹⁰² Jasmina Donkova, “Normativna Uredba na Dirjavno-Tsirkovnite Otnoşenia v Bılgaria sled 1989g.” (Sofya, 2005),10:30.

reddedildiğinden dolayı kısıtlamaya maruz kalınması veya imtiyaz sahibi olunması kabul edilemez.”¹⁰³ Madde 4 ve madde 6 hükümleri tüm dini cemaatlerin eşitliği ilkesi ile doğrudan ilgilidir ve şöyle beyan edilmiştir: Dini cemaatler özgür ve eşit haklara sahiptir, devletten ayırıldır ve din temelinde ayrımcılık kabul edilemez; devlet tarafından dinî cemaatlere ve onlara ait kurumların iç organizasyonuna müdahale edilmesi kabul edilemez.

Madde 6, din hürriyeti dâhilinde yararlanılacak hakları şöyle sıralamıştır: Dinî cemaatler ve kurumlar oluşturma ve destekleme; ibadet ve dinî toplantılar yapma amacıyla mekânlar belirleme ve destekleme; hayır ve insani yardım kuruluşları oluşturma ve destekleme; dinî literatür yazma, basım ve dağıtım; istenilen dilde dinî eğitim verme ve alma; kanunlara uyma şartıyla dinî cemaatlerin yapısına uygun eğitim ve öğretim kurumları tesis etme ve destekleme; ebeveynler, veliler ve vasiler çocuklarının kendi inanışlarına göre dinî terbiye almasını temin etme.

1949 yılında kabul edilen eski kanuna kıyasen, yeni Dinî Cemaatler Kanunu vatandaşların dinî hak ve özgürlüklerine ve farklı dinî cemaatler arasında eşitliğe daha çok vurgu yapmaktadır.

Dinî faaliyet ve hayır işleriyle ilgili haklar şu şekilde sıralanmıştır: Madde 12, fıkra 1’e göre, kendi ihtiyaçlarına istinaden dinî cemaatler kendilerine ait ya da kendileri veya yerel şubeleri tarafından kiralanmış bina veya meskenlerde gerekli dua ve ibadet yerleri tahsis edebilirler. Aynı madde’nin, 2. fıkrası ise ibadet mekânları dışında kamuya açık faaliyet yürütülebileceğini beyan eder. Ayrıca madde 24, kaydı olan dinî cemaatlerin mezarlık sahibi olma hakkını tesis etmektedir.

Bahsi geçen kanuni hükümlerin gözetilmesi siyaset ve adalet sisteminin vaziyetine ve medyada ve toplumda hâkim olan algılara bağlıdır. Birçok defa yeni dinî hareketlerin (tarikatlara vs.), mesela bazı Protestan kiliselerinin kısıtlandığı görülmektedir.¹⁰⁴ Sosyolojik araştırmalar, bu tür dinî hareketler ve kiliseler ne kadar az tanınırsa, onlara

---

¹⁰³Bulgaristan Başmüftülüğü, Dinî Cemaatler Kanunu, erişim: 20 Mayıs 2018, https://www.grandmufti.bg/images/phocadownload/NORMATIVNI_DOKUMENTI/ZAKONI/2002%20zakon%20veroizpovedania.pdf

¹⁰⁴Bureau of Democracy, Human Rights and Labor of the USA, International Religious Freedom Report 2004- Bulgaria, erişim: 18. Mart 2018, <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2004/35446.htm>

karşı oluşan olumsuz algının da o kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle büyük ölçüde örfî ve ön yargılı yaklaşım söz konusudur.¹⁰⁵

Eski kanuna kıyasen, yeni Dinî Cemaatler Kanunu daha iyi ve Avrupa standartlarına uyumlu olmasına rağmen bazı insan hakları örgütleri, yeni dinî hareketlerin temsilcileri ve en büyük muhalefet partisi olan Demokratik Güçler Birliği (DGB) tarafından eleştirilmiştir.¹⁰⁶ Bunun neticesinde Avrupa Komisyonu Bulgaristan'ı dinî özgürlükler konusunda izlemeye almıştır. Ayrıca elli milletvekili tarafından imzalanarak verilen bir dilekçe sebebiyle Anayasa Mahkemesinin iki oturumunda Dinî Cemaatler Kanunu'nun Anayasa'ya aykırılığı (uygunluğu) tartışılmıştır. Anayasa Mahkemesi 15 Temmuz 2003 tarihli oturumunda Dinî Cemaatler Kanunu'nun Anayasa'ya uygun olduğuna hükmetmiştir.

Bu eleştirilerin ve muhalefetin sebebi Kanun'un 7, 8 ve 10. maddelerdir. Bahsi geçen 7. madde şu şekilde verilmiştir:

Fıkra 1 - “Din hürriyeti, millî güvenliğe, kamu düzenine, millî sağlık ve ahlâka veya başkalarının özgürlüğüne karşı kullanılamaz.”

Fıkra 2 – “Dinî cemaat ve kurumlar ve diğer inançlar siyasi amaçlar için kullanılamaz.”

Fıkra 3 – “Fıkra 1 ve Fıkra 2 durumları hariç, din hürriyeti kısıtlanamaz.”

Fıkra 5 – “Dinî cemaat ve kurumlar faaliyetlerine reşit olmayan kişileri dâhil edemez, ebeveynlerin veya velilerin açıkça izin verdiği durumlar hariç.”

Madde 8 ise “7. maddenin ihlal edildiği durumlarda, din hürriyeti kısıtlanabilir.” ifadeleri kullanılmaktadır. Kanunun bu maddelerini eleştirenler “millî güvenlik”, “kamu düzeni” ve “ahlâk” kavramlarının anlam olarak belirtilmediği için, dinî cemaatlere yönelik uygulamalarda keyfiyet ve kötüye kullanma ihtimali ortaya çıktığını iddia etmektedirler. Böylece dinî cemaatler bir takım haklardan kolayca mahrum edilebilirler. Birçok dinî cemaat ve siyasi partilerin (DGB ve Hak ve Özgürlükler Hareketi) en çok eleştirdiği kısım ise 10. maddedir ve şunu beyan etmektedir:

---

¹⁰⁵Nonka Bogomilova, “Religious Changes and Globalization, *Bulgaria in Global Processes*, ed. Vassil Prodanov, (New York: Global Scholarly Publications 2004), 451-452.

¹⁰⁶Nonka Bogomilova, “Nyakoi Problemi na Otnoşeniyata Dırjava-Tsırkva v Sırbia i Çerna Gora, Makedonia i Bilgaria dnes: Zakonovi Tekstove ı Sotsialnopolitiçeski Kontekst” (Sofya, 2005), 102. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7919/2005/0353-79190502077B.pdf>

Fıkra 1 – “Bulgaristan Cumhuriyeti’nin geleneksel dini Ortodoks Hristiyanlıktır. Bu husus Bulgar devleti için tarihî ve hayati önem taşımaktadır”;

Fıkra 2 – Bulgar Ortodoks Kilisesi tüzel kişidir.” Bu madde Bulgar Ortodoks Kilisesi’ne özel bir statü kazandırmakta ve bu kurumu aynı Kanun’un öngördüğü gibi tüzel kişi olabilmesi için kaydolma zorunluluğundan muaf tutmaktadır. Eleştirenlerin kaygılarına göre bu madde devlet idaresinin farklı kademelerinde diğer dinî cemaatlere ayrımcılık yapma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.¹⁰⁷

Bu doğrultuda temel eleştiriler Bulgar Ortodoks Kilisesi’nde on yıldan beri süren bölünmeye devletin müdahalesi ve ayrılan tarafın meşruiyetidir. Bölünme durumunun ortadan kaldırılması veya devam etmesi sadece hukuki bir sorun değil, aynı zamanda siyasi ve sosyo-psikolojik bir meseledir.

Demokrasi ve serbest piyasa ile beraber siyasi muhalefetin de var olduğu dönemin 1990 yılında başlamasıyla Bulgaristan Müslümanları hükümetten yasal haklarını talep etmeye başlamışlardır. Bulgaristan hükümetleri 1990-1995 yılına kadar olan dönemde azınlık sorunlarına daha ölçülü ve daha hoşgörülü yaklaşımlara başladıklarında, Müslümanların kültürel özgürlüklerinde ciddi değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde en büyük değişimler kuşkusuz eğitim-öğretim alanında gerçekleşmiştir. Türkçe dergi ve gazetelerin yayınlanması; erkek çocukların sünnet edilmesi, Müslüman giysilerinin serbestçe kullanılması; kamuya açık şekilde Türkçe konuşulması, Türkçe ve dinî kitapların okunması gibi haklar suç kapsamından çıkarılmış ve serbest bırakılmıştır.

Değişimlerin 1990 yılında gelmesiyle Müslüman azınlıkların ad ve soyadları geri verilmiş, ibadetler serbest bırakılmış ve her ferde inancını istediği gibi yaşayabilme özgürlüğü tanınmıştır. Bulgaristan Millî Eğitim Bakanı Matey Mateyev 14 Şubat 1991 tarihinde bir açıklama yaparak, deneme amacıyla bazı ilköğretim okullarında Mart ayından itibaren, ülkedeki tüm ilköğretim kurumlarında da bir sonraki ders yılının başından itibaren Türkçe dersi okutulacağını açıklamıştır. Bu açıklamaya sert tepki gösteren Bulgar milliyetçi partileri ve dernekleri fazla geçmeden Bakanlığı geri adım atmaya zorlamıştır. Aynı yılın Ekim ayında gerçekleştirilen genel seçimlerde, Büyük Millet Meclisi’nin 24 sandalyesini kazanan Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH)¹⁰⁸ kilit parti konumuna gelince, Türkçe dersi okutma talebi hükümeti kurmakla görevli

¹⁰⁷Berov, *Dirjava i Veroizpovedaniya*, 39.

¹⁰⁸Bulgarca: Движение за права и свободи (ДПС) / Dvijenie za Prava i Svobodi (DPS)

DGB'ye sunulmuş ve masaya yatırılmıştır. Bunun sonucunda Kasım ayında bir orta yol bulunmuş ve Türkçe, seçmeli ve okul saatleri dışında haftada dört ders saati olarak okutulması kararı alınmıştır. Böylece, 1992-1993 eğitim-öğretim yılında ilk ve ortaokullarda, program dışı da olsa, Türk çocuklarına isteğe bağlı Türkçe dersi okutulmaya başlanmıştır. Yeni kabul edilen Millî Eğitim Kanunu'na (1999) göre 1. sınıftan 12. sınıfa kadar anadili zorunlu seçmeli ders programına alınmaktadır. Türkiye Millî Eğitim Bakanlığı'nın yardımıyla Türk öğrenciler için özel Türkçe ders kitapları hazırlanmıştır. Bu ders kitaplarının büyük bir kısmı Türkiye'de basılmış ve 1992-1993 öğretim yılında Bulgaristan'a bağışlanmıştır. Başka bir mesele ise, Türk öğretmenlerin büyük bir bölümü 1989 yılında Türkiye'ye göç ettiklerinden dolayı, Bulgaristan'da Türkçe dersleri verecek öğretmen yetersizliği yaşanmasıdır. Bu ihtiyacı gidermek için 1992-1993 eğitim-öğretim yılında Şumnu Pedagoji Üniversitesi ile Kırcaali Öğretmen Enstitüsünde Türk Filolojisi bölümleri açılmıştır. Bulgaristan Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan bir açıklama ile 2002 yılında ülke genelinde Türkçe dersi gören öğrenci sayısının sadece 40 000 civarında olduğu belirtilmiştir. Bu sayının bu kadar düşük olmasının ana nedenlerinden birisi Türk öğrencilerin Türkçeyi bildikleri varsayımıyla İngilizce ve Almanca gibi Batı dillerini seçmeli ders olarak tercih etmiş olmalarıdır.

2.1.1.2. Din Eğitim-Öğretimi Hakkı

Çağdaş laik devlet olan Bulgar okulunda eğitim alan bir kişinin dinî örf ve inançları öğrenmeye doğal hakkı vardır. Bu hak, bunu özgürce, demokrasi ortamında, milliyeti ve ailesinin örf ve adetlerine uygun olarak, aynı zamanda kendi irade ve isteğiyle yapabilmesi demektir.

Günümüzde toplumun demokratikleşmesiyle ve manevi değerlerin canlanmasıyla dinin eğitim sisteminde yeri yeniden sorgulanmaktadır. Bilinen bir gerçek ki tarafların görüşleri farklı ve çok defa birbirine zıttır. Manevi değerlerin temelini din olduğu göz ardı edilemeyecek bir husustur. Dinî değerler inancın esasıdır ve bu değerlerin insanoğlunun ahlâki gelişiminde temel etken olduğu genel kabul görmüştür. Din, iyiler ve kötüler arasında devam eden sürekli mücadeleye vurgu yapması hasebiyle çok cazip olmaktadır. Ayrıca kişiler arası ilişkilerin güzelliğine ve gelişmesine vurgu yapmaktadır.

Din ve ahlâk her toplumun ayrılmaz parçasıdır. Yeryüzünde hiçbir millet ve kavim yoktur ki bir dinî inancı olmasın. Her insanda doğuştan itibaren mevcut olan iyilik ve kötülük, güzel ve çirkin, adalet ve adaletsizlik duyguları bir iç dünyanın sadece dış kabuğudur. Bu iç dünyanın temeli maneviyattır ve insan şahsiyetinin özüdür. Dinî ve ahlâki değerler bazı kişilerde güçlü bir şekilde, bazılarında ise zayıf bir olgu olarak gelişebilir.

Dinin etik kaidelerini tanımak çağdaş ahlâk anlayışı oluşturmak için bir gereksinimdir. Eğitim almak sadece bilgi ve beceri kazanma değil, aynı zamanda manevi aydınlanma, değerler kazanma ve dinî kültür oluşturmaktır. Gençlerin din hakkında bilgilenmesi onları daha hoşgörülü yapacak, kötü kült ve tarikatlardan koruyacaktır. Çocukların genel kültürlerinin artması, dinî bilgilerinin artmasıyla beraber bir toplumun iyi yönde gelişmesini sağlayacaktır. Dinî eğitimle çocuklara değerler, davranış kuralları, inançlar ve algılar, özetle “hayat felsefesi” öğretilmektedir. Din, toplumun çok önemli ve bariz şekilde görünen bir parçasıdır ve bu yüzden okul eğitimi dışında tutmak isabetli olmayacaktır. Din eğitimi temel değerlerin diğer adıdır ve çocukları hayat için hazırlamaktadır.

Din eğitimi alanında genel kabul görmüş ve herkes tarafından uygulanan bir standart yoktur. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) 1999 yılında “Din ve Demokrasi” başlığı altında bir tavsiye kararı almıştır. Bu kararda din eğitimi hakkında şu ifadeler kullanılmaktadır: “Eğitim, cahilliği ve kalıplaşmış önyargıları aşmak için temel araçtır. Buna istinaden lise ve yükseköğretim seviyesinde eğitim kurumları müfredatlarının farklı dinleri daha derinliğine kavramayı sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Din eğitiminin ise farklı dinler hakkında bilgilenmeyi ve dünyada mevcut olan kültür, tarih ve felsefe konularını öğrenmeyi engellemeyecek şekilde olması gerekmektedir.”¹⁰⁹

Din, düşünce ve vicdan özgürlüğünün temel önemini ve uygulanmasını göz önünde bulundurduğumuzda, insan hakları yönetmeliği Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşmenin 18. maddesinin 4. fıkrasına göre: “Bu sözleşmede taraf olan devletler ebeveynlerin ve velilerin çocuklarına kendi inançları doğrultusunda din ve ahlâk eğitimi temin etme özgürlüğüne saygı göstermeyi taahhüt ederler.” Buna benzer

---

¹⁰⁹Zdenko Kodelja - Terrice Bassler, “Religion and Schooling in Open Society – A Framework for Informed Dialogue”, (Ljubljana, Slovenia, 2004), 20, erişim: 22 Eylül 2018.
https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/religion_20041201.pdf

bir ifade Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 14. maddesinin 2. fıkrasında şu şekilde geçmektedir: “Bu sözleşmede taraf olan devletler, çocuğun, ebeveynler ve (velayet durumlarında) veliler tarafından (doğal haklarını kullanmaları sonucunda) gelişen yeteneklerine uygun şekilde yönlendirilmesine saygı gösterirler.” Bu doğrultuda AİHS 1. Ek Protokolünün 2. maddesi şu şekildedir: “ Kimse eğitim hakkından mahrum edilemez. Devlet eğitim ve öğretim sahasında deruhte edeceği vazifelerin ifasında, ebeveynin bu eğitim ve öğretimi kendi dinî ve felsefî akidelerine göre temin etmek hakkına riayet edecektir.” Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 1998 yılında bu protokolün 2. maddesini şu şekilde yorumlamıştır: “Devlet, bazı ebeveynlerin çocuklarını bilgilendirici olmanın tersine, kabul edilemez inançları telkin eden zorunlu din ve felsefe eğitiminden korumakla mükelleftir.”¹¹⁰

Dinî Cemaatler Kanunu'nun 30. maddesinin 1. fıkrası “İşbu kanun uyarınca kayıt olan dinî cemaatler tıbbi tedavi, sosyal ve eğitim kurumları tesis edebilirler.” beyanında bulunmaktadır. Aynı kanunun 33. maddesinin 1. fıkrasında ise “Kayıtlı cemaatler, Eğitim ve Bilim Bakanı'nın kararıyla kendi ibadet ihtiyaçlarına göre ve Millî Eğitim Kanunu'na uygun olarak dinî okullar açabilirler” ve 2. Fıkrasında “Millî Eğitim Kanunu uyarınca dinî okullarda alınan eğitim ile laik okullarda alınan eğitim arasında uyum sağlanır.” ifadeleri kullanılır. Aynı 33. Maddenin 3. ve 6. fıkralarında kayıtlı dinî cemaatlere ilgili kanunları gözeterek lise ve yükseköğretim okulları açmalarına izin verilmektedir. Dinî Cemaatler Kanunu'nun 31. maddesi şunu ifade etmektedir: “Eğitim ve Bilim Bakanlığı dinî cemaatlere ait eğitim kurumları faaliyetlerinin kanunlara uygunluğunu gözetmektedir.”¹¹¹

Bahsi geçen uluslararası sözleşmelerin üçü de din eğitiminin okulda nasıl gerçekleşmesi gerektiği hakkında aynı görüşleri beyan etmektedir ve özetle şu şekildedir: Ateist ailelerin çocuklarına dinî eğitim verilmesi ve ebeveynlerin istemediği bir din eğitiminin verilmesi kabul edilemez. Bu sakıncalar bir nebze anlaşılabilir, çünkü demokrasi rejiminin tesis edilmesiyle resmi ateizm dayatmasından, resmi din dayatmasına geçiş oldukça kolaydır.

Gelişmiş ülkelerde din ve ahlâk dersleri her zaman müfredata dâhil edilmiştir. Tüm Avrupa ülkelerinde XX. yüzyılın yarısına kadar din dersi zorunludur, fakat 50'li, 60'lı

---

¹¹⁰Kodelja- Bassler, “Religion and Schooling in Open Society”, 21.

¹¹¹Dinî Cemaatler Kanunu, 2002 y.

yıllardan sonra müfredatın içeriği biraz değişmiştir. Artık belirli bir dini öğrenmekle beraber, diğer dinlerin tarihi de öğretilmektedir.

Avrupa’da bu konuda tek tip yaklaşım söz konusu değildir ve AKPM gerçekleri yansıtmaktan ziyade daha fazla ideal bir model tavsiye etmektedir. Genel itibariyle din eğitimi okullarda iki temel şekilde entegre edilmiştir: “doktriner”¹¹² ve “doktriner olmayan”¹¹³ din eğitimi. Birinci durumda din hakkında sadece bilgileri olan gençler değil, aynı zamanda inanan ve uygulayan din mensupları haline getirmek söz konusudur. İkinci durumda farklı dinlerin değerleri hakkında geniş bir bilgiye sahip olmakla beraber, neye inanmaları gerektiğini belirlemeyi gençlere, ailelerine, Kiliseye ve müftülüğe bırakılmaktadır.¹¹⁴ Din eğitimi dünya çapında yaygındır ve UNESCO’nun 2003 yılından itibaren topladığı bilgiler değerlidir. Bu doğrultuda 142 ülkenin 73’ünde din eğitimi devlet okullarında verilmektedir. Bu 73 ülkenin liselerinde toplam ders zamanından ortalama %8,1 din eğitimine ayrılmaktadır. Suudi Arabistan gibi ülkelerde ise din derslerinin müfredatta oranı %31’e kadar ulaşmaktadır.¹¹⁵

Avrupa’da din eğitiminin olmadığı bazı ülkeler de mevcuttur. Bunlar 2004 yılında 4 tanedir – Fransa, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk-. Din eğitiminin doktriner olduğu ülkeler ise çoğunluktadır. Zorunlu din eğitimi olarak Avusturya, Kıbrıs, Finlandiya ve Almanya, Yunanistan ve İrlanda’nın birçok bölgesinde okutulmaktadır. Seçmeli ders olarak din eğitimi Hırvatistan, Çekya, Macaristan, Estonya, İtalya, Letonya, Malta, Polonya, Romanya, Slovakya, İspanya ve Sırbistan’da verilmektedir. Zorunlu din dersi olarak ise Belçika, Litvanya, Lüksemburg ve Portekiz’de okutulmaktadır. Bosna-Hersek’te doktriner din eğitiminin iki şekli, İsviçre’de ise üçü de mevcuttur.

Doktriner olmayan din eğitiminin hâkim olduğu ülkeler de az değildir. Bu durumda çocuklar dinler hakkında bilgi edinmekte ve sadece bir dinin mensupları olarak eğitilmemektedir. Bu ülkeler İsveç, Norveç, İngiltere, Galler, Hollanda, İskoçya ve Slovenya’dır. Din bilgisi olarak ayrı bir ders olmadığı için bu listeye Fransa, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk da eklenmelidir.¹¹⁶ Bu ülkelerde ayrı din dersi olmamasına

---

¹¹²confessional

¹¹³non-confessional

¹¹⁴ Valentin Kojuharov, *Religioznoto obrazovanie v Evropeiskata uçilištna sistema dnes*, (Veliko Tırnovo: Vesta Yayınları, 2009), 16.

¹¹⁵ Jean-François Rivard -Massimo Amadio, *UNESCO International Bureau of Education “Teaching Time Allocated to Religious Education in Official Timetables”*, 2003, 212.

¹¹⁶ Kodelja-Bassler, “Religion and Schooling in Open Society”, 12.

rağmen, tarih dersinde ve sosyal bilimlerin müfredatında konuya genişçe yer verilmiştir. Din eğitiminin zorunlu ve doktriner olduğu ülkelerde her gencin ebeveynleri, aile kültürlerine uygun olan dini seçebilirler. Din eğitiminin doktriner olmadığı ülkelerde ise ders genel mantıkta, mesela fizik ve matematik gibi verilmektedir.¹¹⁷

Dinî eğitim 1946 yılından sonra Bulgar okullarından kaldırılmıştır. Ne yazık ki 1989 yılından sonra genç nesillerin, Bulgar milletinin manevi temellerini oluşturacak din arayışı içinde olduğu zamanlarda yine bu derse yer verilmemiştir. Gençler ve hatta yetişkinler kendi başlarına ve sahipsiz bırakıldıkları için acımasız “manevi açılımların”, tarikat “hocalarının” ve tarikat “vaizlerinin” odağı olmuşlardır.

Bununla beraber 1990 yılından sonra Bulgar Ortodoks Kilisesi ve diğer dinî cemaatler faaliyet yürütme özgürlüğüne kavuşmuşlar ve bazı dinî bayramlar, millî olarak resmileştirilmiştir. Bazı ibadethanelere ek olarak Pazar okulları açılmış, Sofya Üniversitesinin Teoloji Fakültesi ihya edilmiş ve diğer üniversitelerde teoloji fakülteleri ve kürsüleri kurulmuştur.

İslâm din eğitimi alanında ise 29 Eylül 1990 tarihinde alınan Bakanlar Kurulu kararıyla Bulgaristan’ın başkenti Sofya’da eğitim-öğretim süresi 3 yıl olan ön lisans düzeyinde bir İslâm Enstitüsü açılmıştır. Bu eğitim kurumu 9 Mart 1998 tarihinde alınan başka bir kararla Yüksek İslâm Enstitüsü’ne dönüştürülmüştür. 1999-2000 eğitim-öğretim yılında 22 öğretim görevlisi vardır ve toplam 81 öğrenci eğitim görmüştür. İmam Hatip Lisesi olarak ise 1991 yılının Ekim ayında Şumen (Şumnu), Momçilgrad (Mestanlı) ve Ruse (Ruşuk) şehirlerinde birer okul açılmıştır. Uzun süre çocukların din konuları hakkında bilgi edinmelerini engelleyen uygulamaların sadece safça değil, aynı zamanda kaba ve gayri medenî bir yaklaşım olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece demokratik ortamda dinî terbiyenin ihya edilme konusu gündeme gelmiştir. Demokratik bir toplumda bu olay çok doğaldır, zaman zaman bazı uyuşmazlıklar ortaya çıkmaktadır fakat ihya edilmesini isteyenler de bir hayli ısrarlı şekilde görüşlerini savunmaktadır. Bu yüzden Bulgaristan dengeli ve mantıklı bir çözüm arayışı içerisindedir.

Bulgar okullarından 1946 yılından sonra din eğitiminin kaldırılması uzun vadeli ve belirli amaçları olan devlet siyasetinin göstergesidir. Bu husus inançlı ebeveynlere ciddi bir rahatsızlık vermekte ve kültürleri ve ahlâki değerlerine yapılan saldırının karşısında

---

¹¹⁷Kodelja-Bassler, “Religion and Schooling in Open Society”, 12.

zorluklar yaşamaktadırlar. Dinî inançlarla sıkı bağı olan kişilerin örf ve adetlerinden taviz vermeleri elbette zor bir sınavdır. Ateist bir eğitimde dinin geri kalmışlığına ve imanın çelişkilerine vurgu yapılmaktadır. Aynı zamanda dinin asırlık ahlâk kurallarının bir toplamı olduğu ve insan davranışını etkileyen bir yönlendirme aracı olduğu unutulmaktadır.

Bulgaristan'da eğitim alanında temel sorulardan bir tanesi din eğitiminin tüm öğrenciler için zorunlu mu olması, yoksa zorunlu ve seçmeli veya serbest ve seçmeli mi olmasıdır? Geçmişte, geleneğin çok güçlü etkisi olduğu için böyle sorular ortaya çıkmamıştır.

Günümüzde Bulgar okullarında din dersinin okutulması konusunda çok sayıda farklı argümanlar mevcuttur. Din eğitiminin temel amacı dini tanımak ve dinî hayatın tamamı için bilgi edinmektir. Bu bilgiler öğrencilerin tarih ve kültür bilgilerini tamamlar niteliğindedir. Bunun sebebi din eğitiminin hiç başka dersin değinmediği konuları irdelemesidir. Başka derslerde din konularına değinilse de, ayrı bir ders olarak ele alınması çok farklıdır.

Öğrenciler Hristiyanlık, İslâm ve diğer dinler hakkında çok değerli tarihi ve kültürel bilgiler edinmektedir. Dinî hayatın mahiyeti ve ilkeleri hakkında eşsiz bilgiler edinmekte ve insanlar arası davranış ve iletişimin ahlâki boyutlarını incelemektedirler. Bu minvalde öğrenciler okulda din dersi görerek kendi dinlerini iyice tanıyabilirler, tarihte asırlar atlayarak geriye gidebilirler ve Bulgar millî maneviyatının tarihi gelişimi hakkında bilgi edinebilirler.

2.1.2. Eğitim Sistemi

Değişim 1989 yılından sonra gelmiş, iktisadi ve siyasi hayatın birçok alanını derinden etkilemiştir. Bu değişimler tabii ki eğitim alanında da yaşanmıştır. Yeni oluşan ortamda gerekli olan bilgi ve beceriler tamamen farklı ve çok hızlı şekilde değişmektedir. Değişimlerden sonra eğitim sektörü yeni ihtiyaçlara cevap araması gerekmektedir. Eğitim sisteminin kendi içinde ve çevresiyle olan ilişkilerinde ciddi reformlara ihtiyacı olduğu açıkça görülmektedir. Bu reformların amacı ülkenin gelişmesinde temel unsur olan yeni, çağdaş ve dinamik bir eğitim sistemi geliştirmektir.

Siyasi ve iktisadi olayların etkisi altında 1989 yılından sonra tüm eğitim sisteminin yapısı değiştirilmiştir. Temel amaçlar eğitim kalitesinin artırılması ve eğitim sisteminin Avrupa standartlarına uygun hale getirmektir. Eğitim sisteminde reform yapma

amacıyla ilgili mevzuatta ciddi değişiklikler yapılmıştır. Bu amaçla 1991 yılında “Millî Eğitim Kanunu” kabul edilmiştir.¹¹⁸ Bu kanunun temel amacı okul eğitiminin demokratikleşmesidir. Kanunun teklif ve kabul edildiği dönemde eğitim sisteminin nasıl gelişeceği tahmin edilemediği için temel ilkelerin belirlenmesiyle yetinilmiş, detayların belirlenmesi ise uygulama yönetmeliklerine bırakılmıştır.¹¹⁹O tarihten itibaren özellikle lise eğitiminde nerdeyse her yıl yeni düzenlemeler yapılmaktadır.

Demokrasi döneminin ilk yıllarında eğitimle ilgili temel hükümler kabul edilen yeni Anayasa’da belirlenmiştir. Anayasa’nın 53. Maddesi eğitim haklarını düzenlemekte ve şu beyanlarda bulunmaktadır:

1. Her vatandaş eğitim görme hakkına sahiptir.
2. Okul eğitimi 16 yaşına kadar zorunludur.
3. Devlet ve belediye okullarında ilkokul, ortaokul ve lise eğitimi ücretsizdir.
4. Yükseköğretim kurumları akademik özerkliğe sahiptirler.
5. Vatandaşlar ve kuruluşlar kanunların belirlediği şekilde özel okullar açabilirler. Okullarda gerçekleştirilen eğitim devletin belirlediği şartlara uygun şekilde yapılmalıdır.¹²⁰

Lise eğitimini düzenleyen temel mevzuat Millî Eğitim Kanunu ve onun Uygulama Yönetmeliğidir. Bu mevzuat okul öncesi, temel ve lise eğitiminin başlıca ilkelerini belirlemektedir. Bununla beraber belirlenen teşkilat, çalışma ve yönetim biçimi, anaokullarını, okulları ve ilgili hizmet kuruluşlarını kapsamaktadır. Kanuna göre eğitim sistemi şu üç kısımdan oluşmaktadır: anaokulları, okullar ve ilgili hizmet kuruluşları.

Millî Eğitim Kanunu’na göre Bulgar eğitim sistemi şu şartları oluşturmak zorunda:

1. Kanunlara, insan haklarına, kültüre, dile ve dine saygı gösteren özgür, ahlâklı ve girişimci şahsiyetler olan Bulgar vatandaşları yetiştirmek.¹²¹
2. İnsanların ferdî menfaat ve ihtiyaçlarını gidermek, aynı zamanda onları geniş kültür sahibi yapmak.

---

¹¹⁸Resmi Gazete, sayı 86, tarih:18.10.1991.

¹¹⁹Dinko Gospodinov, “Aspekti na Upravlenie na Çoveşkite Resurski v Proekta za Zakon za Preduçiliştnoto i Uçiliştnoto Obrazovanie.” *Teoretiçen Seminar Aktualni Problemi na İstoriyata i Upravlenieto na Bilgarskoto Obrazovanie*, ed. Penka Tsoneva, (Sofya: Deal-Emilia Nedyalkova Yayınları, 2012), 99.

¹²⁰Metodiev – Stoyanov, *Bilgarskite Konstitutsii*, 94.

¹²¹Zakon za narodnata prosveta (Eğitim Kanunu, 2002), Resmi Gazete sayı 90.

Millî Eğitim Kanununu Uygulama Yönetmeliği 1999 yılında kabul edilmiştir.¹²² Bu yönetmeliğe göre lise seviyesinde eğitim sistemi şu şartları oluşturmak zorundadır:

1. Bilginin temel düstur ve kaidelerine hâkim olmak.
2. Temel insanî ve millîdeğerleri idrak etmek ve erdem ve kültür oluşturmak.
3. Ferdin şahsiyet olarak gelişmesini sağlamak ve sanat kabiliyetlerini geliştirmesini teşvik etmek.
4. Manevi, bedenî ve sosyal gelişmeyi ve sağlıklı hayat sürdürmeyi sağlamak.¹²³

Bu çizilen çerçeveden eğitim sisteminin amaçları hakkında bazı çıkarımlar yapılabilir. Bunlar yüksek ahlâklı davranış modeli inşa etmek ve diğer kültür ve dinlerle sürekli iletişim halinde olan millî kültüre saygı gösterme terbiyesi vermek olarak sayılabilir.

Millî Eğitim Kanunu'na göre, Bulgaristan vatandaşları ırk, milliyet, cinsiyet, etnik ve sosyal kökenine, din ve toplumsal statüsüne bakılmaksızın, eğitim hakkına sahiptirler.¹²⁴

Bulgar devletinde eğitim sistemi merkezi olarak yönetilmektedir. Bu sistemde en yüksek merci Eğitim Bakanlığıdır ve alt kademelerine hiçbir şekilde özerklik tanımamaktadır.

Bulgaristan'daki eğitim sistemi birkaç aşamadan oluşturmaktadır: okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul, lise ve yüksek öğretim.

Bulgaristan'ın eğitim sistemi üç ana kademedен oluşturmaktadır: okul öncesi eğitim, okul eğitimi ve yükseköğretim. Okul eğitimi iki kademedен oluşmaktadır: temel eğitim ve lise eğitimi. Eğitim sisteminin yapısı şu şekildedir:

I. Okul öncesi eğitim 10 aylık - 6/7 yaş arasında olan çocuklar için

II. Okul eğitimi:

A. Temel eğitim 1-7 sınıf arasında 2 aşamadan oluşmaktadır:

1. İlkokul 1-4 sınıfa kadar

---

¹²² Pravilnik za prilozhenie na Zakona za Narodnata Prosveta, Resmi gazete, sayı 68, tarih 30.07.1999, madde 1.

¹²³ Pravilnik za prilozhenie na Zakona za Narodnata Prosveta, madde 1.

¹²⁴ Millî Eğitim Kanunu, Resmi Gazete, sayı 86, tarih:18.10.1991, madde 4.

2. Ortaokul 5-7 sınıfa kadar¹²⁵

B. Lise eğitimi 8-12 sınıf arasında 2 aşamadan oluşmaktadır:

1. Birinci aşama 8-10 sınıfa kadar
2. İkinci aşama 9-12 sınıfa kadar.¹²⁶

III. Yükseköğretim 3 aşamadan oluşmaktadır:

1. Lisans
2. Yüksek Lisans
3. Doktora.¹²⁷

Okul öncesi eğitim 2 tür eğitim kurumunda gerçekleştirilmektedir:

A. Birleşik Kreşler.¹²⁸ Bu kreşler iki gruba ayrılmaktadır:

1. Anaokulu – 10 ay – 3 yaşına kadar olan çocuklar
2. Kreş – 3 – 6/7 yaşına kadar olan çocuklar. Burada da çocuklar yaşlarına ve kreşte kalma zamanlarına göre gruplara ayrılmaktadır.

B. Tümgün Kreşler.¹²⁹ Bu kreşler 3 – 6/7 yaşına kadar olan çocuklar içindir.

Kreşlerde çocuklar üç gruba ayrılmaktadır: tüm gün, yarım gün ve haftalık. Grup içinde ise yaşlarına göre ayrılmaktadırlar. Birçok kreşte okula hazırlık sınıfları vardır. Hazırlık

---

¹²⁵ Zakon za učilištno i predučilištno obrazovanje (Millî Eğitim Kanunu) 2015, 73:22.

¹²⁶ Zakon za učilištno i predučilištno obrazovanje 2015,73: 22.

¹²⁷ Zakon za Visšeto Obrazovanje (Yükseköğretim Kanunu) (1995).

¹²⁸ Obedineni Detski Zavedniya (OĞZ).

¹²⁹ Tselodnevni Detski Gradini (ЦДГ).

sınıfları 6 yaşını doldurmuş çocuklar için zorunludur. Bu gruplarda sınıflar halinde ders verilerek eğitim gerçekleştirilmektedir. Ders saatleri şu şekilde paylaştırılmıştır: Bulgarca -12 ders, Matematik – 2 ders, Müzik 2 ders, Sanat – 2 ders, Beden Eğitimi ve Spor – 3 ders. Her ders 30 dakikadır ve bu program 30 hafta boyunca uygulanmaktadır. Çocuklara not verilmemektedir. Sınıfta kalma yoktur ve tüm çocuklar okula hazır olduklarına dair belge alarak bu aşamayı geçmektedirler. Okul öncesi eğitim ücretlidir ve ebeveynler aylık aidat ödeyerek okul masraflarının %30'unu karşılamaktadırlar.

Bulgaristan'da okul öncesi eğitimin temel amacı her çocuğa yeteneklerini azami şekilde geliştirebilmesi için imkân sağlamaktır. Her öğrenci dünyayı tanınması, genel insanî değerleri kavraması ve bazı beceri ve alışkanlıkları edinmesi açısından eğitilmektedir. Derslere ve çevresine adapte olmayı sağlamak önceliktir. Her öğrenci şahsiyet oluşturması için desteklenmektedir.

Bulgaristan'da okul öncesi eğitim ve temel eğitim laiktir ve herhangi dinî veya ideolojik bir doktrinin uygulanmasına izin verilmemektedir. Resmi eğitim dili Bulgarcadır.¹³⁰ Devlet ve belediye okullarında okul eğitimi ücretsizdir.

Bulgaristan'da okullar idari açıdan 4 çeşittir: devlet, belediye, özel ve dinî okullar.¹³¹ Okul eğitimi iki tür kurumunda gerçekleştirilmektedir:

A. Umumî Okullar:

1. İlkokul (1 - 4 sınıf)
2. Temel okul (1 - 7 sınıf)
3. Gimnazyum (8 - 12 sınıf)
  - a. Profilli
  - b. Meslek
4. Birleşik (1 - 10 sınıf)
5. Lise (1 - 12 sınıf)

B. İhtisaslı Okullar:

1. Spor (5 - 12 sınıf)
2. Kültür (1 - 12, 5 - 12 veya 8 - 12 sınıf)

¹³⁰ Zakon za učilištno i predučilištno obrazovanie 2015, madde 12,13

¹³¹ Zakon za učilištno i predučilištno obrazovanie 2015, Bölüm II.

3. Sanat (1 - 12, 5 - 12 veya 8 - 12 sınıf)

4. Dinî (8 - 12 sınıf)

Düşülmesi gereken bir not ise bir öğrencinin okula başlama yaşı (6 veya 7) kararının ebeveynlere bırakılmasıdır.

Temel okulların amacı sistematik şekilde öğrencilere okuma ve yazma öğretme, ayrıca matematik, doğa ve sosyal bilimler ve sanatlar hakkında bilgi edinmelerini sağlamaktır. Dersler entegre bir şekilde, bilgileri disiplinler arası bağ kurarak, okul şemsiyesi altında, umumî ve ihtisaslıyı iyice ayırt ederek, teori ve pratiği bir arada ve uygulamalı olarak göstererek verilmektedir. Beden eğitimine, estetik anlayışına ve teknik becerilerin elde edilmesine özen gösterilmektedir. Eğitim bir öğretmen tarafından yapılmaktadır. İstisnai olarak beden ve sanat eğitimlerini ilkökul formasyonu sahibi olma şartıyla ikinci kişiler yapabilmektedir. Dersler 1998/2000 eğitim-öğretim yılında şu şekildedir: Bulgarca – %35,5, Matematik – %18,5, Sanat – %17, Beden Eğitimi – %14,5, İnsan Bilimleri – %5, Doğa Bilimleri – %2,5, diğer dersler – %7. Bir öğrenci başarılı şekilde 4 sınıfı bitirdiği zaman ilkökul diploması almaktadır. Bir eğitim-öğretim yılında 165 gün veya 33 hafta ders görülmektedir. Okul Eylülün ortasında (15 veya bu tarihten sonra ilk iş gününde) başlamaktadır.

Ortaokulda öğrenciler sistematik şekilde Bulgarca, İnsan, Doğa ve Sosyal Bilimler hakkında bilgi edinmektedir. Ortaokulda yabancı dil eğitimi zorunludur. Her ders bir öğretmen tarafından verilmektedir. Temel eğitimin son aşaması olan 7 veya 8 sınıfı başarılı şekilde bitirenlere diploma verilmektedir.

Lise eğitimi 2 ana kurumsal yapı altında gerçekleştirilir: lise ve gimnazyum. Liseler üç eğitim aşamasından oluşmaktadır: 1 - 4 sınıf, 5 - 8 sınıf ve 9 - 12 sınıf. Gimnazyumlar Profilli ve Meslek olarak ikiye ayrılmaktadır. Yabancı dil profilli gimnazyumlar 7 sınıftan sonra başlatarak, 8-12 sınıfa kadar eğitim vermektedirler. Profilli gimnazyumlara ancak ilgili alana göre sınavdan geçerek girilebilmektedir. Diğer profilli gimnazyumlarda (doğa bilimleri, matematik, insan bilimleri, spor, sanat, vb.) ise 8 sınıftan sonra girilerek, 9-12 sınıfa kadar eğitim vermektedirler. Meslek gimnazyumlarının eğitimi ise bir veya birden fazla branşta meslek kazandırmaya yöneliktir ve 8 sınıfı bitirdikten sonra başlamak şartıyla, 9-12 sınıfa kadar eğitim vermektedirler.

Yükseköğretim, dört tür eğitim kurumunda gerçekleştirilmektedir:

- A. Üniversiteler
- B. Araştırma üniversiteleri
- C. İhtisas üniversiteleri
- D. Kolejler.¹³²

Yükseköğretim 3 aşamadan oluşmaktadır: lisans, yüksek lisans ve doktora. Lisans diploması en az 4 yıllık eğitimle alınmaktadır. Yüksek lisans en az 5 yıl veya Lisans'tan sonra 1 yıl eğitim aldıktan sonra elde edilebilir. Doktora ise 3 yıl eğitim aldıktan ve tüm kriterleri karşıladıktan sonra alınabilmektedir. Lisans ve Yüksek lisans diploması devlet sınavına girerek veya tez savunmasıyla alınabilmektedir. Doktorada ise doktora tezi savunmasıyla mezun olunabilmektedir.

Bulgar eğitim sistemi idarî yapısı genel olarak orta düzeyde merkezi olarak değerlendirilebilir. Son 15 yılda belirli ölçüde merkezileşmenin azalma süreci yaşanmaktadır, fakat yeterli değildir. Eğitim sisteminin yönetimi, Bakanlar Kurulu tarafından görevlendirilen Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. Eğitim Bakanlığı bu alanda devlet politikasını belirlemekte ve uygulamaktadır. Anaokulları, kreşler, okullar ve ilgili hizmet kuruluşları ve yükseköğretim kurumlarının finansmanı bütçeden yapılmaktadır. Bütçe Parlamento tarafından onaylanarak belediyelerin tasarrufuna verilmektedir.

Eğitim Bakanlığı her öğrenci için eğitim aşamasına, eğitim kurumunun türüne ve yerleşimine göre ayrılması gereken finansmanı belirlemektedir. Devlet ve belediyelerin bütçesinin belirlenmesinden sonra, Eğitim Bakanlığı ayrıca eğitim ve yükseköğretim alanlarında ilmî araştırmalar ve öğretmenler ve okul müdürlerinin eğitimleri için ayrı kaynak tahsis etmektedir. Harç ve maaşları bütçede ayrı bir bölümde verilmektedir. Her eğitim kurumunun aidat, kira ve bağış gibi bütçe dışı gelirler elde etmeye hakkı vardır. Binaların bakımı ve tamirler, okul altyapısının geliştirilmesi, kreşler ve ilgili kuruluşlar için kaynak belediyelerin bütçesinden karşılanmaktadır.

Tüm eğitim kurumları için 2008 yılından itibaren genel belediye bütçesi dâhilinde “yetkili bütçe” modeline geçilmiştir. Eğitim Bakanlığı tarafından bu modelin dayatılma

---

¹³²Yükseköğretim Kanunu (1995), Bölüm 3.

sebebi AB'nin FARE programından "Lise öğreniminde mali yönetim" projesi kapsamında finansman kullanmasıdır. Yetkili bütçeler kreşlere ve okullara daha fazla mali özgürlük vermektedir. Okullar banka hesapları oluşturabilmekte, kendi muhasebelerini yürütebilmekte, Kamu İhaleleri Kanunu'na uygun olarak belediyeden bağımsız ihaleler açabilmekte, emlaklarını kiraya verebilmekte, elde ettikleri tasarrufları, gelirleri belediyeye transfer etmeyerek kendi bütçesine dâhil edebilmekte ve kendi önceliklerine göre mali kaynaklarını yönetebilmekteler. Eğitim sisteminde yetkili bütçeleri kullanmak aslında desantralizasyon reformunun bir parçasıdır. Günümüz itibariyle yetkili bütçe modeli sadece kreş ve okullarda kullanılmakta ve yükseköğretime de nasıl uygulanabileceği tartışılmaktadır. Eğitim sistemi 2008 yılına kadar merkezi olarak finanse edilmektedir. Eğitimin yetkili bütçe modeli ile finanse edilmesine geçilmesiyle AB standartlarıyla uyum sağlamanın önemli bir kademesi kat edilmiştir. AB standartlarında uyum açısından profesyonel eğitimin desantralizasyonu, okul ağının optimizasyonu, eğitim sektörü ve endüstri arasında iş birliği, eğitim alanında genel olarak yüksek kalite ve istikrar ana hedefler olarak sayılabilir.

2.1.3. Din Eğitimi

Demokrasiye geçmeden önce Bulgaristan komünist ve sosyalist bir geçmişe sahipti. Komünizmin yaşandığı diğer birçok ülkede olduğu gibi Bulgaristan'da da dini yaşama konusunda büyük problemler çekilmiştir. Halk dinî inanç ve ibadetlerini özgür bir şekilde ifade etme imkânlarına sahip değildi. Din eğitimi tüm din mensupları için yasaktı. Demokrasiye geçişle beraber bu durum değişmektedir.

2.1.3.1. Din Eğitiminin Amacı

Demokrasiye geçişten sonra kabul edilen Millî Eğitim Kanunu'nun temel amacı "kanunlara, insan haklarına, kültüre, dile ve dine saygı gösteren özgür, ahlâklı ve girişimci şahsiyetler olan Bulgar vatandaşları" yetiştirmektir.¹³³ Fakat Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Bulgaristan Başmüftülüğü, devlet okullarında öğrencilerin manevi ve ahlâki yönden gelişmelerine yeterince önem verilmediğini belirtmektedirler. Dolayısıyla zorunlu din eğitimi öğrencilerin bu yönden gelişmelerine ayrı bir katkı sağlayacaktır. Bu amaca ulaşmak için öğrencilere eskiden beri alışagelmış dinî ve ahlâki değerler

---

¹³³ 1991 Eğitim Yasası, Eğitim Reform Yasası, Resmi Gazete, sayı 61, tarih 25.07.2014, madde 15.

öğretilmesi gerekmektedir. Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Bulgaristan Başmüftülüğü bunun sadece din dersini uygulamalı olarak verildiği takdirde yapılabileceğini ifade etmektedirler.

Din dersinin temel amaçlarından bir tanesi öğrencilerin ahlâki gelişmesini sağlamaktır. Hayatın dinî ve ahlâki boyutları çocuk ve öğrencilerin sadece din ve ahlâk yönünden gelişmeleri açısından değil, kapsamı çok geniş olan sosyolojik bir fenomen olarak da ele alınmaları gerekmektedir. Din insan kültürü ve medeniyetini etkileyen ve oluşturan temel faktörlerden bir tanesidir. Günümüzde hâkim olan çok kültürlü toplumun çok dinamik bir yapıya sahip olmasına rağmen, din dersinin temel amaçları şöyle sıralanabilir:

- Din kültürü oluşturmak
- Ahlâk ve kültür sahibi olan şahsiyetler yetiştirmek
- Kişinin, şahsiyet olarak kendini geliştirebilmesini, hayatta kolaylıkla yönünü bulabilmesini, zorluk çekmeden her şarta uyum sağlayabilmesini ve amaçlarını gerçekleştirebilmesini sağlamak.

Din dersi, öğrencilerin kendi dinleri ve kültürleri hakkında bilgilerini artırmakta ve onlara dünya görüşü ve şahsiyet oluşturmalarına yardımcı olmaktadır. Eğitim süreci öğrencilerin yaşlarına ve gelişme potansiyellerine göre tasarlanmıştır. Din eğitiminin temel amacı öğrencilerde şahsiyet oluşturmak ve dünya görüşlerini şekillendirmeye yardımcı olacak bilgi, beceri ve tecrübe kazandırmaktır. Böylece öğrenciler, toplum hayatına ve kendi benliklerine dinî ve ahlâki açıdan yaklaşmayı öğreneceklerdir. Bu eğitim sürecinde öğrencilerin kazanımları kısaca şunlar olacaktır:

1. Din hakkında bazı temel bilgiler edinmek
2. Bulgaristan'ın manevi ve kültürel değerlerini tanımak
3. İnanç, değerler ve geleneğin fertler, toplum ve kültür üzerinde etkisini anlamak
4. Bulgaristan'da mevcut olan diğer dinleri tanımak ve hoşgörü anlayışı oluşturmak
5. Dinin, tarihi, kültürel ve ahlâki yönlerini birlikte değerlendirmek

6. İyi ve ahlâki davranış terbiyesine sahip olmak

Bulgar Ortodoks Kilisesinin konseptine göre “Ortodoks Hristiyanlık Din Dersinin amacı öğrencilerin Ortodoks Hristiyan kimliklerini pekiştirmektir. İslam Din Dersinin amacı öğrencilerin Müslüman kimliklerini pekiştirmektir. Din eğitiminin amacı, öğrencilere dinin insanoğlu için ne kadar önem arz ettiğini ve toplumun ve kültürün oluşmasında ne kadar büyük etkisi olduğunu göstermektir.”¹³⁴

2.1.3.2. Din Eğitimi Dersine Ayrılan Süre

Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından 2003 yılında kabul edilen Yönerge No-2, din eğitiminin devlet okullarında haftalık ders programı içerisinde ne kadar yer verileceği konusunda 5. maddede şu düzenleme getirmiştir: “Din dersi, seçmeli veya zorunlu fark etmeksizin her sınıf için haftada 1 ders saatidir.”

2.1.3.3. Devlet Okullarında Din Eğitimi Üzerine Yapılan Tartışmalar

Bu bölüm Bulgaristan’da demokrasiye geçiş sonrası canlanan din eğitimi alanında tartışma ve gelişmelerin boyutlarını, ne tür yaklaşımların benimsendiğini, gelecek yıllarda nasıl bir yol alması gerektiği gibi konuları içermektedir. Bulgaristan’da din eğitimi sorunu sıkça tartışılmakta ve sürekli güncelliğini korumaktadır. Ülkenin Avrupa Birliğinde üye olması, tartışmalara ayrı bir boyut daha kazandırmaktadır.

Dünyadaki din öğretimi uygulamaları din dersinin resmi statüsü açısından değişiklik göstermektedir. Din öğretimi uygulamaları devlet okullarında din öğretime izin vermeyerek, özel ve dinî kurumlarda izin veren ülkeler; din öğretime seçmeli ders olarak yer veren ülkeler; öğrencilerin din ya da ahlâk derslerinden birisini seçmek zorunda olduğu ülkeler; din dersinin zorunlu olduğu ülkeler olarak sıralanabilir.

Din derslerinin içeriği açısından ise dinler hakkında öğretim, doktriner olmayan (non confessional) yaklaşımla ve sadece belli bir dinin ya da mezhebin öğretildiği din eğitimi, doktriner (confessional) yaklaşım olmak üzere iki yaklaşım bulunmaktadır.

Siyasi değişimler Bulgar toplumunun bir kısmını okullarda din dersi olacağına dair ümitvar olmalarına sebep olmuştur. Din eğitimi almamış birçok ebeveyn çocuklarının böyle bir eğitim almasını istemektedir. Onlara göre din eğitimi okulda hâkim olan

¹³⁴ Kontsepsia na Svetia Sinod na Bılgarskata Pravoslavna Tsırkva otosno statuta na uıebnia predmet Religia v bılgarskoto obrazovatelno uılışte, (Bulgar Ortodoks Kilisesinin konsepti) 2009, erişim: 29 Kasım 2018, http://www.bg-patriarshia.bg/index.php?file=concepts_1.xml

şiddeti azaltmada, esrar kullanımını ve çocuk cinayetlerini önlemede ve insanî değerler kazanmada yardımcı olacaktır. Bu sorunlara çözüm arama çabaları, birçok insanı din eğitimi hakkında bilgilenmeye, okulda okutulması ve laik eğitim sistemine nasıl entegre edilmesi gerektiğini sorgulamaya teşvik etmiştir. Geline aşamada bu konuda siyasiler ve akademisyenlerin de katıldığı birçok yuvarlak masa, seminer, konferans ve tartışmalar organize edilmektedir. Neticede yapılan tartışmalarda iki farklı görüşte olan taraf oluşmaktadır: bir taraf din eğitimi ihtiyacını tamamen reddetmektedir, diğer taraf ise din dersinin eğitimde önemine inanmaktadır.

Kurumsal açıdan bakıldığında birinci tarafta laik düşüncelere sahip olan akademisyen, siyasi ve entelektüeller, diğer tarafta ise birçok müntesibe sahip dinî kurumlar (Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Bulgaristan Başmüftülüğü) durmaktadır.

2.1.3.3.1. Din Eğitimi Zorunlu veya İsteğe Bağlı Olması Konusundaki Tartışmalar

Din dersini okullarda okutma amaçlı kurulan Toplum Konseyi Projesi¹³⁵, Prof. Bakalov ve ekibi tarafından hazırlanarak 28.01.2008 tarihinde Eğitim Bakanı Daniel Vılçev, milletvekilleri, sosyologlar, akademisyenler ve STK temsilcilerinin de katılımıyla kurulan yuvarlak masada teklif edilmiştir.¹³⁶ Bu olay Bulgaristan'da din eğitimi tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Münazaralar sırasında üç temel görüş öne çıkmaktadır. Birinci sırada din dersinin doktriner olmayan zorunlu, sadece din tarihi ve din bilgisi olarak okutulması gerektiğini savunanlar yer almaktadır. İkinci sırada bunu kabul eden, fakat içeriğin farklı olması gerektiğini savunanlar durmaktadır. Onlara göre din dersi zorunlu ve doktriner olması gerekmektedir. Üçüncü sırada ise din dersinin hiç okutulmaması gerektiğini öne sürenlerdir.

Eğitim Bakanlığı, ebeveynlerin, sosyologların ve psikologların baskısıyla 2008 yılında din dersinin ilkokul 1. sınıfta okutmaya başlama niyetinden vazgeçmiştir. Bahsi geçen Toplum Konseyi, din dersinin 1-7 sınıflara arası zorunlu olarak okutulmasını teklif olarak sunmuştur. Tarihçi, filolog, ilahiyatçı ve öğretmenlerden oluşan konsey din dersinin liseler için seçmeli olmasını teklif etmektedir. Ana fikir küçüklerin daha fazla ahlâk konularını benimsemesi, biraz daha büyüklerin ise dinler tarihini öğrenmesidir. Bu fikirlerini, ahlâk hakkında bilginin öğrencilere iyiliği öğretecek, şiddet ve esrar

¹³⁵Обществения Съвет за въвеждане на предмет Религия в училище.(Обществения съвет за въвеждане на предмет Религия в училище)

¹³⁶Bkz: https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100723/catid,14/id,5846/view,article/

kullanımını azaltacak argümantasyonu ile savunmaktadırlar. Konseyin başkanı Prof. Bakalov din dersini seçen öğrencilerin sayısının 16000'den 12000'ne gerilediğini bildirmiştir.

Parlamento'da Dinî Cemaatler Komisyonu'nun başkanı Ognyan Gercikov, din dersinin okutulmasını desteklediğine dair beyanda bulunmuştur. Bakanlar Kurulu'na bağlı olan Din İşleri Kurulu'nun başkanı Prof. İvan Jeleve ise "Burası bir sürü ateistle dolu, hangi çağda yaşıyoruz, artık bu dersi okutmamız gerek." demiştir. Bir diğer akademisyen ve Toplum Konseyi üyesi Prof. Klimentina İvanova bu konuda "Din öğrenimi seçmeli ders olarak eğitim sürecinin merkezinde değil de bir köşesinde kalırsa, çocuklar toplum bilinçaltı ve milletimizin geçmişi arasında bir köprü rolünde olan din hakkında önyargısız bilgi edinmekten mahrum kalacaklardır. Onların her şeyden önce atalarının dinini öğrenmeye hakları vardır ve insanoğlunun manevi değerlerini bilmeleri gerekmektedir." ifadelerini kullanmıştır.¹³⁷

Yapılan münazaralarda iki kişinin konuşmaları dönüm noktalarını belirlemiştir: "Ebeveynler" Derneğinden¹³⁸ Tsveta Brestniçka ve sosyolog Andrey Rayçev. Derneğe göre din dersine gerek yoktur. Tsveta Brestniçka bu konunun mevcut dersler kapsamında öğretilebileceğini savunmaktadır. Onun ifadelerine göre birçok ebeveyn din dersinin zorunlu okutulmasına karşıdır. Ayrıca "Haftada bir saat dersle çocuklara ahlâk öğretilebileceğine katılmıyorum. Ahlâk her gün öğretilmesi gerekir, sadece özel bir ders kapsamında değil." diyerek ve fikirlerine açıklık getirerek bu dersin sadece işsiz ilahiyatçılara iş bulmaya yarayacağını düşünmektedir. Andrey Rayçev'e göre ise din dersini okutmak bir hata olacaktır ve şu ifadeleri kullanarak açıklık getirmektedir: "Bizde artık 18 yıldır dindar insanlara gösterilen olağanüstü bir hoşgörü var. İnsanların %50 Tanrı olmadığına inanmakta, %25 her şeye müdahil olan tanımlayamadıkları bir gücün varlığına inanmakta ve sadece kalan %25 Tanrı olduğuna inanmaktadır. Herkese gereksiz bir dersi dayatmaya çalışıyorsunuz. Bizde azınlıklar bile laiktir Tanrıya şükür ve yaşamlarını böyle sürdürmektedirler. Bu durumun çok iyi olduğu söylenebilir, yoksa işler çok kötü olacaktır. Bu alana neden müdahale ediyorsunuz? Tamam, din okutulacaksa neden sadece olumlu tarafı anlatılmaktadır ve haclı seferleri, dinî savaşlar ve Engizisyon hakkında hiçbir bilgi yoktur." diyerek, "Din bilgisi, tarih dersi dâhilinde

¹³⁷Klimentina İvanova, "Predmet Religia v učilište? Zadıljitelno", elektronik dergisi *Politiki*, sayı 3, 2008, http://politiki.bg/?cy=102&lang=1&a0i=223089&a0m=readInternal&a0p_id=327

¹³⁸Asotsiatsia "Roditeli".

neden verilmesin?” sorusunu yöneltmiştir. Ek olarak “Bulgaristan’da azınlıkların laik olması bir nimettir. Tam bu alanda kıvılcım çıkarmayınız!” ifadelerini kullanarak ikazda bulunmuştur. Psikologlar Birliği’nin görüşüne göre ise din psikolojik sağlığı etkilememektedir. Psikolog Plamen Dimitrov’a göre din eğitiminin ahlâki ve psikolojik sağlığa olumlu etkisi olduğuna dair hiçbir araştırma yoktur.¹³⁹

Bu tartışmalar sonucunda Eğitim Bakanı Daniel Vılçev “Savunulan tezlerden hâsıl olan netice odur ki din dersini şimdi teklif edildiği şekilde okutmak mümkün değildir. Görünen odur ki okullarda bu yıl din dersi verilmeyecektir.” beyanında bulunmuştur. Ayrıca teklif edilen din dersi taslağının Bakanlığın internet sitesine konulacağını ve onun üzerine yeni müzakerelerin başlatılması gerektiğini belirtmiştir.

Sosyolojik Araştırma Ajansı “Alpha Research” tarafından verilen bilgilere göre ebeveyn ve öğrencilerin üçte ikisinden fazlası (%70) okulda din dersi verilmesini onaylamaktadır. Araştırma 5-20 Mart 2007 tarihlerinde liselerde okuyan, din dersi görmeyen 400 ve zorunlu veya seçmeli olarak din dersi gören 100 öğrenci, artı 1016 yetişkin kişiyi kapsamaktadır. Öğrencilerden %86 ve ebeveynlerden %69 din dersinin laik şekilde, dinler tarihi, genel kabul görmüş insan değerleri ve dinî hoşgörü olarak okunmasını istenmektedir.¹⁴⁰

Ülkenin iki en büyük dinî grubu olan Hristiyanlardan %72 ve Müslümanlardan %83 okullarda din dersinin okutulmasını onaylamaktadır. Din derslerinde akaid ve ibadet konularının işlenmesini ise öğrencilerden %9, ve 18 yaş üstü yetişkinlerden %16 desteklemektedir. En tercih edilen din dersi eğitimi şekli seçmeli olandır. Tüm anket yapılanların %20 din dersinin kesinlikle okulda olması gerektiğini düşünmektedir. Alpha Research yöneticisi Boryana Dimitrova verilen destek oranlarının yüksek olmasının sebebi “Din dersini gençlerin %63 ve ebeveynlerin %52 esrar, şiddet, tarikatlar gibi sorunları çözmeye aracı olarak görmeleridir” demiştir.¹⁴¹

---

¹³⁹ Standart Gazetesi, tarih: 28.01.2008. <https://www.standartnews.com/>

¹⁴⁰ Krasimira Hadjiivanova, “Religiyata vse po-jelan predmet v učilište”, erişim: 22 Ocak 2019, <https://www.dnes.bg/obshtestvo/2007/04/04/religiyata-vse-po-jelan-predmet-v-uchilishte.34789>

¹⁴¹ Vanina Stoyanova, “Detsata zadiljitelno šte izuçavat religia v učilište”, *Sega* gazetesi, 18.Nisan. 2007, erişim: 25. Ocak 2019, <http://www.segabg.com/article.php?id=319357>, ayrıca Predlagat religiyata da se izuçava do 4 klas kato zadiljitelen predmet, 04.Nisan 2007, erişim: 26. Ocak 2019, <https://dariknews.bg/novini/bylgariia/predlagat-religiqta-da-se-izuchava-do-4-klas-kato-zadylzhitelen-predmet-133675>

“Kapital” gazetesinin ¹⁴² sayfalarında 2010 yılında şöyle bir tartışma yaşanmıştır “Ortodoks Hristiyanlık Din dersinin okullarda zorunlu olarak okutulması gerekmekte midir?” Bu konuda iki zıt görüşü bir tarafta Bulgar Ortodoks Kilisesi temsilcisi sıfatıyla Filibe Başpiskoposluğundan rahip Emil Paralingov, diğer tarafta ise “Ebeveynler STK’sının yöneticisi Tsveta Brestnička temsil etmektedir. Tartışmanın ileri safhalarında her iki görüşü de savunan uzmanlar müdahil olmaktadır.

Tartışmanın moderatörü Denislava Simeonova konuya şöyle giriş yapmıştır: “Din dersi 2003 yılında müfredata zorunlu ve seçmeli ders olarak dâhil edildiğinde Bulgar Ortodoks Kilisesi için zafer büyüktür. Yeni eğitim-öğretim yılının başında Bulgar Ortodoks Kilisesi ülke çapında Ortodoks Hristiyanlık din dersinin zorunlu olması için yürüyüşler düzenledi. Bu konuda bir müzakere ortamı oluşturmak istedik, çünkü mevzubahis mesele çok tartışmalıdır. Bir taraftan din çok yararlı erdemler kazandırmaktadır, diğer taraftan sadece bir dinin okutulması (en yaygın Ortodoks Hristiyanlık olsa dahi) çok adil olmayacaktır. Biraz aşırı liberal kaçan ifade olacak belki ama rekabet tüm diğer alanlarda olduğu gibi din alanında da çok yararlı olacaktır. Öğrenciler okulda sadece Ortodoks Hristiyanlığı öğrenirlerse, diğer dinler karşısında adil olmayan rekabet avantajı sağlanmış olunacaktır. Bu bir taraftan kendisi için de zarar veren bir durum, çünkü insanların akılları ve kalplerini kazanmaya gayret etmektense, onları hiçbir mücadele vermeden hazır halde ve biraz mecburi olarak elde edecektir.”

Emil Paralingov ise şu argümanları öne sürmüştür: “Seçmeli ve zorunlu din dersi tüm çocuklar için bir kazanım, fakat çok azı bundan yararlanmaktadır. Ülkenin birçok yerinde okul müdürleri din dersinin okutulmasını boykot etmektedir. Çocuklara Tanrı’yi tanımalarına izin verin ve onlarda sevgi, merhamet ve yardımlaşma duygularının nasıl oluştuğuna şahit olacaksınız.”

Din dersinin zorunlu olması fikrinin karşıtlarından olan Tsveta Brestnička ise “Din, laik eğitimin değil, ailenin sorumluluğundadır.” ¹⁴³ beyanında bulunmuştur. Ona göre

---

¹⁴²Kapital Gazetesi (в. "Капитал"),
https://www.capital.bg/interaktiv/debati/8_triabva_li_zaduljitelno_da_se_izuchava/961609_triabva_li_zaduljitelno_da_se_izuchava/, <https://dveri.bg/xafhy>

¹⁴³ Tsveta Brestnička ot nepravitelstvena asotsiatsia “Roditeli”, erişim: 10 Aralık 2017,
https://www.capital.bg/interaktiv/debati/8_triabva_li_zaduljitelno_da_se_izuchava/961609_triabva_li_zaduljitelno_da_se_izuchava/, <https://dveri.bg/xafhy>

“Çocukların iyi şeyler yapmaları ve bundan dolayı mutlu olmaları için zaman ve mekâna ihtiyaçları var. Sadece bir saat ahlâk dersi kendi başına çocukların hayata bakışlarını değiştiremez. Çocukların okulda her şeyden önce kaliteli insan ilişkilerini öğrenmeleri gerekir.”

Tartışma oy vererek ve/veya kendi görüşlerini paylaşarak katılıma açıktır. Oylamanın sonucu evet %24, hayır %76 olarak netleşmiştir. Böylece oy verenlerin büyük kısmı din dersinin zorunlu olmasını onaylamamaktadır. Din dersinin seçmeli mi, yoksa zorunlu mu olsun tartışması günümüzde de devam etmektedir. Din dersinin zorunlu olması için yapılması gerekenler şunlardır:

- Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın okullarda din dersinin okutulması hakkında öğrenciler ve ebeveynler arasında bir anket yapması.
- Devlet Eğitim Standartları (DES) Komisyonu din dersi için devlet standartlarını belirlemesi.
- Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın Okulda Din Eğitimi Komisyonu, görevde olan Bakan, eğitim seviyesi, asgari ders saatleri ve ders içeriğini uyarlama hakkında kanun değişiklikleri teklifleri sunması.

Zorunlu olarak din dersi 1-12 sınıfa kadar tüm öğrenciler için sadece bu şekilde uygulamaya konulabilecektir.¹⁴⁴

2.1.3.3.2. Din Eğitimi Dersini Laiklik Açısından Değerlendiren Tartışmalar

Devlet okullarında din dersleri okutulması, demokrasiye geçişten bu yana üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Tartışmalar çoğu zaman ideolojik ekseninde devam etmiş ve sonuçta birbirine zıt iki görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerin birisine göre “Okulun en büyük kusuru sadece öğretmesi, fakat eğitmemesidir ve okul sadece bilgi verir, fakat erdemler oluşturmaz.”¹⁴⁵ ve bu sebepten dolayı din dersi okulda

¹⁴⁴Evgeni Günov, “Diskusia Deset godini učeben predmet Religia-blagosloven pıt kım nravstveno sıvrıšenstvo,” *Dveri*, 2006, erişim: 12 Şubat 2019, https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,105/catid,71/id,3106/view,article/

¹⁴⁵Pozitsia na Emil Paralingov ot Plovdivska mitropoliya v debat, “Tryabva li zadiljitelno da se izuçava “religia-pravoslavie” v uçilište? Kapital gazetesi tarafından organize edilen tartışma 16.09.2010-6.10.2010. https://www.capital.bg/interaktiv/debati/8_triabva_li_zaduljitelno_da_se_izuchava/961609_triabva_li_z_aduljitelno_da_se_izuchava/, <https://dveri.bg/xafhy>.

verilmemelidir. Bu görüşe karşı olanlar ise “Din, laik eğitimin değil, ailenin sorumluluğundadır.” demekteler. İkinci görüşü destekleyenlere göre Bulgaristan laik bir ülkedir ve devlet okullarında zorunlu bir din dersi yer alamaz.

Tartışmacıların bir kısmı devlet okullarında eğitimin laik olması gerektiğini savunmakta ve din dersinin okullar dışında gerçekleşmesi gerektiğine inanmaktadır. Din dersi isteyenler kilisede Pazar Okuluna gidebilir ifadelerini kullanmaktadırlar. Burada ilginç olan, bu görüşü savunanlar arasında sadece ateistler değil, farklı dinî gruplara mensup kişiler de vardır. Onların mantığında “Madem din dersi sadece onların dinini öğretmeyecek, o zaman hiç okutulmasın.”

Prof. Georgi Bakalov’a göre tartışmacılar dinlerin laik bir şekilde okutulma olayının felsefesini kavrayamamışlardır. Anayasa’ya göre eğitim laiktir ve Kilise devletten ayrıdır ve bu yüzden okullarda doktriner olarak din eğitimi verilemez. Millî Eğitim Kanunu’nda eğitimin laik olduğu açıkça yazılmıştır. Böylece Bulgar Ortodoks Kilisesinin doktriner olarak zorunlu din dersi vermesi otomatik olarak seçenek olmaktan çıkmaktadır. Buna ilaveten doktriner din dersi çocukları ebeveynlerin belirttiği dine göre ayırmak demektir. Prof. Georgi Bakalov şöyle devam eder: “Sadece Filibe örneğini vermek isterim. Orada Ortodoks, Katolik, Protestan, Müslüman ve Ermeniler var. Bu grupların her birine ayrı şekilde mi din dersi vereceksiniz? Aileleri ateist olan çocukları din dersi görmeye nasıl zorlayacaksınız. Günümüz itibariyle okulda din dersi görmek isteyen öğrencilerin sayısı 14 000. Din dersi kitapları 1944 yılından önce yazılmıştır ve o kitaplar bugün kullanılamaz. Ayrıca o zamanda kilise devletten ayrı değildir ve okulda Bulgar Ortodoks Kilisesinin işi de görülmektedir.”

Diğer taraftan dinler hakkında bilgiyi edebiyat ve tarih dersi dâhilinde vermek birçok eksiklikler içermektedir. Bu yüzden Prof. Bakalov din dersinin ayrı fakat doktriner olmayan modeli olması gerektiğine inanmaktadır. Böylece Millî Eğitim Kanunu ve laik devlet anlayışıyla çelişki ortaya çıkmayacaktır. Bu dersin amacı öğrencilere hoşgörü ruhunu aşılama ve böylece okulun temel amacı olan terbiyeyi oluşturmaktır.

Parlamento’da Dinî Cemaatler Komisyonu’nun başkanı Ognyan Gercikov bu konuda şu beyanlarda bulunmuştur: “Rahiplerin bu çıkışını anlayamıyorum, onlar çocuklara din öğretme işini devlet yapmasını istiyorlar. Bu kabul edilemez ve hukukî açıdan izin

verilemez. Kilise serbestçe Pazar Okulları veya başka türlerini açabilir, fakat laik okuldan bunu isteyemez.”¹⁴⁶

Bu görüşe karşı çıkanlar başta Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Bulgaristan Başmüftülüğüdür. Onlara göre Batı ülkelerinde de devlet laik, fakat bu gerçek onlar için din dersini okullarda zorunlu olarak okutmaya engel değildir.¹⁴⁷

Ortaya çıkan asıl soru acaba bu “bahaneler” gerçekten ortaokullarda ve liselerde din dersi verilmesine bir engel midir, yoksa gerici bir kafa yapısını veya bazı menfaatleri gizlemek için midir?

Laik eğitimin kavram anlamı dünyayı daha iyi algılamamızı sağlayan eğitim demektir. Fakat bu bir gerçektir ki eğitimin laik olarak nitelendirilmesi XIX yüzyılın yarısında kararlaştırılmış ve okullarda din dersinin olması bir sorun teşkil etmemiştir. Bulgar talim ve terbiye modeli mirasına aykırı bir şekilde 1944 yılında yeni eğitim politikaları belirlenmiştir. Din eğitimi 1949 yılında okullardan kaldırılmış ve “laik eğitim” kavramına ideolojik ağırlık verilmeye başlanmıştır. Dinî kurumlar ve inananlar “cahil ve yanlış yolda” olarak tanımlanmaya başlanmış ve tüm Komünist Rejimi boyunca zulüm görmüşlerdir.

Birçok gerici düşüncenin 1989 yılından sonra değişmesine rağmen, eğitim alanında devam ederek hâlâ laik eğitim, din karşıtı bir müessese olarak algılanmaktadır. Teoloji fakülteleri ve dinî kurumların temsilcileri Avrupa’da da eğitimin laik olduğunu, fakat bu kavram eğitime değil insan ve onun dünya algısına atfedilmekte olduğunu belirtmekteler. Bu yaklaşım insanevladının tüm varlık alanlarını kapsamaktadır ve buna din de dâhildir. Zaten bu yüzden din dersi genel kültür ve eğitim disiplini olarak okutulmaktadır. Bu gerçeğin doğru olduğuna dair farkınlık oluşmakta, fakat Bulgaristan laik eğitim sisteminin Avrupa laik eğitim sistemiyle bir benzerliği olduğu söylenemez. Bu tezi rahatlıkla Avrupa’da genel eğitim sistemine dayandırmak mümkündür. Pedagogların bir kısmı gelişmiş ülkelerde, eğitim sisteminin temelinde din ve ahlâk öğretiminin olduğunu söylemekte, aynı zamanda bir çelişki olarak bu gerçeği Bulgar eğitim sistemi ile bağdaştıramamaktalar.

---

¹⁴⁶Vanya Staņeva, “Deset Godini uĉeben predmet Religia- rezultati ot natsionalnia seminar”, *Dveri*, erişim: 26 Mart 2018, https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100722/id,3104/view,article/

¹⁴⁷Staņeva, “Deset Godini uĉeben predmet Religia”
https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100722/id,3104/view,article/

Bulgar Ortodoks Kilisesi'ne göre öğrencileri din dersi ile vatan sevgisi, Bulgarlık ve millî kültürel kimlik hakkında eğitmek ve öğretmek için mevzuatta hiç bir engel yoktur. Anayasa'nın "Dinî cemaatler özgürdür." ve "Dinî kurumlar devletten ayrıldır." ifadeleri devlet okullarında din dersi verilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Avrupa'da kilisenin devletten ayrı olduğu bir gerçektir, fakat aynı devlet, öğrencilerinin dinî ve ahlâki eğitimine sahip çıkmakta ve dinî kurumlara bu eğitimi vermelerine yardımcı olmaktadır.¹⁴⁸

2.1.3.3.3. Din Dersinin İçeriği ile İlgili Tartışmalar

Bulgar Ortodoks Kilisesi tarafından başlatılan din dersinin devlet okullarında doktriner olarak okutulsun tartışması günümüzde de devam etmektedir. Bulgar Kilisesi din eğitiminin akaid konuları temelinde olması için ısrar etmektedir. Diğer dinlere (İslâm, Yahudi, Katolik ve Ermeni-Gregoryanlığa) mensup çocuklar da kendi inançlarına göre eğitim almaları gerektiğini savunmaktadırlar. Müslümanların temsilcileri konumunda olan Bulgaristan Başmüftülüğü liderleri de din dersinin zorunlu olması gerektiğine katılmaktadırlar. İki büyük dinî kurum din eğitiminin doktriner olarak iki şekilde verilmesi gerektiğine hemfikirler – *Hristiyanlık Dini* ve *İslam Dini*. İki büyük dinî cemaat olan Hristiyanlar ve Müslümanların temsilcileri de, İncil ve Kuran'ın okutulmasının zorunlu olması gerektiğinin önemini belirtmekte ve kişinin kimliği korunabilmesi için bunun elzem olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu şekilde Ortodoks Hristiyanlık, Bulgar kimliğinin ve devletinin temeli olduğu gösterilmiş olmaktadır. Müslümanların temsilcileri için din eğitimi, kimliklerini ve kültürlerini korumak için bir gereksinimdir. IMIR¹⁴⁹ tarafından yapılan mülakatta bir rahip "Ortodoks Hristiyanlık eğitimi alınması gerekiyor, çünkü onsuz Bulgaristan üç bacaklı bir masa gibidir." ifadelerini kullanmıştır. Aynı araştırma kapsamında bir Başmüftülük temsilcisi ise "Bu konu Bulgaristan Müslümanları için büyük önem arz etmektedir, çünkü kimliklerini korumakla ilgilidir."

Bulgaristan Başmüftülüğü ve Müslüman toplumu okullarda doktriner olarak din eğitimi alınması gerektiğini savunmaktadır. Sosyolojik Araştırma Ajansı "Alpha Research"

¹⁴⁸Günov, "Diskusia Deset godini učeben predmet Religia-blagosloven pit", https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,105/catid,71/id,3106/view,article/

¹⁴⁹The International Center for Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR)/ <http://imir-bg.org>.

tarafından yapılan ve “Bulgaristan’da Müslümanların algıları 2011-2016” başlığı altında olan bir araştırmada din dersinin doktriner olarak okutulmasını savunanların oranı arttığı saptanmıştır. Ortaya çıkan ilginç bir ayrıntı ise din dersinin nasıl okutulması gerektiği hakkındadır. Yapılan iki araştırmada da din dersinin okutulması ve okutulmaması gerektiğini düşünenlerin oranı eşittir (50% civarında). Her çocuk kendi dinini öğrenmesi gerektiğini düşünenlerin 2011 yılında oranı 55%, 2016 yılında ise 78% yükselmiştir. Aynı zamanda 2001 yılında 44% tüm çocuklar din dersini beraber almalarını desteklerken, 2016 bu oran 17,2% düşmüştür.¹⁵⁰ Tespit edilen bu değişimler Bulgar toplumunda var olan toplulukların daha fazla içine kapandığını göstermektedir.

Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Bulgaristan Başmüftülüğü’nün görüşlerine göre kaliteli din eğitimi eksikliği aşırı cılık doğurabilir ve Bulgar toplumunu bölebilir. Din eğitiminin temel amacı din ve ahlâk değerlerini, insanlığı ve diğer din mensuplarına hoşgörülü davranmayı öğretmektir.

Tartışmanın diğer tarafında akademisyen, felsefeci, pedagog, tarihçi, siyasi ve entelektüellerin temsilcileri durmaktadır. Onların görüşüne göre din dersinde, din hakkında genel bilgi verilmesi ve “din bilgisi” bilim dalının içerik ve metotları kullanılması gerekmektedir. Bu görüşün savunucuları din dersini, Avrupa’da hâkim olan din bilgisi ve dinin sosyo-kültürel parametreleri olarak öğretilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Ailelerin vermesi gerektiği din ahlâkı ve okulların ve dinî kurumların vermesi gerektiği din eğitiminin arasında farka vurgu yapmaktadırlar. Din dersi öğrencilere farklı dinlerin tarihi, kültürü ve ahlâki değerleri hakkında bilgi vermekle beraber Ortodoks Hristiyanlık ve Sünni İslâm’a vurgu yaparak ve laik Bulgar eğitimine uyumlu şekilde verilmesi gerekmektedir.¹⁵¹ Bu görüşü savunanlara göre okullar dinî kimlikleri olan vatandaşlar yetiştirmek amacı gütmemelidir. Okulların rolü öğrencilere dinler hakkında bilgi vermeleridir ve din dersi, dinler tarihi ve felsefesi olarak objektif ve bağımsız bir şekilde okutulması gerekmektedir.¹⁵²

Daha az sayıda mensubu olan dinî topluluklar, doktriner zorunlu din dersi olan Hristiyan Ortodoksluğa ve İslâm’a avantajlı bir konum sağlayacağını ve bir şekilde

¹⁵⁰ Alpha Research, erişim:16. Mart 2018, <https://alpharesearch.bg/post/921-osnovni-rezultati-ot-proekt-naglasia-na-miusulmanite-v-bulgaria-2016.html>

¹⁵¹ Simeon Evstatiev, “Religiyata v bilgarskoto uçilište”, *Strategii na obrazovatelna i nauçnata politika dergisi*, 15/2, (2007):137.

¹⁵² Yalimov, *Etnokulturna i religiozna identičnost*, 302.

dayatma ortamı oluşacağından sakınmaktadırlar. Onlar argüman olarak doktriner din dersi bölünme ve çatışmaya yol açacak ve daha küçük dinî topluluklara ve ateistlere karşı ayrımcılık ortamı oluşturacağını öne sürmektedirler.¹⁵³

Laik uzmanlara göre farklı dinlere mensup çocukların din dersini ayrı sınıflarda okuması gerilim ve çatışmaya sebep olacaktır. Onlara göre dinî kurumların teklif ettiği doktriner eğitimin laik okulda yeri yoktur, zorunlu ders olarak ise söz konusu olamaz. Alternatif olarak din dersinin, dinleri kıyaslamalı ve kültürel bir fenomen olarak tanıtması gerektiğini teklif etmektedirler. Böylece çocuklarda diğer dinlerin mensuplarına karşı anlayış ve hoşgörü duygusu aşılanmış olacaktır. Tavsiye ettikleri, müfredata “Din Bilgisi” dersi koyulması ve Hristiyanlık ve İslam dâhil hiçbir din eğitimi içermemesidir. Bu yaklaşım Bulgar toplumunun iki özelliğini yansıtmaktadır. Birinci sırada Bulgar toplumunun laik olmasıdır. İkinci olarak ülkede epey yüksek sayıda farklı dinler mevcuttur ve her dinî cemaate gerekli eğitimi sağlayabilmek pratikte imkânsızdır. Dinlerin kıyaslamalı şekilde verilmesi sadece çocukların onlar hakkında bilgisini değil, aynı zamanda farklı dinlere hoşgörüyü de artıracaktır.

Uzmanlara göre eğitim şekli herhangi istenilen bir şekilde olabilir, fakat mutlaka devlet kontrolü altında olması gerekmektedir. İlgili dinî kurumlar ders programının hazırlanmasında yardımcı olabilirler, fakat din dersini vermekten sorumlu olmamaları gerekmektedir.¹⁵⁴

2.1.3.3.4. Okullarda İslam Öğretimi Üzerindeki Tartışmalar

Din dersi konusu hakkında tartışmalar hoşgörü ve insanların birbirlerini kabullenme oranlarını analiz etme açısından çok faydalıdır. İslâm din eğitimi birçok kez aşırı din anlayışının Müslümanlar arasında yayılması olarak değerlendirilmektedir. Doktriner olmayan din eğitimi taraftarları, genellikle millî birliğin korunmasına ve din temelinde çatışmaların önlenmesine vurgu yapmaktadırlar. Okulda çocuklara farklı dinler öğretildiği takdirde aralarında farklılıklar ve çatışmalar çıkabileceğini ve dinde aşırılık (özellikle Müslümanlarda) ortaya çıkabileceğini iddia etmektedirler.¹⁵⁵

---

¹⁵³ Marko Hajdinjak - Maya Koseva, “Religioznoto Raznoobrazie v Bilgarskoto uçilište: mejdu netolerantnosta i priemaneto,” *European University Institute*, (Mayıs 2011): 2.

¹⁵⁴ Hajdinjak - Koseva, “Religioznoto Raznoobrazie”, 3.

¹⁵⁵ Yalimov, *Etnokulturna i religiozna identičnost*, 303.

Müslümanların din eğitimi almalarına dair anlayış hep derin önyargılarla beraber yürümüştür. Bir yandan toplum, Müslümanların din eğitimi alması gerektiğini kabul etmektedir, diğer yandan ise bu meseleye ciddi şüpheyle yaklaşmaktadır. Anket gerçekleştirilen birçok kişi, din derslerinin içerik ve organizasyon açısından devlet tarafından sıkıca kontrol edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bazı medya organları ve siyasetçiler zaman zaman birtakım kuşkuları ve bazen dinî eğitim altında aşırı Müslümanlık öğretildiğine dair suçlamaları açıkça dile getirmektedir. Bu korkular 11 Eylül 2001 yılında yaşanan olaylardan ve Avrupa’da İslâm’a karşı artan önyargılardan sonra daha da fazla güçlenmektedir. Bir rahip bu konuda “Onlara eğitim veriliyor, camilerde özel sınıflar var, devlete karşı faaliyet yürütmeyi ve provokasyon yapmayı öğretiyorlar.”¹⁵⁶ Bu yüzden son yıllarda Müslümanlara karşı ciddi manada hoşgörü eksikliği gözlenmektedir. Genellikle Müslümanların kendi eğitimini organize etmeye hakları olduğu kabul edilmekte, fakat bununla beraber şüpheli yaklaşarak o kadar da serbest bırakılmamaları ve devletin sıkı denetimi altında olmaları gerektiği düşünülmektedir. Bu tür yaklaşımlar konu ile ilgili en tartışılan sorulardan bir tanesinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Okullarda din dersi verilmesi farklı dinlerden olan çocuklar arasında çatışmayı tetikler mi? Dinî kimlik ve sosyal barış arasında bağ olduğu kesindir, fakat çatışmalar genel itibariyle diğer dinleri tanımamaktan ve bunun suistimal edilmesinden dolayı çıkmaktadır.

Bulgaristan’da Müslüman toplumunun kendisi ve onun temsilcisi konumunda olan Başmüftülük, bu algı ve şüpheleri anlayışla karşılamaktadır. Bu yüzden organize ettikleri din eğitimini kontrol etmek için büyük çabalar harcamaktadırlar. Sıkı kontrol ve gözetimin muhtemel aşırı akımların önlenmesi için çok önemli olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Bulgaristan’da çağdaş din eğitimi, çok kültürlü ve çok dinli ortamı göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır.¹⁵⁷

İnsanlar arasında siyasî, kültürel ve dinî açıdan farklar bir toplumun gelişmesine engel teşkil etmemektedir. Asıl gelişme, bu farklılara saygı ve hoşgörü gösterildiği zaman kaydedilmektedir. Böylece bir ülkenin toplumun karakteri oluşmakta ve bir millet farklarını ortaya koyarak dünya tarihinde müstesna yerini almaktadır.¹⁵⁸

---

¹⁵⁶Hajdinjak - Koseva, “Religioznoto Raznoobrazie v Bılgarskoto uçilište”, 3.

¹⁵⁷Yalimov, *Etnokulturna i religiozna identičnost*, 304.

¹⁵⁸Valentin Kojuharov, “Dirjava i Religiozno Obrazovanie”, *Strategii na obrazovatelna i naučnata politika*, (2000):45.

Müslümanlara göre okul müfredatına din dersinin eklenmesi toplumun bölünmesine değil, tam tersi birliğini pekiştirecektir. Farklı kimliklerin varlığı, vatandaşlık kimliğini gölgeleyemez, çünkü ikisi de farklı olgulardır. Müslümanların dinî kimliği genelde Hanefî mezhebine göre şekillenmiş ve bu yüzden din konusunda yapılan içtihatlar ve ibadetlerin ifa edilmesi yerel şartlara göre değerlendirilmektedir. Ayrıca Bulgaristan Müslümanları üzerinde etkisi olan Sufilik, insan sevgisini ve başka din mensuplarına hoşgörüyü öğretmektedir. Mezhepte Hanefî ve akidede Maturidi olmaları Müslümanların demokratik süreçlere dâhil olmalarını kolaylaştırmakta ve dinde aşırı akımların etkisini bir hayli sınırlamaktadır. Bu yüzden diğer din mensuplarıyla beraber var olmanın sürdürülmesi ve bir diyalog ortamının oluşması dine ve zamana bırakılmıştır. Bununla beraber her zaman sıkı kontrolün öngörülmesi, Müslümanların genel ve din eğitimi haklarının tam olarak ne kabul edildiğini, ne de tasdik edildiğini göstermektedir.¹⁵⁹

---

¹⁵⁹Yalımov, *Etnokultura i religiozna identičnost*, 305.

BÖLÜM 3: GÜNÜMÜZDE BULGARİSTAN'DA HRİSTİYANLARIN VE MÜSLÜMANLARIN DİN EĞİTİMİ

3.1. BULGARİSTAN'DA HRİSTİYANLARIN DİN EĞİTİMİ

Bulgar Ortodoks Kilisesinin Sinot Meclisi, Ortodoks Hristiyanlık Din Eğitimi ve Bulgar liselerinde din dersinin statüsü hakkında bir konsept kabul etmiştir. Bu konseptin vurgu yaptığı temel noktalar, ülke çapında kreşlerde çocuklara erken yaşta dinî terbiye verilmesini başlatmak, organize etmek ve gerçekleşmesini sağlamaktır. Devlet Eğitim Standartları (DES) kabul edilinceye ve okul öncesi eğitime zorunlu ders olarak dâhil edilinceye kadar, okul öncesi din eğitimi ve terbiyesi mevcut ders programıyla da yapılabilmesi mümkündür. Ders programı, din eğitiminin uygulama kısmının ve özelde temel amaçlarının, içerik ve eğitim metotlarının belirlendiği ve detaylandırıldığı resmî bir dokümandır. Bu programda genel olarak din eğitimi ilkeleri de belirlenmektedir.

Ders programı, kreş ve ilkokul arasında doğal bir geçiş, aynı zamanda eğitim ve terbiye devamlılığı sağlayan bir unsur olarak geliştirilmiştir. Program şu temeller üzerine inşa edilmiştir:

- Küçük çocukların mevcut genel kilise teolojisi temelinde Ortodoks Hristiyan eğitimi ve terbiyesi
- Millî gelenekler
- Son 50 yılda okul öncesi din eğitimi alanında birikmiş pedagoji ve pratik açılarından tecrübe
- Günümüz toplumunda yaşanan zorluklar ve okul öncesi eğitiminde yeni realite.

Okul programıyla, çocukların kreşten itibaren manevi ve ahlaki, dinî ve kültürel, ferdi ve sosyal açılardan terbiye almaları ve hayata hazır olmalarını sağlanması amaçlanmaktadır.

3.1.1. Devlet Okullarında Hristiyanların Din Eğitimi

Ortodoks Hristiyanlık Din Eğitimi, Osmanlı-Rus Harbinden sonra Üçüncü Bulgar Devleti'nin kuruluşundan itibaren eğitim sisteminin bir parçası olmuştur. Sadece totaliter Komünist Rejimi döneminde herhangi bir din eğitimi verilmesi yasak olduğu için ara verilmiştir. Siyasi değişimlerin 1989 yılında gerçekleşmesiyle din eğitiminin

okullarda yeniden verileceğine dair birçok insanda bir umut oluşmuştur. Bulgaristan'ın uzun süre sosyalizm ve komünizm'den, kapitalizm ve demokrasiye geçiş döneminde kalması hasebiyle genç kuşakların okullarda din eğitimi alma sorunu şu ana kadar çözüme kavuşmamıştır. Bulgar siyasetçilerinin toplum hayatında özgürlüklere dair tüm beyanatlarına rağmen bu soruna adeta yabancı kalmaktadırlar. Bu konunun ilginç tarafı din eğitiminin kreşte ve okulda serbestçe gerçekleştirilebilmesi hala Komünizm döneminden kalma olumsuz algılar bir engel teşkil etmektedir. Demokrasi döneminin başında, 1991 yılında kabul edilen yeni Millî Eğitim Kanunu bu yönde bir yenilik getirmemiştir. Bu Kanun'un 5. maddesinde Bulgar eğitimi laik olarak tanımlanmış ve okullarda din eğitimi verilmesine izin vermemektedir.¹⁶⁰

Bulgar toplumunun bu konuda bir nevi temsilcisi konumunda olan üniversitelerin teoloji fakülteleri ve dinî kurumlar, din dersinin okullarda acil şekilde vermeye başlanması için ısrar etmektedirler. Okulda din eğitimi konsepti daha 1996 yılında Eğitim ve Bilim Bakanlığına (EBB), Parlamento'nun dört komisyonuna ve birçok kuruma sunulmuştur. Ne yazık ki cevap ya çok muğlâk, ya da hiç verilmemektedir. Ülke çapında birçok şehirlerde Bulgar okullarında din ve ahlâk eğitimi hakkında konferans ve seminerler düzenlenmiştir. Tüm gayretlere rağmen birçok gelişmiş Avrupa ülkelerinin eğitim sitemlerinin ders programlarında olduğu gibi din dersinin zorunlu olması kararlaştırılmamıştır.¹⁶¹

Zamanla bu durum değişmeye başlamıştır. Din eğitimi konsepti ve ders programı geliştirmek için 1997 – 2003 yılları arasında üç tane ayrı komisyon kurulmuştur. Eğitim Bakanlığının No. 06-000-159 / 28.08.1997 tarihli kararıyla ilk defa din dersinin seçmeli olarak okutulması kararlaştırılmıştır. Din dersi, 1997-1998 eğitim-öğretim yılında ülke çapında birçok okulda teologlar tarafından vermeye başlanmıştır.¹⁶² Genel beklentiler din dersinin, dinî konularda daha fazla hoşgörü ve plüralizm anlayışının oluşmasında katkı sağlayacağı yönündedir. Daha sonra aynı şekilde seçmeli olarak 12 sınıflar için felsefe dersi alma imkânı sağlanmıştır. Beş kısımdan oluşan felsefe dersinin bir tanesi

---

¹⁶⁰Resmi Gazete, sayı 86, tarih: 18.10.1991, Millî Eğitim Kanunu, madde 5

¹⁶¹Günov, "Diskusia Deset godini učeben predmet", 2006, erişim: 15.Ocak 2019, <https://dveri.bg/cdfc>

¹⁶²Ivan Denev, "Religioznoto obučenje v Bilgaria", *Mejdunaroden religiozno-pedagogičeski simpozium v Bilgaria: Religioznoto obučenje v konteksta na obštoevropeiskia dom.* (Sofya, 2004): 20-22.

“dünya dinleri” başlığı altındadır ve kıyaslamalı şekilde dinler hakkında bilgi vermektedir. Ders kitapları Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanmaktadır.¹⁶³

Bulgar okullarında din dersinin okutulma hikâyesi Stefan Sofiyanski'nin geçici hükümeti döneminde Eğitim Bakanı Prof. İvan Lalov'un 1997 yılında imzaladığı kararla başlamıştır ve 2. sınıftan 4. sınıfa kadar verilmektedir. Bakan, başkanlığı Sofya Üniversitesinden Prof. İvan Bakalov tarafından yürütülen “Din Dersi Komisyonu” oluşturulması için emir vermiştir. Bu komisyona felsefe bilimleri temsilcileri ve iki kişi de teoloji fakültelerinin temsilcisi olarak katılmıştır. Belirlenen Komisyon, başarılı bir din eğitimi konsepti geliştirememiştir. Din eğitimi konseptinde, ders esnasında öğrencilerin din karşıtı görüş ve fikirlerini ifade edebilecekleri yazılmıştır. Toplumun baskısından dolayı bu Konsept kabul görmemiş ve Komisyon ilga edilmiştir.¹⁶⁴ Aynı yıl EBB'na okullarda din eğitimi süreci ve kontrol politikaları koordine edecek ve gerçekleştirecek başuzman tayin edilmiştir.

Yeni EBB Bakanı Veselin Metodiev 1998 yılında 11 kişiden oluşan yeni bir Din Dersi Komisyonu oluşturulmasına karar vermiş ve 2 Haziran 1998 tarihinde çalışmalar başlamıştır. Daha ilk toplantısında 1-12 sınıfa kadar verilecek Din Dersi Konsepti ve Ders Programı'nın oluşturulması için iç komisyon oluşturulmuştur. Yeni Konsept EBB tarafından kabul edilmiş ve ders programı belirleme kısmına geçilmiştir. Din dersi, 1998-1999 eğitim-öğretim yılında 1-8 sınıfa kadar verilmeye başlamıştır. Dersler haftada bir defa seçmeli derse ayrılan zaman zarfında gerçekleştirilmektedir. İslâm Din Dersi Bulgar okullarında 1999-2000 eğitim-öğretim yılında verilmeye başlanmıştır, fakat ders kitapları eksikliğinden dolayı sadece ilkokul 2 sınıflara ders verilmiştir.¹⁶⁵

Din dersi, zorunlu olarak 2001-2002 eğitim-öğretim yılında ülke çapında deneme amaçlı 128 okulda, 1-6 sınıfa kadar olan öğrencilere verilmiştir. Zorunlu olarak din dersi 60 öğretmen tarafından 10 000 öğrenciye verilmiş ve finansmanını EBB sağlamıştır. Bu deneme amaçlı eğitim üç yıl daha devam etmiş, fakat finansman

---

¹⁶³ Nonka Bogomilova, “Problems of Teaching Religion in Public Schools in Bulgaria Today: Retrospective and Prospective”, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, Vol. 35: Iss. 1, Article 2, 01/2015, s. 14

¹⁶⁴ Denev, “Religioznoto Obrazovanie v Bilgariya,” Mejdunaroden Simpozium na tema: *Religioznoto obrazovanie v Bilgariya v konteksta na obštovnoevropejskiya dom* 5-10 Ekim (Sofya, 2003), 46.

¹⁶⁵ Denev, “Religioznoto Obrazovanie v Bilgariya”, 47.

belediyeler tarafından yapılmıştır. Resmi olmayan bilgilere göre 2002-2003 eğitim-öğretim yılında EBB bünyesinde 264 “Seçmeli Din Dersi” öğretmeni mevcuttur.¹⁶⁶

BDG hükümetinin 2001 yılında düşmesiyle EBB değişimler olmuştur. Din Dersi Komisyonu ilga edilmiş ve onun yerine HÖH milletvekillerinin de katılımıyla üçüncü kez yeni komisyon oluşturulmuştur. Eğitim Dereceleri, Asgari Genel Eğitim Koşulları ve Müfredatı Kanunu’nun 8 Ekim 2002 yılında 10. maddesinde yapılan değişiklikle, din dersi eğitim-kültür alanına dâhil edilmiş ve zorunlu ders olarak görülmesine imkân tanınmıştır.¹⁶⁷ Millî Eğitim Kanunu’nun Uygulama Yönetmeliğinde¹⁶⁸ 2003 yılında değişiklik yapılmış ve 4. Maddeye eklenen 3. Fıkra şu şekildedir: “laik okullarda din dersi zorunlu seçmeli ve serbest seçmeli ders olarak okutulabilir. Din dersi eğitimi EBB Bakanı tarafından yayınlanan Talimatname ile düzenlenecektir.”¹⁶⁹

Resmî Gazete’de 23 Haziran 2003 yılında yayınlanan No.2 EBB Bakanı Talimatnamesinde 2003-2004 eğitim-öğretim yılında din dersinin zorunlu seçmeli ve serbest seçmeli olarak verilme şartları ve koşulları belirlenmiştir. Böylece din eğitimi alanında ilk resmî eğitim dokümanı onaylanmıştır. Bu dokümanla 1-12 sınıfa kadar tüm öğrencilere zorunlu seçmeli veya serbest seçmeli olarak din dersi alma imkânı tanınmıştır.¹⁷⁰

Mevzuata göre din dersi eğitimi şu şartlar sağlandığı takdirde verilecektir:

1. Öğrencinin isteği
2. Okul ve belediyenin nitelikli öğretmenler temin edebilmeleri
3. EBB Bakanı tarafından belirlenen “liselerde din dersi eğitimi konsepti” ve “Müslüman çocuklara liselerde İslâm din dersi eğitimi konsepti”.¹⁷¹

Din dersi Bulgarca olarak 1-12 sınıfa kadar olan öğrencilere ve yıl sonunda not verilerek gerçekleştirilmektedir. Zorunlu seçmeli ve serbest seçmeli din dersi finansmanı devlet bütçesinin devlet okulları kısmından ve belediye bütçelerinin belediye okulları kısmından yapılmaktadır.¹⁷²

¹⁶⁶Denev, “Religioznoto Obrazovanie v Bılgariya”, 47.

¹⁶⁷Resmî Gazete, (DırjavenVestnik) sayı 95, tarih: 8 ekim 2002.

¹⁶⁸Resmî Gazete, sayı 33, tarih: 11.04.2003.

¹⁶⁹Resmî Gazete, sayı 33, 2003, 26 Pravilnik za prilagane na zakona na narodnata prosveta, madde 4.

¹⁷⁰Resmî Gazete, sayı 60, tarih: 4.07.2003, madde 2, 28.

¹⁷¹Resmî Gazete, sayı 60, tarih: 4.07.2003, madde 3, 28-29.

¹⁷²Resmî Gazete, sayı 60, tarih: 4.07.2003, madde 4, 6, 16: 28-29.

Din-Hristiyanlık Dersi ve Din-İslâm Dersi konseptleri geliştirilmiş ve “Sosyal bilimler, vatandaşlık eğitimi ve din” alanına dâhil edilmiştir. Din dersi, seçmeli veya zorunlu fark etmeksizin her sınıf için haftada 1 ders saati olarak belirlenmiştir. Din dersi alma isteğini yaşı 14 altında olan öğrenciler ebeveyn veya veli tarafından doldurulan, yaşı 14-18 arasında olanlar ise bizzat ya da ebeveyn veya veli tarafından doldurulan dilekçeyle belirtilmektedir.¹⁷³ Sınıflarda öğrenci sayıları şu şekildedir:

- Kreşler – 12-22 öğrenci
- I – IV sınıf – 16-22 öğrenci
- V – VIII sınıf – 18-26 öğrenci
- IX – XII sınıf – 18-20 öğrenci.¹⁷⁴

Din dersinin düzenlenmesi ve denetlenmesi okul müdürlerinin, il eğitim müfettişlerinin ve EBB Din Dersi Başuzmanının yükümlülüğüdür.¹⁷⁵ Böylece din dersinin resmî statüsü hukukî açıdan belirlenmiş ve Anayasa'nın verdiği din özgürlüğü güvencesi yerine getirilmiş olmaktadır.

Bunula beraber din dersini, seçmeli veya zorunlu fark etmeksizin birçok subjektif unsurlar etkilemektedir. Başta şunlar sayılabilir:

- Okul müdürü, öğretmenler ve ebeveynler. Birçok ebeveynin din konusunda bilgisizliği, eğitim ve gelenek eksikliğinden dolayı ilginin az olması.
- Ders serbest seçmeli olduğunda asgari şartların karşılanamaması ve bu iş belediye finansmanına kalarak öğretmen tayin etmede zorluklar yaşanması.
- Zorunlu seçmeli olduğunda, din dersi diğer derslerle yarışır durumda kalması.
- Zorunlu seçmeli olduğunda, ilkökul eğitiminde öğretmenin verdiği dersler okul müdürü ve pedagoji konseyi tarafından belirlenmesi.
- Din dersi öğretmenlerinin asgari ders verme yükümlülüğü haftada 24 ders saati olarak belirlenmesi. Bu şart karşılanması için bir öğretmen birkaç okulda ders vermesi gerekmektedir ve gerçekleşmesi çok zordur.¹⁷⁶

¹⁷³Resmi Gazete, sayı 60, tarih: 4.07.2003, madde 5, 7: 29.

¹⁷⁴Resmi Gazete, sayı 60, tarih: 4.07.2003, madde 8: 29.

¹⁷⁵Resmi Gazete, sayı 60, tarih: 4.07.2003, madde 17: 29.

¹⁷⁶Georgi Bakalov, “Seçimli ders olarak Din,” *Kultura* gazetesinde verdiği röportaj, sayı 9, 07.03.2008, <http://www.kultura.bg/bg/article/view/13955>

Teologların okulda din dersi vermek istememelerinin temel sebeplerinden bir tanesi budur.

Günlük gazete *Sega*, din eğitim hakkında bazı bilgileri vermektedir ve 2006-2007 eğitim-öğretim yılında din dersini 16 667 öğrenci seçmiştir (13 900 Hristiyanlık, 3 658 İslâm). Din dersi gören öğrencilerden 1-4 sınıfa kadar olanların oranı en yüksektir (12 925), lise öğrencilerinin ise en düşük (994). Din dersi veren öğretmenlerin sayısı ise 290. Bunlardan 126 teolog, 100 Hristiyanlık Din Dersi ve 26 İslâm Din Dersi öğretmenleridir. Kalan öğretmenler kısa din kursuna tabi tutulmuşlardır. Hristiyan Din Dersi öğretmenleri toplam 258, İslâm Din Dersi öğretmenleri ise 32. Alpha Research sosyolojik araştırma ajansının verilerine göre ebeveynlerin %70, Hristiyanların %72, Müslümanların %83 okullarda din dersi verilmesini desteklemektedir. Anket yapılanların %20 kesin olarak karşıdırlar. Din dersinin bu kadar yüksek oranda desteklenmesinin sebebi gençlerin esrar, şiddet ve tarikat gibi sorunlarını azaltıcı faktör olarak görülmesidir.¹⁷⁷

Dönemin EBB bakanı Daniel Vılçev tarafından paylaşılan bilgilere göre 2006-2007 eğitim-öğretim yılında 289 okulda din dersi verilmektedir. Zorunlu seçmeli ders olarak 4 571, serbest seçmeli olarak ise 11 952 öğrenci tarafından alınmaktadır.¹⁷⁸ Geçen yılların muhasebesi yapıldığında din dersine ilginin arttığı söylenemez. Hatta birçok okulda din dersi yoktur. Bunun sebepleri, değişiklikler için gerektiği gibi ön hazırlık yapılmaması, şeffaflık eksikliği ve bu konuda toplumda bir tartışma yapılmaması olarak sıralanabilir.

Gençlerin ahlaki çöküşünün artma korkuları, din dersinin tüm okullarda zorunlu yapılması tartışmasını yeniden canlandırmıştır. Bu konuyla ilgili olarak bir Sivil Girişim Komitesi, 20 Aralık 2006 tarihinde Parlamento'da İnsan Hakları ve Dinî Cemaatler Komisyonu'nun Başkanı Prof. Ognyan Gerdjikov'a okullarda zorunlu din dersi okutulmasını destekleyen 20 000 imza teslim etmiştir.¹⁷⁹ Prof. Gerdjikov, Sinot Meclisi'nde Eğitim Komisyonu'nun Başkanlığını yapan Ruse Başpiskoposu Neofit'in¹⁸⁰ de şahitliğinde, EBB Prof. Georgi Bakalov'un¹⁸¹ başkanlığında din dersi programının içeriği belirleme yönünde bir uzman kurulu oluşturma teklifinde bulunacağına dair söz

¹⁷⁷Vanina Stoyanova, "Detsata zadiljetelno šte izuçavat Religia v uçilište" *Sega* gazetesi, 18 Nisan, 2007, <http://www.segabg.com/article.php?sid=2007041800040000101>

¹⁷⁸Bogomilova, "Problems of Teaching Religion", 14.

¹⁷⁹Avukat ve 2005-2009 yılları arası İnsan hakları ve dini cemaatler Parlamenter Komisyon'un Başkanı

¹⁸⁰24.02. 2013 tarihinde patrik olmuştur.

¹⁸¹O dönemde Sofya Üniversitesi'nin rektör yardımcısı.

vermiştir. Bu olaydan sonra Parlamento’da İnsan Hakları ve Dinî Cemaatler Komisyonu’nu ve Eğitim ve Bilim Komisyonu’nu birkaç ortak toplantı düzenlemiştir. Toplantılara katılanlar arasında Sinot Meclisi ve Bakanlar Kuruluna bağlı Din İşleri Kurulu temsilcileri, EBB Bakanı Daniel Vılçev ve onun ekibinin farklı görüşleri şu şekilde gruplanarak özetlenebilir:

1. Din dersi zorunlu ve doktriner olmayan profil olarak 12. sınıfa kadar okutulabilir.
2. Din dersinin içeriği, tarih, edebiyat ve felsefe gibi diğer derslere dâhil edilebilir.
3. Mevcut durumda olduğu gibi din dersinin seçmeli ve çocukların ve ebeveynlerin tercihlerine göre verilebilir.
4. Din açısından nötr olan etik, ahlâk ve vatandaşlık gibi yeni bir ders başlığı belirlenebilir.
5. Gerekli öğretmen kadrosu mevcut olmadığı ve öğrencilerin ahlâkını etkilemediği için din dersine gerek yoktur.¹⁸²

Ülke çapında yapılan açık oturumlarda bu sayılanlara yakın görüşler belirtilmektedir. Sadece ek bir madde olarak Ortodoks Hristiyanlık Din Dersi ve İslâm Din Dersi olarak tüm okullarda verilmesi görüşü eklenebilir. Katılımcıların 1 Şubat 2007 tarihinde gerçekleştirdiği son bir toplantıda ortak bir görüş etrafında uzlaşma sağlanmıştır: Bulgar okulunun laik kalması şartıyla din dersi okutulabilecektir. “Din Dersini Okullarda Okutma Amaçlı Toplum Konseyi” oluşturulması kararlaştırılmıştır.¹⁸³

Yapılan uzlaşıdan hemen sonra Eğitim Bakanı, Prof. Bakalov’a, doktriner olmayan din dersi, müferdatı ve eğitim kitapları konsepti geliştirmek ve EBB teklif etmek üzere bir uzman konsey toplama görevi vermiştir.¹⁸⁴ Konsey, bir tarihçi, üç teolog (Sofya Üniversitesi’nin Teoloji Fakültesinden 2 ve Veliko Tırnovo Üniversitesi’nin Teoloji Fakültesinden 1 öğretim görevlisi), birer filolog, felsefeci ve Arap kültürü ve İslâm uzmanı, iki din dersi öğretmeninden oluşmaktadır.

---

¹⁸² *Kultura* gazetesi, sayı 9, 07.03.2008, <http://www.kultura.bg/bg/article/view/13955>

¹⁸³ Bkz. http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=117171, ayrıca http://technews.bg/article-5610.html#.VDWJJ2d_vw8.

¹⁸⁴ <http://www.kultura.bg/bg/article/view/13955>

Konseyl'in ilk oturumu 4 Nisan 2007 tarihinde gerekleŒmiŒtir. Beklentiler 2008-2009 eğitim-öğretim yılından itibaren din dersi zorunlu olarak okutulmaya baŒlanmasıdır. Konseptin son hali ¹⁸⁵ 8 Ekim 2007 tarihinde onaylanmış ve Sinot Meclisine sunulmuŒtur. Sinot Meclisi'nin EBB gönderdiği resmî yazıda Toplum Konseyi'nin Konsepti reddedilmiş ve kendilerinin geliŒtirdiđi konsept teklif edilmiŒtir. Bu konseptin baŒlıca özelliği din dersini zorunlu olarak okutmaktır.¹⁸⁶ Bulgar Kilisesi'nin geliŒtirdiđi Konseptte temel nokta serbest seçmeli ve zorunlu seçmeli din dersini, doktriner zorunlu derse verilmesidir. Böylece “Tanrının belirlediği ve günümüz toplumunun ok ihtiyacı olduğu ahlâk kurallarına bağlılık ihya edilecektir.” Aynı zamanda bu husus genç nesillerde millî ve dinî kimlik oluŒmasını sağlayacaktır.¹⁸⁷ Sinot Meclisi'nin Konsepti, Bulgar milletinin kültürel ve dinî kimliği göz önünde bulundurularak Œu 3 seçenekli profilli din eğitimi teklifinde bulunmaktadır: Din-Hristiyanlık, Din-İslam ve Din Bilgisi. Birinci ve ikinci profil doktriner din eğitimini, üçüncü profil ise doktriner olmayan din eğitimini temsil etmektedir. Din dersinin, ders programına dâhil edilmesi, haftada 2 ders saati olması ve EBB ölçüleri bazında not vererek değerlendirme yapılması teklif edilmektedir.¹⁸⁸ BaŒmüftülük de bu teklifi desteklemektedir.¹⁸⁹

Bulgar Kilisesi din dersi konusunu gündemde tutma abalarını devam ettirmekte ve 11 Ekim 2008 tarihinde gerekleŒtirilen Bulgar Ortodoks Kilisesi'nin VI Milli Kilise Kurulu sonucunda, okul öncesi ve okulda din eğitimi kanun teklifi hakkında görüşlerini ifade eden bir yazı yayınlamıŒtır. Bu yazıda Bulgar Kilisesi, din dersinin eski Bulgar geleneklerine uygun Œekilde okulda zorunlu olarak okutulmasına ısrarla vurgu yapılmaktadır.¹⁹⁰

Sinot Meclisi, 18 Mayıs 2010 tarihinde Sofya Valisi'nin katılımıyla “Bulgar toplumuna din dersinin yararları” baŒlıđı altında yuvarlak masa organize etmiŒtir. Bu toplantıya birok milletvekili, valiler, akademisyenler, okul müdürleri ve kamuya mâl olmuş kiŒiler katılmıŒtır. Tüm katılımcılar din dersi konusunda öğrenciler ve ebeveynlerin demokratik seçim hakkına sahip olmaları gerektiğine dair hemfikirdirler. Ortada iki seçenek vardır:

---

¹⁸⁵Eđitim ve Bilim Bakanlığı, Konsept, erişim: 23 Nisan 2017.

http://cms.minedu.government.bg/top_menu/news/archiv2008/08-01-28_religia.html

¹⁸⁶Konseptin tam metni: http://www.bg-patriarshia.bg/index.php?file=concepts_1.xml

¹⁸⁷Kontsepsia na Svetia Sinod, http://www.bg-patriarshia.bg/index.php?file=concepts_1.xml

¹⁸⁸Kontsepsia.

¹⁸⁹Klavdiya Sapuncieva, “Za religiyata, tsennostite i bilgarskoto uiliŒte.”

<http://bg-patriarshia.bg/reflections.php?id=93>

¹⁹⁰Andrian Aleksandrov, Religious Education in Bulgaria, <https://www.academia.edu/31105261/>

- Doktriner olan profil – dinî aidiyeti olan öğrencilerin dinlerine göre eğitim almaları
- Doktriner olmayan profil – insani ve ahlaki profil olarak da adlandırılabilir millî gelenek ve kültüre dayalı nötr veya ateist dünya görüşü.¹⁹¹

Ayrıca Bulgaristan Cumhuriyeti'nin tüm devlet kurumlarına zorunlu din dersinin ihya edilmesine dair Deklarasyon gönderilmiştir. Bulgar Ortodoks Kilisesi'nin, siyasi iradenin zorunlu din dersine dikkatini çekme çabaları bir başka aktiviteyle gerçekleşmiş ve 24 Eylül 2010 tarihinde binlerce kişinin katılımıyla “Çocuklarımızın ruhu ve iyi geleceği için eğitim” sloganıyla dua alayı organize edilmiştir.¹⁹²

Alaya katılanlar Cumhurbaşkanına, Parlamento Başkanına, Başbakanına ve EBB Bakanına imzalı dilekçe sunmuşlardır. Bu dilekçede “tüm Bulgaristan Cumhuriyeti'nin yetkili kurumları: Kilise, aile, okul ve devlet el ele vererek, acilen ve tüm güçleriyle Bulgar çocuklarına asil ve düzgün şahsiyetler olmaları için yardımcı olmaları gerekmektedir” ifadeleri kullanılmaktadır. Ayrıca “AB hukuk teorisi ve pratiğinde tüm çocukların ve ailelerinin, dinî kimlerine uygun olan eğitimi alma hakları genel kabul görmüştür” beyanı kullanılmaktadır. Alaya katılanlar, öğrencilere zorunlu ve doktriner din dersi verilebilmesi için gerekli kanun değişikliklerinin yapılması yönünde çağrıda bulunmuşlardır.¹⁹³ Organize edilen alay kamuoyunun ve medyanın ilgi odağı olmuş, fakat yine neticesiz kalmıştır.

Alaydan sonra verilen bir röportajda, Eğitim Bakanı Sergey İgnatov, Kilise'nin haklılığını ve isteklerini kabul etmekte, fakat acele edilmemesi teklif ederek daha geniş çapta tartışmalar yapılmasını tavsiye etmektedir. Bakana göre Kilise ve medyalar insanları dine “daha doğal” bir şekilde davet etmeleri gerekmektedir – mesela ibadethanelere iştirak oranını artırarak ve Pazar Okullarını yeniden canlandırarak. Böylece ona göre, okulda din dersi okutulma konusu “çok daha farklı şekilde” tartışılacaktır.¹⁹⁴

Eğitim Bakanlığı görevini 1997-1999 yılları arasında üstlenmiş Veselin Metodiev için bu hukuki bir sorundur. Ona göre “zorunlu din dersi sadece Anayasa değişikliği yapıldığı takdirde verilebilir ve ancak o zaman artık farklı görüşler dinlenebilecektir. Şu

¹⁹¹Aleksandrov, “Religious Education in Bulgaria”, 12.

¹⁹²Bkz. <http://bg-patriarshia.bg/news.php?id=27101>, ayrıca <http://dveri.bg/3kcyh>.

¹⁹³Alay için bkz: http://www.bg-patriarshia.bg/index.php?file=appeal_8.xml

¹⁹⁴Bütün mülakat http://dariknews.bg/view_article.php/view_article_comments.php?article_id=592666&o

an itibariyle Anayasaya göre din dersi sadece seçmeli ders olarak verilebilir ve bu 1997 yılında başlatılmıştır” beyanında bulunmuştur.¹⁹⁵

Bulgar Kilisesi’nin yaptığı birçok gayretlerden sonra din dersi meselesi arka planda kalmaya başlamış ve sadece belirli aralıklarla Parlamento’nun bazı komisyonlarında¹⁹⁶ fakat hiçbir netice alınmaksızın tartışılmaktadır.¹⁹⁷ Günümüzde din dersini isteyenler sadece doktriner ve Ortodoks Hristiyanlık veya İslam olarak alabilmekte, diğer öğrenciler ise derse katılmamaktadır. Bu yüzden din dersleri, haftalık ders programına son ders olarak yerleştirilmektedir. Böylece derse katılmayan öğrenciler okuldan bir saat daha erken ayrılmakta veya başka zorunlu seçmeli veya serbest seçmeli derslere katılmaktadırlar.

EBB’nin internet sitesinde, 2018 din dersine ilişkin yeni ders programı yayınlanmıştır. Yeni programın, açık oturumlarda tartışıldığı takdirde ve Bakanın onayından sonra 2018-2019 eğitim-öğretim yılında yürürlüğe gireceği belirtilmiştir. Yeni ders programları yarım senedir hazırlanmakta ve içeriğin belirlenmesine üniversite öğretim görevlileri, dinî okullardan öğretmenler, devlet okullarından din dersi öğretmenleri ve bu alanda uzmanlar katkı sağlamaktadır. Serbest seçmeli ve zorunlu seçmeli din dersi için yeni program oluşturma gereksinimi 2016 yılının Ağustos ayında yürürlüğe giren yeni Okul Öncesi ve Okul Eğitimi Kanunu’ndan dolayı oluşmuştur. Din dersi programları, yeni mevzuatla ve diğer ders programlarıyla senkronize edilme gereksinimi doğmuştur. Din dersi olarak üç şekilden bir tanesi seçilebilmektedir: Ortodoks Hristiyanlık, İslam veya doktriner olmayan “Din” (Religia).

Ortodoks Hristiyanlık Din Dersi Bulgarların sosyal, manevî ve kültürel hayatlarının özü olan Ortodoksluğa dair temel bilgiler vermektedir. Öğrenciler İsa Mesih, Meryem Ana ve birçok Hristiyan azizi, Kitab-ı Mukaddes ve Kilise hakkında bilgiler edinmektedir. Böylece Hristiyanlık faziletlerinin, onların değer sisteminin temeline yerleşmesi sağlanmış olacaktır.

İslâm Din Dersi, dinî ahlâk ve kültür hakkında bilgi, fikir ve görüş elde etmeyi ve ülkede yaşayan Müslüman toplumunun tarihi ve kültürünü yansıtan değerler sistemini oluşturmayı amaçlamaktadır.

“Din” dersi ise dünya dinleri hakkında bilgiyi dogmatik değil, değerler sistemi olarak takdim etmektedir. Bu tanınan yeni imkân dâhilinde, öğrenciler bu dersi 1-12 sınıfa

¹⁹⁵ <http://www.klassa.bg/News/Search;>

¹⁹⁶ <http://parlament.obshtestvo.bg/sessions/203>

¹⁹⁷ Aleksandrov, “Religious Education in Bulgaria”, 13.

kadar alabilmektedir. Dinî kurallar sistematik şekilde ve tarihi açıdan ele alınmaktadır. Ders programı, dünya dinlerinin ahlâk ve kültürlerini dengeli bir şekilde tanıtmayı öngörmektedir. Aynı zamanda dünyada ve yerel çapta dinler arasında güncel sorunlar yansıtılmaktadır. Din dersinin ana amacı öğrencilere bu alanda temel bilgiler vermek ve onlarda dine saygı duyma hissini geliştirmektir. Geliştirilen taslak programda “böylece öğrenciler farklı dinlerin değerleri hakkında bilgi edinecekler ve hayatta yönlerini daha kolay bulacaklardır” ifadeleri kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre “din eğitiminin amacı Hristiyanlığı ve diğer dünya dinlerini tanıyan, diğer insanların dinî görüşlerine saygı gösteren ve devletin laik olduğunu kavrayan vatandaşlar yetiştirmektir.”

Teklif edilen yeni ders programı, mevcut programda görülen Hristiyanlık ve İslâm eğitiminin dışına çıkararak, din dersinin kapsamını genişletmektedir. Eğitim Bakanlığı, yeni ders programlarının, teologlar, öğretim görevlileri, dinî cemaatlerin temsilcileri gibi uzmanlar tarafından hazırlandığını belirtmektedir. Eski program iki açıdan güncellenmiştir: birinci sırada, din eğitimi kişinin becerilerini geliştirici ve dinî kültür oluşturucu bir unsur olarak ele alınması; ikinci sırada, insanlığın ve medeni toplumun karşılaştığı mevcut güncel sorunların dinî açıdan ele alınmasıdır.¹⁹⁸

3.1.1.1. Ders Kitapları

Din dersi, yeni Konseptte göre geliştirilen ders programı ve kitaplarıyla verilmektedir. Ders kitapları, İl Müfettişliklerinin beyanları bazında EBB tarafından temin edilmekte ve eğitim-öğretim yılının sonunda her okulun kütüphanesine toplanarak saklanmaktadır. EBB Din Dersi Komisyonu, din eğitimi kitaplarını belirli standartlar bazında tetkik ederek onaylamakta veya onaylamamaktadır.¹⁹⁹

İlk din dersi kitapları 1996 yılının başında yazılmaya başlanmış ve kapsamı 1-4 sınıfa kadardır. Kitaplar 1997 yılında tamamlanmış ve 1998 yılının başında baskıya verilmiştir. Daha sonra diğer kitaplar da hazırlanmış ve okullarda serbest seçmeli din dersi verilmeye başlanmıştır. Aşağıdaki tabloda, EBB N-8 Protokolüyle onaylanan kitaplara yer verilmiştir.

---

¹⁹⁸EBB, “Uçebni Programi po Religia”, <https://www.mon.bg/bg/98>; Dnevnik Gazetesi, “Religia za obşta kultura şte se uçi po izbor ot I-XII klas”, tarih: 20.08.2018, https://www.dnevnik.bg/detski_dnevnik/2018/04/20/3166301_religiia_za_obshta_kultura_shte_se_uchi_po_izbor_ot_i/

¹⁹⁹Instruksia N-2 za provejdane na obučenieto po uçeben predmet “Religia”, *Resmi Gazete*, sayı 60,yıl: 4.07.2003, madde10, s.29.

Tablo 2: EBB №8 Protokolüyle Onaylanan Kitaplar²⁰⁰

Kitap Başlığı	Yazarlar
Din Dersi 1 sınıf	İvan Jelev, Dimitır Koruciev, Emiliya Vasileva.
Din Dersi 1-4 sınıf	Emiliya Vasileva, Radka Bonçeva, Daniela Didova, Krasimira Petkova.
Din Dersi 2-4 sınıf	Prof. İvan Denev, Totyu Koev, İvan Jelev, Kalin Yanakiev, Dimitır Kirov, Mitka Dimova.
Din Dersi 5-6 sınıf	İvan Denev, Dimitır Kirov, Angel Krıstev.
Din Dersi 7-8 sınıf	İvan Denev, Dimitır Kirov, Angel Krıstev.

Ders programı, EBB belirlediği genel eğitim standartlarına uygundur. Kitaplar, teolojik bilgilerin her sınıfa uyacak şekilde yoğurularak, kısa ve eğitici şekilde getirilmiş halidir. İçerikler, öğrencilerin yaş ve bilgi düzeyi göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Kitaplar, Bulgaristan eğitim sisteminin olduğu üç ana kademeye uygun olarak tasarlanmıştır: ilkokul, ortaokul ve lise.

İlkokulda İsa Mesih'in hayatı, öğretileri ve eylemlerinin ve Hristiyan bayramlarının millî varlık alanları ve kültürü üzerinde etkisine, ayrıca Ortodoks Kilisesi'nin Bulgar milleti tarihinde rolüne vurgu yapılmaktadır. Ortaokulda, tarihi ve dogmatik açıdan dinî merkezler hakkında bilgi verilmektedir. Lisede ise dinler tarihi öğretilmekte ve kıyaslamalı dinler tahlili yapılmaktadır.

Din dersi kitabı EBB ve Sinot Meclisinden onaylanarak okulların türüne ve öğrencilerin yaşına göre tasarlanmaktadır. Ana amaç öğrencilerin aklında oluşan dünya ve hayat hakkında soruların, din dersi kitaplarıyla cevaplanmasıdır.

Kilise tarihi açısından bakıldığında din dersi kitabı katekizm'in mirasçısıdır ve amacı temel Hristiyan gerçeklerini öğretmektir – inanç, umut, sevgi ve Hristiyanlık gizemleri ve erdemleri. Din kitapları, Kitab-ı Mukaddes'e vurgu yapmakta ve 4 ana kısımdan oluşmaktadır: Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes tarihi, güncel ve ibadet. Birçok ders açıklayıcı resim ve şekiller eşliğinde verilmektedir.

Eğer bir kitapta güncel olma şartı aranıyorsa, mutlaka temel eğitim ilkeleri ve interaktif araçların kullanımını göz önünde bulundurarak yazılması gerekmektedir. Bir kitap,

²⁰⁰ Svetla Şapkalova, "Pedagogičeskia Opit za Obuçenie v Mejdureligiozna Tolerantnost", <http://bg3.fatwords.org/safia/pedagogičeskiyat-opit-za-obuchenie-v-mejdureligiozna-tolerant/main.html>

sadece bilgilendirmek ve anlatmaktan ziyade, motivasyon vermesi, sorular ve sorunlarla tanıştırması, konularla ilgilenmeyi ve kendi görüşünü oluşturmayı teşvik etmesi gerekmekte, ayrıca öğrencilerin yaşına ve sınıfına uygun olmalıdır.²⁰¹

Günümüzde, Bulgar okullarına teknolojik metotlar ve teknik donanım hızla girmekte ve artık kitapların dijital versiyonları da vardır, fakat dinî eğitim bu gelişmelerden geride kalmaktadır. Günümüz itibariyle, din dersi hocaları ve öğrencileri ders kitaplarından mahrumdurlar. Din kitapları sadece bir defa 90-lı yılların başında basılmış ve sonra ne yeni baskısı, ne de yenileri hazırlanmıştır. Basılan kitaplar ve eğitim malzemeleri çoktan tükenmiş ve şu anda öğretmenler çok zor şartlar altında derslerini vermeye çalışmaktadır. Öğretmenler ne devletten (EBB), ne de Kiliseden (yerel piskoposluklardan) destek görmemektedir. Bulgar kanunlarına göre devlet, zorunlu seçmeli ve isteğe bağlı dersler için kitap ve eğitim malzemesi finansmanı sağlamamaktadır. Kilise, bu tür yayınlar yapmamaktadır, çünkü onlara göre devlet okullarında, eğitim malzemelerini EBB finanse etmesi gerekmektedir.²⁰² Kilise okullarında durumu aynıdır - kitap ve eğitim malzemeleri eksiktir.

3.1.1.2. Din Dersi Öğretmenleri

Devlet standartlarına uygun ve laik bir eğitim kurumu olan Sofya Üniversitesi'nden "Din öğretmeni" diplomasına ve pedagoji formasyonuna sahip olmalarına rağmen, teologların, 1996 yılına kadar resmen okullarda hiçbir şekilde derslere girmelerine okul laiktir argümanı ile izin verilmemektedir. Din dersinin okutulmasını organize, temin ve finanse edilme ve denetlenmesini düzenleyen resmî doküman, 2003 yılında yayınlanan No. 2 EBB Bakanı Talimatnamesidir. Talimatnamenin 12. maddesi, öğretmenlerin meslek niteliklilik şartlarını belirtmektedir: sosyal bilimler alanında ve "Din ve Teoloji" profilinde yükseköğretim diploması; okul öncesi ve ilköğretim öğretmenleri için, Bulgar Üniversitelerinin teoloji fakülteleri din kursunda eğitim aldığına dair sertifika; Yüksek İslam Enstitüsü diploması.²⁰³ Mevzuata göre Ortodoks Hristiyanlık din dersini, pedagoji formasyonu olan teolog, ya da teoloji kalifikasyonu olan okul öncesi ve ilköğretim öğretmeni verebilmektedir. Eğitim sürecini denetlemek okul müdürlerinin, il eğitim

²⁰¹Bojidar Andonov, *Religioznoto Obuçenie v Bulgaria v Naçaloto na Tretoto Hilyadoletie*, (Sofya 2005), 219.

²⁰²Polina Spirova, "Proekt v Pomošt na učitelite po Verouçenie." 2012

https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100810/catid,123/id,14441/view,article/

²⁰³Yönerge № 2, EEB, tarih: 23 Haziran 2003 "Din" dersinin öğretilmesi, Resmi Gazete sayı 60, tarih: 04.07.2003.

müfettişlerinin ve EBB Din Dersi Başuzmanının yükümlülüğüdür.²⁰⁴ Ortodoks Hristiyanlık din dersi öğretmenleri, tayin edilmeden önce Bulgar Ortodoks Kilisesi Sinot Meclisi'nin görüşü alınması gerekmektedir. Eğitim sürecinin yürütülmesine müdahil olan merciiler, aynı zamanda bu alanda gerekli nitelikliliği olmayan öğretmenlerin istihdam edilmemesini sağlamakta yükümlüdür.

Din öğretmenleri, eğitim kitapları ve malzemelerinde öncelikle duyguları öne çıkararak, manevi önderlik kimliği oluşturulmaktadır. Toplumun din öğretmenlerinden beklentileri yüksektir ve onlara iyilik örneği, danışman, psikolog ve hikmet sahibi olarak görmektedirler. Din öğretmenin, eğitimle beraber verdiği terbiye açıkça tartışılmaktadır. Diğer öğretmenlerin profesyonellikleri daha az önemli anlamına gelmemekle beraber, toplum din öğretmenin eğitim ve kalifikasyonu hakkında çok hassastır.

Din öğretmenlerinin eğitimi, teoloji, pedagoji, okul öncesi ve ilkökul pedagojisi, felsefe ve tarih fakültelerinde ve yüksek teoloji okullarında gerçekleştirilmektedir. İlkökul öğretmenleri, teoloji fakültesinden lisans diploması veya okul öncesi ve ilkökul pedagojisi alanında yüksek lisans diploması sahibi olmaları gerekmektedir. Diğer bir alternatif okul öncesi ve ilkökul veya lise seviyesinde pedagoji alanında lisans diploması sahibi olması ve din öğretmeni olabilmesi için kalifikasyon kurslarına gitmiş olmasıdır. Din öğretmenlerinin, çocukların en hassas olduğu ilk eğitim yıllarında ders verdikleri için, özel eğitim almış olmaları gerekmektedir.

Avrupa Birliği'nin hayat boyu öğrenme programı kapsamında, tüm öğretmenler için geçerli olduğu gibi, din öğretmenleri de profesyonel yeterliliklerini güncellemeleri ve artırmaları gerekmektedir. Ortodoks Hristiyanlık Din Dersi ve İslam Din Dersi öğretmenleri, kültürlerarası eğitim ve öğrenci münazaraları organize ederek, din temelli yabancı düşmanlığını önleme gibi konularda devamlı eğitim alarak öğrencileri sadece kendi dinlerinin sınırları içerisinde kapanık bir hayat yaşamalarını engelleyici tedbirler almayı öğreneceklerdir. Devlet okullarında 1997 yılından sonra din dersi olması, Bulgar toplumunun demokratikleştğine dair tartışmasız bir kanıttır, fakat tamamen

---

²⁰⁴Yönerge № 2, EEB, madde 17.

gerçekleşmesi için eğitim sürecinde tüm paydaşların hak ve hukuku ve sorumlulukları gözetilmesi gerekmektedir.²⁰⁵

3.1.2. Lise Seviyesinde Dini Eğitim Veren Okullar (Sofya Ruhban Okulu Örneği)

Üçüncü Bulgar Devleti'nin 3. hükümet Parlamentosunda, 10 Şubat 1883 tarihinde devlet bütçesinin görüşüldüğü esnada, Parlamento Başkanı olan Preslav başpiskoposu, Simeon Bulgaristan Prenslüğünde dinî okul açılmasını gündeme getirmiş ve aynı yıl için (1 Eylül – 31 Aralık) Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 15 000 leva tahsis edilmesinin oylanmasını talep etmiştir. Parlamento Başkanı Simeon, okulun Bulgaristan'ın batısında bulunması gerektiğini belirtmiştir. Protestanların faaliyetlerine karşı koymak ve 1880 yılında kapatılan teoloji okulunu ihya etmek amaçlarıyla, okulun Samokov şehrinde açılmasına karar verilmiştir. Bakanlar Kurulu, 14 Eylül 1883 tarihinde MEB'na, görüşlerine istinaden ve Eksarh'ın da onayıyla okulun açılması için gerekli olan işlemlerin yapılması talimatını vermiştir. Okul, 27 Eylül 1883 tarihinde açılmış ve rektörü İgnatıy Rilski olmuştur. İlk dönemde okul üç yıllıktır. Okul, 1896-1897 eğitim-öğretim yılında dört yıllık olmuştur. Sofya Büyükşehir Belediyesinin, Teoloji Okulu binası inşa etme amaçlı 50 dönüm arsa bağışlaması sonucunda Sinot Meclisi, Okulu Sofya'ya taşımaya karar almıştır. Bakanlar ve ruhban sınıfından katılanların huzurunda, 31 Mart 1902 tarihinde Prens Ferdinand I okulun ilk temel taşı koyma işlemini gerçekleştirmiştir. Sinot Meclisi, Sofya Büyükşehir Belediyesinden okul bahçesi için ekstra 12 dönüm arsa talep etmiş ve onay almıştır. Okul binası çok hızlı şekilde inşa edilmiş ve 1902 yılında Teoloji Okulu Samokov'dan Sofya'ya taşınmıştır. Dersler, 20 Ocak 1903 tarihinde başlamıştır. Rektörlük görevi Yoakim Bakalov'a verilmiş ve Samokov Teoloji Okulundan tüm öğretmenler Sofya'ya taşınmıştır. Nisan'da Okul Kurulu'nun kararıyla Sofya Teoloji Okulu'nun adı Ruhban Okulu olarak değiştirilmiştir. Eğitim, 6 yıla çıkartılmış ve ona uygun yeni ders programı hazırlanmıştır. Ders programı şu dersleri içermektedir: Kitab-ı Mukaddes, Temel Teoloji, Dogmatik Teoloji, Ahlâk Teolojisi, Pratik Teoloji, Kilise Âyinleri, Temel Kilise Tarihi, Bulgar Kilisesi Tarihi, Kilisede Adli İşlem, Felsefe, Psikoloji, Mantık ve Pedagoji, Matematik, Fizik, Kimya, Fiziki Coğrafya, Bulgarca ve Eski Bulgarca, Kitab-ı Mukaddes Yunancası, Latince, Rusça, Almanca, Zooloji, Botanik, İktisat, Hijyen, Kilise

---

²⁰⁵ Tinka İvanova “Obuçenieto po Religia i Vzaimodeistviето Mejdu Pedagozi i Bogoslovi”, *Upravlenie i Obrazovanie*, (Sofya 2011), VII:14.

İlahisi Söyleme, Resim, El İşleri ve Jimnastik. Faaliyete başladığı andan itibaren, Sofya Ruhban Okulunda yürütülen eğitim faaliyetleri, Sinotbaş keşişlerinin sıkı gözetimi altındadır. Hatta bizzat kendileri, bitirme sınavlarına katılmaktadır. Sofya Büyükşehir Belediyesi, 1905 yılında Sofya Ruhban Okuluna 30 dönüm arazi bağışlamış ve okulun bahçesi toplam 94 dönüme ulaşmıştır.

Balkan Harpleri ve Birinci Dünya Savaşı olayları, Sofya Ruhban Okulu'nun üzerinde yıkıcı etkiler yaratmıştır. Okul, özel mülk statüsünde olan bir binaya taşınmış, kendi binaları ise askeri hastaneye çevrilmiştir. Savaşların son bulmasından sonra, okul binalarını yeniden kullanılmaya başlanmış ve öğrenci sayısı 500 çıkmıştır. BZNS²⁰⁶ hükümeti 1920 yılında kurulmuş ve Ruhban Okulu'nun binaları yeni açılan Ziraat Mühendisliği Fakültesi için uygun görülmüştür. Sofya Ruhban Okulunda talim ve terbiye faaliyetleri, BZNS hükümetinin 1923 yılında düşmesinden sonra ciddi manada artmıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı başlamış ve Sofya'ya yapılan bombardımanda okulun binaları ağır hasar görmüştür. Ayrıca okulun eşyaları Sofya'ya yakın manastırlara taşınmıştır. Eğitim faaliyetleri, 9 Eylül 1944 devriminden sonra, ancak 1945 yılının Aralık ayında, Sofya Üniversitesi Teoloji Fakültesinin binasında başlayabilmiştir. Ancak, Okul binalarının Hastane ve Kızıl Ordu karargâhı olarak kullanılması sona erdiğinde tüm sınıflar toplanabilmiş ve dersler 1947 yılının Kasım ayında başlayabilmiştir. Fakat 1950 yılının Eylül ayında eğitim süreci yeniden durdurulmuştur. Sofya ve Filibe Ruhban Okulları birleştirilmiş, Sofya Ruhban Okulu adı altında faaliyete devam etmiş ve Çerepiş garına taşınmıştır. Okul binaları, hükümet kararıyla Piyoner²⁰⁷ Sarayı'na dönüştürülmüş ve 1990 yılına kadar bu amaçla kullanılmıştır. Bu zaman zarfında okulda bulunan birçok doküman kaybolmuş ve tahrip edilmiştir.

Bakanlık Kurulu kararıyla, 1990 yılının ilkbaharında Sofya Ruhban Okulu'nun binaları iade edilmiş ve günümüz de dâhil olmak üzere, Ortodoks Hristiyanlık değerleri hakkında eğitim ve terbiye vermeye devam etmektedir. İlk açıldığı zamandan günümüze kadar, Sofya Ruban Okulu'nun adı Aziz Yoan Rilski olarak kalmıştır. Günümüz itibariyle, Okul'da 300 öğrenci eğitim almaktadır. Resmî statüsü Dinî Lise'dir ve Bulgar Ortodoks Kilisesi Sinot Meclisi tarafından idare edilmektedir. EBB,1995

---

²⁰⁶ “Be ZeNe Se” olarak telaffuz edilmektedir - БЗНС (Български Земеделски Народен Съюз / Bulgar Millî Tarım Birlikleri Partisi).

²⁰⁷ pioner – “öncü” anlamına gelmektedir ve Komünist Rejimlerde İlkokul 1-3 sınıfa kadar olan çocuklara verilen isim Çavdar (meşhur Çavdar Voyvoda'dan adını almıştır) ve 4 sınıfta Piyoner olurlar.

yılından itibaren Okul için hazırladığı ders programı konusunda Sinot Meclisinden onay almaktadır.²⁰⁸ Okulun tüm öğrencileri Sinot Meclisi burslusudur ve bu yüzden zorunlu olarak sağlık hizmetleri de sunulan yurttan kalmaktadırlar. Öğrenciler, Okul Kurulu'nun belirlediği ve Sinot Meclisi'nin onayladığı okul harçlarını yatırmak zorundadırlar. İyi not ortalaması olan öğrenciler, bir sonraki eğitim-öğretim yılında harçtan muaf tutulmaktadır. Ruhban Okulu iki tür eğitim sunmaktadır – 7 ve 8 sınıfı bitirmiş ve 17 yaşını aşmayanlar için 5 yıl; lise mezunu veya istisnai durumlarda 8 sınıf mezunu olanlar için 2 yıl. Bu eğitim kurumunun temel amacı Bulgar Ortodoks Kilisesine hizmet edecek rahipler yetiştirmektir. Ruhban Okulunda 5 yıllık eğitime talip olanlar Ortodoksluk kurallarına göre vaftiz olduklarına dair belge ve 12 Başpiskoposluğun bir tanesinin baş keşişinden referans mektubu sunmaları gerekmektedir.

Günümüzde, Sofya Ruhban Okulu sadece Bulgaristan vatandaşı olan gençlere değil, birçok yurtdışından gelen öğrencilere de eğitim ve kariyer imkânı vermektedir. Birkaç yıldır Moldovya, Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk, Ukrayna ve Romanya vatandaşı ve etnik Bulgar olan gençlere eğitim verilmektedir. Okulda, eğitim-öğretim yılı 14 Eylülde başlamakta ve Haziranın sonunda son bulmaktadır. Eğitim-öğretim yılı iki dönemden oluşmaktadır:

- Birinci dönem - 14 Eylül – 7 Şubat
- İkinci dönem - 11 Şubat – 30 Haziran.

Mezun olanlara, diplomaları 29 Haziranda vermek bir gelenektir. Ruhban okulunun 5 yıllık ders programı, şu sayılan teoloji ve genel derslerden oluşmaktadır:

- Kitab-ı Mukaddes ve Tarihi
- Apologetik
- Dogmatik
- Etik
- Pastoral Teoloji
- Gayri Ortodoks Cemaatler
- Kilise Hukuku

---

²⁰⁸ Arhimandrit Sionii, “Neugasvašto Ugnište na Pravoslavniya Hristiyanski Duh”, *Sto Godini Sofiiska Duhovna Seminariya “Sv. Yoan Rilski” yubileen sbornik*, Edt. Seminaria Yayın Kurulu (Sofya Демакк Yayınları, 2005), 43.

- Omiletik
- Liturji
- Genel Kilise Tarihi
- Bulgar Kilisesi Tarihi
- Katekizm
- Agioloji
- Bulgarca ve Edebiyat
- Kilise Slavcası
- Yunanca
- Latince
- İngilizce
- Rusça
- Kilise Slavcası Okuma
- Felsefe
- Psikoloji
- Mantık
- Pedagoji ve Din Dersi
- Matematik
- Fizik ve Astronomi
- Kimya
- Biyoloji
- Tarih ve Medeniyet
- Coğrafya
- Ortodoks İlahisi Söyleme
- Koro Şarkıcılığı
- Tipik
- Kilise İdaresi
- Resim Sanatı
- Bilgisayar
- Beden Eğitimi

Sayılan dersler dışında, Sofya Ruhban Okulunda stenografi, enstrümantal müzik ve ressamlık dersleri de alınabilmektedir. Müfredat dışı dersler için haftada toplam 2-4 saate kadar zaman ayırma imkânı verilmektedir.

Okulun binası, sınıflardan ve özel odalardan oluşan bir eğitim merkezidir. Verilen tüm eğitimler öğlene kadardır. Öğleden sonra, 14-16 kadar serbest vakit, 16-18 kadar ise ders çalışma zamanı olarak belirlenmiştir. Ruban Okulu öğrencileri için, kitaplar ve diğer eğitim malzemeleri ücretsizdir ve okulun kütüphanesinden temin edilmektedir. Son sınıfın sonunda olan tüm öğrenciler bitirme sınavına tabi tutulmaktadır. Sınav şu dersler temelinde tasarlanmıştır: Kitab-ı Mukaddes (Yeni Ahit), Dogmatik, Apologetik, Liturji, Genel Kilise Tarihi, Omiletik, Ortodoks İlahisi Söyleme ve Tipik, Bulgarca ve Edebiyat, Tarih. Sofya Ruhban Okulunda 2 yıllık rahip kursları da verilmektedir. Bu kursta, sadece teoloji ve ibadetlerle ilgili dersler verilmektedir.

Son yıllarda, Okul'da birçok ders dışı aktiviteler organize edilmektedir. Teoloji, tarih, kültür gibi konularda konferanslar düzenlenmekte ve ayrıca başka kurumların organize ettiği forum ve seminerlere de katılım sağlanmaktadır. Öğrenciler, yıl boyunca ruhban okulları dâhil, diğer okullarla işbirliği çalışmaları yapmaktadır ve hep beraber Aynoroz'da (Yunanistan'ın Athos Dağı), Makedonya'da, Arnavutluk'ta, Bosilegrad'ta (Sırbistan) ve ülkenin birçok manastır ve kiliselerinde konserler, milli bayramlar ve faaliyetler gerçekleştirmektedir.

Öğrenciler, 5 yıllık eğitimi tamamladıkları ve bitirme sınavında başarılı oldukları takdirde teoloji lisesi diploması almaktadırlar. Böylece eğitimini yurtiçinde veya yurtdışında bir yükseköğretim kurumunda devam edebilir ya da Bulgar Ortodoks Kilisesi bünyesinde çalışmaya başlayabilmekteler. Sofya Ruhban Okulu öğrencilerinin birçoğu Atina, Selanik, Moskova, Belgrad, Bükreş gibi şehirlerde, diğer kısmı ise Almanya, İngiltere ve ABD gibi ülkelerde bulunan üniversitelerden mezun olmuştur. Ruhban Okulundan mezun olmuş çok az öğrenci, diğer üniversitelerde felsefe, tarih vb. alanlarda eğitim alma yoluna başvurmuştur.

Sofya Ruhban Okulundan birçok patrik, teolog, kompozitör ve koro şefi, bilim insanı, devlet insanı ve entelektüel, yazar vb. kişiler mezun olmuştur.²⁰⁹ Okul'da, öğrencilerin eğitim, terbiye ve sosyalleşmelerinden sorumlu birçok deneyimli pedagog çalışmaktadır. Öğretmen kadrosu, kendi alanlarında uzman olan 45 kişiden

---

²⁰⁹İvan Nikolov, "Razsadnik na Dostoini Slujiteli i Grajdani", *Sto Godini Sofijska*, 394-396.

oluşmaktadır.²¹⁰ Öğretmenlerin birçoğu, Ruban Okulu ve Sofya Üniversitesi Teoloji Fakültesi'nin mezunlarından oluşmaktadır. Ruban Okulunda, açılmasından günümüze kadar 25 rektör seçilmiştir. Son rektör başrahip Pahomi, görevine 13.06.2017 tarihinde başlamış ve günümüzde de devam etmektedir.²¹¹

Ruban Okulu'nun tam ortasında, her gün âyin yapılan Aziz Yoan Rilski Kilisesi bulunmaktadır. Tüm öğrenciler âyinlere katılmakta ve böylece onlara gerekli olan tecrübe ve beceriler kazandırılmaktadır. Aynı zamanda, Okul'da öğretmenlik mesleğinde çok ihtiyaç duyulan terbiye verme yeteneği de edinilmektedir.²¹²

Millî Kültür Yapıtları Enstitüsü'nün 1998 yılında aldığı kararla, Sofya Ruban Okulu binalarına “millî çapta mimari ve tarihi eser” statüsü verilmiştir. Ruban Okulu gençleri, iyi mesleki eğitim alarak, tecrübe sahibi olarak ve geçmiş kilise muallimleri ve kahramanları hakkında bilgi edinerek Hıristiyan ahlâkında yükselmekte ve Hıristiyan öğretilerinin devamını sağlamaktadır.

3.1.3. Yüksek Hristiyan Din Eğitimi (Teoloji Fakültesi Örneği)

Çar Ferdinand ve Sinot baş keşişlerinin Yüksek Teoloji Okulu oluşturma arzuları 1923 yılında gerçekleşmiştir.²¹³ Böylece Sofya Üniversitesi'nin Teoloji Fakültesi 1923 yılında açılmış ve manevi ve dinî eğitimin temel merkezi haline gelmiştir. Parlamento kararıyla 1951 yılında Fakülte, Sofya Üniversitesinden ayrılmış ve bağımsız dinî okul haline getirilerek Bulgar Ortodoks Kilisesi tarafından idare edilen Aziz Kliment Ohridski Teoloji Akademisi adı verilmiştir. Sofya Üniversitesi demokrasiye geçişten sonra 1991 yılında, dönemin Teoloji Akademisini yeniden üniversitenin fakültesi yapma davetinde bulunmuş ve aynı ayın içerisinde mevzuata uygun şekilde gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan'da bulunan Hıristiyan teolojisi fakülteleri ve kürsüleri şunlardır:

1. Sofya Üniversitesi Aziz Kliment Ohridski Teoloji Fakültesi
2. Veliko Tırnovo Üniversitesi Ortodoks Teoloji Fakültesi
3. Şumen Üniversitesi Piskopos Konstantin Preslavski Teoloji Kürsüsü

---

²¹⁰ <http://sofia-seminaria.org/>

²¹¹ <http://sofia-seminaria.org>

²¹² Maria Bratinova, “Duhovno-Prosvetitel'skata i Uçebno-Vızpitatel'nata Misia na Seminarskia Hram Sv. Yoan Rilski” *Sto Godini Sofiiska*, 243.

²¹³ İvaylo Kr. Şalafov, “Tsarskata Dinastiya i Bılgarskata Pravoslavna Tsirkva”, *Sto Godini Sofiiska*, 208.

4. Plovdiv Üniversitesi Felsefe ve Tarih Fakültesi Teoloji Kürsüsü

Şumnu'da Teoloji Kürsüsü 1991 yılında açılmış, lisans, yüksek lisans ve doktora seviyelerinde, örgün ve açık öğretim şekillerinde eğitim vermektedir. Veliko Tırново Üniversitesi'nin Ortodoks Teoloji Fakültesi de 1991 yılında açılmıştır. Plovdiv'de (Filibe) ise, 29 Eylül 2008 tarihinden itibaren Felsefe ve Tarih Fakültesinde "Teoloji" lisans programı kapsamında eğitim vermeye başlanmıştır. Yıllar önce Filibe Üniversitesinde Teoloji dalında eğitim vermeye başlanmıştır fakat sadece Kırcaali'de bulunan Lyuben Karavelov şubesinde. Daha sonra Plovdiv'e aktarılarak Biyoloji Fakültesi'nin binasına yerleştirilmiştir. Bu binanın bulunduğu yerde Plovdiv'in birçok eski kilisesi bulunmaktadır – "Sveta Bogoroditsa", Sveti Konstantin i Elena", "Sveti Dimitir", Sveta Nedelya", "Sveta Marina". Günümüzde, "Teoloji" ayrı bağımsız bir kürsü halinde varlığını sürdürmektedir.

Ülke çapında din öğretmeni yetiştirmekte en tecrübeli ve geleneklere sahip kurum olarak Sofya Üniversitesi'nin Teoloji Fakültesi öne çıkmaktadır. Teoloji Fakültesi iç yönetmeliği'nin 2. maddesinde şu ifadeler kullanılmaktadır: "Teoloji Fakültesi yükseköğretim okuludur ve varlığını Bulgar milletine ve Bulgar Ortodoks Kilisesine, ülke çapında tüm okullar için rahipler, papazlar, din öğretmenleri ve manevi hayatın tüm alanlarında görevliler yetiştirmeye adanmıştır. Aynı yönetmeliğin 3. Maddesi ise "Teoloji Fakültesinde, Ortodoks Kilisesi'nin tüm düsturlarına uygun şekilde ve diğer bilim disiplinleriyle diyalog içinde olan teoloji dersleri verilmektedir."²¹⁴

Teoloji Fakültesi'nin binası 1923 yılında inşa edilmiştir. Avusturyalı mimar Fridrih Grünanger tarafından tasarlanmıştır. "İzvestiya" gazetesi 1955 yılının 73 sayısında yerel kültürel miras yapıtı, Resmî Gazete 1998 yılının 25 sayısında ise millî kültürel miras yapıtı ilan edilmiştir. Fakültenin eğitim altyapısı modernidir ve çok iyi şartlar ve imkânlar sağlamaktadır. Verimli bir eğitim, araştırma ve pratik gerçekleştirme ihtiyaçlarını tamamen karşılamaktadır. Öğretim görevlileri ve öğrenciler tüm bilgi kaynaklarına ulaşabilmekte – kütüphane bilgi sistemi, kütüphane katalogları, e-posta ve internet. Fakülte'nin dekanı Aleksandır Omarçevski'dir. Öğretim görevlilerinin toplam sayısı 27'dir. Kadrodan 5 kişi profesör, kalanlar ise doçent, doktor ve asistandır.

²¹⁴Teoloji Fakültesi Yönetmeliği, erişim: 23 Ekim 2018.

https://www.unisofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/bogoslovski_fakultet2/pravilnik

Fakülte’de, örgün ve açık öğretim şekillerinde lisans, yüksek lisans ve doktora seviyelerinde eğitim verilmektedir ve yüzlerce teolog, Bulgar Ortodoks Kilisesi rahibi, din öğretmenleri ve sosyal hizmetler alanında kadrolar yetiştirmektedir. Teoloji fakültesinde verilen eğitim, Kitab-ı Mukaddes ve Kilise geleneklerinin metodolojisi, temel prensipleri ve kriterlerine uygun olarak tasarlanmıştır.

Eğitim sisteminin bir parçası olan Teoloji anabilim dalı, kompleks bir yapıya sahiptir. Ortodoks teoloji bilimi alanında, Sofya Üniversitesi Teoloji Fakültesi’nin akademik toplumu tarafından belirlenen temel eğitim ve araştırma konuları şunlardır:

1. Kitab-ı Mukaddes Bilimi – Eski ve Yeni Ahit
2. Teoloji Tarihi
3. Temel Teoloji
4. Sistematik Teoloji
5. Ahlâk Teolojisi
6. Liturji Teolojisi
7. Pratik ve Kanon Teolojisi

“Teoloji” bilim dalının temel amaçlarından bir tanesi ilkokul, ortaokul ve liselerde din ve teoloji dersleri öğretmenleri yetiştirmektir. “Teoloji” bilim dalında, örgün lisans eğitimi, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı ders programı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Hristiyan Teoloji Fakültesi’nin 2017-2018 Eğitim Öğretim Yılı Ders

Programı²¹⁵

	Ders Adı
N-	<i>Profil “A” ZORUNLU DERSLER</i>
1	Kitab-ı Mukaddes Arkeolojisi
2	Kilise Slavcası Okuma ve İbadet
3	Teolojiye Giriş

²¹⁵ Sofiiski Universitet „Sv. Kliment Ohridski”, Uçeben Plan, https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/bogoslovski_fakultet2/specialnosti/bakalav_rski_programi/bogoslovski_fakultet/teologiya_bogoslovie/obuchenie/uçeben_plan

4	Eski Ahide Giriş
5	Psalm ²¹⁶ Bilimine Giriş
6	Kilise Tarihine Giriş
7	Kıtab-1 Mukaddes İbranicesi
8	Dinler Tarihi
9	Kilise Müziği – Batı Notasyonu
10	Kilise Slavcası
11	Yeni Ahit Çağı Tarihi
12	Eski Ahit Tefsiri
13	Kilise Müziği Teorisi
14	Genel Kilise Tarihi
15	Eski Bulgar Yazılı Eserleri
16	Kitab-1 Mukaddes Yunancası
17	Bulgar Ortodoks Kilisesi Tarihi
18	Dogma Teolojisi
19	Hristiyan Felsefesi
20	Kitab-1 Mukaddes Teolojisi
21	Eortolojik Psalm ve Psalm Sanatı Tarihi
22	Yeni Ahite Giriş
23	Patroloji
24	Ahlâk Teolojisi
25	Çağdaş Ortodoks Kiliseleri Tarihi
26	Kilise Arkeolojisi
27	Marş Bilimi

---

²¹⁶Kilise şarkısı

28	Yeni Ahit Tefsiri
29	Hristiyan Sanatı
30	Hristiyan Apologetiği
31	Kilise Diplomasisi ve Protokol
32	Liturjiye Giriş
33	Pedagoji Psikolojisi
34	Kilise Hukuku
35	Omiletik
36	Din Pedagojisi
37	Temel Psikoloji
38	İlkokul ve Ortaokullarda Din Eğitimi Metotları
39	Liselerde Din Eğitimi Metotları
40	Dijital Ortamda Eğitim Verme ve Çalışmada Bilgi ve İletişim Teknolojileri
41	Yeni Ahit Çağı Hermenötiği
42	Gayri Hristiyan Din Öğretileri
43	Din Psikolojisi
44	Bulgar Ortodoks Kilisesi Organizasyon ve Yönetimi
45	Kıyaslamalı Teoloji
46	Birleştirici Eğitim

N-	<i>Profil "A" SEÇMELİ DERSLER</i>
1	Agioloji
2	Kilise Müziği – Teori ve Solfej
3	Okul Korosu – Batı Notasyonu
4	Okul Korosu – Doğu Notasyonu

5	Ortaçağ Bulgar El Yazmalarının Tipolojisi
6	Ortaçağ Şarkı Metinleri
7	İlk (Hristiyan) Hacıların Tarifleriyle Kudüs
8	Osmoglasya Teorili Nevmoloji
9	Bulgarca İşaret Diline Giriş
10	Din ve Çokkültürlülük
11	Şarkı Söyleme Teknikleri
12	Koro – Doğu Notasyonu
13	Kilise İlahisi Söyleme Tarzları
14	Koro – Batı Notasyonu
15	Kilise Yazılı Eserleri Tarihi
16	Ana Dilde Kilise İlahisi Söyleme
17	Latince
18	Eski Ahitte Mesih Kehanetleri
19	Temel Bulgarca İşaret Dili
20	Bulgar Ortodoks Teolojisi Tarihi (XX. yüzyıl)
21	Yeni Ahit Çağı Kültür Tarihi
22	Kilise Slavcası Yayınlarında Dil
23	Çağdaş Manevi Hayatın Pratik Sorunları
24	Büyük Perhiz Âyini Şarkıcılığının Özellikleri
25	Öğrenci İçin Münferid İlmî Çalışma Yapma Metodolojisi
26	Ortaçağ Bulgar Yazılı Eserleri (XIII-XV. yüzyıl)
27	Kıtab-ı Mukaddes İbranicesi - Morfoloji ve Sentaks
28	Ortodoks Kilisede Geçer Tarafından Verilen Hizmetler
29	İkonoklazm Tartışmaları

30	Eski Ahitte Peygamber İcraatları
31	Eski Ahitte Peygamber Kaynakları
32	Bulgaristan’da Dinî Eğitim Tarihi
33	Etik Sistemleri
34	Doğu ve Batı XIV Yüzyıl
35	Kıtab-ı Mukaddes Yunancası – Sentaks ve Semantik
36	Tırnova Edebi Okulu (XIV – XV yüzyılın ortası)
37	Yeni Ahit Apokrif Eserleri
38	Muhterem Maksim İzpovednik Öğretileri
39	Ortodoks Teolojide Enerji Öğretileri
40	Mysteryoloji
41	Kilise ve Eskatoloji
42	Kıyas Uygulamalarının Özellikleri
43	Din ve Aşırıılık
44	İşitme Engellilerin Dinî Eğitimi
45	Osmanlı Zamanında Bulgar Kilisesi
46	Azizler Hakkında Ortaçağ Slav Metinleri
47	Sırp Ortodoks Kilisesinin Kültür ve Tarih Mirası
48	Arkeolojik Kazılar ve Keşifler
49	Antakya Ekolü Teolojisi
50	Ortodoks Hıristiyan Maneviyatı
51	Aziz Grigoriy Palama Öğretileri
52	Yunan Patristiği Sorunları
53	Üçüncü Bulgar Devletinde Bulgar Ortodoks Kilisesi
54	Temel Hıristiyan Biyoetiği

55	Ortodoks Kilise İlahisi Söyleme ve İbadet Düzeni
56	Kilise Korosu Şefliği
57	İncil Hikâyeleri
58	Münih Katekizm Metodu ve Bulgaristan’da Din Eğitimi Üzerinde Etkisi
59	Katehetik
60	Yeni Ahit Teolojisi
61	İkon ve Maneviyat
62	Aziz Havarilerin İcraatları Kitabının Tefsiri
63	Erken Hristiyan Sanatında Vaftiz
64	Hristiyan Yapıtları ve Ravena’nın Topoğrafyası
65	Bulgar Kilise Müziği
66	Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Komünist Rejim
67	Aziz Havari Pavlus’un Romalılara Verdiği Mesajın Tefsiri
68	Hitabet ve Omiletik
69	Bir Eğitim Süreci Olarak Vaaz
70	Diyalog ve Birleştirici Unsur Olarak Din Eğitimi
71	Din Eğitimi Esnasında Apologetik Argümantasyonda Dil Teknikleri
72	Din Öğretmeninin İletişim Kültürü
73	Din Eğitiminde İnteraktif Metotlar
74	Bilgi Teknolojileri Çağında Katekizm
75	Vaftizin Gizemleri
76	Efkaristyanın Gizemleri
77	Kilise Nikâh Hukukuna Giriş
78	Dinlerarası Diyalog
79	Liturji İşaret Dili

80	Aziz Havari Pavlus Mesajlarının Tefsiri
----	---

Müfredat dışı dersler de mevcuttur ve bir tanesi seçilmek zorundadır:

1	Bilgisayar Kullanmayı Öğrenme
2	Batı Dili
3	Yeni Yunanca (Başlangıç Seviyesi)
4	Yabancı Dil Olarak Bulgarca*
5	Spor

Örgün eğitim süresi 8 dönemdir ve yazılı devlet bitirme sınavında başarı gösterildiği takdirde diploma alınabilmektedir. Ayrıca din öğretmeni kalifikasyonu alınabilmesi için uygulamalı devlet sınavında başarılı olmak şarttır.

“Avrupa’da Din” bilim dalı, örgün lisans eğitimi, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı ders programı şu şekildedir:

Tablo 4: “Avrupa’da Din” Bilim Dalı, 2017-2018 Eğitim Öğretim Yılı Ders Programı²¹⁷

	Ders Adı
	<i>Profil “A” ZORUNLU DERSLER</i>
1	Hristiyanlığa Giriş
2	Din ve Çokkültürlülük
3	Din Teolojisine Giriş
4	Kutsal Toprakların Maddi Kültürü

²¹⁷ Sofiiski Universitet „Sv. Kliment Ohridski”, Uçeben Plan, https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/bogoslovski_fakultet2/specialnosti/bakalav_rski_programi/bogoslovski_fakultet/religiyata_v_evropa/obuchenie/uceben_plan

5	Antik Mütoloji ve Din
6	Monoteist Dinlerin Tarihi
7	Dinî ve İlmî Kozmoloji
8	Hitabet ve Teoloji
9	Temel Dinî Kültler ve İnsan
10	Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Felsefi Geleneklerin Tipolojisi
11	Eski Ahide Giriş
12	Hristiyanlık Tarihi (XI. yüzyıla kadar)
13	Geç Antik Çağda Hristiyan Edebiyatı
14	Balkan Hristiyanlığı Tarihi
15	Kitab-ı Mukaddes Yunancası
16	Kitab-ı Mukaddes İbranicesi
17	Avrupa'da Hristiyanlık
18	Ortodoks Dogmatığı Tarihi
19	Monoteist Dinlerde Etik
20	Klasik Katolik Öğretileri
21	Kıyaslamalı Teoloji
22	Yeni Ahit'e Giriş
23	Eski Ahit Tefsiri ile Hermenötik
24	Eski Ahit Antropolojisi
25	Temel Yahudilik
26	Sinoptik İncillerin Tefsiri
27	Latince
28	Kitab-ı Mukaddes Teolojisi
29	Katolik Teolojisinde Modern Akımlar

30	Yahudi Edebiyatı
31	Kilise Hukuku Mevzuatında Roma Hukuku İlkeleri ve Kurumları
32	Aziz Havari Yoan Bogoslov Kitaplarının Tefsiri
33	Din ve Güvenlik
34	Avrupa ve Ortadoğu'da Çağdaş Siyasi Sistemler
35	Protestan Teoloji Düşüncesinin Gelişimi
36	Din Alanında Avrupa Hukuku
37	İslâm Hukuku
38	Avrupa'da Din ve Dinî Kimlik
39	Çağdaş Dünyada Dinî Liderlik
40	Eski Katolik Tarihi

Teoloji Fakültesi'nin bir parçası ve devamı mahiyetinde olan âyinler, Ortodoks Teolojisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Öğrenciler, Teoloji Fakültesi'nin binasında, akademisyenler için öngörölmüş küçük bir kilisede âyinlere sabah ve akşam okuyucu, şarkıcı veya vaiz olarak eğitim amacıyla katılmaktalar. Pazar günleri Sinot Meclisi'nin tayin ettiği rahip, öğretim görevlileri ve teoloji öğrencileri hep beraber mevcut kanon düzeninde Kutsal Liturji gerçekleştirilmektedir. Öğrenciler, bu küçük kilisede eğitim-öğretim dönemlerinde belirli sınıf ve gruplar halinde ve zaman çizelgesinde pratik yapmaktadırlar. Öğretim görevlileri ve öğrenciler için tatil günleri, Kilise takvimi, Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu kararında ve Sofya Üniversitesi Rektörü'nün talimatnamesinde bayram olarak belirtilmiş günlerdir. Teoloji Fakültesi bilim dalının ihtisası sebebiyle önemli kilise bayramları olduğunda belirli kilise ve manastırlara hacılık ziyareti yapılmakta, ayrıca Bulgar Ortodoks Kilisesi'nin bazı kutlamaları organize edilmektedir.

Teoloji Fakültesi bünyesinde bulunan Teologlar Kulübünde farklı görüşlerin sunulduğu açık oturum ortamı oluşturulmuş ve farklı güncel ve sosyal kilise ve teoloji konuları münazara edilmektedir. Kulüp'ün yönetimi 5 kişiden oluşmakta ve Fakülte Kurulu

tarafından seçilmektedir. Aynı zamanda Fakülte bünyesinde kilise müziği korusu bulunmaktadır.

Teoloji Fakültesi, öğrencileri Hristiyan merhametlerini gösterme faaliyetlerini teşvik etmektedir. Bu faaliyetler sosyal yardıma ihtiyacı olan yoksul ve yalnız olan insanların bakımı, kilise ve manastırlara yardım etme ve buna benzer hayır işleridir.

Fakülte, “Bogoslovska Mısı”²¹⁸ adında araştırma ve eğitim amaçlı ilmî dergi yayınlamaktadır. Fakülte, istikrarlı bir şekilde, Bulgar Ortodoks Teoloji ekolünün çalışmalarını tanıtmak amacıyla, uluslararası bilim, kültür ve kilise kurumlarıyla işbirliği yapmakta ve aynı zamanda farklı üniversite ve kuruluşlarla tecrübe alışverişinde bulunmaktadır. Teoloji Fakültesi, Bulgar Ortodoks Kilisesi’nin misyon temsilcisi olarak yurtiçinde ve yurtdışında birçok uluslararası forum, âyin ve kilise organizasyonlarına katılmaktadır.

Fakülte, 90 yıldır Bulgaristan’da ve yurtdışında yüksek teoloji biliminin gelişmesine önemli katkılar sağlamakta ve diğer teoloji fakülteleri için örnek olmaya çalışmaktadır. Yapılan eğitim ve araştırmaların yüksek kaliteli olması için birçok uluslararası işbirliği ve yayın inisiyatifleri başlatılmakta ve yürütülmektedir. Fakülte akademisyenlerinin amacı, yüksek kalitede ders vermekle beraber yüksek kalitede araştırmalar da gerçekleştirmektir. Böylece Bulgar eğitim sisteminin sağlam gelenekleri ve Avrupa’nın yenilikçi bilim anlayışı birleşmiş olacaktır.

“Din ve Teoloji” anabilim dalında iki bilim dalı mevcuttur – Teoloji ve Avrupa’da Din. Bu bilim dallarında verilen teorik ve pratik eğitimle yetiştirilmesi amaçlanan kadrolar şöyle sıralanabilir:

1. Temel okullarda ve liselerde veya dinî liselerde, din ve teoloji öğretmenleri
2. Bulgar Ortodoks Kilisesi sistemi için rahipler ve idareciler
3. Din alanında entelektüeller
4. Devlet idaresinin farklı kademelerinde, belediye idarelerinde ve STK’da görev yapabilecek uzmanlar ve yöneticiler
5. Ülkenin araştırma merkezleri, medya, kültür ve eğitim kurumları, sosyal bilimlere yönelik endüstri alanlarında bilim programları ve projeleri yürütecek araştırmacılar.

---

²¹⁸“Teoloji Mantığı” olarak tercüme edilebilir.

6. Yükseköğretim kurumlarında hocalar.

Teoloji eğitiminin temel öğelerinden bir tanesi, yetiştirilen kadroları istihdam eden kurumlardan alınan görüşlerle performansın sürekli artırılmasıdır. Böylece toplumun ihtiyacı olan uzman kadroları yetiştirmekte daha isabetli olunacaktır.

3.1.4. Bulgaristan'da Hristiyan Yaygın Din Eğitimi

Son yıllarda, Sofya kiliselerinde birçok faaliyet şekli gelişmiştir: çocuk ve yetişkinler için kurslar, Pazar Okulları, farklı kısa ve uzun süre devam eden sosyal inisiyatifler. Temel faaliyetler şu merkezlerde gerçekleştirilmektedir: Aziz Kiril ve Metodiy Kilisesi'nin encümenlik merkezi, Aziz Nikolay Çudotvoret's Rus Kilisesi'nin çocuklar için Pazar Okulu, Aziz Gorazd enorya²¹⁹ merkezi, Pokrov Bogorodiçen enorya merkezi, Aziz Paraskeva Kilisesi ve Preobrajenie Gospodne Kilisesi'nin kilise okulu.

3.1.4.1. Aziz Kiril ve Metodiy Kilisesi'nin Enorya Merkezi

Aziz Kiril ve Metodiy Kilisesi'nin enorya merkezi zengin bir geçmişe sahiptir. İnşaatı 1928 yılında bitirilmiş ve bir salon ve bir yemek odasından oluşmaktadır. Dış cephesi kilisenin mimari tarzına uygun şekilde tasarlanmıştır. Bu projenin gerçekleşmesinde en önemli rolü dönemin kilise encümenliği başkanı rahip Hristo Balabanov üstlenmiş ve onun tarafından verilen ilham ve fikirle ücretsiz öğrenci yemekhanesi açılmıştır. Enorya merkezi başkentin kilise hayatında adeta manevi liderlik yapmaktadır. Yıllarca kilisenin ve encümenliğin birçok maneviyat ve eğitim, sosyal ve hayır işler projelerini desteklemiş ve gerçekleştirmelerine yardımcı olmuştur. Enorya merkezinde 1910 yılında Sveta Troitsa adında eğitim ve hayır kulübü kurulmuş ve Sofya'da fakir ve hasta kişilerin bulunmaları ve yardım almaları görevlerini üstlenmiştir.

Günümüzde, enorya merkezi kilise başkanı kâhya Aleksandır V. Georgiev'in yönetimi altında, sadece Sofya için değil, tüm ülkede ve yurtdışında bulunan Ortodoks Hristiyanlar için yeniden eğitim ve kültür faaliyetlerinin yürütüldüğü yer haline gelmiştir. Enorya merkezinde, derslerin toplam 5 yıl sürdüğü Ortodoks Hristiyanlık eğitim kursları verilmektedir. Ortodoks Hristiyanlık hakkında söyleşiler, seminerler ve

---

²¹⁹Ortodoks Hristiyanlıkta encümenlik

konferanslar organize edilmektedir. Ayrıca Ortodoks Hristiyanlık, dinler ve tarikatlar hakkında soru sormak isteyenlere ücretsiz danışmanlık hizmeti sunulmaktadır. Sesli ve görsel materyaller eşliğinde Ortodoks Hristiyanlık hakkında her ay dersler, öğrenci söyleşileri, bayram kutlamaları, bilgi yarışmaları ve kitap takdimleri gerçekleştirilmektedir.

Enorya merkezinde, kutsal kaplar ve kilise sanat eserleri satılan kermesler düzenlenmektedir. Merkezde, aynı zamanda ikon ressamlığı okulu, kilise marangozluğu okulu, Aziz Kiril ve Metodiy Ortodoks eğitim ve tarikatlara karşı koyma amaçlı dinî araştırmalar ve danışmanlık merkezi, Ortodoks İlahisi Söyleme Okulu, Ortodoks yayıncılık merkezi ve yemekhane faaliyet göstermektedir.

Enorya merkezi, 1-12 sınıfa kadar öğrenciler için Pazar Okulu imkânı sunmaktadır. Eğitim malzemeleri, Kitab-ı Mukaddes olayları ve şahsiyetlerini, ayrıca Ortodoks ibadetlerini ve bayramlarını tanıtan kitaplardan oluşmaktadır. Amaç, çocuklarda değerler sistemi oluşturarak, aldıkları bilgilerle Ortodoks şahsiyete sahip olmalarını sağlamaktır. Enorya merkezinde, 2007 yılında işitme engelli çocuklar için kilise okulu açılarak işaret dili aracılığıyla Ortodoks Hristiyanlık dinini benimsemeleri sağlanmaktadır. Böylece Kilise, din ihtiyacı olan toplum fertlerine yönelik sosyal ve eğitim faaliyetleri yürütmektedir.²²⁰

3.1.4.2. Aziz Nikolay Çudotvoret's Rus Kilisesi'nin çocuklar için Pazar Okulu

Çocuklar için hafta sonu okulu 10 yıldır aktif şekilde faaliyet göstermektedir. Okul, 5-6 çocuktan oluşan bir grupla kilisenin mahzeninde başlamıştır. Bugün artık 4 tane, yaş bazında sınıflandırılmış (4-18 yaşına kadar) grup mevcuttur. Din dersleri dışında, Kilise ilahisi söyleme ve resim dersleri de verilmektedir. Öğretmenlerin amacı, çocuklardan oluşan ekipler oluşturarak sanat açısından gelişmelerini sağlamaktır. Temel amaç, sadece Ortodoks Hristiyanlık din bilgisi vermek değil, aynı zamanda dinî bir hayat yaşamayı öğretmektir.²²¹

---

²²⁰Veselina İgnatova - Desislava Panayotova, "Sofiiska Eparhiya- Tsrkovni Organizatsii", (Sofya, 2017) erişim: 26. Eylül 2018

http://www.bgpatriarshia.bg/index.php?file=sofia_diocese_organizations.xml#nedelni

²²¹ İgnatova – Panayotova, "Sofiiska Eparhiya- Tsrkovni Organizatsii", 2.

3.1.4.3. Aziz Gorazd Enorya Merkezi

Sedmoçislenitsi Azizleri Kilisesinde, 20 yıldır çocuk ve yetişkinlere eğitim veren Pazar Okulu faaliyet göstermektedir. Kilise bünyesinde bulunan Aziz Gorazd enorya merkezi, 2008 yılında açılmış ve Pazar âyinlerinden sonra toplantı ve söyleşiler düzenleme yeri haline gelmiştir. Söyleşilerle beraber, kutsal topraklar, mucizeler ve mucizevî ikonlar hakkında filmler de izletilmektedir. Hristiyan hacılık seyahatleri, enorya hayatının doğal bir parçası haline gelmiştir. Her hafta sonu Cumartesi ya da Pazar günleri, ülkede bulunan yakın veya uzak manastırlar ziyaret edilmektedir. Ayrıca, Pazar Okulunda, pazar günü saat 11.00 yetişkinlere, saat 12.00 ise çocuklara ders verilmektedir.

3.1.4.4. Pokrov Bogorodiçen Enorya Merkezi

Kilise yönetiminin manevi önderliği altında, Kilise hayatı ve Ortodoks Hristiyanlık hakkında bilgi edinmek isteyenler için her yıl, tüm halka açık eğitim kursları düzenlenmektedir. Yetişkinler için, katekizm (Hristiyanlık inancının temelleri), Kitab-ı Mukaddes, Ortodoks İlahisi Söyleme, ikon ressamlığı, duvar ressamlığı ve ahşap oyma kursları verilmektedir. Dersler haftada bir defa, alanında tecrübe sahibi uzman eğitimciler tarafından verilmektedir. Yaz aylarında açık hava plenerleri ve manastırlarda Ortodoks Hristiyanlık kursları organize edilmektedir. Dersler, din, üç yıllık ikon ressamlığı ve 6 aylık ila 3 yaş arasında olan çocuklar için Kilise şarkısı söyleme olarak sıralanabilir. Okul tatilleri zamanında, daha büyük yaşta olan öğrenciler için, din, ressamlık, şarkı söyleme dersleri ve Sofya manastırlarına düzenlenen geziler içeren şehir kampı organize edilmektedir. Merkezin diğer faaliyetleri yetim çocuklara sahip çıkmak ve yardıma ihtiyacı olan yaşlıları desteklemektir.²²²

3.1.4.5. Aziz Paraskeva Kilisesi

Aziz Paraskeva Kilisesi, yetişkinler için katekizm kursları sunmaktadır. Dersler her Pazar günü kutsal âyinden sonra, kilisenin bahçesinde bulunan idari binada gerçekleştirilmektedir. Sofya Üniversitesi'nin Teoloji Fakültesi hocaları tarafından güncel konular hakkında dersler verilmektedir.

---

²²² İgnatova – Panayotova, “Sofiiska Eparhiya- Tsrkovni Organizatsii”, 3.

3.1.4.6. Preobrajenie Gospodne Kilisesi'nin Kilise Okulu

Okul, Lozenets semtinde bulunmakta ve 2004 yılından itibaren faaliyet göstermektedir. İlk önce Enorya cemaatinin manevi ihtiyaçlarını gidermek için kurulmuş, sonrasında faaliyetleri genişleyerek devam etmiştir. Genç ve orta yaşta kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Kilise encümenliğinin gayretleri sayesinde eğitim faaliyetleri için tahsis edilmiş, eğitim ve araştırma çalışmaları yapılabilen tam teşekküllü okul odası bulunmaktadır. Dersler, her Pazar günü kutsal âyinden sonra yapılmaktadır. Eski ve Yeni Ahit'ten konular incelenmekte, İncil ve Havari metinleri tefsir edilmekte, patroloji²²³ ve Ortodoks Kilisesinin gizemleri öğrenilmekte ve aynı zamanda özellikle güncel ahlâk konuları tartışılmaktadır.²²⁴

3.2. BULGARİSTAN'DA MÜSLÜMANLARIN DİN EĞİTİMİ

10 Kasım 1989 tarihinde Bulgaristan'da totaliter komünist rejimin yıkılmasından sonra, demokratikleşme yolunda olumlu adımların atıldığı, bu çerçevede Bulgaristan Müslüman azınlığının sorunları ile ilgili daha ılımlı bir yaklaşım sergilendiği görülmüştür. Demokratik hak ve hürriyetler çerçevesinde kazanılan din ve vicdan özgürlüğü, ülkede yaşayan dinî topluluklara genel din hizmetleri yanında kendi dinî eğitim kurumlarını açıp işletme imkânı da sağlamıştır.

Dinî Cemaatler Kanunu 27. maddesinin ilk üç fıkrası şu şekildedir:

Fıkra 1. Her dinî kurum dinî okul açabilir;

Fıkra 2. Dinî Liseler, Millî Eğitim Kanununda özel okullar için öngörülen şartlar ve usuller uyarınca açılabilir;

Fıkra 3. Dinî Yükseköğretim Okulları, Yükseköğretim Kanunu'nun öngördüğü şartlar ve usuller uyarınca açılabilir.

3.2.1.Devlet Okullarında Müslümanların Din Öğretimi

Dinî Cemaatlerin çocuklara yönelik din eğitimi vermeleri 1949 yılında kabul edilen

²²³ Kutsal babaların öğretileri

²²⁴ İgnatova – Panayotova, “Sofiiska Eparhiya- Tsrkovni Organizatsii”, 4.

Dinî Cemaatler Kanunuyla yasaklanmıştır. Bunun devamı olarak 1952 yılında eğitim-öğretim yılının başında okullarda din eğitimi verilmesi yasaklanmıştır. Yaklaşık 40 yıl boyunca Müslümanlar ve onların çocukları dinini öğrenmekten mahrum bırakılmıştır. Birçok Güneydoğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Bulgaristan’da da 90-lı yılların başında demokrasiye geçiş yaşanmıştır. Tüm vatandaşlara temel insan hakları ve özellikle din özgürlüğü tanınmıştır. Müslüman azınlığın siyasi ve dinî hayatında ciddi manada değişimler yaşanmıştır. Daha ilk yıllarda totaliter rejimin kısıtladığı haklar iade edilmiş ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Anayasa 1991 yılında kabul edilmiş ve din ve vicdan hürriyeti garanti altına alınmıştır. Anayasa’nın 6 Maddesi şunları beyan etmektedir: Fıkra 1. Tüm insanlar hak ve şeref açısından özgür ve eşit olarak doğarlar; Fıkra 2. Tüm vatandaşlar, kanun önünde eşittir. Irk, sosyal köken, etnik kimlik, cinsiyet, din, eğitim, görüş, siyasi yakınlık, ferdî ya da sosyal statü, ya da mülkiyet temelinde haklarda hiçbir ayrıcalık ya da kısıtlama olmayacaktır.”²²⁵

Ferdî hak ve özgürlükler, Anayasa’nın 37. maddesinin 1. fıkrasında şöyle tanımlanmaktadır: “Vicdan, düşünce, dinî cemaat ve dinî veya ateist görüşlere sahip olma özgürlüğü dokunulmazdır.” Böylece Anayasa, ferdî hakları kesin bir hükme bağlamış ve demokratik bir sistemde onların önemini belirtmiştir.

Kolektif dinî hak ve özgürlükler Anayasa’nın 13. maddesinin 1. fıkrasında: “Dinî cemaatler özgürdür.” şeklinde verilmiştir. Anayasa temelinde geliştirilen ve yürürlüğe konan Dinî Cemaatler Kanununda, kolektif hak ve özgürlükler ayrıntılarıyla düzenlenip tanımlanmıştır.

Yeni Dinî Cemaatler Kanunu 2002 yılında kabul edilmiş ve her vatandaşa kendi başına veya dinî cemaat dâhilinde, dinî inançlarını özgürce tatbik etme hakkı tanımaktadır. Herhangi bir dinî cemaate mensup olmak veya olmamak temelinde kısıtlama kesinlikle reddedilmektedir.²²⁶ Kanuna göre cemaatler başlıca şu haklara sahiptir:

- Kendi inançlarına göre dinî kurumlar oluşturmak
- Ana dilde dinî eğitim vermek
- İbadethane ve okullar açmak
- Dinî kitap, dergi ve gazete yayınlamak
- Mali ve diğer yardımlardan yararlanmak

²²⁵Anayasa (Konstitutsia) 1991, madde 6. <https://www.parliament.bg/bg/const>.

²²⁶Zakon za Veroizpovedaniyata (Dini Cemaatler Yasası), madde 2.

- Ülke içinde ve dışında dinî cemaatler ve kişilerle ilişki kurmak
- Serbest seçim yoluyla cemaatin yönetim kurumlarını oluşturmak.²²⁷

Din hürriyetinin en önemli unsurlarından bir tanesi öğretim hak ve özgürlüğüdür. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşmede (MSHS), Dinî İnançlardan Kaynaklanan Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılık Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi gibi vesikalar çocuklarını kendi dinleri doğrultusunda eğitime hakkının her ebeveyne sağlanması gerektiğini öngörmektedir.²²⁸ Bulgaristan Parlamentosu'nun 2002 yılında onayladığı Dinî Cemaatler Kanunu'na göre, ebeveynler, çocuklarına kendi inançlarına göre din eğitimi temin etme hakkına sahiptirler.²²⁹ Bu hakkın icrası, devletin okullarında veya özel dinî okullarda gerçekleştirilebilir.

Din hürriyetinden yararlanma bakımından önemli olan diğer bir husus devlet/belediye okullarında “İslam Din Dersinin” okutulmaya başlanmasıdır. Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Başmüftülüğün büyük gayretleriyle atılan bu önemli adım, bir taraftan Müslüman çocuklara İslâmî eğitim alma imkânı tanırken, diğer taraftan da Yüksek İslâm Enstitüsü mezunlarına devlet okullarının kapılarını aralayarak istihdam alanı sağlamaktadır. Devlet/belediye okullarında İslam Din Dersi 2000 yılından bu yana zorunlu seçmeli veya isteğe bağlı ders şeklinde haftada 1 saat olarak okutulmaktadır. Basamak basamak uygulamaya konulan bu ders, ilk sınıflardan başlayarak lisenin son sınıflarına kadar okutulmaktadır.²³⁰ Farklı sebepler yüzünden yeterince yaygınlık kazanamayan İslâm Din Dersinin statüsü henüz kesin bir durum almamıştır. Son günlerde Başmüftülük ve Kilisenin itirazlarına rağmen, EBB dersin hangi biçimde okutulması gerektiği hususunda kamuoyu yoklamaları yapmakta, değişik komisyonlara çalışmalar yaptırmaktadır. Tartışmalara rağmen, şu anda her dinin mensubu, kendi dini hakkında ihtiyacı olan bilgileri, aynı dinin teologundan öğrenmektedir. Eğitimin verimli olabilmesi amacıyla, EBB talebi üzerine 1-8 sınıfa kadar ders kitapları hazırlanmıştır. Bütün ısrarlara rağmen, Türk nüfusunun ağırlıklı olduğu bölgelerde din dersinin Türkçe verilmesine izin verilmediği için kitaplar Bulgarca olarak hazırlanmıştır. Ayrıca öğretmen açığını kapatmak amacıyla Başmüftülük, 2002 yılında, Sofya Üniversitesi ve Yüksek İslâm Enstitüsü işbirliğini organize ederek 40 dolayında ilahiyatçı olmayan öğretmene ihtisaslaşma kursu düzenlenmesini sağlamıştır. Başmüftülüğün verdiği

²²⁷Zakon za Veroizpovedaniyata, madde 6.

²²⁸ İbrahim Yalimov, *Bulgaristan'da Azınlık Hak ve Özgürlükleri Sorunu*, (Sofya, 2015), 120.

²²⁹Zakon za Veroizpovedaniyata, madde 6, fıkra 2.

²³⁰Receb Ali, “Devlet Okullarında İslâm Dini Dersi”, *Müslümanlar*, (Sofya,2003), 5 (118) : 8.

bilgilere göre, 2015 yılında Bulgaristan'ın değişik bölgelerinde 30 kadar okulda 3.000 civarında öğrenci İslâm Din Dersi görmektedir.²³¹

Müslüman çocukların çoğunlukta olduğu Bulgar okullarında, İslâm'ın temel kaidelerini öğretme ve terbiye ve ahlâk üzerinde etkisini görme, din dersi ile en iyi şekilde sağlanabilecektir.²³² Komünizm döneminde yasaklanmasından sonra, din dersi ilk defa 1998-1999 eğitim-öğretim yılında isteğe bağlı ders olarak okutulmaya başlanmıştır.

Yüksek İslam Enstitüsü'nün inisiyatifi ve özelde rektörü Doç. Dr. İbrahim Yalimov'un gayretleri ve Bulgaristan Başmüftülüğü'nün teklifi sonucunda 2000 yılında EBB tüm okullarda din dersinin serbest seçmeli ders olarak okutulabileceğine dair yönerge yayımlamıştır. Böylece Müslüman çocukları, 1999-2000 eğitim öğretim yılında “İslam Din Dersi” görmeye hak kazanmışlardır. İslam Din Dersi okutulmasına pilot proje olarak 16 belediye okulunda 295 öğrenci ile başlanmış, 2000-2001 eğitim-öğretim yılında 68 okulda 3215 öğrenci serbest seçmeli ders olarak almaya devam etmiştir.²³³ Sekiz köy okulunda İslam Din Dersi zorunludur – Ribново, Breznitsa, Krıstava, Birkovo, Sveta Petka, Paşovo, Dragınovo ve Sırnitsa. Bu köylerde dersler dört öğretmen tarafından verilmektedir – Aydın Nesib, Mehmed Cambaz, Asan Kepçelov ve Mevlüde Fere. İlginç bir ayrıntı ise 2002-2003 eğitim-öğretim yılında din dersini isteğe bağlı ders olarak okutmaya başlayan okulların sayısı artmaktayken, zorunlu ders olarak okutulan okullarda öğrencilerin ilgisi azalmakta, hatta Ribново ve Breznitsa köylerinde sınıflar kapatılmak üzere olmasıdır.²³⁴

Resmî Gazete 23 Haziran 2003 yılında yayınlanan No. 2 EBB Bakanı Talimatnamesinde, 1-12 sınıfa kadar tüm öğrencilere seçmeli veya zorunlu olarak din dersi alma imkânı tanınmıştır. Toplum arzusunun bir zuhuru olarak, bu hakların elde edilmesi için Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Başmüftülük büyük gayretler sarf etmişlerdir.

---

²³¹ Bulgaristan Cumhuriyeti Müslümanlar Diyaneti Başmüftülüğü
<https://www.grandmufti.bg/bg/home/news-room/novini/1135-glavno-myuftiistvo-obyavyava-natzionalna-kampaniya-za-populyariziraneto-na-predmeta-religiya-islyam-v-uchilishtata-1-31-mai.html>

²³² Bulgaristan Başmüftülüğü, “Da Podkrepim Obuçeniето na Predmeta “Religia- İslam” v uçilištata,” erişim: 02. Temmuz 2018, <https://www.grandmufti.bg/bg/home/news-room/novini/1135-glavno-myuftiistvo-obyavyava-natzionalna-kampaniya-za-populyariziraneto-na-predmeta-religiya-islyam-v-uchilishtata-1-31-mai.html>

²³³ İbrahim Yalimov, *Etnokulturna i Religiozna İdentiçnost*, 300.

²³⁴ Gülümser Yusufova, “İslamskoto Religiozno Obrazovanie v Prehoda kim Demokratsia”, *Godişnik na Vişişiya İslamski Institut*, Ed.İbrahim Yalimov, (Sofya Dedrax LTD, 2011), 225

Liselerde din dersi eğitimi ve özelde Müslüman çocuklara İslâm Din Dersi eğitimi, EBB Bakanı'nın belirlediği konsept temelinde gerçekleşmektedir. Konsept 22 Haziran 2002 tarihinde dönemin Eğitim Bakanı tarafından onaylanmıştır.

Din dersi eğitimi Bulgarca verilmektedir. İslam Din Dersinin amacı öğrencilerin Müslüman kimliklerini pekiştirmelerine ve geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Verilen eğitim aracılığıyla, onlara dinin önemi ve aynı zamanda toplumun ve kültürün şekillenmesinde oynadığı rol anlatılmaktadır.

Din dersinin haftalık yoğunluğu okul müdürleri tarafından belirlenmektedir. Genel kabul görmüş yoğunluk haftada 1 ders saatidir. Öğrencilerden 14 yaş altında olanlar din dersi görmek istediklerine dair ebeveynler tarafından imzalanmış dilekçe vermeleri gerekmekte, 14-18 yaş aralığında olanlar ise kendileri ya da ebeveynleri veya velileri tarafından imzalanmış dilekçe arz etmeleri gerekmektedir. Dilekçe önceden belirlenen süre zarfında okul müdürüne sunulması lazımdır.²³⁵

Hâlihazırda, Bulgar okullarında din dersi meselesi henüz tartışmalı bir konudur ve kesin bir karara bağlanamamıştır. Başmüftülük, 1999-2000 eğitim-öğretim yılından bu yana devlet okullarında okutulan İslam Din Dersinin ders programlarını hazırlamakta ve öğretmen ve eğitim malzemelerini temin etmektedir. İslam Din Dersi verme sürecinin yönetimini Başmüftülük üstlenmiştir, fakat Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetimi altındadır. Başka bir deyişle Müslüman bölgelerinde okutulan İslam Din Dersleri Eğitim ve Bilim Bakanlığınca onaylanmakta, Başmüftülük tarafından ise uygulanmaktadır. Örneğin, cami imamı, İslam dinini öğrenmek isteyen çocuk gruplarının oluşturulmasında okul idarecilerine ve ebeveynlere yardımcı olmaktadır. Bölge müftüleri ise, öğrenci gruplarına din öğretmeni tayin edilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca müftüler ebeveynleri ve çocukları dilekçe verme süreleri ve şekilleri konusunda bilgilendirmektedirler.

Tüm gayretlere rağmen din dersine ilgi arzulanan düzeyde değildir. Bunun temel sebebi olarak, din dersinin okullarda Bilgi Teknolojileri ve İngilizce gibi derslerle beraber seçmeli olmasından dolayı ebeveynlerin ikinci gruba ait olanları seçmesi gösterilmektedir. Aşağıdaki tabloda, 1999 yılından beri günümüze kadar İslam Din dersinin durumuna yer verilmiştir.

---

²³⁵ EBB, Yönerge № 2, tarih: 23 Haziran 2003 "Din" dersinin öğretilmesi, *Resmî Gazete*, 2014, sayı 106.

Tablo 5: Bulgaristan’da İslam Din Dersi Tablosu:²³⁶

Eğitim Yılı	Zorunlu Seçmeli Ders	Serbest Seçmeli Ders	Öğrenci Sayısı	Okullar
1999/2000	-	16/2 sınıf	295	16
2000/2001	-	68/2-4 sınıf	3215	68
2001/2002	7	2	678	9
2002/2003	5	18	2374	23
2003/2004	7	24	3453	31
2004/2005	7	14	3472	21
2005/2006	15	12	3497	27
2006/2007	16	17	3658	33
2007/2008	126	128	3810	53
2008/2009	132	119	3765	34
2009/2010	139	90	3435	36
2010/2011	94	76	2550	24
2011/2012	113	79	3372	26
2012/2013	103	90	3408	30
2018/2019	-	-	2600	22

İslam Din Dersi seçmelidir ve ders programına dâhil edilebilmesi için gerekli sayıda dilekçe verilmesi ve oluşturulan gruplarda asgari öğrenci sayısı karşılanması gerekmektedir. Okulda din dersi okutulabilmesi için en az 6-şar kişilik gönüllü gruplar oluşması gerekmektedir.

EBB, tüm okullarda okutulan din dersi bilgilerini toplamakta ve özet halinde sunmaktadır. Ayrıca Başmüftülük de bu konuda sürekli kamuoyu ile bilgi paylaşmaktadır. Başmüftülük Eğitim Birimi’nin başında olan Hüseyin Karamolla, 2009

²³⁶ Bulgaristan Başmüftülüğü, <https://www.grandmufti.bg/bg/component/content/article/2-uncategorised/7575-kampaniya-obrazovanie-2019.html>

yılında 44 yerleşim yerinde 3765 öğrenci olduğunu, bir önceki yıl ise Gotse Delçev, Velingrad, Smolyan, Pleven, Haskovo, Krumovgrad, Aytos, Dobrich, Razgrad ve Sofya bölgelerine ait 42 yerleşim yerinde 3810 öğrenci kayıtlı olduğunu aktarmıştır. Verilen detaylarda, 2008-2009 eğitim öğretim yılında serbest seçmeli ders grupları 119, zorunlu seçmeli ders grupları ise 132 olduğu nakledilmiştir. İslam Din Dersi, haftada bir defa 1 ders saati olarak verilmektedir. Bu düzen 2000 yılında belirlenmiş, ayrıca ders programları ve kitaplar EBB tarafından onaylanmıştır. Hüseyin Karamolla'nın belirttiğine göre temel sorunlardan bir tanesi öğretmen kadrolarının yetersizliğidir. Mevcut kadrolar ağırlıklı olarak Sofya Yüksek İslâm Enstitüsü mezunlarıdır.²³⁷

Derslere ilgide sıkıntılar olmasının başka bir sebebi ise uygulamanın okul müdürlerine bırakılmış olmasıdır. Genelde din dersi öğretmenlerinin maaşları Bulgar Ortodoks Kilisesi veya Başmüftülük tarafından ödenmesine rağmen, birçok okul müdürü din dersi konusunda zorluklar çıkartmaktadır. Zikredilen sebepten dolayı Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Başmüftülük, din dersinin doktriner zorunlu ders olarak okutulması gerektiğini ısrarla hatırlatmaktadırlar. Bu ısrarcı davranış, laik kesimler tarafından sert tepkilerle karşılanmaktadır. Onlara göre doktriner din eğitimi Anayasa'nın 5. maddesinin "Eğitim laikdir." öngörüsüne aykırıdır, ayrıca Millî Eğitim Kanunu Uygulama Yönetmeliği 4. maddesinin 1. fıkrasında "Laik eğitim, öğrenciler üzerinde ideolojik ve dinî doktrinlerin uygulanmasına izin vermemektedir." ifadeleri, 2. fıkrasında ise "Devlet okullarında din dersleri tarih, felsefe ve kültür açısından farklı eğitim konuları aracılığı ile verilir." beyanları kullanılmaktadır. Bu yüzden laik kesimler, Bulgar devlet okullarında doktriner olmayan din dersi verilmesini savunmaktadır. Ayrıca, dönemin Eğitim Bakanı Daniel Vılçev tarafından "Doktriner Olmayan Din Dersi Komisyonu" kurularak teşvik edilmişlerdir. Aynı Bakan tarafından, okulda dinî sembollerin taşınmasını yasaklayan Anayasa değişikliği teklifinde bulunarak özellikle Müslüman kızların başörtüsü taşımasına engel olma denemesi yapılmıştır. Toplum Konseyi'nin 2007 yılında hazırladığı konseptte, Sinot Meclisi resmî açıklamada bulunarak ciddi tepkisini koymuş ve Başmüftülüğün de desteğini almıştır. Böylece, toplum konseyi fikri, toplum tarafından desteklenmeyince iptal edilmiştir. Doktriner din dersi ve bununla ilgili Anayasa değişikliği tartışmaları hükümetin ve neticede laik Eğitim Bakanı'nın değişmesiyle son bulmuştur.²³⁸

---

²³⁷ 02.07.2018 tarihinde Sofya Başmüftülükte gerçekleştiren mülakat.

²³⁸ Sefer Hasanov, "Religious Education in Bulgaria with Focus on Islamic Education", (2009), 4.

3.2.1.1. Ders Kitapları

Başmüftülük, 2008 yılının Ağustos ayında İslam Din Dersi öğretmenlerine yönelik bir seminer düzenlemiştir. Başmüftülük Eğitim Birimi'nin hedefi, yeni ders kitaplarının yazılması için tecrübeli yerli öğretmenlerden en iyilerini seçerek bir komisyon oluşturmaktır. Ek olarak, Türkiye'de "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" dersi okutma tecrübesi olan öğretmenlerle birlikte çalışmanın yararlı olacağını düşünerek bir seminer de İstanbul'da düzenlenmiştir. Yeni kitapların içeriği ile ilgili proje ve programların hazırlaması için bir komisyon kurulmuştur. Komisyon'a Murat Boşnak, Mehmet Hacı, Hasan Halil, Günay Ahmet, İsmet Uşev, Ensar vakfından Nazif Yılmaz, Muhammed Yıldız ile Gökhan Erenoğlu katılmışlardır. Ortak yapılan çalışma sonucunda 1-8 sınıfa kadar din dersleri kitapları için içerik taslakları hazırlanmıştır.²³⁹

Din dersi kitapları belirlenen ders programları doğrultusunda hazırlanmaktadır. EBB Din Dersi Komisyonu, din eğitimi kitaplarını belirli standartlar bazında tetkik ederek onaylamakta veya onaylamamaktadır. İslâm Din Dersi kitapları Başmüftülük tarafından hazırlanmakta ve EBB tarafından onaylanmaktadır. Kitaplar, öğrencilerin dünya ve hayat hakkında akıllarında oluşan sorulara cevap bulabilmeleri için yaş gruplarına ve okul türüne göre hazırlanmaktadır. EBB konseptine göre, İslâm Din Dersi artık Müslümanların ağırlıklı olarak ikamet ettiği bölgelerin liselerinde de okutulabilmektedir. Bu gelişmelerden sonra Yüksek İslam Enstitüsü öğretim görevlileri Arapça ve Türkçe kaynaklar temelinde 1-8 sınıfa kadar İslâm Din Dersi okul kitapları hazırlamış ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın (TDV) katkılarıyla basılmışlardır. İslâm Din Dersi Bulgarca okutulmaktadır. Dersler haftada bir ders saati yoğunluğunda olmakla beraber, öğrencilere dönem ve yılsonu notları verilmektedir. Aşağıdaki tabloda, İslâm Din Dersi gören öğrenciler için onaylanan kitaplara yer verilmiştir.

---

²³⁹İsmail Cambazov, *Bulgaristan'da Başmüftülük Tarihi*, 267.

Tablo 6: İslam Din Dersi Kitapları ve Yazarları²⁴⁰

	Kitap Başlığı	Yazar
1	Din – İslam 1. sınıf	Ridvan Kadyov
2	Din – İslam 2. sınıf	Selim Mehmed
3	Din – İslam 3. sınıf	İsmail Çauşev
4	Din – İslam 4. sınıf	Orhan Osman
5	Din – İslam 5. sınıf	Selim Mehmed
6	Din – İslam 6. sınıf	Ali Hayreddin
7	Din – İslam 7. sınıf	Hilmi Ali
8	Din – İslam 8. sınıf	Mustafa Aliş

Ridvan Kadyov tarafından hazırlanan Din–İslam 1. sınıf kitabı temel İslam bilgilerinin grafik eşliğinde anlatıldığı bir eserdir. Aynı zamanda yemek yeme, selâmlaşma, oyun, temizlik ve hijyen, vb. konular da işlenmektedir.

1. sınıfın yıllık konu tasnifi şöyledir:

1. İslam dinin temelleri - 1 saat
2. İslamın birinci şartı – 1 saat
3. Müslüman sadece kendisini yaratana ibadet eder – 1 saat
4. Müslümanın her işi Allah’a teslimiyetle edilmeli – 1 saat
5. Her şeyi yaratan Allah’tır – 1 saat
6. Her şeyi Allah insana kolaylık için yaratmıştır – 1 saat
7. Rızkı veren Allah’tır – 1 saat
8. Allah Rahman ve Rahim’dir – 1 saat
9. Hz. Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna şahadet – 1 saat

²⁴⁰ Svetla Şapkalova, “Pedagogičeskie Opit za Obučenie v Mejdureligiozna Tolerantnost”
www.ethnotolerance.org/biblioteka/Obrazovanie/Pedagogičeskiqt_opit.doc., 3.

- 10 Kur'an benim kitabımdır – 1 saat
11. İslam'ın ikinci şartı - namazdır – 1 saat
12. Namaz vakitleri – 1 saat
13. İslam'ın üçüncü şartı - zekât vermek – 1 saat
14. İslam'ın dördüncü şartı - Ramazan ayında oruç tutmak – 1 saat
15. Ramazan Bayram – 1 saat
16. İslam'ın beşinci şartı - Hac – 1 saat
17. Âdem (a.s.) için hikâye – 1 saat
18. Yemek adabı – 1 saat
19. Temizlik – 1 saat
20. Düzenli olmak – 1 saat
21. Selam verme adabı – 1 saat
22. Oyun ve şaka kaideleri – 1 saat
23. Her işte (Allah'ın adını anmak) - Bismillah demek – 1 saat
24. Besmeleden gelen bereket – 1 saat
25. Küçük Müslümana nasihat – 1 saat²⁴¹

Selim Mehmed tarafından hazırlanan Din–İslam 2. sınıf kitabı ağırlıklı olarak Hz. Adem'den Hz. İsa'ya kadar adı bilinen peygamberlerin hayatları ve davalarını anlatmaktadır. Ayrıca kitabın son kısımlarında çocuklar için en önemli hijyen kurallarına değinilmektedir.

2. sınıfın yıllık konu tasnifi şöyledir:

1. Âdem ve Havva – 1 saat
2. Nuh (a.s.)'ın gemisi – 1 saat
3. İbrahim (a.s.) – 1 saat
4. İsmail (a.s.)'in kurtuluşu – 1 saat
5. Yusuf (a.s.) – 1 saat
6. Musa (a.s.) – 1 saat

---

²⁴¹ Ridvan Kadyov, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Pirvi Klas* (Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001): 4.

7. Musa (a.s.) ve Harun (a.s.) – 1 saat
8. Davud (a.s.) – 1 saat
9. Süleyman (a.s.) – 1 saat
10. Lokman (a.s.) – 1 saat
11. İsa (a.s.), Meryem'in oğlu – 1 saat
12. İsa (a.s.)'in mucizeleri – 1 saat
13. Temizlik- temel ihtiyaç – 1 saat
14. İbadetin türleri – 1 saat
15. Bayramlar – 1 saat
16. Camiler – 1 saat
17. Müslümanın vazifeleri – 1 saat
18. Bazı güzel huylar – 1 saat
19. Helal ve haram – 1 saat
20. Semavi kitaplar – 1 saat
21. Kâfir – 1 saat²⁴²

İsmail Çauşev tarafından hazırlanan Din–İslam 3. sınıf kitabı ağırlıklı olarak Hz. Muhammed s.a.v hayatı ve davası hakkında bilgilendirmekte ve onu İslâm'a bağlı kalmak için rol model olarak takdim etmektedir. Böylece öğrenciler Rasûlullah (s.a.v) hakkında temel bilgiler edinmekte ve ayrıca ahlâk ve hijyen kurallarını öğrenmektedir. Dersler, hikâye edebi türünde işlenmiştir.

3. sınıfın yıllık konu tasnifi şöyledir:

1. İslam'dan önce Arab yarım adası – 1 saat
2. Muhammed (s.a.v.) çocukluğu – 1 saat
3. Muhammed (s.a.v.) gençliği – 1 saat
4. Muhammed (s.a.v.) tüccar gibi – 1 saat
5. Muhammed (a.s.)'in ailesi – 1 saat
6. Kâbe'nin tamiri – 1 saat

---

²⁴² Selim Mmehmed, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Vtori Klas*, (Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001): 4.

7. Muhammed (a.s)'in peygamberliği – 1 saat
8. İlk Müslümanlar – 1 saat
9. Zorluklar Müslümanları yıkmadı – 1 saat
10. Miraç - Muhammed (a.s)'ın göğe çıkışı – 1 saat
11. Hicret – 1 saat
12. Kardeşlik – 1 saat
13. Mescidi Nebevi'nin inşa edilişi (Peygamberin camisi) – 1 saat
14. Bedir savaşı – 1 saat
15. Uhud savaşı – 1 saat
16. Hendek savaşı – 1 saat
17. Hudeybiye barış sözleşmesi – 1 saat
18. Mekke'nin fethedilişi – 1 saat
19. Peygamberimizin “Veda haccı” – 1 saat
20. Hz.Muhammedin vefatı – 1 saat
21. İlk halifeler – 1 saat
22. Hz. Muhammed'in rolü – 1 saat²⁴³

Orhan Osman tarafından hazırlanan Din-İslam 4. sınıf kitabı İslâm hakkında daha geniş ve detaylı bilgi verilmektedir. Konular birkaç ana başlık altında işlenmiştir: İslâm'ı tanımak ve İslâm'a uygun davranış; anne ve babayı sevmek ve saygı duymak; çocukların iyi ameller işlemesi; temel ibadetlerin şartları ve uygulaması; farklı insan değerleri hakkında bilgi, israf etmeden yemek ve temel dinî ve ahlaki kurallar.

4. sınıfın yıllık konu tasnifi şöyledir:

1. Neden Allah'a inanıyoruz? – 1 saat
2. Yüce Allah (c.c.) için ne biliyoruz? – 1 saat
3. Allah'tan gönderilen din – 1 saat
4. Ben bir küçük Müslümanım – 1 saat

---

²⁴³ İsmail Çauşev, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Treti Klas*,(Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001): 4.

5. Her zaman Allah'ın adıyla başlıyorum – 1 saat
6. Yaratana karşı sevgi – 1 saat
7. Sağlık - bedene karşı sorumluluk – 1 saat
8. Ebeveynlere karşı saygı – 1 saat
9. İyi amel işlemek – 1 saat
10. Namaz – 1 saat
11. Namazın türleri – 1 saat
12. Namaz nasıl kılınır? – 1 saat
13. Namazın meyveleri – 1 saat
14. Zekât – 1 saat
15. Hac – 1 saat
16. Kıskanmak ve cimrilik – 1 saat
17. İsrâf – 1 saat
18. Yemek yeme adabı – 1 saat
19. Yatma ve kalkmada alışkanlıklar – 1 saat
20. Hoşgörü – 1 saat.²⁴⁴

Selim Mehmed tarafından hazırlanan Din-İslam 5. sınıf kitabından öğrenciler, İslâm tarihinden temel olayları öğrenmektedir. Ayrıca birkaç derste “Bulgaristan’da İslâm” konusuna yer verilmiştir.

5. sınıfın yıllık konu tasnifi şöyledir:

1. Arab yarımadasının tarihi ve coğrafi yapısı – 1 saat
2. Cahiliye devrinde Arabistan – 1 saat
3. İslam’ın doğuşu – 1 saat
4. Arab İslam âleminin kuruluşu, Umma – 1 saat
5. Arab yarımadasında İslam dinin yayılışı – 1 saat
6. Hulefa-i Raşidin’in halifeliği – 1 saat
7. İslam dininde üç mezhebin meydana çıkışı – 1 saat
8. Emevilerin halifeliği – 1 saat
9. Endülüs’te Emevi halifeliği – 1 saat

---

²⁴⁴ Orhan Osman, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Çetvrti Klas* (Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001): 4.

10. Abbasiler halifeliği – 1 saat
11. İranlıların İslam dinini kabul edişi – 1 saat
12. İslamiyet'in Hindistan'a yayılışı – 1 saat
13. Haçlı seferleri ve Abbasiler'in çöküşü – 1 saat
14. Selçuk Devletinin kuruluşu –1 saat
15. Osmanlı Devletinin meydana çıkışı – 1 saat
16. Osmanlıların Balkanlara hücum edişi – 1 saat
17. Osmanlı Devletinin çöküşü – 1 saat
18. Çağımızda İslam dini – 1 saat
19. Bulgaristan'da İslam dini – 1 saat
20. Çağdaş İslam – 1 saat.²⁴⁵

Ali Hayreddin tarafından hazırlanan Din-İslam 6. sınıf kitabı dinin temelleri hakkında bilgi vermekte ve ayrıca iman, abdest, namaz, iyi ahlâk ve davranış gibi temel kaideleri öğretmektedir.

6. sınıfın yıllık konu tasnifi şöyledir:

1. İslam dinine giriş – 1 saat
2. İman – 1 saat
3. Allah'a iman – 1 saat
4. Meleklerle iman – 1 saat
5. Allah'tan gönderilen kitaplara iman – 1 saat
6. Kur'an-i Kerim – 1 saat
7. Peygamberlere iman – 1 saat
8. Ahiret gününe iman – 1 saat
9. Kader ve kazaya iman – 1 saat

---

²⁴⁵ Selim Mehmed, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Peti Klas* (Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001): 4.

İkinci bölüm - İbadet

10. İbadet – 1 saat
11. Temizlik – 1 saat
12. Gusül ve teyemmüm – 1 saat
13. Namaz – 1 saat
14. Namazın rükünleri – 1 saat
15. Namazın kılınması – 1 saat
16. Cemaatla kılınan namazlar – 1 saat
17. Namazda kullanılan küçük süreler – 1 saat
18. Oruç – 1 saat
19. Zekât – 1 saat
20. Hac – 1 saat
21. Kurban – 1 saat

Üçüncü bölüm - Edeb

22. Edeb – 1 saat
23. Edebin kuralları – 1 saat
24. İyilikseverlik ve kıskanmak – 1 saat
25. Cimrilik ve cömertlik – 1 saat
26. Yemek yeme, uyumak ve konuşma adabı – 1 saat
27. Ailenin görevleri – 1 saat
28. Ailenin dışında insanlara ve ülkeye karşı sorumluluk – 1 saat
29. İslam'da yasaklar – 1 saat.²⁴⁶

Hilmi Ali tarafından hazırlanan Din-İslam 7. sınıf kitabı İslam'ın ahlâk değerleri hakkında daha sistematik ve derin bilgi vermekte ve iyi davranış kurallarını öğretmek öğrencilerin şahsiyet oluşturmalarına yardımcı olmaktadır.

---

²⁴⁶ Ali Hayreddin, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Šesti Klas* (Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001):

7. sınıfın yıllık konu tasnifi şöyledir:

1. Edeb nedir? – 1 saat
2. Hz. Muhammed’in edeb şekli – 1 saat
3. İman ve edeb – 1 saat
4. İyilik ve kötülüğün arasında savaş – 1 saat
5. İslami ahlaki faziletler – 1 saat
6. Dürüstlük ve adalet – 1 saat
7. İyilik ve iyilikseverlik – 1 saat
8. Tabiyata karşı sevgi – 1 saat
9. Vatanseverlik – 1 saat
10. Sorumluluk ve kişisel vazifeler – 1 saat
11. Şahsa karşı sorumluluk – 1 saat
12. Ebeveynlere karşı iyilik sorumluluk ve dürüstlük – 1 saat
13. Topluma karşı sorumluluk – 1 saat
14. İnsanlığa karşı sorumluluk – 1 saat
15. Allah’a karşı sorumluluk – 1 saat
16. Ahlak gelenekleri – 1 saat
17. İletişim kuralları – 1 saat
18. Yemek yeme adabı – 1 saat
19. Kötü huylardan kurtuluş – 1 saat
20. Haksızlık ve rüşvetçilik – 1 saat
21. Tasarrufçuluk ve israf – 1 saat
22. Dinler arası hoşgörü – 1 saat
23. Çalışma adabı – 1 saat
24. Kendini terbiye etme ve iyi huyluluk – 1 saat.²⁴⁷

Mustafa Aliş tarafından hazırlanan Din–İslam 8. sınıf kitabı iman ve ibadet konuları ile beraber, İslam’da etik ve ahlâk değerleri, hoşgörü, orta yol, hürriyet, vb. meselelere bakış açısı geliştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca alkol ve zararları, günümüz gençliği ve yaşadıkları zorluklar gibi konular incelenmektedir.²⁴⁸

---

²⁴⁷ Hilmi Ali, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Sedmi Klas* (Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001): 4.

²⁴⁸ Yusufova, “İslamskoto Religiozno Obrazovanie”, 226.

8. sınıfın yıllık konu tasnifi şöyledir:

1. İmanın öncülüğü – 1 saat
2. İnsanlık şerefine inanmak – 1 saat
3. Mutluluğa inanmak – 1 saat
4. İman ve ümit – 1 saat
5. İman ve sevgi – 1 saat
6. İman ve zihniyet – 1 saat
7. İnsanın kalbi – 1 saat
8. İslamın özelliği – 1 saat
9. İslamın denkliği – 1 saat
10. İslamın evrenselliği ve her zaman ve yerde uygulanabilmesi – 1 saat
11. İslamiyette lakonik(az sözlülük) ve diğer semavi dinlerle uyumu – 1 saat
12. İslamda hoşgörü – 1 saat
13. İbadetin hedefi – 1 saat
14. İslam dini ibadetin eda edilmesini kolaylaştırıyor – 1 saat
15. En iyi ibadet – 1 saat
16. İslama göre ibadetin çerçevesi – 1 saat
17. İbadetin gayesi – 1 saat
18. Müslümanın hedefi belli ve gittiği yol cennete götürür – 1 saat
19. Hürriyet ve ondan sonra kalanlar – 1 saat
20. Ruhun huzuru – 1 saat
21. İlme bağlılık dine götürür – 1 saat
22. Müslüman güçlüdür ve zorluklara dayanır – 1 saat
23. Zamanın kıymeti – 1 saat
24. Alkol ve zararları – 1 saat
25. Gençlik ve çağdaş çağrışimler – 1 saat.²⁴⁹

3.2.1.2. Din Dersi öğretmenleri

Din dersi mevzularını organize, temin ve finanse edilmesini ve denetlenmesini düzenleyen resmî doküman, 2003 yılında yayımlanan No. 2 EBB Bakanı

---

²⁴⁹ Mustafa Aliş, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Osmi Klas* (Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001): 4.

Talimatnamesidir. Talimatnamenin 12. Maddesi öğretmenlerin meslek kalifikasyon şartlarını sıralamaktadır:

1. Sosyal bilimler alanında ve “Din ve Teoloji” profilinde yükseköğretim diploması sahibi olmak
2. Okul öncesi ve ilkökul öğretmenleri için Bulgar Üniversitelerinin teoloji fakültelerinde din kursunda eğitim aldığına dair sertifika sahibi olmak
3. Yüksek İslam Enstitüsü diploması sahibi olmak.²⁵⁰

Bulgaristan Millî Eğitim Bakanlığı, 2002 yılında yayınladığı yönerge ile sadece devlet ortaokullarında seçmeli din dersleri için geçerli olmak üzere, Sofya Yüksek İslâm Enstitüsü mezunlarına “İslam Din Dersi” eğitimi verme hakkı tanımıştır. Yüksek İslâm Enstitüsü mezunları olan İslam Din Dersi öğretmenlerinin resmî statüleri “pedagoji kalifikasyonlu teolog” olarak kabul edilmiştir.

Mevzuat konularında belirli kazanımlarla beraber, din dersi öğretmenlerinin finansmanı gibi bazı sorunlar da mevcuttur, çünkü devlet maaş tahsis etmemiştir. Belediyeler sadece zorunlu seçmeli dersi veren öğretmenlere ders saati ücreti ödemektedir. İsteğe bağlı olan derslerin ücretlerini Başmüftülük sınırlı bütçesiyle ödemek zorunda kalmaktadır. Bu sebepten dolayı bazen öğretmenlerin ders ücretleri vaktinde ve sırasıyla ödenememekte ve aksamalar yaşanmaktadır. Netice olarak öğretmenlerin büyük kısmı ders vermekten vaz geçmektedir.

Eğitim süreci, okul müdürleri ve il eğitim müfettişleri tarafından denetlenmektedir. Belirlenen merciiler aynı zamanda gerekli kalifikasyonu olmayan öğretmenlerin eğitim sisteminde yer almamalarını temin etmekle yükümlüdür. Okul müdürlerinin İslâm Din Dersi eğitimi konusuna gayri ciddi yaklaşıtları gerçeğinin altı çizilmesi gerekmektedir.

Din dersi öğretmenleri yetenekli, deneyimli ve fedakâr olmaları gerekmektedir. Onlara, çağdaş eğitim araçları ve gereçleri ve güncel ders kitapları temin etmek, ders ücretlerini zamanında ödemek, dersin başarılı olup olmayacağını etkileyen faktörlerden bazılarıdır.

Başmüftülük, İslam Din Dersi öğretmen kadrosunun dinî bilgilerini artırmak ve dinî pedagoji yöntemleri kullanarak dersleri gereğince vermelerini sağlamak için yaz tatillerinde seminerler ve konferanslar organize etmektedir. Öğretmenlerin sorunları

---

²⁵⁰EBB, Yönerge № 2, tarih: 23 Haziran 2003 “Din” dersinin öğretilmesi.

tartışarak çözülmeye çalışılmaktadır. Bu organizasyonların diğer bir amacı ise öğretmenlerin din dersi öğretiminde edindikleri tecrübeleri kendi aralarında paylaşımlarını sağlamaktır.²⁵¹

3.2.2. İmam-Hatip Liselerinde Din Eğitimi

Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların dini ve ilmi ihtiyaçlarını karşılayacak birçok ilim adamı ve din görevlisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaçları karşılamak üzere Şumnu, Rusçuk ve Mestanlı'da üç İmam Hatip Liseleri açıldı.

3.2.2.1. Şumnu İmam Hatip Lisesi (Şumnu İHL)

Bulgaristan Müslümanlarının ve Ahmet Davutoğlu, Ziyaeddin Ezherî, Osman Keskioglu, vd. gibi meşhur müderrislerin gayretleri neticesinde 1922-1947 yılları arasında Şumnu'da²⁵² bulunan Medresetü'n-Nüvvab'tan yüzlerce toplumda İslâmi eğitimi ve kültürü yayan kadrolar ve manevi liderler mezun olmuştur. Onların birçoğu Türkiye, Yugoslavya, Arnavutluk ve Romanya gibi komşu ülkelerde İslâm'ın sancaktarlığını yapmışlardır. Komünizm rejimine 1944 yılında geçilmesiyle Nüvvab kapatılmış ve Müslümanları aydınlatacak eğitim kadrolarının yetiştirilmesine son verilmiştir.

Demokrasiye geçişten sonra EBB 15.08.1990 tarihli yönergesiyle ve 1990 yılının Ekim ayında Başmüftülük kararıyla 3 yıllık eğitim vermek üzere Şumnu İmam Hatip Lisesi (meşhur adıyla Medresetü'n-Nüvvab)²⁵³ açılmıştır. Dersler 75 öğrenci ile Nüvvab'ın köklü geçmişi olan binasında başlamıştır. Okulun statüsü 1995 yılına kadar muallâkta kalmış ve nihayet 1995 yılında Bulgaristan Yüksek İslâm Şurası'nın da katkılarıyla, EBB yönergesiyle Nüvvab'a 4 yıllık dinî lise statüsü kazandırılmış ve artık verdiği lise diplomaları tanınmaya başlanmıştır.

Genel lise eğitimi ile beraber dinî dersler de zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Ders programı Başmüftülük ve EBB tarafından onaylanmaktadır. Siyasi değişimlerden sonra yeniden açılan okulun müdürlük görevini ilk olarak 1940 Medresetü'n-Nüvvab mezunu

---

²⁵¹Cambazov, *Bulgaristan'da Başmüftülük Tarihi*, 267.

²⁵²Bulgarca “Şumen” (Шумен).

²⁵³Mevzuatta ve okulun resmî evraklarında “Dinî Lise” ibaresi kullanılmasına rağmen, İmam Hatip Lisesi tabirini kullanmak daha isabetli olacağı kanaati hasıl olmuştur.

Osman İsmailov üstlenmiştir. Ayrıca din dersi öğretmenlerinden birçoğu Nüvvab mezunudur. Okulda İslâm hakkında temel bilgiler, felsefe, Kur'an, hitabet vb. dersler verilmektedir. Mezun olan öğrenciler üniversite aşamasında eğitimine devam edebilmektedir. Genç Müslümanlar, imanlarından ve İslâm'a eğitilmiş öğretmenler olarak hizmet etme arzularından dolayı Nüvvab'a gelmekte ve ülke toplumuna ve özelde Müslümanlara yararlı olmanın peşindedirler.

Şumnu'da bulunan İHL, iki katlı okul binası ve modern yurt binasına sahiptir. Okulun konumu meşhur mimari eser "Tombul Cami" karşısında olmakla beraber, 1 katında 4 sınıf odası, 2 katında da 2 sınıf odası mevcuttur. Ayrıca en yeni gereçlerle donatılmış bilgisayar odası ve kütüphane de vardır. Sınıf ortamında dersleri rahatlıkla işleyebilmek için multimedya ve internet gibi her türlü teknolojik imkân sağlanmıştır. Okulun hemen yanında modern ve konforlu yurt bulunmaktadır. Odalar 3 kişiliktir ve her öğrenci için ayrı ders çalışma yeri öngörülmüştür. Yemekhanede 3 öğün ücretsiz yemek verilmekte ve ayrıca televizyonlu sosyal aktiviteler odası mevcuttur. Her odanın kendine ait tuvalet ve banyosu vardır.

Nüvvab öğrencilerine Lise Bitirme Sınavı'na (LBS) hazırlık ve üniversiteye başvuru kursları verilmektedir. Not ortalaması²⁵⁴ 4.5 üzerinde olan öğrenciler burs alma hakkı kazanmakta, tüm eğitim süresi boyunca aynı kriteri tamamlayanlar ise ödül olarak sürücü kursu ücreti alabilmektedirler.²⁵⁵

3.2.2.2. Mestanlı İmam Hatip Lisesi (Mestanlı İHL)

Mestanlı²⁵⁶ İmam Hatip Lisesi'ne 1991 yılında 3 yıllık eğitim alma amacıyla 30 öğrenci kayıt olmuş ve resmî statüsü mesleki lise olarak başlamıştır. Millî Eğitim Kanunu'nun 1992 yılında kabul edilmesiyle ve bu kanun temelinde EBB RD-14-7 eğitim süreci detaylarını belirleyen yönergesiyle, Mestanlı İHL, 8 sınıfı bitirmiş öğrencileri kabul etme yetkisine sahip olmuştur. Parlamento tarafından 2015 yılında onaylanan ve 2016 yılında yürürlüğe giren Okul Öncesi ve Okul Eğitimi Kanunu'nun 38. Maddesi uyarınca ise 7 sınıfı bitiren öğrenciler de kayıtlarını yaptırarak 8 sınıftan itibaren İHL

²⁵⁴Bulgaristan okul ve üniversitelerinde öğrenciler 6'lı not sistemi üzerinden değerlendirilmektedir. En yüksek not 6, başarısızlıktan dolayı kalma notu 2'dir. Ayrıca 2-6 arası notlar buçuk olarak da verilebilmektedir. Ahlâksızlık ve terbiyesizlikten dolayı kalma notu ise 1'dir.

²⁵⁵Nüvvab Lisesi, "2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Öğrenci Alım İlanı" , <http://nuvvab.net/priem-na-uchenitsi-za-uchebnata-2018-2019-godina/>

²⁵⁶Bulgarca "Момчилград" (Момчилград).

başlayabilmektedirler.²⁵⁷ EBB Bakanı'nın 13.10.1992 tarihinde No.83 kararıyla dinî lise statüsü kazanılmış ve artık resmî olarak tanınan lise diploması verme hakkına kavuşulmuştur. EBB,1993 yılında verdiği başka bir kararla ise Mestanlı İHL 4 yıllık eğitim verme hakkına sahip olmuştur.

Cebel Belediyesi'nin Rogozçe köyünde, 2000-2001 eğitim-öğretim yılında Mestanlı İHL bir şubesi olarak, kız İHL açılmış, fakat 2006-2007 eğitim-öğretim yılında Mestanlı'ya taşınmıştır ve böylece karma sınıflarda eğitim verilmeye başlanmıştır.

Mestanlı İHL mezun olanlar yükseköğretimi devam etmek istedikleri tüm üniversitelere başvurabilmektedirler. Birçok Mestanlı İHL mezunu, farklı branşlarda, yurtiçinde ve yurtdışında eğitim ve mesleki hayatlarına devam etmektedir. Günümüz itibariyle, Mestanlı İHL mezunları Kırcaali, Benkovski (Killi), Çorbaciysko (Çorbacılar), Haskovo (Hasköy), Momçilgrad ve Cebel gibi yerleşimlerin merkez camilerinde hizmet etmektedirler. Kırcaali ve Smolyan (Paşmaklı) gibi yerleşimlerde de bölge müftüsü görevini üstlenmektedirler. Mestanlı İHL, 2012 yılında yatırım maliyeti Türkiye Cumhuriyeti tarafından karşılanarak inşa edilen 6 katlı yeni binaya taşınmıştır. Yeni kompleks, toplam 7 dönüm arazi üzerine inşa edilmiş, okul, öğrenci yurdu, öğretmen lojmanı, yemekhane ve spor alanlarından oluşmaktadır. Okulun modern bilgisayar odası ve kütüphanesi vardır.

3.2.2.3. Rusçuk İmam Hatip Lisesi (Rusçuk İHL)

Müslümanların Nüvvab'a büyük ilgi göstermesinden ve yetersiz kapasitesinden dolayı, 1992 yılında Rusçuk'ta²⁵⁸ İmam Hatip Lisesi açılmıştır. Resmî statüsü dinî lisedir ve İslâm din dersleriyle beraber İngilizce, Arapça ve Türkçe gibi yabancı diller de öğretilmektedir. Rusçuk İHL, il çapında Türkçe ve Arapça dersleri verilen tek lise olma özelliğine sahiptir. Okul, aslında zengin bir geçmişe sahiptir ve birçok hengâmelerden geçerek günümüze ulaşmıştır.

Rusçuk'ta XIX yüzyılın sonunda ilk açılan Türk okullarından biridir. "Rüştiye Mektebi" adı altında 1874 yılında açılmış, 1945 yılının sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Osmanlı-Rus harbinden sonra "Said Paşa" Rusçuk Türk İslâm Kız Okulu olarak 1905 yılında açılmış ve 4 yıl sonra karma eğitim vermeye başlamıştır. Okul, 1914-1945 yılları

---

²⁵⁷ EBB, Okul Öncesi ve Okul Eğitimi Kanunu, 01.08.2016, erişim: 22. Kasım 2018, <https://www.mon.bg/bg/57>.

²⁵⁸Bulgarca "Ruse" (Pyce).

arasında özel ilkokul “Kemal Bey” olarak varlığını sürdürmüştür. Okul binasının mimari güzelliği günümüze kadar korunmuştur.

Latin harfleri 1924-1925 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulmuş ve eğitim laik özellikler taşımaya başlamıştır. Özel Türk okulları, 1945 yılında devletleştirilmiştir. Dönemin Türk okulları mezunları, eğitimini istedikleri üniversitede devam edebilmektedir. Yeni oluşan imkânlar neticesinde, 1991 yılında özel okul statüsüyle, 8 sınıf bitirenleri kayıt etme şartıyla, 4 yıllık eğitim hizmeti vermeye başlanmıştır. Sunulan eğitim, diğer liselerin dersleri ile beraber ihtisas alanı olan İslâm ilimlerini de kapsamaktadır. Mezun olanlar lise diploması almakta ve eğitimini yurtiçi ve yurtdışında birçok üniversitede devam edebilmektedirler.

Günümüz itibariyle Rusçuk İHL iki tane tamamen yenilenmiş binadan oluşmaktadır. Okulun iki bilgisayar odası vardır. Yurt ve yemek ücretsizdir. Öğrenciler öğlene kadar ders görmekte, öğleden sonra ise kendi başlarına veya belletmen eşliğinde ders çalışmaktadırlar. Okulun her ay sahne hazırlığı yapan İlahi Grubu mevcuttur. Ayrıca öğrenciler farklı oyunlar sergileyen ve şiirler okuyan tiyatro grubu da oluşturmuşlardır. Bayram ve özel haftalarda öğrenciler özel programlar hazırlayarak aktif katılım sağlamaktadırlar. Okulda her yıl farklı yarışmalar düzenlenmektedir (Kur’an-i Kerim okuma yarışması ve Hadis ezberleme yarışması) ve ayrıca derslerle ilgili olarak bilgi yarışmaları, satranç, voleybol ve tenis turnuvaları organize edilmektedir.

Rusçuk İHL öğrencileri her yıl matematik olimpiyatlarına katılmakta ve derece almaktadır. Yaz aylarında ise her öğrenci kendi bölgesinde Kur’an Kursu yapmaktadır. Son sınıf öğrencileri için ise lise bitirme ve üniversite sınavlarına hazırlık kursları yapılmaktadır. Böylece birçok Rusçuk İHL mezunu eğitim ve meslek kariyerine devam etmekte ve İslâmi eğitim ve terbiye geleneklerinin yayılmasına vesile olmaktadır.²⁵⁹

3.2.2.4. İmam Hatip Liseleri’nin İdaresi ve Müfredatı

İHL yönetimini Başmüftülük yürütmektedir. Okul müdürleri Başmüftülük tarafından tayin edilmekte ve EBB tarafından onaylanmaktadır. İHL gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri tamamen Okul Öncesi ve Okul Eğitimi Kanunu uyarınca yapılmaktadır. İlk dönemlerde İHL giderleri vakıf mülkleri gelirlerinden ve varlıklı Müslümanların bağışlarından karşılanmakta, sonraları ise farklı kaynaklardan finansman

²⁵⁹Rusçuk İmam Hatip Lisesi, <http://sodu-ruse.com/za-nas/>.

sağlanmaktadır. Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) 1992-1997 yılları arasında giderleri finanse etmiş, 1995-1998 yılına kadar “Balkanlar - Sofya” vakfi katkılarını sunmuş ve Eylül 1998 yılından itibaren Bulgaristan ve Türkiye Cumhuriyetleri arasında imzalanan anlaşma neticesinde finansmanı TDV devralmış ve günümüze kadar bu şekildedir. Ayrıca 1999 yılında TDV ve Bulgaristan Başmüftülüğü arasında finansman ve diğer genel konularda işbirliği protokolü imzalanmıştır.²⁶⁰

İHL temel eğitim Bulgarca verilmekte, ihtisas alanı olan dinî dersler ise genellikle Türkçe okutulmaktadır. İHL ders programı EBB genelge ve yönergeleri uyarınca oluşturulmaktadır. Böylece 8-12 sınıfa kadar ders programları 14.09.2017 tarihli N-RD09-5216 yönerge uyarınca tasarlanmış ve toplam 3450 ders saati temel eğitim ve 926 ders saati dinî eğitim olması kararlaştırılmıştır. Ana dili eğitimi için 108 ders saati, müfredat dışı dersler için ise 700 ders saati öngörülmüştür. Zorunlu, zorunlu seçmeli ve müfredat dışı dersler toplamda 6300 ders saatidir.

Tablo 7: Mestanlı İHL Ders Programı²⁶¹

	Eğitim Seviyesi: Lise							
	I Aşama				II Aşama			
	Sınıflar			Toplam	Sınıflar		Toplam	Toplam
	VIII	IX	X	VIII-X	XI	XII	XI-XII	VIII-
Eğitim Haftaları	36	36	36		36	31		
Zorunlu Dersler (ZD)								
Dersler								
Bulgarca ve Edebiyat	144	108	108	360	108	93	201	561
I yabancı dil -	144	72	72	288	72	62	134	494
II yabancı dil -		72	72	144	72	62	134	278
Matematik	108	108	72	288	72	62	134	422
Bilgi Teknolojileri	36	36	18	90				90
Tarih ve Medeniyet	72	72	126	270				270
Coğrafya ve Ekonomi	36	36	90	162				162
Felsefe	36	36	72	144				144
Vatandaşlık Eğitimi					36	31	67	67
Biyoloji ve Sağlık Eğitimi	54	36	72	162				162
Fizik ve Astronomi	54	36	72	162				162
Kimya ve Çevre Koruma	36	54	72	162				162
Müzik	18	18	18	54				54
Resim Sanatı	18	18	18	54				54

²⁶⁰İsmail Cambazov, *Sofya İslam Enstitüsü Anılar-Belgeler*, (Sofya: Davudoğlu Yayınları, 2005), 160-169.

²⁶¹EBB, Ders Programları 2017, <https://www.mon.bg/bg/28>.

Beden Eğitimi ve Spor	72	72	72	216	72	62	134	350
Toplam Zorunlu Dersler:	828	774	954	2556	432	372	804	3450
Seçmeli Dersler (SD))	324	378	198	900	720	620	1340	2240
Anadil - Türkçe	36	36	36	108				108
İhtisas Dersleri	108	234	162	504	72	62	134	314
Kur'an-ı Kerim	108	108	72	288	72	62	134	422
Fıkıh	72	72	72	216				216
Siyer ve Ahlâk	72	36		108				108
Hadis		54		54				54
Hitabet		72	18	90				90
Akaid	36			36				36
Toplam ZD + SD	115 2	115 2	115 2	3456	115 2	992	2144	5600
Haftalık (ZD + SD)	32	32	32		32	32		
Müfredat Dışı Dersler(MDD)	144	144	144	432	144	124	268	700
Toplam (ZD + SD + MDD)	129 6	129 6	129 6	3888	129 6	111 6	2412	6300

Bu program, Okul Öncesi ve Okul Eğitimi Kanunu ve EBB 2015 yılında yayınlanan No.4 yönergesi uyarınca belirlenmiştir. Ders programı 14.09.2017 tarihinde No.15 protokolle Okul Kurulu tarafından onaylanmıştır. Diğer 2 İHL ders programları biraz farklılık göstermesine rağmen genel itibarıyla aynıdır.

Ders programında genel bir bakış, derslerin 2/3 temel lise ve 1/3 dinî olanlardan oluştuğu görülmektedir. Kıyas yapıldığında, 2010 yılında dinî ders saatleri 1035'tir, 2015 yılında ise 926 düşmüştür. İslam Tarihi ve Dinler Tarihi dersleri ders programından çıkartılmıştır. Bu değişiklikler TDV ve Başmüftülüğün kararıyla yapılmış ve bazı dersler birleştirilmiş, diğerleri programdan çıkartılmıştır.²⁶² Yapılan değişiklikler neticesinde İHL 2018-2019 eğitim-öğretim yılı dini dersleri programı şu şekildedir:

Tablo 8: İHL 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı Dini Dersleri²⁶³

Dersler	VIII.Sınıf	IX. Sınıf	X. Sınıf	XI.Sınıf	XII.Sınıf
Kur'an-ı Kerim	3	3	2	2	2
Fıkıh	2	2	-	-	-
Siyer ve Ahlak	2	1	2	2	2

²⁶² Vedat Ahmed, "Bulgaristan'da İmam Hatip Liseleri ve Tesirleri", 100. Yılında İmam Hatip Liseleri, Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, (İstanbul 23-24 Kasım 2013), ed.Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, (İstanbul Değerler Eğitim Merkezi, 2013) 247.

²⁶³ Duhovno Uçilište Nüvvab, "Normativni Dokumenti- Sedmično Razpisanie", Erişim: 23 Ekim 2018. <http://nuvvab.net/normativni-dokumenti/>

Hadis	-	1	-	-	-
Hitabet	-	2	-	2	2
Akaid	1	-	-	-	-
Temel İslam Bilg	-	-	2	4	2

Altı çizilmesi gereken diğer bir konu, program içeriğinin, eğitim kalitesini etkileyen ve adeta belirleyen ne kadar önemli unsur olduğudur. Bugün hala Bulgaristan İHL için eğitim kitapları ve malzemeleri tam olarak geliştirilmiş değildir. Genellikle Türkiye’de hazırlanan İHL kitapları kullanılmakta, bazı durumlarda Bulgaristan ders programı mevzuatına uygun olmadıkları ortaya çıkmakta ve sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu yüzden Bulgaristan İHL için tasarlanmış kitap ve eğitim malzemelerine ihtiyaç vardır.

Bir okulun açılışında ve faaliyetlerini gerçekleştirmesinde en büyük pay okul müdürlerine düşmektedir. Bu konuda Nüvvab’ın demokrasi döneminde ilk müdürü ve eski bölge müftüsü Osman İsmail öne çıkmaktadır. Nüvvab’ın yeniden açılmasında büyük katkıları vardır. Rusçuk İHL açılmasına Yusuf Nuriev, Mestanlı İHL faaliyete başlamasına ise Süleyman Muharrem vesile olmuşlardır. Bulgaristan İHL genel bir bakış yapıldığında en büyük sorun, her zaman öğretmen temin etmek olmuştur. İlk dönemlerde yetişmiş öğretmen yetersizliği belirmiş ve TDV müdahalesi sonucunda 1998 yılından itibaren her bir İHL için birer, toplamda 3 ilahiyatçı belirli süre için tayin edilmektedir. Bu süreç 2012 yılından itibaren Türkiye Eğitim Bakanlığı tarafından devralınarak her bir İHL için bir uzman ilahiyatçı tayin ederek devam etmiştir. Zamanla öğretmenlik konusunda sadece Türkiye’den gelen ilahiyatçılar değil, Bulgaristan’da yetişenler de yeterlik göstermeye başlamıştır. Temel lise dersleri ise etnik ve dinî kökenine bakılmaksızın yerli kalifiye öğretmenler tarafından verilmektedir.

3.2.3. Sofya Yüksek İslam Enstitüsü’nde (SYİE) Din Eğitimi

İslam Enstitüsü 1990 yılında Sofya’da, Meslek Yüksekokulu statüsüyle açılmıştır. Kökleri 1922-1923 eğitim-öğretim yılında Şumnu’da açılan Nüvvab’a dayanmaktadır. Nüvvab’ın bir üst aşaması olarak, XX yüzyılın 30-lu yıllarında 3 yıllık yüksekokul açılmıştır. Ders programları Kahire’de bulunan meşhur “El-Ezher” üniversitesi müfredatından yararlanılarak belirlenmiştir. Nüvvab, çeyrek asırdan fazla medreseler ve özel Türk okulları için öğretmenler yetiştirmiştir. İslâm Enstitüsü, 1990 yılında Meslek Yüksekokulu olarak açıldığında Nüvvab’ın gelenek ve tecrübesinden yararlanılmıştır.

Meslek Yüksekokulu statüsü 7 yıl devam etmiş, değerli tecrübeler biriktirilmiş ve mezun olan öğrencilerle acil kalifiye ilahiyatçı kadro ihtiyacı kısmi olarak giderilmiştir. Bu hususta önemli bir eksik mezunların müftü olarak seçilememesi ve İHL ders verme yetkileri olmamasıdır. Yapılan tüm çalışmalara ve yetiştirilen tüm kadrolara rağmen kalifiye ilahiyatçı ihtiyacı giderilememiştir. Bu sebepten dolayı Başmüftülük, Bakanlar Kurulu'na, Sofya İslam Enstitüsü'nün Meslek Yüksek Okulu statüsünün değiştirilmesini teklif etmiştir. Böylece 20 Mart 1998 tarihli No.63 Bakanlar Kurulu kararıyla Sofya İslâm Enstitüsü'nün statüsü Yüksek İslâm Enstitüsü olarak değiştirilmiştir.

Bulgaristan'da ilk defa Müslümanlar bir yüksekokula sahip olmuşlardır. Enstitü, Bulgaristan yükseköğretim kanunlarına uygun eğitim vermektedir. SYİE, Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası ve Dinî Cemaatler Kanunu'nun 33. maddesi, 7. fıkrası uyarınca tüzel kişiliğe sahiptir. Enstitü'nün temel amacı müftü, vaiz, devlet okullarında din dersi öğretmeni, Kur'an-ı Kerim hocası, İHL öğretmeni gibi Müslüman ilahiyatçılar yetiştirmektir. SYİE'de eğitim üç aşamadan oluşmaktadır:

1. Lisans – 4 yıl
2. Yüksek Lisans – 1 buçuk yıl
3. Doktora – 3 yıl.

SYİE Akademik Kurulu'nun kararıyla hâlihazırda sadece lisans seviyesinde eğitim verilmektedir. Enstitü'nün akademik kadrosu tamamlandığında ve kurum akreditasyonu alındığında diğer iki aşamada eğitim vermeye başlanılacaktır. Enstitü binasında 6 derslik, bilgisayar odası, 2 yemekhane ve kütüphane mevcuttur. Erkek öğrenciler 2010 yılında inşa edilen ayrı yurda yerleştirilmiştir.

SYİE ders programları Yükseköğretim Kanunu ve 9 Temmuz 1998 tarihli No.145 Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenen “teoloji” alanında devlet yükseköğretim standartları temelinde oluşturulmuştur. SYİE ders programlarını oluşturmada Nüvvab, Sofya İslam Enstitüsü, Türkiye'de bazı ilahiyat fakülteleri ve birkaç ülkenin ders programlarından yararlanılmıştır. Ayrıca ders programı, Bulgaristan Müslümanlarının

İslâmi eğitim geleneğine uyumlu olarak tasarlanmıştır. Hâlihazırda SYİE’de okutulan dersler şunlardır:²⁶⁴

Tablo 9: SYİE’de Okutulan Dersler

A. Zorunlu Dersler	Ders Saati	Dönem
1. Kur’an-ı Kerim	240	6
2. Tefsir Usulü ve Tefsir	225	4
3. Hadis Usulü ve Tefsir	225	4
4. Fıkıh	210	6
5. Kelâm	120	2
6. İslam Tarihi	150	3
7. Ahlak	45	1
8. İslam Kültürü ve Sanat	45	1
9. İslam Felsefesi	45	1
10. Mezhepler Tarihi	45	1
11. Hitabet	30	1
12. Tasavvuf	45	1
13. Dinler Tarihi	60	1

²⁶⁴ Cambazov, *Sofya İslam Enstitüsü*, 170-173; Yüksek İslam Enstitüsü, “Ders Programı”, erişim: 4. Kasım 2018, <https://www.islamicinstitute-bg.org/main.php?sec=2&page=60>

14. Arapça	360	6
B. Zorunlu Seçmeli Dersler		
1. Dini Musiki	30	1
2. Din Psikolojisi	45	1
3. Din Sosyolojisi	30	1
4. Bulgaristan İslam Tarihi	45	1
5. Osmanlı Diplomasisi ve Paleografi	90	2
6. Osmanlı Türkçesi	90	2
7. Eğitim	60	1
8. Genel ve Gelişim Psikolojisi	60	1
9. Eğitim Psikolojisi	30	1
10. Din Eğitimi Yöntemleri	60	1
11. Dinî Kurumların Organizasyon ve İdaresi	45	1
12. Bulgarca	60	1
13. Türkçe	180	3
14. Batı Dili (İngilizce)	90	2
15. Felsefe	30	1
16. Mantık	30	1

C. Müfredat Dışı Dersler		
1. Türk-İslâm Edebiyatı	60	1
2. Anayasa Hukuku ve İnsan Hakları	30	1
3. Bulgaristan Tarihi	60	1
4. Müslüman Ülkelerin Yeni Dönem Tarihi	45	1
5. Bilgisayar Kullanmayı Öğrenme	60	1

Ders programı tetkik edildiğinde görülmektedir ki Nüvvab'ta olduğu gibi dinî dersler diğerlerinden daha fazladır. Dinî derslerle beraber öğrenciler 3 yabancı dil eğitimi alabilmektedir – Türkçe, Arapça ve İngilizce. Öngörülen müfredat dışı dersler ise öğrencilerin genel kültürlerini geliştirmeleri içindir. Aşağıdaki tabloda, Yüksek İslam Enstitüsü'nün 2018-2019 Güz dönemi haftalık ders programı gösterilmiştir.

Tablo 10: SYİE'nün 2018/2019 Haftalık Ders Programı²⁶⁵

Gün	Saat	Blok Ders	I.Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf
Pazartesi	08.30-09.50	1	Arapça	Usulü Hadis	Mezhepler Tarihi	-
	10.05-11.25	2	Akaid	Usulü Hadis	Tefsir	Bulg. Muslum. Tarihi
	11.40-13.00	3	Kur'an-1 Kerim	Arapça	İngilizce	Bulg. Muslum. Tarihi
	14.00-15.20	4	-	İslam Tarihi	İngilizce	Kelam
Salı	08.30-09.50	1	Türkçe	Arapça	Gelişim Psikolojisi	Tasavvuf
	10.05-11.25	2	Arapça	Kur'an-1 Kerim	İslam Hukuku	Tasavvuf

²⁶⁵ SYİE'den aldığımız program

	11.40-13.00	3	Kur'an-1 Kerim	Usulü Tefsir	Hadis	Din Psikolojisi
	14.00-15.20	4	Siyer	Usulü Tefsir	Mezhepler Tarihi	Din Psikolojisi
Çarşamba	08.30-09.50	1	Türkçe	Arapça	Kur'an-1 Kerim	İslam Felsefesi
	10.05-11.25	2	Arapça	Kur'an-1 Kerim	İslam Hukuku	Kur'an-1 Kerim
	11.40-13.00	3	Türkçe	İlmihal	Tefsir	Osmanlı Epigrafisi
	14.00-15.20	4	Kur'an-1 Kerim	Osmanlıca	-	-
Perşembe	08.30-09.50	1	Kur'an-1 Kerim	İslam Tarihi 2	Pedagoji	Tefsir 3
	10.05-11.25	2	Siyer	Osmanlıca/ Türkçe	Hadis 1	Hadis 3
	11.40-13.00	3	Türkçe	İlmihal 2	Pedagoji	Kelam
	14.00-15.20	4	-	Türkçe	-	-
Cuma	08.30-09.50	1	Bulgarca	Dinler Tarihi	-	-
	10.05-11.25	2	Bulgarca	Dinler Tarihi	-	-

SYİE öğrencileri yüksek niteliğe sahip öğretim görevlilerinden eğitim almaktadır. Toplam 22 kişiden oluşan enstitü öğretim kadrosu içinde 12 doktor, 2 yüksek lisanslı ve 9 doçent ya da profesör ünvanı olan mevcuttur. Temel dinî dersler Türkiye'den gelen misafir doktor, doçent ve profesör öğretim üyeleri tarafından verilmektedir. Tüm sosyal bilimler ve pedagoji alanında dersler, gerekli yeterliğe sahip öğretim üyeleri tarafından verilmektedir. SYİE, özellikle doktor ünvanına sahip yerli öğretim kadroları yetiştirmeye gayret gösterilmektedir.

Öğrenciler 8 dönemin sonunda iki bitirme sınavına tabi tutulmaktadır (dinî dersler temelinde ve sosyal bilimler ve pedagoji dersleri temelinde) ve ayrıca 3-4 öğretim yıllarında, Ramazan ayında, imama ihtiyacı olan Bulgaristan'ın farklı yerlerinde staj yapmaktadırlar. Öğrencilerin pedagoji stajı İHL'de gerçekleştirilmektedir. SYİE mezunlarının temel sorunlarından bir tanesi diplomalarının sadece Başmüftülük tarafından kabul edildiği için iş bulma seçenekleri çok sınırlı olmasıdır. Böylece birçok

SYİE mezunu kendi alanları dışında yükseköğretim eğitimi gerektirmeyen meslekler icra etmektedir (inşaatçı, terzi, satış elemanı, bekçi, vb.). Devlet okullarında din dersi verilmeye başlandığında, SYİE mezunlarından bir kısmı iş imkânı yakalamış olmalarına rağmen, hâlâ büyük sayıda hazır yetişmiş kadro açıktadır. Bir çıkış yolu olarak Nov Bılgarski Universitet ile anlaşma imzalanarak, 1-2 yıllık eğitimle SYİE öğrencileri ikinci lisans diploması alabilmektedir. Ayrıca Şumnu Üniversitesi, sınava tabi tutulma şartıyla SYİE diplomalarını kabul etmekte ve mezunlara yüksek lisans eğitimine devam etme imkânı vermektedir. Böylece ikinci bir mesleki alanda da diploma sahibi olunabilmektedir. Birçok SYİE mezunu, başta Türkiye ve başka ülkelerde olmak üzere yüksek lisans ve doktora seviyesinde eğitim görmektedir.²⁶⁶

3.2.4. Bulgaristan'da İslam Yaygın Din Eğitimi

Son yıllarda farklı vakıfların da katkılarıyla camilerde hizmet verebilecek imamlar yetiştirme amacıyla Bulgaristan'ın farklı yerlerinde kurslar açılmaktadır. Bu tür kurslar olarak Sırnitsa'da iki yıllık ve Delçevo köyündeki sayılabilir, fakat faaliyetlerine son vermişlerdir. Hâlihazırda Plovdiv ilinin Ustina köyünde 2 yıllık imam kursu ve Madan'da hafızlık kursu mevcuttur.

3.2.4.1. Ustina Müslüman Eğitim Kursu (UMEK)

Bulgaristan'da en aktif İslâmi eğitim merkezlerinden bir tanesi de Ustina Müslüman Eğitim Kursu'dur. Başmüftülük bünyesinde faaliyet gösteren bir kuruluştur. Tüm gün talim ve terbiye programı vardır. Eğitim süresi 2 yıllık olmakla beraber, 36 ders haftası vardır ve hafta sonu ve bayramlar tatil günleridir. UMEK'i başarılı şekilde bitirenler "imam-hatip" yeterliğiyle resmî sertifika almaktadır. Kuruluş belgesinde, UMEK ana sponsoru, 2001 yılında kurulan Basri Zilabid'e ait Dostluk ve Kardeşlik Vakfı olduğu belirtilmektedir.

UMEK, SYİE mezunu olan Osman Hidayet'in yönetimi altında 2002 yılında eğitim faaliyetlerine başlamıştır. İlk 37 öğrenci, 2004 yılında mezun edilmiş ve onlardan 13'ü İstanbul'da Kur'an Kurslarına devam etmiş, diğerleri ise kendi bölgelerinde imam-hatiplik yapmaya başlamışlardır. Toplam öğrenci sayısı 2004 yılında 53'tür (39 – 1 yıl, 14 – 2 yıl). UMEK'in 65 öğrencilik azami kapasitesi vardır. UMEK 2005 yılında kapatılmış fakat kısa bir aradan sonra Başmüftülüğün gayretleriyle yeniden açılmış ve

---

²⁶⁶ Cambazov, *Sofya İslam Enstitüsü*, 170-190.

günümüze kadar faaliyetlerine devam etmektedir. UMEK'e öğrenci olarak 16-22 yaş arası gençler kabul edilmektedir. Eğitim, yurt ve yemek ücretsizdir. Ayrıca kütüphane de mevcuttur. Dinî eğitim veren öğretim görevlilerinin bir kısmı SYİE mezunudur, diğerleri de yurtdışı ilahiyat fakültesi mezunlarıdır. İki yıl boyunca Kur'an-ı Kerim, hadis, fıkıh, tefsir, siyer, akaid, vb. dersler görülmektedir. UMEK 2 yıllık eğitim vermekle beraber, kısa süreli imam kursları da organize etmektedir. Bu kurslara İHL mezunu olan genç imamlar katılabilmektedir. Kısa kursların amacı dinî bilgileri tazelemek ve imamlık esnasında karşılaşılan sorunların üstesinden gelmeyi öğrenmektir. UMEK eğitim süreci, genel olarak derinlemesine Kur'an tahlilleri, İslâm Hukuku, Pedagoji ve eğitim metodolojisi içermektedir.²⁶⁷

3.2.4.2. Madan Hafızlık Kursu (MHK)

Madan'da hafızlık kursu faaliyeti XX. yüzyılın başında başlamıştır. Siyasi süreçlerden dolayı kesintiye uğramış, fakat bu gelenek terkedilmeyerek, Başmüftülük tarafından 1 Temmuz 1999 tarihinde MHK yeniden ihya edilmiştir. İlk senede 60-70 civarında öğrenci kayıt olmuştur. Belirli bir süre sonra kapasite 10 erkek hafız yetiştirmek üzere sabitlenmiştir. Bu öğrencilerden 4'ü örgün eğitim almaktadır. Kurs süresi öğrencinin kapasitesine ve azmine göre değişiklik göstermektedir. Bazıları 2 yılda, bazıları ise 3 veya dört yılda hafızlığını tamamlamaktadır. Kurs her gün öğleden sonra Madan camisinin bu amaç için tahsis edilmiş kısmında yapılmaktadır. Talebelerin yaşları 8-18 arasında olduğu için, tamamı aynı zamanda ya ortaokul ya da lise öğrencisidir. Kursu katılım sağlayanlar, 3 yatakhaneden oluşan yurt ve yemekhaneden, ücretsiz olarak yararlanmaktadırlar. Öğrenciler ezber yapmak için ayrı odalar kullanmaktadırlar. Talebeler her gün belirlenen program çerçevesinde yeni sayfalar ezberlemekte ve öğrendiklerini tekrarlamaktadırlar. Kur'an-ı Kerim ezberlemesi tamamlandığı zaman mezun olmuş hafızlardan ve Başmüftülük temsilcilerinden oluşan komisyon kurulmakta ve hafızlık tescillenmektedir.²⁶⁸

---

²⁶⁷ Yusufova, "İslamskoto Religiozno Obrazovanie", 226-228; Bulgaristan Başmüftülüğü, <http://grandmufti.bg/tr/za-nas-5/novini/5138-38-myusyulmani-uspeshno-zavarshiha-obuchenieto-si-za-imami-v-ustina-i-shumen-3.html>

²⁶⁸ Yusufova, "İslamskoto Religiozno Obrazovanie", 232-233.

3.2.4.3. Kur'an Kursları

Son yıllarda Kur'an Kursları önemli dinî eğitim aracı olarak yerini almış ve artık birçok köy ve kasabada açılmaktadır. Ebeveynler, çocukların dinî eğitime ihtiyacı olduğuna inanmakta ve bu yüzden Kur'an Kursu açılmasına ve faaliyetlerin yürütülmesine tüm gayretleriyle yardımcı olmaktadır.

Kur'an Kursları, ilk sırada Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmek ve temel iman bilgileri kazandırmak için iyi bir araçtır. Amaç sadece Arapça okuyabilmek, İslâm hakkında temel bilgiler vermek ve iman oluşturmak değil, aynı zamanda ahlâk kurallarını da öğretmektir.

Genel itibariyle Bulgaristan'da Kur'an Kursları cami encümenlikleri ve bazı vakıflar tarafından organize edilmektedir. Başmüftülük ise, eğitim malzemeleri temin ederek ve kalifikasyon kursları organize ederek desteğini esirgememektedir. Demokrasiye geçişten sonra yaz aylarında Kur'an Kursları yapma imkânı doğmuştur. Müslümanların yoğunlukta olduğu bölgelerde her gün yeni Kur'an Kursları açılmaktadır.

Bilhassa yaz günleri haftada 5 gün boyunca 3-4 saat devam eden derslerde Kur'an-ı Kerim okuma ve kısa sureleri ezberleme, İslamın şartları, Hazreti Muhammed'in hayatı, İslam ahlakı gibi konularda temel dini bilgiler okutulmaktadır.²⁶⁹

---

²⁶⁹ Cambazov, *Bulgaristan'da Başmüftülük Tarihi*, 267; Yusufova, "İslamskoto Religiozno Obrazovanie", 231-234.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Bu araştırmanın esas hedefi, Bulgaristan'ın din eğitiminin tarihi gelişimini ve dönüşümünü, ülkede, genel eğitim sistemi içerisinde din eğitim-öğretiminin uygulamasını, hukuki durumunu, din eğitimi üzerine yapılan tartışmaları, Demokrasi dönemi öncesi ve sonrası açılan dini eğitim kurumlarını ortaya koymaya çalışmaktır.

Demokrasi döneminde Bulgaristan'da din eğitiminin farklı yönlerini, literatür ve din eğitimi konusunda Bulgaristan'da yapılan incelemelere dayalı olarak üç bölümde ortaya koymaya çalıştığımız bu tezin neticelerini şöyle sıralayabiliriz.

Bulgaristan'daki din eğitimi politikalarındaki dönüşüm ve yönelimler incelendiğinde, bunların siyasal değişimlerle paralel bir düzleme sahip olduğu görülür. Osmanlı bağımsızlığından günümüze kadar siyasal hayattaki değişim ve dönüşümler, ülkedeki din eğitimi politikalarını doğrudan etkilemiştir. İzlenen politikalarda, siyasal yapılarla temsilcilerinin de önemli bir etkisi olmuştur. Ancak, bu dönüşüm ve yönelimlerin arkaplanında laiklik anlayışı ve uygulamalarının olduğunu da unutmamak gerekir. Bu durum devletin çeşitli zamanlarda dine, din eğitimine ve din eğitimi kurumlarına müdahale etmesini meşru kılmıştır.

Osmanlı Bulgaristan coğrafyasında, XIX yüzyılın 70'li yıllarına kadar devam eden Hücre okulu Hıristiyan din eğitimi veren tek okuldur. Bu okullarda eğitim seviyesi çok düşüktü. Genellikle kiliselerde ve manastırlarda bulunan bu okullar o dönemdeki medreseye benziyordu. Bulgaristan'ın 1878 yılında Osmanlı yönetiminden bağımsızlığıyla ve eğitim sisteminin gelişmesiyle beraber hücre okulları laik bir kurum haline dönüşmüştür.

1878'den 1944'e kadarki dönemde din eğitiminin gelişimi, Bulgar devletinin kurulması, devlet okulu sistemi oluşması, lise ve yüksek eğitimin gelişimi dâhil olmak üzere yeni tarihsel koşullarda gerçekleşmektedir. Bulgar Okulu'nun laik ilkeleri benimsemesiyle birlikte din eğitimi derslerinin önemli ölçüde azalmaya başlamasına rağmen sürekli olarak devam etmiştir. Buradaki gelişme eğilimi, ilk ve ortaokullar için din derslerinin azalması, lise ve neredeyse tüm özel ve meslek okulları için ele aldığımız dönemin sonunda din derslerinin tamamen ortadan kalkmasıdır. Başka bir deyişle bu eğilim, din eğitimi dersine ayrılan sürenin tüm eğitimin içeriğindeki azalan payını yansıtmaktadır.

Sosyalist hareketin temsilcilerinin XX. yüzyılın üçüncü on yılında, din eğitiminin eğitim kurumlarından çıkarılması arzusuna rağmen, devlet okulundaki din eğitimi Bulgar okul mevzuatı, yöneticiler, öğretmenler ve halk tarafından korunmuştur.

1944-1947 döneminde, Bulgaristan'daki yeni siyasi ve sosyal değişimin başlamasıyla birlikte Kilise, Bulgar okulunda din eğitimi hakkı konusunda yeni yönetime karşı durmaktadır. Hükümet, ilköğretim ve ortaöğretim okullarında zorunlu Din dersinin okutulmasını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca hükümet Yönetmelik yasasıyla I, II ve III sınıfların, tüm alt ortaokul ve liselerin din kitaplarını ele geçirmeyi amaçlamaktadır. Hükümetin bu tutumuna, çok sayıda Bulgar vatandaşı tarafından desteklenen Kilise, ilkokul ve ortaokuldan gelen öğrencilerin aktif katılımlarıyla kilisede okullar açarak ve yaygın din eğitimi vererek yanıt vermiştir. Bu da, ebeveynlerin din eğitimiye karşı tutumlarının bir göstergesidir.

Kilisenin devletten ayrıldığı ve Din dersinin statüsünün değiştiği 1947 Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası'nın 78. maddesinin tarihî bir sonucu olarak Kiliseyi okul sisteminin dışına çıkarmaktadır. Böylece din eğitimi, Kilisenin özel meselesi haline gelir ve yalnızca okul dışında, mevcut Hristiyan (Pazar) okullarında ve din öğretim kurslarında yapılabilir. 79. maddede, eğitim "seküler, demokratik ve ilerici bir ruhla" tanımlanmakta, böylece din eğitimi ve öğretimi devlet okul sisteminin müfredatından kaldırılmaktadır. Sonuç olarak, Bulgaristan'da totaliterliğin dayatılması sırasında, Bulgar Ortodoks Kilisesi tarafından yürütülen din ve ahlak eğitimi aşamalı olarak kaybolmaya başlamaktadır.

1953'ten 1989'a kadar olan Komünist dönemdeki gelişmeler üç maddede özetlenmektedir:

- Din kurumlarının, çocukların ve gençlerin eğitim ve öğretim konularıyla ilgilenmesine izin vermeyen mevcut sosyalist mevzuat;
- Dinî kurumlar ve dini eğitim karşıtı politika ve mücadeleler;
- Din karşıtı tutumları güçlendiren ateist propaganda.

Bulgaristan'da Müslümanların eğitim faaliyetleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeye hâkim olmasından dolayı Osmanlı eğitim sistemiyle aynı yapıda gelişmiştir. Bu istikamette Osmanlı Devleti'nde örgün din eğitiminin verildiği eğitim kurumları olan mektepler ve medreseler Bulgaristan'da da faaliyet göstermekteydi. XIX. yy'a kadar örgün din eğitiminin kesintisiz olarak verildiği ve birçok din adamının yetişmesine

vesile olan bu eğitim sistemi XIX. yy'da Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesinin ardından 1947 yılında Medresetü'n-Nüvvab'ın kapatılmasıyla sona ermiştir.

Bulgaristan Müslümanlarının dinî ve millî kimliklerinin korunması ve geliştirilmesiyle ilgili hususlar uluslararası anlaşmalar ve iki devlet arasında imzalanan sözleşmeler ile teminat altına alınmıştır. Din eğitimi alma, insanın en önemli haklarından biri olarak değişik anlaşma ve yasal düzenlemelerde ele alınıp değerlendirilmiştir.

Bulgaristan Müslümanları, Osmanlı döneminden kalan eski eğitim sistemini canlandırarak yeni koşullar doğrultusunda çağdaş bir sistem kurdular.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında oldukça geniş bir okul ağı vardı. İlk önce şehirlerde daha sonra köylerin çoğunda hücre okullarına ve medreselerine benzeyen ilkokul statüsünde sıbyan okulları açıldı. Sonra ise ortaokul derecesinde eğitim veren rüştiyeler açıldı. Tanzimat döneminde okulların sayısı büyük ölçüde arttı.

1885 yılında kabul edilen Kamu ve Özel Okullar Yasası, Müslümanların özel okul açmalarına imkân sağlamıştır. Her ne kadar bu okullar devlet okullarıyla eşit bir statüye sahip olmasa da çağdaş bir eğitim için belirli koşullar sağlamışlardır. 1909 ve 1913'te Bulgaristan ile Türkiye arasında imzalanan ikili anlaşmalar, Baş Müftülüğüne ve bölge müftülüklerine farklı okullar ve özellikle medreseler açma ve bunları denetleme hakkı verildi. Bulgaristan'daki medreseler, Osmanlı döneminde olduğu gibi, bağımsızlıktan sonra da eğitim müesseseleri olarak büyük önem taşımaktadır. Medreselerde genellikle bir veya iki öğretmen tarafından yalnızca din dersleri okutulmaktaydı. Bu yüzden medresenin eğitim düzeyi oldukça düşüktü. Ancak 1922-1923 yıllarında Deliorman bölgesinde, Şumnu şehrinde Nüvvab medresesinin açılışıyla Bulgaristan'da İslam din eğitimi yeni bir aşamaya girmektedir. Nüvvab'ın başlıca görevi, Bulgar Müslümanlarının çağdaş ihtiyaçlarını karşılamak için İslami kadrolar yetiştirmektir. Tali bölüm öğrencileri sadece dinî disiplinleri değil, aynı zamanda pozitif bilim alanında da bilgi ediniyorlardı. Nüvvab'ta dinî içerikli olmayan derslerin okutulmaya başlamasıyla birlikte, öğrencileri Nüvvab'a girmeye hazırlayan medreselerde de bazı reformlar gerçekleştirmeye başladı. Medreselerde yıllarca birbirlerinden farklı müfredatlar uygulanmış. 1924 yılında Baş Müftülük özel bir yönergeyle medreseleri ortak bir sistemde birleştirmeye çalıştı. Böylece 1920 ve 1930 yılların arasında ortak İslam dini eğitim sistemi kesin olarak kurulmuştur.

Merkezi bir eğitim sistemi olmamasına rağmen Müslüman okullar I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar dinî yapısını korumaya devam ettiler. Öyleki toplam ders sayısının yüzde 50'sini dinî dersler oluşturuyordu. Savaştan sonra, eğitimin laikleşmesi doğrultusunda gelişmeler başlamıştır. 1920 ve 1937'de Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan müfredatlarda, dinî disiplinler, toplam ders sayısının yüzde 25'ini oluşturuyordu. Din derslerinin oranının azaltıldığı açıkça görülmektedir. Eylül 1944 yılında Komünist rejimin iktidara gelmesinden sonra, sarsılmış olan bu din eğitimi sistemine son verildi. 1946 yılında Din ve Kur'an dersleri 1. sınıftan 7. sınıfa kadar haftada ikişer saat seçmeli ders olarak verildi. 1948-1949 eğitim-öğretim yılının başında, medreselerin bir bölümü laik liselere dönüştürülmüş, diğerleri ise kapatılmıştır. 1949'da kabul edilen "Dinî Kanun" ile dinî kurumların okullarda din eğitimi ile ilgilenmeleri yasaklanmıştır. 1951-1952 öğretim yılının başında devlet okullarında din eğitimi yasaklanmıştır. Sonuç olarak, 1950'li yıllara kadar sürekli ve kalıcı olarak var olan din eğitimi sekteye uğramıştır.

Bulgaristan'da komünist rejim tarafından koyulan dinî hak ve özgürlük sınırlamaları 1989 yılında gerçekleşen siyasi sistem değişiminden sonra ortadan kaldırılmıştır. Bulgaristan halkı 1990 yılından itibaren yeniden manevi değerlerine dönmüştür. Din eğitimi müesseselerinde ve genel olarak dinî hayatta bir hareketlilik müşahede edilmektedir. Günümüzde örgün Hristiyan din eğitimi, ilk etapta iki lise seviyesinde ruhban okulları tarafından gerçekleştirilmektedir. Birincisi, 1883 yılında Samokov şehrinde açılan ve 1903 yılında Sofya'ya taşınan ve kapılarını açan Sofya Ruhban Okuludur. İkincisi ise 1915 yılında Plovdiv'de (Filibe) açılan Plovdiv Ruhban Okuludur. Bu okullarda genel eğitim yanında dinî eğitim de önemli bir yer tutmaktadır. Din eğitiminin bir sonraki aşaması yüksek okullarda gerçekleşmektedir. Bulgaristan'da yüksek din eğitimi 1923 yılında Sofya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılmasıyla birlikte başladı. Haziran 1950 yılında üniversiteden ayrılan ve Teoloji Akademisine çevirilen fakülte, 1991 yılında siyasi değişikliklerle birlikte yeniden İlahiyat Fakültesi statüsüne kavuştu. Bu değişim hem yüksek din eğitiminin onurunun geri verilmesini hem de Veliko Tırnovo'da yeni bir İlahiyat Fakültesi, Plovdiv ve Şumen Üniversitelerinde de iki Teoloji bölümü açılmasını sağladı.

Hristiyan yaygın din eğitimi kiliselere bağlı Pazar Okullarında gerçekleşmektedir. Eğitim, Kitab-ı Mukaddes ve Ortodoks ibadetleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

1989 yılından sonra Bulgaristan'daki siyasi değişimler, birçok insanın okullarda din eğitiminin yeniden döneceği umutlarını uyandırdı. Ancak Bulgar Parlamentosu 1989 yılından 2002 yılına kadar din alanıyla ilgili mevzuatı öncelikli bir konu olarak ele almamıştır. 1991 Milli Eğitim Kanunu'nda, Bulgar eğitim sistemi yeniden laik olarak tanımlanmakta ve okullarda din eğitime izin vermemektedir. Yalnız, Bulgar toplumunun bir kısmı, okulda din eğitiminin başlatılması konusunda ısrar etmektedir. Sonuç olarak Haziran 1998 yılında, 1. sınıftan 12. sınıfa kadar bir din eğitimi konsepti hazırlamak için komisyon kurulmuştur. Konsept, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edildi ve 1998-1999 eğitim-öğretim yılından itibaren yürürlüğe girdi. Din eğitimi müfredatı Ortodoks mezhebine göre düzenlenerek diğer Hristiyan mezheplerine yer verilmemiştir. Din dersi, 1-8. sınıfa kadar haftada birer saat seçmeli ders olarak verilmeye başlanmıştır. 2000 yılında, Eğitim ve Bilim Bakanlığının Dinî komisyonu din öğretimi için iki model oluşturdu: Din Hristiyanlık ve Din İslam. Okulda din dersi bugün de aynı şekilde okutulmaktadır. Haziran 2003 yılında Milli Eğitim Bakanlığının Talimatnamesiyle din dersi zorunlu seçmeli ve seçmeli olarak belirlenip 1-12 sınıfa kadar tüm öğrencilere sunulmuştur. Böylece din dersinin resmî statüsü hukukî açıdan belirlenmiş ve Anayasa'nın verdiği din özgürlüğü güvencesi yerine getirilmiştir. Din eğitimi dersi doktrinerdir ve Bulgarca olarak okutulmaktadır. Her ne kadar ülke çapında zorunluluk olmasa da ve az öğrenci tarafından seçilse de okullarda Ortodoks Hristiyanlık mezhebinin öğretimine yönelik bir uygulamanın olduğu da bir gerçektir. 2018 yılında Eğitim ve Bilim Bakanlığı doktriner olmayan din dersini de öğrencilere sundu. Bu dersin temel amacı, öğrencilere dinî alanda bilgi vermek, dine saygı duymayı öğretmek ve çeşitli dinler arasında oryantasyon sağlamaktır.

Günümüzde Bulgaristan'da din devlet ilişkileri ve okullardaki din dersleri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Din eğitimi meselesi sıkça tartışılan bir konudur; ancak dini öğrenme ihtiyacı sorunu ise artık ciddi bir şekilde tartışılmamaktadır. Din dersleri seçmeli mi zorunlu mu olmalı; hangi model din eğitimi uygulanmalı konularında karşıt görüşler vardır. Tartışmanın ana taraftarları, bir yanda laik akademik uzmanlar, politikacılar ve aydınlar, diğer yanda da pedagogların önemli bir kısmı, Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Bulgaristan Başmüftülüğüdür. Birinci taraf genel bir din eğitimi veya doktriner olmayan din eğitimi modeli fikrini desteklemektedir. Onlara göre din dersi öğrencilere Ortodoks Hristiyanlığı ve Sünni İslam'ı ağırlıklı olmakla birlikte farklı dinlerin tarihi, kültürü, felsefesi ve ahlaki ilkelerini tanıtmalıdır. Çünkü okullar,

dinî kimliğe sahip vatandaşlar yetiştirmek için tasarlanmamıştır. Onların görüşüne göre, çocuklar farklı dinler hakkında objektif bilgi sahibi olmalıdırlar. Bu şekilde çocuklarda diğer dinî topluluklara karşı tahammül ve hoşgörü duygusu gelişecektir. Bulgar Kilisesi ve Başmüftülük ise okulda zorunlu doktriner din eğitimi okutulması görüşünü savunmaktadırlar. Onlara göre din eğitimi, Din-Hristiyanlık ve Din-İslam şeklinde okutulması gerekmektedir ve aynı zamanda öğrenciler diğer dünya dinleri hakkında da bilgi edinmelidirler. Böylece tüm öğrenciler hoşgörü ve diyalog ruhu içinde eğitilecektir. Sadece uygun din eğitimi eksikliğinin radikalizmi doğurabileceğine ve Bulgar milletini bölebileceğine inanmaktadırlar. Netice olarak, Eğitim ve Bilim Bakanlığının emriyle 24 Temmuz 2018 tarihinde seçmeli din dersi olarak üç temel model onaylanmıştır: Din-Hristiyanlık, Din-İslam ve doktriner olmayan dersi Religia.

Bulgaristan'da komünizm rejiminin yıkılıp yerine Batı tipi çoğulcu parlamenter sistemin gelmesiyle yeni bir geçiş dönemi başlamış oldu. Diğer eski Doğu Bloku ülkelerinden farklı olarak çeşitli etnik gruplar arasındaki şiddet olaylarına rastlanmadı. Böylesine köklü bir dönüşümün kısa bir zamanda şiddetsiz bir şekilde gerçekleştirilebilmesinin temel sebebini Bulgaristan'ın başta AB olmak üzere Batılı uluslararası kuruluşlara üye olmak istemesi oluşturuyordu. Bulgaristan bir yandan demokrasi ve insan haklarına dayalı özgürlükçü bir düzeni hayata geçirirken, bir yandan da ülkedeki azınlık gruplara uluslararası hukukta tanınan haklarını geri vermeye başladı. Vatandaşlara temel insan hakları kapsamında dini hakları da verildi. Müslüman azınlığın yaşamında dini ve siyasi alanlarda önemli somut değişiklikler oldu: 1991 yılında kabul edilen Anayasa ile vicdan ve inanç özgürlüğü temin edildi. 2002 yılında kabul edilen Dinler Kanunu ile vatandaşlara inançlarına göre çocuklarını eğitime hakkı verildi. Bulgaristan Müslümanları, temel hak ve özgürlükleri çerçevesinde, dinî inançlarını yaşayabilmesi ve kimliklerini koruyabilmesi için din eğitimi oldukça büyük önem taşımaktadır. Verilen haklardan yararlanarak, XX. yüzyılın 90'lı yıllarında Bulgaristan'da yeni bir İslam eğitim sistemi kurulmaya başlandı. Bu sistem birkaç farklı modeli kapsamaktadır.

Birincisi, Başmüftülüğe bağlı olan üç İmam Hatip Lisesi ve bir Yüksek İslam Enstitüsü'nde verilen örgün din eğitiminden oluşmaktadır. Uzun dönem kapalı kalmasının ardından 1990 yılında demokrasi dönemine geçişle beraber tekrar İmam Hatip olarak açılan Nüvvab Medresesi yeniden Müslümanların dinî ihtiyaçlarını

karşılamaya başlamıştır. Bir sonraki eğitim-öğretim yılında Nüvvab'ın şubeleri olarak Ruşçuk ve Momçilgrad'ta iki tane İmam Hatip Lisesi açıldı. Bu liseler 1995 yılında bağımsız İmam Hatip Lisesi statüsü kazandılar. Üç okulun müfredatı, Bulgaristan'daki liselerin ve Türkiye'deki İmam Hatip Liselerinin programlarına benzer olarak hazırlandı. Okulların müfredatı, Başmüftülük ile mutabık kalındıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanmaktadır. Programın üçte ikisi genel eğitim derslerine, üçte biri ise din derslerine tahsis edilmiştir. Mezunların bir kısmı imam olarak görev almakta diğer kısmı ise farklı alanlarda yüksek öğretime devam etmektedir.

İmam Hatip Liselerine paralel olarak 1990 yılında Sofya'da Yarı Yüksek İslam Enstisüsü açılmıştır. 20 Mart 1998 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Sofya İslâm Enstitüsü'nün statüsü Yüksek İslâm Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. Akredite edilmemiş bir özel kurum olmasına rağmen, enstitünün müfredatı Yükseköğretim Kanunu uyarınca hazırlanmıştır. Akredite olmak için, Yüksek İslam Enstitüsünün yeni bir binaya ihtiyacı vardır. Başmüftülük yeni bir binanın inşaatı için defalarca proje sunsa da, Sofya Belediyesi bugüne kadar inşaat ruhsatı vermemiştir. 2000'den 2018 yılına kadar Enstitüden 200'den fazla öğrenci mezun oldu. Nicelik bakımından mezunlar, Bulgaristan'daki Müslümanların temel dinî kadro ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Şu da bir gerçek ki, okuyan öğrencilerin önünü açmak için Yüksek İslam Enstitüsünün akademik akreditasyona ihtiyacı vardır.

İkincisi, devlet okullarında din eğitimi dersidir. Devlet okullarında İslam Din dersi 2000 yılından bu yana zorunlu seçmeli veya isteğe bağlı ders şeklinde haftada 1 saat olarak okutulmaktadır. İslam Din dersinin öğretilmesi deneysel olarak 1999-2000 eğitim öğretim yılında, 16 belediye okulunda, 295 öğrenciyle başlamıştır. Bir sonraki eğitim-öğretim yılında bu ders, 68 okulda 3215 öğrenci tarafından seçilmiştir. 2015 yılında, nitelikli öğretmen eksikliği, derslerin okul müdürünün iradesine bırakılması, ebeveynlerin ilgisizliği, din öğretmenlerine yetersiz ücret verilmesi gibi farklı sebeplerden dolayı bu sayı hemen hemen değişmemiştir. İslam Din dersinin 200 bin civarında Müslüman öğrenciden sadece 3-4 bin kişi tarafından seçilmiş olması bu dersin popüler olmadığını göstermektedir.

Üçüncü, Yaz Kur'an Kursları ve Devamlı Ku'ran Kursları yaygın din eğitimi şeklidir. Bulgaristan'da Kur'an kursları demokrasiyle beraber oldukça yeni bir din eğitimi biçimi

sayılmaktadır. Ebeveynlerin ve çocukların bu kurslara her zaman ilgisi olmuştur. Yalnız bu kurslardan alınan verimin şu ana kadar yüksek olduğunu söylemek güçtür. Bunun nedeni, çocukların farklı yaş gruplarında (7-17 yaş) olmaları ve kurs süresinin en fazla iki ay sürmesidir. Ancak örgün din eğitim kurumlarının da ana öğrenci kaynağının Kur'an kursları olduğunu söylemek mümkündür.

Demokrasi döneminde Bulgaristan'da yeni bir İslam din eğitimi sisteminin temelleri atıldı. Bu sistem bir yandan Bulgaristan'da geleneksel din eğitimine, diğer yandan da modern dinî kurumların deneyimine dayanmaktadır. Meşhur Nüvvab Medresesinin tarihsel misyonu şimdi üç İmam Hatip Liseleri ve bir Yüksek İslam Enstitüsü tarafından üstlenmektedir. İbtidai okulların görevi ise ilkokulları ve Kur'an kursları tarafından üstlendiğini söylemek mümkündür.

Kısacası, tezde ele aldığımız dönem içinde, komünizm süreci hariç, Bulgaristan'daki din eğitimi tutarlılık ve süreklilik ile karakterize edilebilmektedir.

Sonuç olarak şöyle söylemek mümkündür: Bulgaristan devlet okullarında seçmeli doktriner ve doktriner olmayan din dersi okutulmaktadır. 2018 yılında Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından kabul edilen doktriner ve doktriner olmayan din eğitimi modellerinin okutulmasının ülkede hem iki en büyük dinî grup olan Hristiyanlar ve Müslümanlar, hem de bu iki gruba müntesib olmayan insanlar için bir çözüm olduğunu söylemek mümkündür.

Genel olarak günümüzde Bulgaristan, din-devlet ilişkileri ve din eğitimi açısından incelenmeye değer bir ülkedir. Zira bin yıldan fazla Ortodoks Hristiyanlığının merkezini oluşturan Bulgaristan'da, ele aldığımız dönem boyunca din-devlet ilişkileri süreklilik ve tutarlılık içinde gelişmiştir. Ortodokslar devleti, devlet de Ortodoks mezhebini destekleyerek karşılıklı olarak birbirlerinden istifade etmişlerdir. Ancak 1944 Kömünist dönemi ile birlikte, Bulgaristan'da din-devlet ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuş, din ve din eğitimi karşıtı bir politika izlenmeye başlanmıştır. Uygulanan bu komünist rejimle din ve dinî kurumlar yok edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu uygulama 45 sene kadar sürebilmiş, ondan sonra dine bakış konusunda bir yumuşama olmuş ve dinle devlet arasında tekrar köprüler kurulmaya başlanmıştır. Ülkedeki bu durum din eğitimine de olumlu yansımıştır.

Öneriler

- 1.Devlet okullarında ‘seçmeli din dersi’ uygulamasının uygun olmadığı ve verimsiz olduğu gözlenmiştir. Din dersi, Bulgar okullarında yeterli ilgiyi görmemiş ve çoğu öğrenci din eğitimi almadan yetişmiştir. Bu da onları farklı tarikatlar ve hareketlere karşı savunmasız bırakmaktadır. Dolayısıyla devlet okullarında din eğitiminin zorunlu seçmeli (Din-Hristiyanlık, Din- İslam veya doktriner olmayan dersi Religia’dan birisi) ders olarak verilmesi gerekmektedir.
- 2.Okullarda yeni teknolojilere uygun ve çocukların ilgi alanlarına yönelik güncel din öğretim yöntemleri geliştirilmelidir.
3. Tüm eğitim seviyeleri için daha nitelikli din eğitimi programları hazırlanmalı, yetkin ve güncel kitaplar, öğretim materyalleri yayınlanmalıdır.
4. Din öğretmenlerine, onları tüm eğitim seviyelerinin mevcut metodolojik problemleri ve eğitimdeki modern yöntemleri ile tanıştırmak için ek kurs ve seminerler tertip edilmelidir.
5. Devlet, toplumdan gelen taleplere göre okullarda din eğitimi düzenlemeleri yapmalıdır. Çünkü devlet okullarında dinin öğretilmesi konusunda belli bir halk onayı gerekir ve toplumdaki bu fikir birliği sürekli olarak desteklenmelidir.
6. Dinî kurumları, din eğitimi derslerine halk desteğini artırmak için kampanyalar düzenlemeli.
7. Devlet okullarında din öğretimine ve din hizmetlerine devletin denetim yapması ve ekonomik destek vermesi, bu faaliyetlerin başarılı olarak devam ettirilmesi ve niteliğin artırılması bakımından önem arzedecektir.
8. Yapmış olduğumuz araştırmada demokrasi döneminde Bulgaristan’da örgün din eğitimine ağırlık verilmiştir. Bulgaristan’da yaygın din eğitimi alanında daha detaylı ayrı bir tez çalışması yapılmalıdır.
9. Devlet, farklı dini kurumların ülkenin kamu eğitim yaşamındaki yetkilerini doğru bir şekilde belirten ve uygun yasalarla destekleyen net bir devlet programı geliştirmelidir.
10. Çağdaş din eğitimi kimsenin özgürlüklerini ve haklarını ihlal etmemelidir; ülkenin kültürel çeşitliliğini dikkate almalıdır.

11. Eğitim yönetimiyle görüşülerek ülkede uygun bir din eğitimi programı geliştirilmelidir. Bu bağlamda din dersinin okul müfredatında diğer dersler gibi düzenli bir şekilde yer almasını sağlamak gerekmektedir.
12. Eğitim Bakanlığına bağlı Hristiyan ve Müslüman din eğitim uzmanlarından oluşan yeni bir Din Eğitimi Müdürlüğü kurulmalıdır.
13. Din eğitiminin bilimsel bir alan olarak gelişmesi sağlanmalıdır.
14. 2018 yılında Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından kabul edilen doktriner ve doktriner olmayan din eğitimi modellerinin uygulanması ülkedeki hem iki en büyük dini grup olan Hristiyanlar ve Müslümanlar, hem de bu iki gruba müntesib olmayan insanlar için bir çözüm olması hasebiyle din dersi üç model olarak zorunlu seçmeli olmalıdır.
15. Dinî mabetlerde, okullarda ve toplumun her sahasında, öğrencilerin din eğitimi dersini seçmeleri için ailelerle ortak çaba sarfedilmelidir.
16. Din öğretimi hususunda farklılıkları, görüş ayrılıklarını ve çatışmaları önlemek için kurumların ve okul yönetimlerinin aralarındaki iletişimi güçlendirmeleri ve yasal bir zemin hazırlamaları gerekmektedir.
17. Öğrencilerin aldıkları din eğitimlerini destekleyecek şekilde dini yaşama uygun ortamlar oluşturmalı ve onların bu mekânlarda vakit geçirmeleri sağlanmalı.
18. Din eğitiminde çalışan öğretmenlerin bilgili, pedagojik formasyona sahip, insani ilişkilerde öğrencilere örnek olabilmeleri önemsenmelidir.
19. Yüksek İslam Enstitüsü akredite olmalı ve yeni bina yapılmasına izin verilmelidir.

KAYNAKÇA

Ahmed, Vedat S., “Bulgaristan’da Müslüman-Türk Varlığının korunmasındaki en önemli etken olan İslami Eğitimin Geçmişi ve Bugünü”, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu*, Ed. İsmail Göksoy- Nejdet Durak.179-191. İsparta: S.D.Ü. İlâhiyat Fakültesi Yayınları, 2007.

Aleksandrov, Andrian, “Religious Education in Bulgaria”, *The Orthodox Christian Religious Education Association (OCREA) – Methods of Teaching in Religious Education-Learning by Heart or by Experience?* Ed. Risto Aikonen – Andrian Aleksandrov. 86-96. Sofya: Regional Development Foundation, 2014.

Ali, Receb, “Devlet Okullarında İslâm Dini Dersi”, *Müslümanlar Dergisi* 5/118. (2003), 5(118): 8-12. <http://www.grandmufti.bg/bg/home/spisanie-myusyulmani.html?start=240>

Ali, Hilmi, *Religia-İslam Uçebno Pomagalo za Sedmi Klas*, Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001.

Aliş, Mustafa, *Religia-İslam Uçebno Pomagalo za Osmi Klas*, Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001.

Alpha Research. “Osnovni Rezultati ot Proekt., Naglasi na Musulmanite v Bilgaria-2016”, Erişim:16 Mart 2018. <https://alpharesearch.bg/post/921-osnovni-rezultati-ot-proekt-naglasi-na-miusiulmanite-v-bulgaria-2016.html>

Andonov, Bojidar, *Religioznoto Obuçenie v Bilgaria v Naçaloto na Tretoto Hilyadoletie*, Sofya, 2005.

Andreeva, Romyana, *Natsia i Natsionalizim v Bilgarskata İstoriya*, Sofya: Paradigma Yayınları 1998.

Arabadjieva, Gavriela, “Kiliino Uçilište”, *Entsiklopediya Pirinski Krai*, Ed. Hristo Hristov. 1: 431-432. Blagoevgrad: Redaktsia Entsiklopedia, 1995.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1982.

Berov, Hristo, *Dirjava i Veroizpovedaniya- normativna uredba na religiyata i religioznite obštnosti v Bilgaria*, Sofya: Siela Yayınları, 2009.

Bogomilova, Nonka, “Religious Changes and Globalization”, *Bulgaria in Global Processes*, Ed. Vassil Prodanov, New York: Global Scholarly Publications 2004, 451-460.

Bogomilova, Nonka, “Nyakoi Problemi na Otnošeniyata Dirjava-Tsirkva v Sırbia i Çerna Gora, Makedonia i Bilgaria dnes: Zakonovi Tekstove i Sotsialnopolitiçeski Kontekst”, *Teme Journal* 29/ 1-2 (Ocak 2005): 77-107.
<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7919/2005/0353-79190502077B.pdf>.

Bogomilova, Nonka, “Problems of Teaching Religion in Public Schools in Bulgaria Today: Retrospective and Prospective”, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 35/1 (2015): 11- 25.
<https://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1911&context=ree>

Bojkova, Margarita, *Bilgarite ot Zapadnite Pokrainini*, Sofya, 1996.

Bratinova, Maria, “Duhovno-Prosvetitelskata i Uçebno-Vızpitatelna Misia na Seminariskia Hram Sv. Yoan Rilski” *Sto Godini Sofiiska Duhovna Seminariya “Sv. Yoan Rilski” yubileen sbornik*, Ed. Seminaria Yayın Kurulu. 243-247. Sofya: Demaks Yayınları, 2005.

Bulgaristan Parlamentosu, “Narodno Sıbranie na Republika Bilgaria”. Erişim: 25. Eylül 2017, <https://www.parliament.bg/bg/laws>

- Bulgaristan Başmüftülüğü, “Dini Cemaatler Kanunu”, erişim: 20 Mayıs 2018,
https://www.grandmufti.bg/images/phocadownload/NORMATIVNI_DOKUMENTI/ZAKONI/2002%20zakon%20veroizpovedania.pdf
- Bulgaristan Başmüftülüğü, “Da Podkrepim Obuçenieto na Predmeta “Religia- İslam” v uçilištata”. Erişim: 02. Temmuz 2018,
<https://www.grandmufti.bg/bg/home/news-room/novini/1135-glavno-myuftiistvo-obyavyava-natzionalna-kampaniya-za-populyariziraneto-na-predmeta-religiya-islyam-v-uchilishtata-1-31-mai.html>
- Bulgaria News. “Veselin Metodiev: Prez 1997 Godina ot 380 Hiladi Detsa Samo 30 Hiladi İzbraha Verouçenie”. Erişim: 05 Mart 2019. <http://www.bulgaria-news.bg/category/today/article/post46553.html>
- Bureau of Democracy, “Human Rights and Labor of the USA, International Religious Freedom Report 2004- Bulgaria”, erişim: 18. Mart 2018,
<http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2004/35446.htm>
- Cambazov, İsmail, *Bulgaristan’da Başmüftülük Tarihi (1878-1944)*, Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2013.
- Cambazov, İsmail, *Medresetü’n-Nüvvab: anılar, belgeler*, Sofya: Ahmed Davudoğlu Vakfı Yayınları, 2005.
- Cambazov, İsmail, *Sofya İslam Enstitüsü Anılar-Belgeler*, Sofya: Davudoğlu Yayınları, 2005.
- Ciela, “Bezplaten Dirjaven Vestnik- Zakon za Veroizpovedaniyata” (Dini Cemaatler Kanunu) № 120, 29. 12, 2002. <https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/2135462355/issue/25?i18n-id=1>

Crampton, R.J., *Bulgaria (The Oxford History of Modern Europe)*, New York: Oxford University Press, 2007.

Crampton, R.J. *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar*, Trc. Emel Kurt, İstanbul: Yayınodası, 2007.

Çauşev, İsmail, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Treti Klas*, Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 4: 366-367, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.

Dariknews. "Predlagat religiyata da se izuçava do 4 klas kato zadiljitelten predmet", 04.Nisan 2007, Erişim: 26 Ocak 2019, <https://dariknews.bg/novini/bylgariia/predlagat-religiqta-da-se-izuchava-do-4-klas-kato-zadylzhitelen-predmet-133675>

Dariknews." Obuçenieto po Religia za Zapoçva ot Treti Klas". Erişim: 21 Şubat 2018. <https://dariknews.bg/novini/bylgariia/obuchenieto-po-religiq-da-zapochva-ot-treti-klas-117171>

Denev, İvan, "Religioznoto obučenje v Bılgaria", *Mejdunaroden religioznopedagogičeski simpozium v Bılgaria: Religioznoto obučenje v konteksta na obştoevropeiskia dom*. Sofya, 2004: 35-48.

Dirjaven Vestnik (Resmi Gazete), Erişim: 18 Aralık 2018. <http://dv.parliament.bg/DVWeb/broeveList.faces>

Dirjaven Vestnik, "Zakon za Dirjavniya byudjet na Republika Bılgaria za 2017 godina" (Bulgaristan Bütçe Kanunu 2017). Erişim: 04 Haziran 2018. <http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=109996>

Dirjaven Vestnik, "İnstruktsia (Yönerge) N-2 ot 23 .07.2003 za Provejdane na Obuçenieto po Uçeben Predmet "Religia". Erişim: 11 Ekim 2018. <https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=109092>

Dnevnik Gazetesi, “Religia za obšta kultura šte se uči po izbor ot I-XII klas”. Erişim:
20.08.2018

https://www.dnevnik.bg/detski_dnevnik/2018/04/20/3166301_religiia_za_obshta_kultura_shte_se_uchi_po_izbor_ot_i/.

Donkova, Jasmina, “Normativna Uredba na Dırjavno-Tsırkovnite Otnoşenia v Bılgaria sled 1989g.”, Sofya, 2005.

Duhovno Uçilişte Nüvvab, “2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Öğrenci Alım İlanı” ,
Erişim: 16 Mayıs 2018. <http://nuvvab.net/priem-na-uchenitsi-za-uchebnata-2018-2019-godina/>.

Duhovno Uçilişte Nüvvab, “Normativni Dokumenti- Sedmiçno Razpisanie”, Erişim: 23
Ekim 2018. <http://nuvvab.net/normativni-dokumenti/>

Duhovno Uçilişte Ruse, “İstoriçesko Razvitie na Sodu “Mirza Said Paşa”- grad Ruse”,
Erişim: 4 Haziran 2017. <http://sodu-ruse.com/za-nas/>.

Dveri na Pravoslavieto, “Ministr D.Vılçev Provede Kriğla Masa za Vivejdane na
Obuçenieto po Religia v Uçilişte- Reportaj”, Erişim: 7 Şubat 2017.

https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100723/catid,14/id,5846/view,article/

Dveri na Pravoslavieto, “Proekt v Pomoşt na uçitelite po Verouçenie. Polina Spirova,
2012” Erişim: 27 Ekim 2018.

[https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100810/catid,123/id,14441/view, article/](https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100810/catid,123/id,14441/view,article/)

Ergün, Mustafa, “Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme” *Yeni Türkiye* 32 (Mart-Nisan, 2000): 735-753.

<http://www.yeniturkiye.com/display.asp?c=0351>

Etnotolerance, “Pedagogičeska Opit za Obučenie v Mejdureligiozna Tolerantnost” (Svetla Şapkalova). Erişim: 11 Mart 2018, www.ethnotolerance.org/biblioteka/Obrazovanie/Pedagogicheskiqt_opit.doc

Evstatiev, Simeon, “Religiyata v Bilgarskoto Uçilişte”, *Strategii na Obrazovatelna i Nauçnata Politika*, 15/2, (2007):136-140.

Georgieva, Tsvetana – Gençev, Nikolai, *İstoria na Bilgaria XV-XIX vek*, Sofya: Anubis Yayınları, 1999.

Geçev, Minko, *Kiliinite Uçilišta v Bilgaria*, Sofya: Narodna Prosveta, 1967.

Gençev, Nikolai, *Bilgarsko Vizrajdane*, Sofya: Oteçestven Front, 1988.

Geraskov, Mihail, *Osnovi na Didaktikata*, Sofya: Hristo G. Danov Yayınları, 1944.

Gospodinov, Dinko, “Aspekti na Upravlenie na Çoveşkite Resurski v Proekta za Zakon za Preduçiliştnoto i Uçiliştnoto Obrazovanie.” *Teoretiçen Seminar Aktualni Problemi na İstoriyata i Upravlenieto na Bilgarskoto Obrazovanie*, Ed. Penka Tsoneva. 99-103. Sofya: Deal-Emilia Nedyalkova Yyınları, 2012.

Günay, Hacı Mehmed, *Osmanlı Sonrası Bulgaristan Türklerinin Dini Yönetimi ve Özel Yargı Teşkilatı 1878-1945*, İstanbul: Rumeli Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2006.

Hadjiivanova, Krasimira, “Religiyata vse po-jelan predmet v uçilişte”, erişim: 22 Ocak 2019, <https://www.dnes.bg/obshtestvo/2007/04/04/religiiata-vse-po-jelan-predmet-v-uchilishte.34789>

Günov, Evgeni, “Diskusia: Deset Godini Uçeben Predmet Religia-Blagosloven Pıt Kim Nravstveno Sivırşenstvo,” *Dveri* (Kasım 2006).

https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,105/catid,71/id,3106/view,article/

Hajdinjak, Marko – Kosseva, Maya, “Religioznoto Raznoobrazie v Bilgarskoto učilište Mejdú Netolerantnostta I Priemaneto” (Religious Diversity in Bulgarian Schools: Between intolerance and acceptance), *Accept- Pluralism, 3 National Case Studies- School Life; Policy Briefs*, (Mays 2011): 1-7, <http://cadmus.eui.eu/discover> .

Hayreddin, Ali, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Şesti Klas*, Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001.

Hristov, Hristo, *Entsiklopedia Pirinski Krai*, Blagoevgrad: Redaktsia Entsiklopedia, 1995, 1: 431- 432.

İpşirli, Mehmet, “Medrese” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28: 327-329. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

İMİR (The The International Center for Minority Studies and Intercultural Relations), “Current Projects Accept Pluralism”, Erişim: 8 Eylül 2017. http://imir-bg.org/?page_id=247

İvanov, Lüboimir, *İstoriya na Bılgaria v Sedem Stranitsi*, Sofya: Bılgarska Akademia na Naukite, 2007.

İvanova, Tinka, “Obuçenie po Religiya i Svetskiya Karakter na Obrazovanieto”, *Upravlenie i Obrazovanie*, 5/3 (2009): 114-117. http://www.conference-burgas.com/maevolumes/vol5_2009/BOOK3/B3_REP19.pdf.

İvanova, Tinka “Obuçeniето po Religia i Vzaimodeistviето Mejdú Pedagozi i Bogoslovi”, *Upravlenie i Obrazovanie*. 7/4 (2011): 10-15. http://www.conference-burgas.com/maevolumes/vol7/book%204%20pdf/b4_01.pdf.

- İvanova, Klimentina “Predmet Religia v uĉiliŝte? Zadiljitelno”, *Politiki Dergisi* 3 (2008): 34-38.
http://politiki.bg/?cy=102&lang=1&a0i=223089&a0m=readInternal&a0p_id=327
- Kadyov, Ridvan, *Religia- İslam Uĉebno Pomagalo za Pırvı Klas*, Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001
- Kapital Gazetesi, “Tryabva li zadiljitelno da se izuĉava Religia v uĉiliŝte?” Erişim: 23 Mart 2017,
https://www.capital.bg/interaktiv/debati/8_triabva_li_zaduljitelno_da_se_izuchava/961609_triabva_li_zaduljitelno_da_se_izuchava/, <https://dveri.bg/xafhy>.
- Keskioĝlu, Osman, *Bulgaristan'da Türkler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1985.
- Kılıç, Osman, *Kader Kurbanı*, Ankara,: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Kodelja, Zdenko – Bassler, Terrice, “Religion and Schooling in Open Society – A Framework for Informed Dialogue”, *Open Society Institute*, (Ljubljana, Slovenia: December 2004), erişim: 22 Eylül 2018.
https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/religion_20041201.pdf
- Kojuharov, Valentin, *Religioznoto obrazovanie v Evropeiskata uĉiliŝtna sistema dnes*, Veliko Tırnovo: Vesta Yayınları, 2009.
- Kojuharov, Valentin, “Dirjava i Religiozno Obrazovanie”, *Strategii na obrazovatelната i nauĉnata politika* 8/4 (2000):45-52.
<https://azbuki.bg/editions/journals/strategies/contents>
- Kosev, Konstantin, *Aprilskoto Vıstanie-Prelyudia kım Osvobojdениeto*, Sofya: Aİ “Prof. Marin Drino” Yayınları, 2000.

Kultura Gazetesi, “Seçmeli ders olarak Din - Prof.Dr. Georgi Bakalov ile röportaj.
Erişim: 07 Mart 2019. <http://www.kultura.bg/bg/article/view/13955>.

Legkostup, Magdalena, *Metodiçeski Aspekti na Obuçeniето po Religia*, Veliko Tırnovo:
Faber Yayınları, 2013.

Medresetü'n-Nüvvab-Nizâmnâme-i Esâsî, Program ve Dâhilî Talîmât-nâmesi
(*Nizâmnâme-i*), Sofya, 1924.

Mehmedov, Ali, *Bulgaristan Şumnu'daki Medresetü'n- Nüvvab'ın İslam Din Eğitimi
Tarihindeki Yeri*, Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011.

Mehmed, Selim, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Vtori Klas*, Sofya: Başmüftülük
Yayınları, 2001.

Mehmed, Selim, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Peti Klas*, Sofya: Başmüftülük
Yayınları, 2001.

Memişoğlu, Hüseyin, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi*,
Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002.

Memişoğlu, Hüseyin, *Bulgaristan'da Türk-İslam Kültürü ve Sanatı*, (İstanbul: İstanbul
Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2007.

Methodiev, Veselin – Stoyanov, Lıçezar, *Bilgarskite Konstitutsii i Konstitutsionni
proekti*, Sofya: Petır Beron Yayınları, 2003.

Ministerstvo na Obrazovaniето i Naukata (Eğitim ve Bilim Bakanlığı), “Republika
Bılgaria Ministerstvo na Obrazovaniето i Naukata”, Erişim: 02 Haziran 2018,
<https://www.mon.bg/bg/7>.

Ministerstvo na Obrazovaniето i Naukata, “Pravilnik za Prilagane na Zakona za Narodnata Prosveta (Millî Eğitim Kanununu Uygulama Yönetmeliği)”, Erişim: 08 Eylül 2017, https://www.navet.government.bg/bg/media/PPZNP_05_09_14.pdf

Ministerstvo na Obrazovaniето i Naukata, “Uçebni Programi po Religia”. Erişim: 22 Kasım 2018. <https://www.mon.bg/bg/98>.

Ministerstvo na Obrazovaniето i Naukata, “Zakoni” (Okul Öncesi ve Okul Eğitimi Kanunu) Erişim: 22. Kasım 2018, <https://www.mon.bg/bg/57>.

Narodno Sıbranie na Republika Bılgaria, “Konstitutsia”(Anayasa). Erişim: 23 Ocak 2018. <https://www.parliament.bg/bg/const>.

Nikolov, İvan, “Razsadnik na Dostoini Slujiteli i Grajdani”, *Sto Godini Sofiiska Duhovna Seminariya “Sv. Yoan Rilski” yubileen sbornik*, Ed. Seminaria Yayın Kurulu. 393-396. Sofya: Demaks Yayınları, 2005.

Ofitsialen Sait na Sv. Sinod na Bılgarskata Pravoslavna Tsırkva- Bılgarska Patriarşia. “Kontsepsia na Svetia Sinod na Bılgarskata Pravoslavna Tsırkva otnosno statuta na uçebnia predmet Religia v bılgarskoto obrazovatelno uçilişte, (Bulgar Ortodoks Kilisesinin konsepti)” 2009, Erişim: 29 Kasım 2018, http://www.bg-patriarshia.bg/index.php?file=concepts_1.xml.

Ofitsialen Sait na Sv. Sinod na Bılgarskata Pravoslavna Tsırkva- Bılgarska Patriarşia. “Natsionalno Litiino şestvie „ Obrazovanie za Duha i Dobroto Bıdeşte na Naşite Detsa”. Erişim: 03 Nisan 2019. <http://bgpatriarshia.bg/news.php?id=27101,%20ayr%C4%B1ca%20http://dveri.bg/3kcyh>.

Ofitsialen Sait na Sv. Sinod na Bılgarskata Pravoslavna Tsırkva- Bılgarska Patriarşia. “Sofiiska Eparhiya- Tsırkovni Organizatsii”. Erişim: 26 Eylül 2018. http://bg-patriarshia.bg/index.php?file=sofia_diocese_organizations.xml#nedelni

Osman, Orhan, *Religia- İslam Uçebno Pomagalo za Çetvrti Klas*, Sofya: Başmüftülük Yayınları, 2001.

Özkaya, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1985.

Peev, Georgi, *İzgrajdaneto na Bilgarskoto Obrazovanie v Naçaloto na Tretata Bilgarska Dırjava*, Sofya: Nov Bilgarski Universitet, 2014.

Petrova, Dimitrina, *Samostoyatelno upravlenie na BZNS 1920-1923*, Sofya: Dırjavno İsdatelstvo Nauka I İzkustvo, 1988.

Rivard, Jean-François – Amadio, Massimo, “Teaching Time Allocated to Religious Education in Official Timetables”. *Prospects* 33/2 (June 2003): 211-217.
https://www.researchgate.net/publication/226348366_Teaching_time_allocated_to_religious_education_in_official_timetables.

Sapundzieva, Klavdia, “Politiki na Duhovnosta: Za Religiyata, Tsennostite i Bilgarskoto Uçilište”, *Public Policy.bg* 2/1 (Mart 2011): 25-34.
<http://ejpp.eu/index.php/ejpp/article/view/14/9>

Sega Gazetesi, “Detsata zadıljitelno šte izuçavat religia v uçilište”,(Vanina Stoyanova), 18 Nisan 2007, Erişim: 25 Ocak 2019,
<http://www.segabg.com/article.php?id=319357>

Sionii, Arhimandrit, “Neugasvašto Ugnište na Pravoslavniya Hristiyanski Duh”, *Sto Godini Sofiiska Duhovna Seminariya “Sv. Yoan Rilski” yubileen sbornik*, Ed. Seminaria Yayın Kurulu. 33-48. Sofya: Demaks Yayınları, 2005.

Sofiiska Duhovna Seminaria “Sv. Yoan Rilski”, “Prepodavатели”, Erişim: 12 Temmuz 2017. <http://sofia-seminaria.org/>

Sofiiski Universitet "Sv. Kliment Ohridski", "Pravilnik na Bogoslovskia Fakultet".

Erişim: 23 Ekim 2018.

https://www.unisofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/bogoslovski_fakultet2/pravilnik

Staņeva, Vanya, "Deset Godini Uĉeben Predmet Religia- Rezultati ot Natsionalnia Seminar", *Dveri*, (2006).

https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100722/id,3104/view,article/

Stelova, Elena – Grınarov, Stoıĉo, *İstoria na Bilgaria 1878-1944*, Sofya: Anubis Yayınları, 1999.

Stoyanov, Manyo "Naĉalo na Protestantskata Propaganda v Bilgaria", *İzvestiya na İstituta za İstoriya*, 14/15 (1964): 45-67.

Şalafov, İvaylo Kr., "Tsarskata Dinastiya i Bilgarskata Pravoslavna Tsirkva", *Sto Godini Sofiiska Duhovna Seminariya "Sv. Yoan Rilski" yubileen sbornik*, Ed. Seminaria Yayın Kurulu. 203-212. Sofya: Demaks Yayınları, 2005.

Şimşir, Bilal N. *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986.

Tsoneva, Penka, *Razvitie na Vrızkata Bilgarska Pravoslavna Tsirkva- Bilgarskoto Obrazovanie 865- 1989*. Sofya: Kolbis Yayınları, 2015.

Yakut, Kemal – Bayrak, Meral, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bulgaristan Müftülerinin Statüsü (1878-1929)" *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (Eskişehir, 11-13 Mayıs 2005)*, Ed. Halil İnalçık. 335-346. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi/ Odunpazarı Belediyesi Yayınları, 2005.

Yalımov, İbrahim, *Etnokulturna i Religiozna İdentiĉnost na Turskata Obştnost v Bilgaria*, Sofya: Vişş İslamski İstitut, 2014.

Yalımov, İbrahim, *Bulgaristan'da Azınlık Hak ve Özgürlükleri Sorunu*, Sofya: Müslümanlar Diyaneti Başmüftülüğü Yayınları, 2015.

Yusufova, Gülümser “İslamskoto Religiozno Obrazovanie v Prehoda kım Demokratsia”. *Godışnik na Vişşiya İslamski İnstitut* 3 (Mayıs 2011): 215-235. https://www.islamicinstitute-bg.org/docs/godisnik_2011.pdf

Yüksek İslam Enstitüsü, “Ders Programı”, Erişim: 4. Kasım 2018, <https://www.islamicinstitute-bg.org/main.php?sec=2&page=60>

Kişisel Görüşmeler

Doç. Dr. Kostadin Nuşev (Sofya Üniversitesi, Teoloji Fakültesi) ile Temmuz 2016 yılında yapılan mülakat.

Doç. Dr. Andrian Aleksandrov (Sofya Üniversitesi, Teoloji Fakültesi) ile Ağustos 2017 yılında yapılan mülakat.

Dr. Jasmina Donkova (Bakanlar Kuruluna bağlı Dinler Müdürlüğü'nde “Direktsia Veroizpovedania” görevli) ile Temmuz 2016 yılında yapılan mülakat.

Slavi Spasov (Sofya Ruhban Okulunun sekreteri) ile Temmuz 2016 yılında yapılan mülakat.

Vedat Ahmed (Müslümanlar Diyaneti Başmüftülüğü, Yüksek İslam Şura Meclis Başkanı) ile 2017 ve 2018 yıllarında yapılan görüşmeler.

Hüseyin Karamolla (Bulgaristan Cumhuriyeti Başmüftülüğü'nün Eğitim Dairesi Başkanı) ile 2014, 2017 ve 2018 yıllarında yapılan görüşmeler.

Nazmiye Kulova (Başmüftülüğü'nün Eğitim Dairesinde çalışan uzman) ile 2014, 2016 ve 2017 yıllarında yapılan görüşmeler.

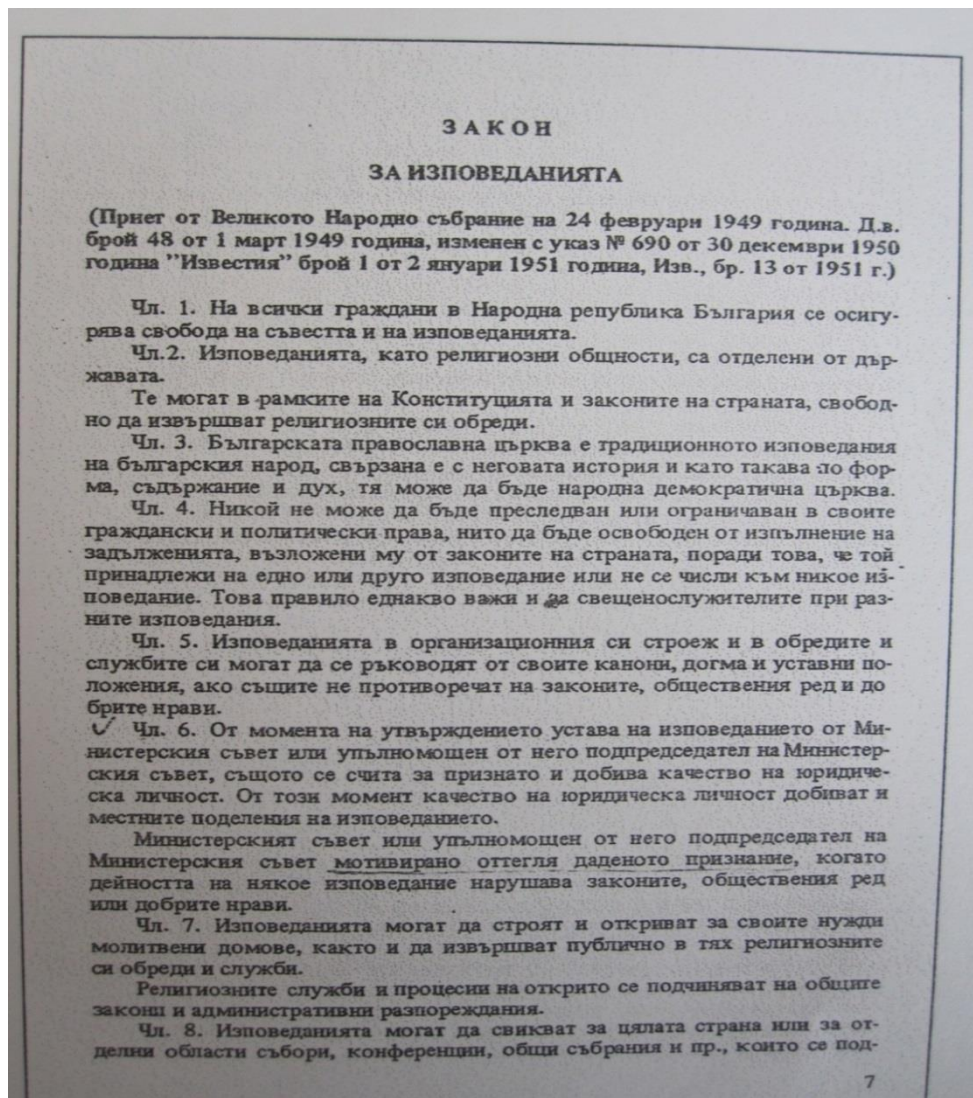
Dr. Ahmed Lütov (Başmüftülüğü'nün İç Denetim Dairesinde uzman) ile sık sık yapılan görüşmeler.

Ahmed Bozov (Mestanlı İmam Hatip Lisesi'nin Müdürü) ile 2017 ve 2018 yıllarında yapılan görüşmeler.

Salih Onbaşı (Sofya Yüksek İslam Enstitüsü'nde öğretmen görevlisi) ile 2018 yılında yapılan görüşmeler.

EKLER

Ek 1: 2002 YILINA KADAR GEÇERLİ OLAN 1949 DİNİ CEMAATLER KANUNU

Ek 2: RESMÎ GAZETE, 29. ARALIK 2002 YILINDA DİNİ CEMAATLER KANUNU

БРОЙ 120

ДЪРЖАВЕН ВЕСТНИК

СТР. 25

(3) Работодател или длъжностно лице, което наруши разпоредбите на чл. 62, ал. 1 или 3 и чл. 63, ал. 1 или 2, се наказва с глоба в размер от 1000 лв. за всяко отделно нарушение.“

§ 10. В чл. 416, ал. 5 думите „за усъвършенстване на контролната дейност“ се заличават.

Преходни и заключителни разпоредби

§ 11. Работодателите в срок до 30 април 2003 г. са длъжни да изпратят писмени уведомления до териториалните поделения на Националния осигурителен институт за заварените към влизането в сила на този закон сключени трудови договори.

§ 12. Работодателите, които са приели на работа работници или служители при условията на отменената ал. 2 на чл. 62, са длъжни в срок до 30 април 2003 г. да сключат писмени трудови договори и да изпратят уведомления за това до съответните териториални поделения на Националния осигурителен институт.

§ 13. В чл. 33 от Кодекса за задължително обществено осигуряване (обн., ДВ, бр. 110 от 1999 г.; бр. 55 от 2000 г. – Решение № 5 на Конституционния съд от 2000 г., изм. и доп., бр. 64 от 2000 г., бр. 1, 35 и 41 от 2001 г.; бр. 1, 10, 45, 74 и 112 от 2002 г.) се правят следните допълнения:

1. В ал. 3 се създава т. 10:

„10. създава и поддържа информационна система за лицата, които работят по трудово правоотношение.“

2. Създава се ал. 5:

„(5) Информацията по ал. 3, т. 10 може да се предоставя на Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“, контролните органи на Министерството на финансите, органите на Министерството на вътрешните работи и на органите на съдебната власт по ред, определен от управителя на Националния осигурителен институт.“

Законът е приет от XXXIX Народно събрание на 20 декември 2002 г. и е подпечатан с официалния печат на Народното събрание.

За председател на Народното събрание:
Камелия Касабова

74675

УКАЗ № 427

ЗАКОН

за вероизповеданията

Народното събрание на Република България, потвърждавайки правото на всяко лице на свобода на съвестта и вярата, а така също и равенството пред закона без оглед на религиозната принадлежност и убеждения, подчертавайки особената и традиционна роля на Българската православна църква в историята на България за формирането и развитието на нейната духовност и култура, като изразява уважение към християнството, исляма, юдаизма и другите религии, вярвайки във важността на това да подкрепя взаимното разбирателство, търпимост и уважение по въпросите, свързани със свободата на съвестта и вярата, приема този

Закон за вероизповеданията

Г л а в а п ъ р в а

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл. 1. Този закон урежда правото на вероизповедание, неговата защита, както и правното положение на религиозните общности и институции и техните отношения с държавата.

Чл. 2. (1) Правото на вероизповедание е основно, абсолютно, субективно, лично и ненакърнимо.

(2) Правото на вероизповедание включва правото на всеки свободно да формира религиозните си убеждения, както и да избира, променя и изповядва – съответно практикува – свободно своето вероизповедание, индивидуално или колективно, публично или частно, чрез богослужение, обучение, обреди и ритуали.

Чл. 3. (1) Никой не може да бъде преследван или ограничаван в своите права поради религиозните си убеждения. Недопустими са ограничения или привилегии, основани на принадлежност или отказ от принадлежност към вероизповедание.

(2) Религиозните убеждения не са основание за отказ от изпълнение на задълженията, установени в Конституцията и закона.

Чл. 4. (1) Вероизповеданията са свободни и равноправни. Религиозните институции са отделени от държавата.

Глава втора

ПРАВО НА ВЕРОИЗПОВЕДАНИЕ

Чл. 5. (1) Правото на вероизповедание се упражнява чрез формиране и изразяване на верско убеждение, създаване или участие в религиозна общност, организиране на институции на общността, осъществяване на верско обучение и възпитание чрез разпространяване на съответното убеждение устно, печатно, с помощта на електронни медии, под формата на лектории, семинари, курсове, програми и други.

(2) Верското убеждение може да се изразява чрез осъществяване на съответни богослужения, ритуали и обичаи.

(3) Верското убеждение се изразява частно, когато то се осъществява от член или членове на религиозната общност в присъствието само на лица, принадлежащи към нея, а публично – когато изразяването му може да стане достъпно и за хора, не принадлежащи към съответната религиозна общност.

Чл. 6. (1) Правото на вероизповедание включва и следните права:

1. да се създават и поддържат религиозни общности и институции със структура и начин на представителство, които са подходящи според свободното убеждение на членовете им;

2. да се установяват и поддържат места за богослужение или религиозни събрания;

3. да се създават и поддържат подходящи благотворителни или хуманитарни институции;

4. да се произвеждат, придобиват и използват по съответна на богослужебните цели степен необходимите материали и предмети за обредите и обичаите на една религия или вяра;

5. да се пишат, издават и разпространяват религиозни публикации;

6. да се дава и получава религиозно образование на език по свой избор;

7. да се проповядва или преподава една религия или вяра в места, подходящи според общностите и институциите за тази цел, както и да се създават и поддържат подходящи според общностите и институциите учебни заведения, при спазване на законовите изисквания;

8. да се събират и получават доброволни финансови и други помощи и дарения от отделни лица и институции;

9. да се спазват дните за почивка и да се почитат религиозните празници;

10. да се установяват и поддържат връзки в страната и чужбина с лица и общности по религиозна и верска принадлежност.

(2) Религиозните общности и институции, както и верски убеждения, не могат да се използват за политически цели.

(3) Правото на вероизповедание не може да бъде ограничавано, освен в случаите по ал. 1 и 2.

(4) Правата и свободите на лицата, членувачи в религиозна общност, не могат да бъдат ограничавани от вътрешните правила, ритуали и обреди на тази общност или институция.

(5) Религиозните общности и институции не могат да включват в дейността си малолетни лица, освен с изричното съгласие на техните родители или настойници. Непълнолетните лица могат да бъдат включвани в дейността на религиозните общности и институции, освен ако има изричното несъгласие на техните родители или попечители.

Чл. 8. (1) Правото на вероизповедание може да бъде ограничено, ако са нарушени изискванията на чл. 7 чрез:

1. спиране на разпространението на дадено печатно произведение;

2. спиране на издателската дейност;

3. ограничаване на публичните изяви;

4. отмяна на регистрацията на учебно, здравно или социално заведение;

5. преустановяване на дейността на юридическото лице за срок до 6 месеца;

6. отмяна на регистрацията на юридическото лице на вероизповеданието.

(2) Производството за ограничаване се образува по искане на заинтересованите лица или на прокурора. Делото се разглежда по искон ред от Софийския градски съд.

(3) Решението на Софийския градски съд подлежи на обжалване по общия ред.

Чл. 9. Всяко вероизповедание се характеризира с наименованието си и верските убеждения на физическите лица, съставляващи религиозната му общност.

Чл. 10. (1) Традиционно вероизповедание в Република България е източното православие. То има историческа роля за българската държава и актуално значение за държавния ѝ живот. Негов изразител и представител е самоуправляващата се Българска православна църква, която под името Патриаршия е правоприменик на Българската Екзархия и е член на Едната, Света, Съборна и Апостолска църква. Тя се ръководи от Светия Синод и се представлява от Българския Патриарх, който е и Митрополит Софийски.

(2) Българската православна църква е юридическо лице. Устройството и управлението ѝ

Ek 3: RESMİ GAZETE, MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI TARFINDAN DİN DERSİNİN OKUTULMASI İLE İLGİLİ 2003 YILINDA KABUL EDİLEN YÖNERGE No-2

ДЪРЖАВЕН ВЕСТНИК

БРОЙ 60

ОФИЦИАЛНО ПЕЧАТНО ИЗДАНИЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Петък, 4 юли 2003 г. София Цена 0,60 лв.

СТР. 28
ДЪРЖАВЕН ВЕСТНИК
БРОЙ 60

Приложение № 7
към чл. 13

б) В епруветките (5.10) се поставят с пипета по 1 ml от всеки от тези разтвори и след това с пипета (5.8) се добавят 5 ml вода и 1 ml разтвор на железен амониев пикрат (4.4), разклащат се за няколко секунди с помощта на клатчката (5.6). Добавя се 1 ml разтвор на амоняк (4.2) и отново се разклаща за няколко секунди с клатчката (5.6).

Така получените разтвори се прехвърлят в кюветите за измерване и след 10 ± 1 min се измерват абсорбциите при 525 nm срещу празна проба вода.

в) Чертае се калибрационната крива, като стойностите на абсорбцията се нанасят на ординатата, а съответните концентрации на таниновата киселина [a] се нанасят на абсцисата в mg/ml.

Кривата не трябва да преминава през и не трябва да се коригира за нула по скалата.

9. Изразяване на резултатите

Съдържанието на танин, изразено като процент от масата на таниновата киселина към сухо вещество, е равно на

$$\frac{2c}{m} \times \frac{100}{100 - H}$$

където:

c е концентрацията на танинова киселина, в mg/ml, на изпитвания разтвор, отчетена по калибрационната крива [8.5 в)];

m – масата в грамове на изпитваната проба (8.2);

H – съдържанието на влага в пробата, като процент от масата (8.1).

Взема се средната аритметична стойност от две определения, проведени по изискванията за повторяемост, които са посочени в таблица 1 (т. 10), като се ползва интерполиране.

10. Точност

Проведен е тест във Франция с участието на 9 лаборатории, като резултатите от три повторения на 8 от тях са използвани за статистически анализ в съответствие с ISO 5725** (таблицата).

11. Протокол от изпитването

Протоколът от изпитването трябва да посочва използвания метод, производителя и каталожния номер на използваната танинова киселина и получените резултати. Той трябва да посочва всички детайли в този международен стандарт, както и всички особености, които са повлияли на резултатите.

Протоколът трябва да включва информация за пълното идентифициране на пробата.

Резултати, изразени като процент от масата на таниновата киселина във връзка със сухото вещество**

Проба	Сорт Арженс	Сорт NK121	Сорт Султан
Средно	0,05	0,62	1,11
Стандартно отклонение на повторяемостта, s,	0,01	0,02	0,02
Коефициент на вариация на повторяемостта	21 %	3,3 %	1,9 %
Повторяемост, 2,8 s _p	0,03	0,06	0,06
Стандартно отклонение на възпроизводимостта, s _R	0,02	0,03	0,07
Коефициент на вариация на възпроизводимостта	44 %	4,8 %	6,1 %
Възпроизводимост, 2,8 s _R	0,06	0,08	0,19

** ISO 5725; 1986, Точност на аналитичните методи – Определение на повторяемост и възпроизводимост на методите за изпитване при междублабораторни тестове

Базисни показатели за качество

1. Влагата се коригира към 14 %.
2. Хектолитровата маса на обикновената пшеница се коригира към 76 kg/hl, а на счемика – към 64 kg/hl.
3. Счупените зърна се коригират към:
  - а) 3 % при твърдата пшеница, обикновената пшеница, ръжта и счемика;
  - б) 4 % при царевичата и соргото.
4. Зърнените примеси се коригират към:
  - а) 2 % при твърдата пшеница, но не повече от 20 %;
  - б) 3 % при ръжта;
  - в) 4 % при царевичата, и
  - г) 5 % при обикновената пшеница и счемика.
5. Покълналите зърна се коригират към 2,5 %.
6. Чуждите примеси се коригират към:
  - а) 0,5 % при твърдата пшеница;
  - б) 1,0 % при обикновената пшеница, ръжта, счемика, царевичата и соргото.
7. Съдържанието на протеин в обикновената пшеница се коригира към 11,5 %.
8. Съдържанието на танин се коригира спрямо 0,4 %.

40170

**МИНИСТЕРСТВО
НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА**

**ИНСТРУКЦИЯ № 2
от 23 юни 2003 г.**

за провеждане на обучението по учебен предмет „Религия“

Раздел I
Общи положения

Чл. 1. С тази инструкция се определят условията и редът за провеждане на обучението по учебния предмет „Религия“ в часовете за задължителноизбираема и свободноизбираема подготовка.

Чл. 2. Учениците от I до XII клас имат право да изучават учебния предмет „Религия“ в часовете за задължителноизбираема и/или свободноизбираема подготовка.

Раздел II
Организация на обучението

Чл. 3. Организацията на обучението по учебния предмет „Религия“ се осъществява в съответствие със:

1. желанието на учениците;
2. възможностите на общината и училището да осигурят квалифицирани учители;
3. утвърдените от министъра на образованието и науката: концепция за обучение по предмета „Религия“ в общообразователното училище на Република България и концепция за обучението на мюсюлманските деца по предмета „Религия – ислям“ в общообразователните училища.

Чл. 4. Обучението по учебния предмет „Религия“ се провежда на български език.

Чл. 5. Седмичният брой на часовете за изучаване на учебния предмет „Религия“ за отделните класове е по един час за двата вида подготовка – задължителноизбираема или свободноизбираема.

Чл. 6. За учениците от II – XII клас се оформят годишни оценки.

Чл. 7. Ученикът до 14 години заявява желанието си за изучаване на учебния предмет „Религия“ със заявление, подписано от неговия родител или настойник, а от 14 до 18 години – със заявление, подписано от него и от родителя му (или попечител). Заявлението се подава до директора на училището в срок, определен със заповед на министъра на образованието и науката.

Чл. 8. Броят на учениците в група за задължителноизбираема и свободноизбираема подготовка се определя съгласно изискванията съответно на чл. 26, ал. 1, т. 1 и чл. 27, ал. 1 от Наредба № 7 от 2000 г. за определяне броя на учениците и на децата в паралелките и в групите на училищата, детските градини и обслужващите звена (обн., ДВ, бр. 4 от 2001 г.; изм. бр. 49 и 55 от 2002 г.).

Раздел III

Осигуряване на учебния процес

Чл. 9. Обучението се осъществява по учебни програми и с учебни помагала, разработени в съответствие с концепциите за обучение по учебния предмет „Религия“ в общообразователното училище.

Чл. 10. Учебните помагала се осигуряват от Министерството на образованието и науката по заявка от регионалните инспекторати по образованието. В края на учебната година учебните помагала се събират и се съхраняват като библиотечен фонд на училището.

Чл. 11. Учители по учебния предмет „Религия“ могат да бъдат лица, които притежават висше образование от областта „Хуманитарни науки“ – професионално направление „Религия и теология“, начални учители, завършили обучение в курс по религия в богословските факултети на висшите училища в Република България, или лица, завършили Висшия ислямски институт.

Чл. 12. При определяне нормата за задължителна преподавателска работа на учителите, които провеждат обучението по учебния предмет „Религия“, се ползва нормата по т. 2 от Приложение № 1 към чл. 3, ал. 5 на Наредба № 5 от 2002 г. за нормите за задължителна преподавателска работа и нормативите за численост на персонала в системата на народната просвета (ДВ, бр. 51 от 2002 г.).

Чл. 13. Осигуряването на необходимите бройки педагогически персонал за провеждането на обучение по учебния предмет „Религия“ е в рамките на общата численост на персонала, определен за съответната община.

Чл. 14. Нормата за задължителна преподавателска работа по учебния предмет „Религия“ може да се допълва и с часове, предвидени за свободноизбираема подготовка по други учебни предмети.

Чл. 15. Учебните часове по учебния предмет „Религия“, които са недостатъчни за откриване на работно място, могат да се възлагат като лекторски на учители по религия.

Раздел IV

Финансиране и контрол

Чл. 16. Финансирането на обучението по учебния предмет „Религия“ се осигурява в съответствие с чл. 41 от Закона за народната просвета, чл. 159, ал. 1 от Правилника за прилагане на Закона за народната просвета и § 1 от Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план.

Чл. 17. Контролът и организацията на обучението по учебния предмет „Религия“ се осъществява от директорите на училищата, от експертите от регионалните инспекторати по образованието, от главния експерт по религия в Министерството на образованието и науката.

Преходни и заключителни разпоредби

§ 1. (1) Учениците от III и IV клас в училищата, в които се изучава експериментално учебния предмет „Религия“ в часовете за задължителноизбираема подготовка, имат право да изучават предмета в часовете, предвидени за този вид подготовка, до завършване на обучението си в началния етап на основната образователна степен.

(2) Учениците от класовете по ал. 1, които не изучават учебния предмет „Религия“, в часовете за задължителноизбираема подготовка изучават по избор музика, изобразително изкуство или физическо възпитание и спорт. Тези часове образуват нормата за задължителна преподавателска работа на учителя, който ги провежда, или му се възлагат като лекторски часове, ако са над нормата за задължителна преподавателска работа.

§ 2. Инструкцията се издава на основание чл. 4, ал. 3 ППЗНП (обн., ДВ, бр. 68 от 1999 г.; изм., бр. 19 от 2000 г., бр. 53 от 2001 г., бр. 7 и 68 от 2002 г., бр. 19 и 33 от 2003 г.; попр., бр. 48 от 2003 г.).

§ 3. Инструкцията влиза в сила от деня на обнародването ѝ в „Държавен вестник“.

Министър: **Вл. Атанасов**

40171

Ek 4: 1922/1923 YILLARINDA DİNİ EĞİTİM KURUMLARININ SAYISINI GÖSTEREN BELGE

XVI. ОБРАЗОВАНИЕ — INSTRUCTION. 449

2. Специално-образователни заведения през 1922/1923 учебна година¹⁾.
2. Etablissements d'enseignement spécial pendant l'année scolaire 1922-1923¹⁾.

Категории учебни заведения Catégories d'établissements d'enseignement	Учебни заведения Etablissements d'enseignement		Преподавателски персонал Corps enseignant								Ученици — Elèves					
	Самостоятелни Independants	Свързани с други заведения Reliés à d'autres établissements	Редовен — Régulier				Допълнителен — Supplémentaire				Всичко Total des inscrits		свършили с успех après un succès dans les établissements d'enseignement respectifs			
			управляващ само учителска професия n'exerçant que la profession d'enseignant.		управляващ и др. професии, освен на др. ежедневни работни места ou en d'autres emplois, etc.		Допълнителен		Допълнителен		във края на учеб. 1922/1923 à la fin de l'année scolaire 1922-1923		във началото на учеб. 1922/1923 au commencement de l'année scolaire 1922-1923			
			Мъже Hommes	Жени Femmes	Мъже Hommes	Жени Femmes	Мъже Hommes	Жени Femmes	Мъже Hommes	Жени Femmes	Момчета Garçons	Момичета Filles	Момчета Garçons	Момичета Filles	Момчета Garçons	Момичета Filles
Педагогически училища — Ecoles pédagogiques.																
Мъжки уща — Ecoles de garçons	1	—	3	—	1	—	4	—	78	—	21	—	6	—	—	
Девически уща — Ecoles de filles	4	—	17	31	—	3	15	26	—	749	—	227	15	—	74	
Смисени училища — Ecoles mixtes	12	—	94	18	1	—	73	52	1,420	866	220	170	159	132	—	
Всичко — Total	17	—	114	49	2	3	92	78	1,498	1,615	441	397	365	206	—	
Духовни учебни заведения — Etablissements d'enseignement ecclésiastique.																
Духовни семинари — Séminaires	2	—	21	—	9	—	8	—	464	—	32	—	—	—	—	
Монашеско уще — Ecole monacale	1	—	—	—	4	—	—	—	31	—	10	—	—	—	—	
Свещенически уща — Ecoles des prêtres	2	—	6	—	4	—	—	—	280	—	55	—	—	—	—	
Медресета — Гърци — turques	17	—	5	—	27	—	—	—	852	—	81	—	—	—	—	
Медресета (болг.-мак. — bulg.-mah.)	4	—	—	—	4	—	2	—	112	—	—	—	—	—	—	
Всичко — Total	26	—	32	—	48	—	10	—	1,739	—	97	—	—	—	—	
Военни учебни заведения — Etablissements d'enseignement militaire.																
Военно на Н. В. Царя училище — Ecole militaire de S. M. le Roi	1	—	3	—	18	—	8	—	201	—	74	—	—	—	—	
Ветеринарно-подофицерско уще — Ecole vétérinaire de sous-officiers	1	—	—	—	4	—	—	—	44	—	33	—	—	—	—	
Всичко — Total	2	—	3	—	22	—	8	—	245	—	107	—	—	—	—	
Специално-технически уч.-заведения — Etablissements d'enseignement spécial et technique.																
Морско машинно — Ecole maritime de machines	1	—	9	—	9	—	—	—	196	—	44	—	—	—	—	
Морски специални школи — Ecoles maritimes spéciales	1	—	6	—	3	—	—	—	165	—	67	—	—	—	—	
Железопътно училище — Ecole de chemin de fer	1	—	5	—	12	—	6	—	199	—	—	—	—	—	—	
Телеграфо-пощенско училище — Ecole de télégraphie et de poste	1	—	—	—	24	—	—	—	242	—	—	—	—	—	—	
Всичко — Total	4	—	20	—	48	—	6	—	802	—	111	—	—	—	—	
Артистични учебни заведения — Etablissements d'enseignement des Beaux-Arts.																
Частни музикални уща — Смисени — Ecoles de musique — mixtes	2	—	4	3	3	—	5	—	76	82	6	3	—	—	—	
									12	108	—	—	—	—	—	
Обща рекапитулация — Récapitulation générale.																
<i>Специално-образователни учебни заведения — Etablissements d'enseignement spécial, en général.</i>																
Мъжки уща — Ecoles de garçons	33	—	58	—	119	—	28	—	2,854	—	336	—	6	—	—	
Девически уща — Ecoles de filles	4	—	17	31	—	3	15	26	—	749	—	227	15	—	74	
Смисени уща — Ecoles mixtes	14	—	98	21	4	—	78	52	1,496	948	226	173	159	132	—	
Всичко — Total	51	—	173	52	123	3	121	78	4,350	1,697	562	400	365	206	—	
									12	108	30	35	—	—	—	

Забелешка. Курсивните цифри означават извънредни ученици. — Remarque. Les chiffres en italique désignent des élèves irréguliers.
¹⁾ Рекрутивните заведения не са събрани. — Les renseignements respectifs ne sont pas recueillis.
²⁾ Предварителни резултати. — Résultats préliminaires. — *) Освен тях има 1 учител и 3 учителски кандидатури.

Ek 5: SOFYA RUHBAN OKULU'NDA OKUTULAN DERSLER

II. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ПРЕДМЕТИТЕ И ЧАСОВЕТЕ													
№	КУЛТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛНИ ОБЛАСТИ	К ЛАСОВЕ										Всичко учебни часове IX-XII клас	
		всичко учебни часове VIII клас											
		БРОЙ УЧЕБНИ СЕДМИЦИ											
		СЕДМИЧЕН БРОЙ НА ЧАСОВЕТЕ											
УЧЕБНИ ПРЕДМЕТИ		VIII	VIII	IX	IX	X	X	XI	XI	XII	XII		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
A. ЗАДЪЛЖИТЕЛНА ОБЩОБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА (ЗИ)													
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА													
1. БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА													
Български език и литература													
	4	4	144	3	3	3	3	3	3	3	3		417
2. ЧУЖДИ ЕЗИЦИ													
I чужд език													
	2	2	72	2	2	4	4	3	3				324
II чужд език													
	2	2	72	1	1	1	1						72
Латински език													
	3	3	108	1	1								36
Библиейски гръцки език													
				1	1	1	1	2	2				144
МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ													
3. МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ													
Математика													
	3	3	108	2	2	2	2	2	2				216
Информатика													
				2	2								72
Информационни технологии													
	1	1	36	1	1	1	1						72
ОБЩЕСТВЕНИ НАУКИ, ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ И РЕЛИГИЯ													
4. ОБЩЕСТВЕНИ НАУКИ, ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ И РЕЛИГИЯ													
История и цивилизации													
	1	1	36	2	2	2	2	2	2				216
География и икономика													
	1	1	36	1	2	1	2						108
Библиейска история													
	2	2	72										54
Психология и логика													
				2	1								54
Етика и право													
						2	1						54
Философия													
								1	1				36
Свят и личност													
										2	2		62
ПРИРОДНИ НАУКИ И ЕКОЛОГИЯ													
5. ПРИРОДНИ НАУКИ И ЕКОЛОГИЯ													
Биология и здравно образование													
	2	2	72	2	2	1	1						108
Физика и астрономия													
	2	1	54	2	2	1	1						108
Химия и опазване на околната среда													
	1	2	54	2	2	1	1						108
ИЗКУСТВА													
Музика													
	1	1	36										
ФИЗИЧЕСКА КУЛТУРА И СПОРТ													
7. ФИЗИЧЕСКА КУЛТУРА И СПОРТ													
Физическо възпитание и спорт													
	2	2	72	2	2	2	2	2	2	2	2		278
ВСИЧКО А:		27	27	972	26	26	22	22	15	15	7	7	2485

Духовна Семестрия																
Б. ЗАДЪЛЖИТЕЛНА ПРОФЕСИОНАЛНА ПОДГОТОВКА (ЗИП)																
Б.1. ОБЩА ПРОФЕСИОНАЛНА ПОДГОТОВКА																
1. Свещено Писание на Нова Завет																
												2	2	2	2	134
2. Свещено Писание на Стария Завет																
												2	2	2	2	144
Б.2. ОТРАСЛОВА ПРОФЕСИОНАЛНА ПОДГОТОВКА																
1. Обща история на църквата																
												2	2	2	2	206
2. Апокалиптика																
												2	2	2	2	134
3. Догматика																
												2	2	2	2	134
4. Илюстрации изследвания																
													1	1	31	
5. Църковнославянски език и четене																
	2	2	72	1	1	1	1								72	
Б.3. СПЕЦИФИЧНА ПРОФЕСИОНАЛНА ПОДГОТОВКА																
1. Първи чужд език по професията																
													2	2	62	
2. Втори чужд език по професията																
												1	1	1	67	
3. Пасторско богословие																
													2	2	36	
4. Църковно право																
													2	2	36	
5. Литургия																
													2	2	36	
6. Българска църковна история																
													1	1	62	
7. Източноръководно песне с титлих																
	1	1	36	2	2	1	1	2							144	
8. Омилетика																
								2	2	2					108	
9. Асиология																
						1	1								36	
10. Учебна практика по:																
10.1. Омилетика																
													2	2	98	
10.2. Източноръководно песне с титлих																
								2	2	1	1	2	2	2	170	
10.3. Литургия																
													2	2	98	
10.4. Пасторско богословие																
														2	26	
11. Произволствена практика																
										90	90	62	242			
ВСИЧКО Б:																
	3	3	108	6	6	10	10	16	16	24	24	24	2076			
В. ЗАДЪЛЖИТЕЛНОИЗБИРАЕМА ПОДГОТОВКА (ЗИП)																
ВСИЧКО А + Б + В:																
	30	30	1080	32	32	32	32	32	32	32	32	32	4628			
Г. СВОБОДНОИЗБИРАЕМА ПОДГОТОВКА (ЗИП)																
ВСИЧКО А + Б + В + Г:																
	4	4	144	4	4	4	4	4	4	4	4	4	556			
ВСИЧКО А + Б + В + Г:		34	34	1224	36	36	36	36	36	36	36	36	5184			

Ek 6: 2018 YILINDA EBB TARAFINDAN ONAYLANAN 4. SINIF HRİSTİYAN DİN DERSİ MÜFREDATI

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ			
Тема	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Вид на заниманията	Представи и понятия
Входно ниво – 1 час	<ul style="list-style-type: none"> Познава заложените в учебната програма по <i>религия – християнство-православие</i> за III клас представи и понятия за нашата вяра, за Спасителят Исус Христос, за Бог – Творец, за десетте Божии заповеди, за нашата закрилица Пресвета Богородица, за българските светци, за обичта и грижата към ближния и към природата. 	тест	
1. Тема: Вяра и живот – 7 часа (14 часа)			
1.1. С вяра задружно да живеем	<ul style="list-style-type: none"> Разбира задружния живот като естествено следствие от добрите взаимоотношения и намерения на човека към себе си и към другите. Открива, че приятелство и задружен живот има само там, където има съгласие, мир и любов. 	за упражнение и практически дейности	
1.2. Иконите ни говорят	<ul style="list-style-type: none"> Познава същността на иконата и значението ѝ в живота на християните. Разпознава и интерпретира различни свещени изображения и християнски символи. Отнася се с почит и уважение към свещените изображения и символите на православната вяра. 	за упражнение и практически дейности	
1.3. 10-те Божии заповеди	<ul style="list-style-type: none"> Разказва за десетте Божии заповеди. Обсъжда тяхното религиозно-правствено значение. Дава примери за нарушения (грехове) на Божните заповеди. Осмисля и прилага заповедите в живота. 	за упражнение и практически дейности	
1.4. Тайнствата на Православната църква	<ul style="list-style-type: none"> Познава и разбира същността на тайнствата на Църквата. Познава тайнствата Кръщение и Миропомазване. 	за нови знания	Тайнства, Кръщение, Миропомазване, миро, елей, купел
1.5. Тайнствата на Православната църква	<ul style="list-style-type: none"> Познава тайнствата Изповед и Причастие. Разграничава видимата от невидимата страна на тайнствата. Осъзнава ценността на Литургията като център на християнския живот. 	за нови знания	изповед, причастие, литургия
1.6. Тайнствата на Православната църква	<ul style="list-style-type: none"> Познава произхода и значението на тайнствата в Православната църква. Прави връзка между тайнствата, Светия Дух, Господ Исус Христос и Църквата. Разбира смисъла на тайнствата в живота на християнина. 	за упражнение и практически дейности	
1.7. Вярата в Бога ни прави по-добри, силни и щастливи	<ul style="list-style-type: none"> Говори свободно как вярата в Бога ни помага и ни прави по-добри, силни и щастливи. 	за упражнение и практически дейности	
2. Тема: Исус Христос – Учителят – 8 часа (16 часа)			
2.1. Притчи на Исус Христос (блудния син)	<ul style="list-style-type: none"> Разбира смисъла на думата притча. Познава част от притчите, изречени от Господ Исус Христос по време на Неговото обществено служение. Научава какво е значението на притчите за разкриване тайните на Божие Царство, благодатта и спасението чрез Бога. Познава съдържанието и смисъла на притчата за блудния син. 	за нови знания	притча, Божие Царство, блуден син, гордост, смирение, покаяние
2.2. Притчи на Исус Христос (добрия самарянин)	<ul style="list-style-type: none"> Познава съдържанието и смисъла на притчата за добрия самарянин. Приема, че милосърдието е водещо в нашия живот. Разпознава като свой ближен всеки, който е в нужда. Проявява съпричастност. 	за нови знания	самарянин, девит, ближен
2.3. Притчи на Исус Христос	<ul style="list-style-type: none"> Разпознава притчата като библиейски жанр. Споделя и тълкува съдържанието на притчите, които Господ Исус Христос разказва на своите ученици. Вниква в смисъла на духовните послания в конкретните притчи. 	за упражнение и практически дейности	
2.4. Страданията на Исус Христос	<ul style="list-style-type: none"> Придобива представа за страданията на Господ Исус Христос като част от Неговата спасителна мисия. Изпитва чувство на благодарност и почит към Спасителя, Който се е пожертвал заради хората. Познава църковната традиция за отбелязване на Христовите страдания. Съпреживява богослужението през Страстната седмица. 	за нови знания	страдание, страст, Страстна седмица, разпятие, Разпети петък
2.5. Начало на Христовата църква (Петдесетница)	<ul style="list-style-type: none"> Познава библиейския разказ за възникването на Новозаветната Христова Църква. Разпознава иконата на Петдесетница. Разказва за слизането на Светия Дух над апостолите. Познава същността и значението на празниците Петдесетница и Свети Дух. Разказва за обичаи, свързани с празнуването им в българската традиция. 	за нови знания	Петдесетница, Свети Дух, апостоли, Църква

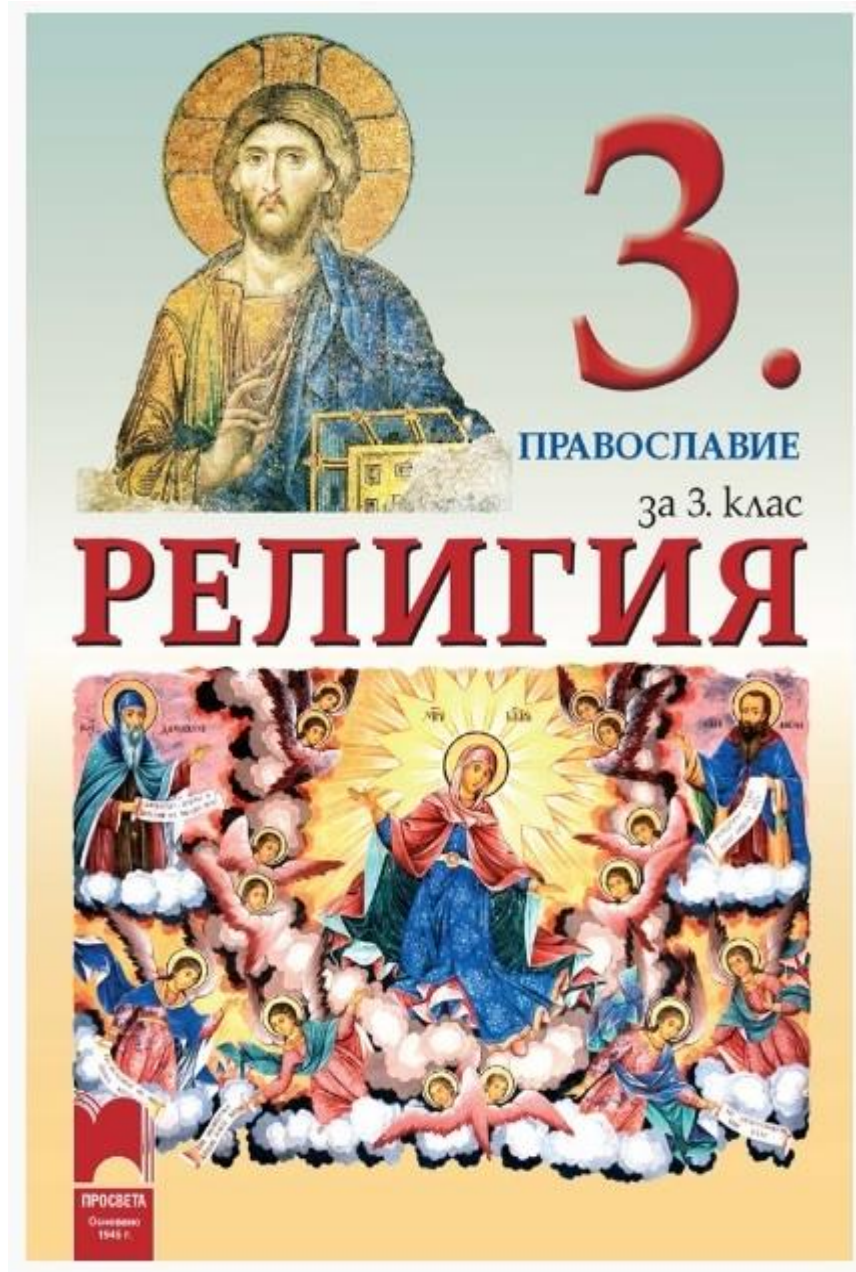
2.6. Светите апостоли – проповедници	<ul style="list-style-type: none"> Знае имената на 12-те апостоли. Познава значението на проповедническото дело на светите апостоли за християнството. Разпознава иконите на светите апостоли Петър и Павел. 	за нови знания	апостол, проповед, мисионерски пътувания, послание
2.7. Проповедническото дело на светите апостоли Петър и Павел	<ul style="list-style-type: none"> Разказва за мисионерските пътувания на светите апостоли Петър и Павел. Работи с историческа карта. 	за упражнение и практически дейности	
2.8. Исус Христос – Божествен Учител	<ul style="list-style-type: none"> Разказва и тълкува изучени притчи. Определя съдържащите се в Христовите притчи ценности. Разказва за страданията на Господ Исус Христос като част от Неговата спасителна мисия. Разказва за изпращането на Светия Дух на Петдесетница. Възприема Петдесетница като рожден ден на Новозаветната Христова Църква. Познава мисията на светите апостоли като проповедници на Христовото учение. 	за обобщение	
3. Тема: Библията – Священо Писание – 3 часа (6 часа)			
3.1. Старият Завет	<ul style="list-style-type: none"> Притежава най-общи познания за съдържанието на Стария Завет като част от Священото Писание. Назовава броя на книгите. 	за нови знания	Стар Завет, петокинижие, пророци
3.2. Новият Завет	<ul style="list-style-type: none"> Притежава най-общи познания за съдържанието на Новия завет, като част от Священото писание; Назовава имената на четиримата евангелисти. 	за нови знания	Евангелие, Нов Завет
3.3. Библията – Священо Писание	<ul style="list-style-type: none"> Познава Библията като Священо Писание и Божие откровение – най-важната книга в християнската религия. Работи с библейски цитати и посочки, като ги намира в съдържанието на Библията. 	за упражнение и практически дейности	
4. Тема: Света Богородица се моли за нас – 2 часа (4 часа)			
4.1. Икони на Пресвета	<ul style="list-style-type: none"> Разпознава различните типове икони на Пресвета Богородица. Познава по-известните чудотворни икони на св. Богородица в България. 	за упражнение и практически	
Богородица	<ul style="list-style-type: none"> Дава примери за извършването на чудеса чрез икони на Пресвета Богородица. Проявява почит и уважение към образа на Пресвета Богородица. 	дейности	
4.2. Молитви към Пресвета Богородица	<ul style="list-style-type: none"> Знае основни молитви към Пресвета Богородица. Дава примери за спасителната сила на молитвите към св. Богородица. 	за упражнение и практически дейности	
5. Тема: Празничен календар – 8 часа (16 часа)			
5.1. Празници, посветени на Исус Христос	<ul style="list-style-type: none"> Познава събитията от живота на Божия Син, които се честват в Православната Църква като Господски празници. Познава датата на тяхното отбелязване и празничната традиция, свързана с тяхното честване в православната Църква. 	за нови знания	Господски празници, Сретение, Преображение, Възнесение
5.2. Господски празници	<ul style="list-style-type: none"> Разпознава празниците, посветени на най-важните събития от живота на Господ Исус Христос. Включва се активно в творчески дейности, посветени на Господските празници. 	за упражнение и практически дейности	
5.3. Празници, посветени на Пресвета Богородица	<ul style="list-style-type: none"> Познава събития от живота на Пресвета Богородица, които се честват в Православната Църква като Богородични празници. Познава датата на тяхното отбелязване и празничната традиция в Православната Църква. 	за нови знания	Богородични празници – Покров, Въведение, Успение
5.4. Богородични празници	<ul style="list-style-type: none"> Споделя преживявания, свързани с празниците, посветени на Пресвета Богородица. Активно се включва в творчески дейности, посветени на честването на Богородичните празници. 	за упражнение и практически дейности	
5.5. Празници, посветени на християнските светци	<ul style="list-style-type: none"> Разграничава категориите светци в Православието: пророци, апостоли, светители, мъченици, преподобни и праведни. Познава датата и традицията на отбелязване на основни светийски празници в православната традиция. 	за нови знания	Светийски празници
5.6. Светийски празници	<ul style="list-style-type: none"> Разказва съдържанието на някои светийски празници. Споделя преживявания, свързани с празници на християнски светци. 	за упражнение и практически дейности	
5.7. Празници на други религиозни	<ul style="list-style-type: none"> Познава основните празници и обичаи на мюсюлманската общност в България – петък, Рамазан Байрам, Курбан Байрам. Познава основните празници и обичаи на юдейската религиозна общност в 	за нови знания	религиозен календар, мюсюлмани, юдеи

Ek 7: 2018 YILINDA EBB TARAFINDAN ONAYLANAN 8. SINIF HRİSTİYAN DİN DERSİ MÜFREDATI

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ			
Теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Вид на заниманията	Представи и понятия
Входно ниво – 1 час	<ul style="list-style-type: none"> • Притежава базисни познания, свързани с православната вяра 	диагностика	обща представа и понятия, свързани с православната вяра
1. Тематичен кръг: Въспитателни уроци – 7 часа (14 часа)			
1.1. Богочовекът Господ Исус	<ul style="list-style-type: none"> • Знае за Христос като истински Бог и истински човек • Познава разликата между Бог и човек 	нови знания	Господ, Богочовек, Исус Христос, низхождение
Христос 1+1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Показва позитивно отношение към религията • Познава изображението на Исус Христос • Различава събитията, свързани с живота на Христос 	упражнение	икона, кръст, възплъщение
1.2. Богообщение (молитва и богослужение) 1+1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Знае молитвата Отче наш • Познава православното богослужение • Различава православното богослужение • Проявява интерес към църковните песнопения 	нови знания упражнение	молитва, общност литургия, славословие
1.3. За милосърдната любов (Притчата за добрия самарянин) 1+1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Знае евангелската притча • Познава началата на християнската любов • Различава дейната християнска любов • Проявява загриженост към страдащите 	нови знания упражнение	жертвостепенност, милост, ближен човеколюбие, подкрепа
Богочовек и богочовечество 1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Познава и разбира смисъла на основните понятия в този раздел • Различава Бог от човек 	обобщение	Бог и човек
2. Тематичен кръг: Същност на православното християнство – 7 часа (14 часа)			
2.1. Основни черти на Православието 1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Познава външните отлики на Православието • Различава Православието от другите християнски изповедания • Уважава религиозните чувства на другите 	нови знания	предание, върност, толерантност
2.2. Православната вяра 1+1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Знае Символа на вярата • Познава образци на вярата • Възприема отеческата вяра като своя 	нови знания упражнение	достоверност, наследство, увереност
2.3. Православен светоглед 1+1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Познава основите на християнския православен светоглед • Различава християнския православен светоглед от този на другите религии 	нови знания упражнение	Бог-свят-човек, Творец, творение
2.4. Православна добродетелност 1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Познава дейния характер на православното християнство • Споделя знания и преживявания, свързани с добротворство 	упражнения/ практически дейности	добродетелност, благотворителност
Нашата вяра 1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Познава основните черти на православната вяра, светоглед и добродетелност 	обобщение	вяра и неверие
3. Тематичен кръг: Православната църква – Христова църква – 6 часа (12 часа)			
3.1. Разбиране за Църквата 1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Познава етимологията на понятието Църква • Знае основните характеристики на Църквата 	нови знания	Църква, общност, събрание
3.2. Основаване на Църквата 1+1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Познава библейския разказ за Петдесетница • Знае къде се намира Сионската горница на картата на Йерусалим 	нови знания упражнение	Петдесетница, Св. Дух, благодат
3.3. Апостолите 1+1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Знае имената на 12-те апостоли • Познава основни моменти от живота и дейността на св. апостоли Петър и Павел • Разказва за живота и чудесата на св. Йоан Богослов 	нови знания упражнение	Апостол, богослов, ученик, последовател
Българската Православна Църква 1 ч.	<ul style="list-style-type: none"> • Знае основните приноси на БПЦ в историята на България • Познава български свещеник 	обобщение	Поместна църква, свещеник

Ek 8: 3. SINIF HRİSTİYAN DİN DERSİ KİTABI

ЕК 9: 3. СИНІФ НRІСТІЯН ДІН ДЕРSІ КІТАБІНІН ІÇІНДЕН БІR ГÖРÜNÜМ

ЗА КАКВО СЕ МОЛИМ

Бог е невидим. Тогава как можем да разговаряме с Него? Когато общуваме с родителите си, ние можем да им кажем всичко: да им се похвалим или оплачем, да им се извиним или благодарим, да им кажем колко ги обичаме, или да поискаме нещо. Така разговаряме и с нашия небесен Отец.

Думата „молитва“ не означава само да молиш, да искаш нещо. Тя е разговор, в който може да се кажат и много други неща. Затова има различни видове молитви: хвалебни, благодарствени, просителни*.

Молитвата има смисъл, когато е от чисто сърце. Можем да се помолим със свои думи, извиращи от сърцето ни. Или да отворим Детския молитвеник и да прочетем това, което свети хора са написали преди векове.

**Ek 10: 2018 YILINDA EBB TARAFINDAN ONAYLANAN (8. SINIF ÖRNEĞİ)
DOKTRİNER OLMAYAN “RELİGİA” DERSİNİN MÜFREDATI**

VIII. КЛАС - РЕЛИГИЯ (СВЕЩЕНИ ТЕКСТОВЕ)

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ за 8 клас

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Главната цел на Учебната програма за 8 клас по предмета Религия е даде на учениците по-пълни знания относно четирите световни религии: юдаизъм, християнство, ислям и будизъм. В програмата са заложени повече факти, верови и идейни постановки, свързани с тези религиозни учения. Тя е стъпало към окончателното завършване на курса по религия за средното образование. Програмата отговаря на всички изисквания на секуларното образование, а именно – да избягва всяка индоктринация и да предлага знание и информация.

В 8-и клас основните теми са свързани със СВЕЩЕНИТЕ ТЕКСТОВЕ:

- 1.Тема: Християнство
2. Тема: Ислям
- 3.Тема: Юдаизъм
- 4.Тема: Будизъм

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ - 8 клас

Теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
I. Християнство		
1.Тема: Понятие за Библията		
1.1. Откровението - Свещено Предание и Свещено Писание	<ul style="list-style-type: none"> - Разбира какво е Откровението и неговата проява в историята - неговата божествена и човешка страна; - Разбира съдържанието на Откровението: за сътворяването на света и човека, за грехопадението, борбата за спасение на човека, за неговото предназначение; - Знае как Свещеното Предание се появява и разпространява; - Разбира появата на Свещеното Писание в средата на Свещеното Предание и неговата боговдъхновеност. 	Откровение Боговдъхновеност
1.2. Понятие за канон	<ul style="list-style-type: none"> - Знае значението на думата „канон“ и нейното приложение към Свещеното Писание. 	канон
1.3 Възникване и оформяне на старозаветния канон	<ul style="list-style-type: none"> - Разбира историческия характер на появата на Свещеното Писание; - Знае кои са първите текстове и как се появяват, как са записани; - Разбира, че Десетте Божии заповеди (декалог) са начален текст във формирането на канона. 	Декалог

2.Тема: Деление на книгите на старозаветния канон според църковното предание	- Знае, че църковното предание дели книгите на: законодателни, исторически, поучителни и пророчески.	
2.1. Законодателни книги	- Знае кой е авторът на законодателните книги и кои книги се отнасят към тях; - Разбира значението на Петокнижието като основният законодателен корпус за отношенията между Бога и човека и човека и човека.	Мойсеево законодателство
2.2. Исторически книги	- Знае кои са основните исторически книги в библейския сборник (книгите Иисус Навин, Съдии Израилеви, 1-4 Царства и др.); - Знае за съдържанието им и историческото значение, което имат не само за вярващите, но и за науката.	
2.3. Поучителни книги	- Разбира характера на тези книги. Знае за съдържанието им; - Разбира философския им характер и дълбоката мъдрост, която се препредава през вековете.	Мъдрост
2.4. Пророчески книги	- Разбира пророческото служение – борбата му за чистотата на вярата в единия Бог и вярата в идването на Месия; - Знае групирането на пророческите книги и разбира месианския характер на много от пророчествата.	Месия Месиански
	-	
3. Тема: Старозаветни преводи		
3.1. Преводи на Свещеното Писание	- знае за първите преводи (парафрази) от еврейски на арамейски – таргумите;	Таргуми Septuaginta

2.Тема: Деление на книгите на старозаветния канон според църковното предание	- Знае, че църковното предание дели книгите на: законодателни, исторически, поучителни и пророчески.	
2.1. Законодателни книги	- Знае кой е авторът на законодателните книги и кои книги се отнасят към тях; - Разбира значението на Петокнижието като основният законодателен корпус за отношенията между Бога и човека и човека и човека.	Мойсеево законодателство
2.2. Исторически книги	- Знае кои са основните исторически книги в библейския сборник (книгите Иисус Навин, Съдии Израилеви, 1-4 Царства и др.); - Знае за съдържанието им и историческото значение, което имат не само за вярващите, но и за науката.	
2.3. Поучителни книги	- Разбира характера на тези книги. Знае за съдържанието им; - Разбира философския им характер и дълбоката мъдрост, която се препредава през вековете.	Мъдрост
2.4. Пророчески книги	- Разбира пророческото служение – борбата му за чистотата на вярата в единия Бог и вярата в идването на Месия; - Знае групирането на пророческите книги и разбира месианския характер на много от пророчествата.	Месия Месиански
	-	
3. Тема: Старозаветни преводи		
3.1. Преводи на Свещеното Писание	- знае за първите преводи (парафрази) от еврейски на арамейски – таргумите;	Таргуми Septuaginta

	<ul style="list-style-type: none"> - знае за превода на гръцки, наречен Septuaginta, наричан още <i>Преводът на седемдесетте тълковници</i>; - знае за превода на латински <i>Vulgata</i> и за преводи на други древни езици. 	арамейски
4. Тема: Новозаветен канон		
4.1. Четирите канонични евангелия на Новия Завет	<ul style="list-style-type: none"> - Знае за времето и обстоятелствата, при които се появяват четирите евангелия; - разбира основното послание на евангелията и тяхното съдържание, духовния характер на четвъртото Евангелие според Йоан; - разбира езика, символиката, притчите и образността на изказа на Исус Христос. 	Евангелие Послание Притча
4.2. Книга Деяния на светите апостоли	<ul style="list-style-type: none"> - знае, че това е историческа книга, която разказва за раждането и разпространението на християнството, написана от ев. Лука; - знае, че това е книгата, която проследява как се ражда и разпространява Църквата в Римската империя. 	Християнство Църква
4.3. Канонични послания на апостолите	<ul style="list-style-type: none"> - Знае, че това са послания на апостолите, които Църквата е определила като канонични; - знае техните автори и тяхното съдържание и че голямата част от тях са написани от свети ап. Павел. 	
4.5. Кн. Откровение	<ul style="list-style-type: none"> - Знае, че тази книга е последна както в Новия Завет, така и в цялата Библия, че е написана от св. евангелист Йоан; 	Апокалипсис Жанр

	<ul style="list-style-type: none"> - разбира, че картините и образите в нея са символически и изобразяват действителност, която има духовен характер; - знае, че текстът не трябва да се разбира буквално и че нейното разбиране е трудно; - разбира, че не трябва лековерно да се пристъпва към нейното тълкуване. 	Символика Тълкуване
5. Тема: Преводът на светите братя Кирил и Методий.		
5.1. Необходимостта от превод на Свещеното Писание	<ul style="list-style-type: none"> - знае, че новите народи, славяните и българите, създали своя държава и проникнали на византийска територия са езичници; - знае, че за да могат да бъдат на равна нога с останалия цивилизован свят те трябвало да се християнизират; - разбира, че за целта е било необходимо да имат азбука, за да се преведе Свещеното Писание на техен език, за да го разбират и да го използват в богослужението; - разбира, че начинанието освен църковен има и политически характер. 	Езичници Християнизирани
5.2. Осъществяване на превода и разпространение	<ul style="list-style-type: none"> - знае, че за осъществяването на превода преди това е била създадена българската азбука; - знае къде е станал превода, кой го осъществява и кога завършва; разбира важната роля, която има св. княз Борис за спасяване делото на светите братя Кирил и Методий; - знае кои са седмочислениците и защо са почитани от Българската църква и общество; 	Българска азбука Седмочисленици Кирилица Св. Евтимий, патриарх Търновски

	<ul style="list-style-type: none"> - знае ролята на св. Климент Охридски и създадената от него кирилица; - знае за делото на св. патриарх Евтимий Търновски за ревизията (редакцията) на Священото Писание и богослужебните текстове. 	
6. Тема: Употреба на Библейския текст		
6.1. Тълкуване и откриване на смисъла	<ul style="list-style-type: none"> - Разбира, че тълкуването е завършек на цялостния процес по отношение разбирането на Священото Писание; - Знае, че основната цел на тълкуването е да открие смисъла, заложен в текста. 	тълкуване
II. Ислям		
1. Тема: Священата книга на исляма – Коран		
1.1. Коранът като Божие слово	<ul style="list-style-type: none"> - Разбира, че Коранът се възприема от вярващите мюсюлмани буквално за словото на Аллах; - Научава, че за мюсюлманите най-голямото божие чудо, дарено на пратеника Мухаммед е Коранът; - Разбира, че мюсюлманите възприемат кораничното слово като универсално и че никой, според тях, не е способен да създаде подобен текст, нито да го фалшифицира. 	
1.2. Коранът като основен източник на ислямското право - шариат	<ul style="list-style-type: none"> - Разбира, че нормативните учения в исляма са базирани на Корана; - Научава, че Коранът е богат извор на духовни и морални учения; - Разбира, че нормативните учения на исляма и поведението на неговите последователи не винаги са идентични. 	

1.3. Вътрешна подредба на Корана	<ul style="list-style-type: none"> - Научава, че Коранът е съставен от 114 <i>сури</i> (глави), различни по обем, тематика и реторичен стил; - Разбира, че дадена коранична тема не се представя в своята цялост последователно и в точно определена глава от Корана, а части от темата са представени на различни места и в различни контексти; - Осъзнава, че, за да се избегнат селективните заключения и да се получи пълна представа за даден кораничен концепт, е необходим цялостен тематичен анализ на съдържанието на Корана. 	
2 Тема: Пророческа традиция - сунна		
2.1. Възникване на сунната	<ul style="list-style-type: none"> - Научава, че сунната се отнася до думите, делата и нравствените качества на пратеника Мухаммед; - Разбира, че сунната е съставена от голям брой хадиси; - прави разлика между сунна и хадис; - Разбира, че сунната възниква като втори основен източник (след Корана) на исляма. 	Сунна Хадис
2.2. Сунната и Коранът	<ul style="list-style-type: none"> Научава, че сунната има нормативен характер в исляма; - Разбира, че функцията на сунната е да потвърждава и разяснява Корана; - Разбира, че сунната не може да противоречи на Корана. 	
2.3. Ислямът – култура на традицията	<ul style="list-style-type: none"> - Научава, че корпусът от хадиси, които съставят сунната биват достоверни и недостоверни; 	

	<ul style="list-style-type: none"> - Научава, че само достоверните хадиси представят сунната и имат нормативен характер; - Запознава се с причините за появата на недостоверни хадиси. 	
III. Юдаизъм – литература		
1.Тема: Еврейска библия – понятие и деление	<ul style="list-style-type: none"> - Знае, че Еврейската библия като съдържание основно се припокрива със Стария Завет на християнството; - Знае, че има определени различия от християнския Стар Завет с оглед делението на канона, подредбата на книгите, групирането им и др. признаци; - Знае, че се отличава от православната библия с включените в нея неканонични книги и други особености. 	Еврейска библия Неканонични книги
1.1. Тора – Закон (Петокнижие)	<ul style="list-style-type: none"> - Знае, че Тората (Закона) е най-важната част, първият дял от Еврейската библия; - Разбира, че останалите нейни части: Пророци и Писания имат значение дотолкова, доколкото са в съгласие с Тората; - Знае, че Тората се нарича още Петокнижие, ориентиран е в съдържанието на всяка отделна книга. 	Тора Закон, Петокнижие
1.2. Невиим - пророци	<ul style="list-style-type: none"> - Знае, че Пророците са вторият дял на Еврейската библия, които се делят на два поддяла: ранни пророци (<i>невиим ришоним</i>) и късни пророци (<i>невиим ахароним</i>); - Разбира значението, което пророческото служение има за изграждането на юдаизма. 	Юдаизъм

1.3. Кетувим - Писания	<ul style="list-style-type: none"> - Знае за последния дял Кетувим (Ктувим) – Писания, утвърден в Еврейската библия; - Знае, че някои от тези книги: Песен на песните, Еклисиаст, Рут, Плач Иеремиев и Естир, се използват при определени празници: 	Кетувим
2. Тема: Талмуд		
2.1. Възникване	<ul style="list-style-type: none"> - Знае кога възниква Талмуда и неговите два варианта: Ерусалимски и Вавилонски и за неговото вътрешно деление на Мишна и Гемара; - Разбира значението на Талмуда за юдейската религия и нейното практическо изпълнение. 	
2.2. Мишна и Гемара	<ul style="list-style-type: none"> - Знае значението на думата Мишна (<i>повтарям /Тората/, уча, обучавам</i>) и че означава наизустяване на неписаните закони, дадени още на Мойсей, заедно с писаните; - Знае, че Гемара означава <i>завършек, съвършенство</i>, на разискванията на законите и предписанията на Мишна. 	Мишна Гемара
IV. Будизъм		
1.Тема: Трипитака	<ul style="list-style-type: none"> - Знае значението на думата Трипитака (<i>кошници</i>), т. е. три големи сборника текстове с поучения, запазени от Буда и писани от него почти четиридесет и пет години; - знае имената на кошниците: Виная (поучения предимно за монасите), Сутра (практиката на медитацията) и Абидхарма (за познанието и устройството на света). 	Медитация

Ek 11: MEDRESETÜ'N-NÜVVAB'IN TALİ KISMININ HAFTALIK DERS PROGRAMI

« مدرسة النواب » ك تالی قسنك هفتلق درس پروغرامبدر .

درسلى	هفتلق درس ساعتلى			
	بىرىنچى	ئىككىنچى	ئۈچىنچى	دۆرۈنچى
۱ قرآن كرىم	۱	۲	۱	۲
۲ فقه	۴	۴	۴	۴
۳ عربى لسان و ادبىي	۴	۳	۵	۵
۴ فارسى لسان و ادبىي	۱	۱	۱	۲
۵ تۈركىيە و ادبىي	۲	۲	۳	۳
۶ بولغارچە و ادبىي	۲	۲	۳	۲
۷ جوغرافىيا	-	-	-	۲
۸ تارىخ اسلام و عمومى	-	۲	۲	۲
۹ علوم رياضيه	-	۲	۳	۲
۱۰ علوم طبيعه	-	۲	۱	۲
۱۱ حكمت و كيميا	۲	۲	۲	-
۱۲ منطق و آداب	-	۲	-	-
۱۳ كلام	۵	-	-	-
۱۴ فن تدريس و تربيه	۵	۵	-	-
۱۵ بولغار قوائىيى	۲	۱	-	-
۱۶ علم اخلاق	۱	-	-	-
۱۷ بولغار تارىخى و جوغرافىيىسى	-	-	۳	۲
۱۸ حسن خط	-	-	-	۱
۱۹ رسم	-	-	-	۱
	۲۸	۲۸	۲۷	۲۷

مدرسة النوابك داخلى
تعلیماتنامەسى

Ek 12: 2018 YILINDA EBB TARAFINDAN ONAYLANAN 4. SINIFI İSLAM DİNİ DERSİ MÜFREDATI

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ IV КЛАС		
ТЕМИ	КОМПЕТЕНТНОСТИ КАТО ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО	НОВИ ПОНЯТИЯ
1. ТЕМА: ВЯРА – 15 часа (31 часа)		
1.1. БИСМИЛЛЯХ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Разбира значението на „Бисмиллях“ и значението и важността му 	
1.2. КЕЛИМЕ –И ШЕХАДЕТ И ВЪЗХВАЛЯВАНЕТО НА АЛЛАХ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Знае, че в ислямската религия се встъпва с изричане на Келиме-и шехадет, знае го наизуст и разбира значението му ➤ Приема, че Аллах е Велик и Единствен и че трябва да Го възхвалява при споменаването Му 	ШЕХАДЕТ/КЕЛИМЕ-И ШЕХАДЕТ (ЗАСВИДЕТЕЛСТВАНЕ, ЧЕ НЯМА ДРУГ ИСТИНСКИ БОГ ОСВЕН АЛЛАХ И ЧЕ МОХАМЕД Е НЕГОВ РАБ И ПРАТЕНИК)
1.3. НЕ ВЗЕМАЙ ОНОВА, КОЕТО НЕ ТИ ПРИНАДЛЕЖИ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Прави разлика между позволеното и забраненото 	
1.4. ХАРМОНИЯТА И СИНХРОНЪТ НА ПЛАНЕТАТА И УВАЖЕНИЕ КЪМ УЧЕНИТЕ И НАУКАТА	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Разказва и посочва примери от природата за величието на Аллах ➤ Обяснява предимството на науката и познанието пред невежеството, и изгражда уважение към ученията 	
1.5. ВЯРА В ЕДИНСТВОТО НА АЛЛАХ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Приема Единството на Аллах (Единобожие) 	ТЕВХИД (ЕДИНОБОЖИЕ)
1.6. ТОВА, ЧЕ НЕ ВИЖДАМЕ НЕЩО, НЕ ОЗНАЧАВА, ЧЕ НЕ СЪЩЕСТВУВА.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Разбира, че Аллах е създал видим и невидим свят 	
1.7. МЕЛЯИКЕТА	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Знае за същността на меляике и техните отговорности ➤ Разказва за чудесата на творенията на Аллах 	МЕЛЯИКЕ (АНГЕЛИ)
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Дава доказателства за сътворението и разбира, че Аллах може да създаде, каквото пожелае 	
1.8. ПРОМЕНЕТЕ В ПРИРОДАТА СА ОТ МЪДРОСТТА НА ТВОРЕНИЯТА НА АЛЛАХ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Познава различните природни явления и открива мъдростта на Аллах в тях ➤ Дава примери за видимите творения на Аллах 	
1.9. КРЪГОВРАТЪТ НА ВОДАТА В ПРИРОДАТА – ДОКАЗАТЕЛСТВО ЗА ХАРМОНИЧНО УСТРОЕНИЕ СВЯТ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Разбира, че Аллах е създал природата и водата и ги е отредил като средства за препитание и живот на живите същества ➤ Осъзнава защо трябва да бъдат опазвани водата и околната среда 	
1.10. НЕПРЕКЪСНАТАТА ХРАНИТЕЛНА ВЕРИГА И КАК СЕ ХРАНИ МЮСЮЛМАНИНЪТ - ХЕЛАЛ И ХАРАМ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ориентира се и знае за храните, които са халал и харам ➤ Осъзнава съвършенството на Аллах, като даващ препитание на всичко ➤ Дава примери за храненето на животните и растенията 	ХЕЛАЛ (ПОЗВОЛЕНО) ХАРАМ (ЗАБРАНЕНО)
1.11. АЛЛАХ СЕ ГРИЖИ ЗА ВСЯКО СВОЕ СЪЗДАНИЕ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Разбира, че единствено Аллах сътворява и се грижи за Своите творения 	
1.12. ВСИЧКО СЕ СЛУЧВА СПОРЕД ВОЛЯТА НА АЛЛАХ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Осъзнава, че единствено Аллах решава и само с Неговата воля и съгласие се случва всичко във вселената 	
1.13. ОБКРЪЖЕНИ СМЕ ОТ ДОКАЗАТЕЛСТВА ЗА СЪЩЕСТВУВАНЕТО НА АЛЛАХ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Дава примери за съществуването на Аллах с нещата, които ни заобикалят (небе, животни, природа) 	
1.14. ПРЕКРАСНИТЕ ИМЕНА НА АЛЛАХ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Научава за качествата на Аллах ➤ Изброява, някои от имената на Аллах и обяснява тяхното значение 	
2. ТЕМА: ОТ СЪКРОВИЩАТА НА СВЕЩЕНИЯ КОРАН – 2 часа (4 часа)		
2.1. СУРА „ТЕББЕТ“	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Разказва за чичото на Мохамед Ебу Лехеб, като враг на вярата и неговата участ 	

2.2. СУРА „НАСР“	➤ Познава съдържанието на сурата и знае кога и защо е ниспослана	
3. ТЕМА: ИЗ ЖИВОТА НА ПЕЙГАМБЕРИТЕ – 1 час (2 часа)		
3.1. ПЕЙГАМБЕРЪТ ИДРИС	➤ Знае и разказва за мисията на Идрис и неговия народ	
3.2. ПЕЙГАМБЕРЪТ НУХ И КОРАБЪТ МУ	➤ Познава историята за Нух и неговия кораб ➤ Прави сравнение с библиейската история за Ной в християнската религия	
4. ТЕМА: ИЗ ЖИВОТА НА ПРАТЕНИКА МОХАМЕД – 2 часа (4 часа)		
4.1. РАЖДАНЕТО НА МОХАМЕД И ИЗРАСТВАНЕТО МУ	➤ Познава времето и средата, в която се е родил пратеникът Мохамед	
4.2. МЛАДЕЖКИТЕ ГОДИНИ НА МОХАМЕД	➤ Разказва за младежките години на Мохамед ➤ Разказва как чичото на Мохамед Ебу Талиб се е грижил за племенника си	
4.3. ЖЕНИТБАТА НА МОХАМЕД С ХАТИДЖЕ И ПОТОМСТВОТО НА МОХАМЕД	➤ Разказва за женитбата на Мохамед с Хатидже ➤ Познава потомците на Мохамед	
4.4. МОХАМЕД ПРИЗОВАВА ТАЙНО	➤ Разказва как се осъществява в началото призивът на Мохамед към хората.	
5. ТЕМА: ИСЛЯМСКИ МОРАЛ, ЦЕННОСТИ И НОРМИ НА ПОВЕДЕНИЕ – 2 часа (2 часа)		
5.1. СЕМЕЙСТВОТО И СЕМЕЙНОТО ОБКРЪЖЕНИЕ – ГАРАНТ ЗА ПРАВИЛНОТО ИЗРАСТВАНЕ НА ДЕТЕТО	➤ Осъзнава ролята на семейството, като важен фактор на обществото ➤ Разказва за семейството и роднините си ➤ Съставя родословно дърво на своето семейство	
5.2. МОЯТ ПРИНОС ЗА КЛАСА МИ, ГРИЖИ И ПОМОЩ ЗА ПРИЯТЕЛИТЕ	➤ Разбира, че е част от класа и изброява своите задължения към него ➤ Проявява интерес (уважение) към приятелите си и е готов да им помага при нужда ➤ Осъзнава, че скромността е добро качество на характера на човека и е добродетел ➤ Разказва за своите желания и мечти - какъв иска да стане, когато порасне	

6. ТЕМА: ОБРЕДИ И РИТУАЛИ – 12 часа (25 часа)		
6.1. САХУР	➤ Осъзнава важността на Сахур	САХУР (ХРАНА ПРЕДИ ЗАГОВЯВАНЕ)
6.2. НА БАЙРАМ	➤ Разказва за значението на празника Байрам	
6.3. ПОКЛОНЕНИЕТО ХАДЖ	➤ Обяснява значението на Хаджа.	ХАДЖ (ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ПОКЛОНЕНИЕ В МЕККА)
6.4. ПЕТТЕ СТЬЛБА НА ИСЛЯМА	➤ Изброява и обяснява значението на петте стълба на исляма.	
6.5. ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА НАМАЗА Е ПОВЕЛЯ НА АЛЛАХ	➤ Разбира значението на намаза, като основна заповед на Аллах ➤ Обяснява важността на намаза и че чрез намаза се отправя признателност към Аллах.	
6.6. ЧРЕЗ НАМАЗА РАЗВИВАМЕ ЧУВСТВО ЗА ЕДИНСТВО С ВСИЧКИ МЮСЮЛМАНИ ПО СВЕТА	➤ Посочва как намазът създава възможност за сближаване между мюсюлманите	
6.7. НАМАЗЪТ ПОМАГА В ТРУДНОСТИ И НЕВОЛИ	➤ Знае, че опората на мюсюлманина в трудни моменти е намазът и дуата ➤ Обяснява защо е нужно изпълнението на намаза и на кого прави сежде	СЕЖДЕ (ПОКЛОН НА КОЛЕНЕ)
6.8. САБАХ НАМАЗ	➤ Показва и обяснява как се изпълнява Сабах намаз; ➤ Изброява причините, които развалят намаза	
6.9. ДЕВЕТ ПРАВИЛА ЗА ВСИЧКИ НАМАЗИ	➤ Изброява и обяснява деветте правила за намаз ➤ Обяснява основните части на намаза	РЕКЪТ (ПОКЛОН С НАВЕЖДАНЕ, СЪВКУПНОСТ ОТ ОПРЕДЕЛЕНИ ДЕЙСТВИЯ ПО ВРЕМЕ НА НАМАЗА, ВКЛЮЧВАЩИ СТОЕНЕ ПРАВ, ЧЕТЕНЕ НА КОРАН, ПОКЛОН С НАВЕЖДАНЕ И ПОКЛОН НА КОЛЕНЕ)
6.10. МЮСЮЛМАНСКАТА ОБЩНОСТ	➤ Обяснява какво е мюсюлманската общност	ДЖЕМААТ (ОБЩНОСТ, ГРУПА)

Ek 13: 2018 YILINDA EBB TARAFINDAN ONAYLANAN 8. SINIF İSLAM DİNİ DERSİ MÜFREDATI

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ VIII КЛАС		
ТЕМИ	КОМПЕТЕНТНОСТИ КАТО ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО	НОВИ ПОНЯТИЯ
1. ТЕМА: ВЯРА – 14 часа (28 часа)		
1.1. НАМАЗ В СПЕЦИФИЧНИ МОМЕНТИ 1.2. ДА ОПОЗНАЕМ ЗАКОНА НА АЛЛАХ 1.3. ОЦЕНКА НА ДЕЛАТА СПОРЕД ЗАКОНА НА АЛЛАХ 1.4. ПРЕВОД НА КОРАНА НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК	<ul style="list-style-type: none"> ➢ Разглежда важността на намаза в ислямската религия; ➢ Разкрива духовната връзка на човека с неговия Създател; ➢ Засяга важността на езана и камети в кланянето на намаз; ➢ Запознава се с видовете намаз; ➢ Дава примери за подгрупите им и сравнява броя на рекитите им; ➢ Запознава се с външните и вътрешните условия на намаза; ➢ Изброява фарзвете, ваджибите и суннетите на намаза; ➢ Изброява и дискутира нещата, които развалят намаза; ➢ Разбира разликата между Неби и Расул; ➢ Разбира лисивата и важността на пратеничеството; ➢ Определя връзката между пратеничеството и откровението, като се запознава с видовете вахий/откровение; 	НАМАЗ (МОЛИТВА) ЕЗАН (ПРИЗИВ ЗА НАМАЗ) КАМЕТ (ОБЯВЯВАНЕ НА ЗАПОЧВАНЕ НА НАМАЗА) ФАРЗ-И АЙН (ЛИЧНО ЗАДЪЛЖЕНИЕ) ФАРЗ (ЗАДЪЛЖЕНИЕ С КАТЕГОРИЧНО ДОКАЗАТЕЛСТВО) ВАДЖИБЕ (ЗАДЪЛЖЕНИЕ С

74

1.5. СЪХРАНЯВАНЕ НА ТРАДИЦИИТЕ 1.6. ПЕЙГАМБЕРИТЕ НА АЛЛАХ – НАШИ УЧИТЕЛИ 1.7. МЪДРОСТТА ПРИ ОТСЪЖДАНЕ 1.8. БЛАГАТА НА АЛЛАХ НИ ДОБЛИЖАВАТ КЪМ НЕГО 1.9. ВЯРА В СЪДБАТА И УЧАСТТА 1.10. ЖИВОТ, ИЗПЪЛНЕН С ВЯРА, ЛЮБОВ И НАДЕЖДА 1.11. ВРЕМЕННОТО И ВЕЧНОТО 1.12. ЩАСТИЕТО ОТ ВЕЧНИЯ ЖИВОТ	<ul style="list-style-type: none"> ➢ Описва качествата на пратениците и анализира степените им; ➢ Разграничават муджизе от другите суръхестествени явления, като знае броя на споменатите в Корана пратеници; ➢ Анализира вечността на отвъдния живот; ➢ Описва кыммет, настъпването и признаците му. 	НЕКАТЕГОРИЧНО ДОКАЗАТЕЛСТВО) СУННЕТ (ДУМИТЕ И ДЕЙСТВИЯТА НА ПРАТЕНИКА, ПРЕПОРЪЧАНО ДЕЙСТВИЕ) ИФТИТАХ ТЕКБИР (ИЗРИЧАНЕ НА «АЛЛАХУ ЕКБЕР» ПРИ ЗАПОЧВАНЕ НА НАМАЗА) КЪЯМ (ИЗПРАВЕНО СЪСТОЯНИЕ) КЪРААТ (ЧЕТЕНЕ) РУКУ (ПОКЛОН С НАВЕЖДАНЕ) СЕДЖДЕ (ПОКЛОН НА КОЛЕНЕ) КААДЕ И АХИРА (ПОСЛЕДНО СЯДАНЕ) НЕБИ (ПЕЙГАМБЕР, ПРОРОК) РАСУЛ (ПРАТЕНИК) ВАХИЙ (ОТКРОВЕНИЕ) МУДЖИЗЕ (ЧУДО)
---	---	--

2. ТЕМА: ИБАДЕТ (БОГОСЛУЖЕНИЕ) – 6 часа (12 часа)		
<p>2.1. ДУХОВНА ЧИСТОТА</p> <p>2.2. КАК ДА ЗАВЪРША ДЕНЯ СЯ?</p> <p>2.3. ОРУЧ (ГОВЕЕНЕ) В ИСЛЯМА</p> <p>2.4. СВЕЩЕНИ ДНИ И НОЩИ</p> <p>2.5. ИБАДЕТ В ОПРЕДЕЛЕНИ ДНИ И НОЩИ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Разглежда ролята на ибадетите в ислямската религия; ➤ Разкрива важността на духовната връзка на човека с неговия Създател; ➤ Познава видовете ибадет и оценява важността им в живота на човека; ➤ Проучва информация от различни източници; ➤ Разбира ролята на чистотата в ислямската религия; ➤ Познава същността и значението на оруча; ➤ Обяснява влиянието на оруча върху човека. 	<p>ОРУЧ (ГОВЕЕНЕ) ИМСАК (ВРЕМЕТО, В КОЕТО ЗАПОЧВА ГОВЕЕНЕТО) САХУР (ХРАНА ПРЕДИ ЗАГОВЯВАНЕ) ИФТАР (РАЗГОВЯВАНЕ) АРЕФЕ (ПЛАНИНА В БЛИЗОСТ ДО МЕККА, КЪДЕТО МЮСЮЛМАНИТЕ ПРЕКАРВАТ ДЕНЯ ПРЕДИ КУРБАН БАЙРАМ, КАТО ЧАСТ ОТ ХАДЖА; ДЕНЯТ ПРЕДИ БАЙРАМ) НОЩТА РЕГАНЬ (СВЕЩЕНА НОЩ) НОЩТА МИРАДЖ, (СВЕЩЕНА НОЩ) НОЩТА БЕРААТ (СВЕЩЕНА НОЩ) БАЙРАМ (ПРАЗНИК) ДЖУМА (ПЕТЪК, СВЕЩЕН ДЕН)</p>
3. ТЕМА: МОРАЛ – 7 часа (14 часа)		
<p>3.1. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И НАДЕЖДА</p> <p>3.2. РЕЛИГИОЗНА ТОЛЕРАНТНОСТ. ФОРМИ НА</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Посочва ролята на морала за ислямската вяра; ➤ Обяснява значението на семейството в ислямската религия; ➤ Разбира ролята на вярата и молитвата за добър морал; ➤ Посочва елементи от живота на Мохамед, като пример за най-добра правственост; 	<p>ХАРАМ (ЗАБРАНЕНО) ХЕЛАЛ (ПОЗВОЛЕНО)</p>
<p>МЕЖДУРЕЛИГИОЗЕН ДИАЛОГ</p> <p>3.3. НРАВСТВЕН ДЪЛГ И ОТГОВОРНОСТ</p> <p>3.4. СЪВЕЩТА КАТО ОГЛЕДАЛО НА МОЯТА ДУША</p> <p>3.5. МОРАЛЪТ В ЖИВОТА</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Посочва примери за високата оценка, която исляма дава на разума и науката; ➤ Формира морална чувствителност в човешките отношения; ➤ Разбира уважението като основна нагласа в отношенията между хората; ➤ Различава понятията за съвест и отговорност в религията; ➤ Посочва специфичните особености на мюсюлманите, живеещи според ислямския морал. 	
4. ТЕМА: ИСЛЯМСКО ОБЩЕСТВО – 5 часа (10 часа)		
<p>4.1. РАЗВИТИЕ НА МЮСЮЛМАНСКОТО ОБЩЕСТВО</p> <p>4.2. ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ИСЛЯМСКОТО ОБЩЕСТВО (МЮФТИЙСТВО) В БЪЛГАРИЯ</p> <p>4.3. ИСЛЯМСКОТО ОБЩЕСТВО ДНЕС</p> <p>4.4. МЮСЮЛМАНСКОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Проследява промените в мюсюлманското общество; ➤ Търси и подбира по зададени показатели чрез ИКТ информация за промените в ислямското общество; ➤ Проследява развитието на ислямското общество в България; ➤ Дава примери за ролята на стопанското развитие върху живота на мюсюлманите; ➤ Посочва примери за напредъка на ислямското общество днес; ➤ Дава примери за мюсюлманското културно наследство. 	<p>ХАМАМ (БАНЯ) МЮФТИЙСТВО</p>

Ek 14: 2018 YILINDA EBB TARAFINDAN ONAYLANAN 12. SINIF İSLAM DİNİ DERSİ MÜFREDATI

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ XII КЛАС		
ТЕМИ	КОМПЕТЕНТНОСТИ КАТО ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО	НОВИ ПОНЯТИЯ
1. ТЕМА: ЖИВОТЪТ С ВЯРА – СВОБОДА И ОТГОВОРНОСТ – 4 часа (8 часа)		
1.1. ВЯРА И СВОБОДА 1.2. ПРЕДАНОСТТА КЪМ АЛЛАХ КАТО ВЪРХОВНА СВОБОДА НА ЧОВЕКА 1.3. СВОБОДА НА ИЗБОР МЕЖДУ ДОБРОТО И ЗЛОТО 1.4. ЗЛОУПОТРЕБИ СЪС СВОБОДАТА	<ul style="list-style-type: none"> Познава и обяснява ислямската концепция за правото на всеки човек да избира вярата си; Изяснява връзката между ираде-и-джузбие и съботата; Дава примери за смисъла на иназа в личния си живот и този на своите близки; Индерира информация и сравнява свободата на избор на човека в юдаизма, християнството и исляма; Защитава извърденето, че излязълт изискоа както услно поитърседение, така и практически прояви на вяра в живота; Участва в групови дискусии за индивидуалното и социалното извождение на иназа чрез алаитомомонц, поддръжане родителски връзки и добросъседство. 	КАДЕР (ПРЕДОПРЕДЕЛЕНИЕ) ИРАДЕ-И ДЖУЗБИЕ (ЧАСТИЧНА ВОЛЯ)
1.4. СЕМЕЙСТВОТО В МЮСЮЛМАНСКОТО ОБЩЕСТВО 3.5. ТРАДИЦИОННОТО И СЪВРЕМЕННОТО МЮСЮЛМАНСКО СЕМЕЙСТВО	<ul style="list-style-type: none"> обществото, като дава примери от ислямската история; Посочва приликите и разликите на ислямския възглед за брака и тези на юдаизма и християнството; Разяснява концепцията на исляма за семейството и дискутира възможностите за съхраняване на традиционното семейство в съвременността; Обяснява ползите от семейния живот; Анализира задълженията и правата на отделните членове на семейството. 	
4. ТЕМА: ИСЛЯМЪТ И ДИАЛОГЪТ С ДРУГИ РЕЛИГИИ – 4 часа (8 часа)		
4.1. ОСЪЗНАВАНЕ И ИЗЯВА НА РЕЛИГИОЗНОТО РАЗЛИЧИЕ 4.2. ЖИВОТ ЗАЕДНО С „ДРУГИТЕ“ 4.3. ИСЛЯМЪТ И РЕЛИГИОЗНИЯТ ДИАЛОГ 4.4. СЪВРЕМЕНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА МЕЖДУРЕЛИГИОЗЕН ДИАЛОГ	<ul style="list-style-type: none"> Разпознава и описва признаците на религиозното различие, като дава примери от юдаизма, християнството и исляма; Оценява важноста на религиозната идентичност за съществуването на човешка и обобщава нейното значение за местното му в обществото; Познава и анализира услно и писмено текстове от Корана и хадисите, които насърчават уважението на мюсюлманите към ескюз-Китаб; Дава примери за съвместен живот на мюсюлмани и неомюсюлмани в различни епохи и в различни части на света; Посочва местото на кладите хора в съвременния междурелигиозен диалог. 	РЕЛИГИОЗНА ИДЕНТИЧНОСТ КУЛТУРНО РАЗЛИЧИЕ ЕХЗ-И КИТАБ (ХОРА НА ПИСАНИЕТО)
5. ТЕМА: ИСЛЯМЪТ И ПРАВАТА НА ЧОВЕКА – 4 часа (8 часа)		
5.1. СЪВРЕМЕНИ МЕЖДУНАРОДНИ ПРАВНИ ДОКУМЕНТИ ЗА СВОБОДАТА НА ВЕРОИЗПОВЕДАНИЕ	<ul style="list-style-type: none"> Познава съдържанието на основните международни документи за правата на човека с оглед религиозните граждански права; 	КОНВЕНЦИЯ РАТИФИКАЦИЯ РЕЛИГИОЗЕН ПЛУРАЛИЗЪМ
2. ТЕМА: ИСЛЯМСКИЯТ МОРАЛ, БИОЕТИКАТА И МЛАДИТЕ ХОРА – 4 часа (8 часа)		
2.1. МОРАЛНИ ИЗСКВАНЯ НА ИСЛЯМА 2.2. МОДЕРНИЯТ ЖИВОТ И ОПАЗВАНЕТО НА МОРАЛА 2.3. МЛАДИТЕ ХОРА И ИСЛЯМСКИЯТ МОРАЛ 2.4. ИСЛЯМЪТ И БИОЕТИЧНИТЕ ПРОБЛЕМИ В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ	<ul style="list-style-type: none"> Описва разбирането за ахлак и ги свързва с текстове от Корана и хадисите; Сравнява основните морали на ахлак с тези на християнството и юдаизма, като представя своите заключения и изводи в услно и писмено форма; Води с религиозни аргументи дебат за възможностите да се овати и съхраня ислямския морал в съвременността; Обяснява как младите хора изразяват своя морал чрез добрите си дела; Дискутира възможностите да се консумират храни хеляз или кайнер, сътни, от мюсюлманите и израилянците, в секуларните съвременни общества; Обосновава с текстове от Корана и хадисите становището на ислямското право относно модифицираните продукти (ГМО) и съществуващите медицински практики (трансплантации); Коленира с религиозни аргументи личното си отношение към асистираната репродукция (оплождане из vitro) и сурогативно майчинство; Сравнява услно и в писмена форма изследванията на християнските деноминации и исляма към еванатията. 	КАШЕР ХРАНА СЕКУЛАРИЗАЦИЯ ГЕНОМОДИФИЦИРАНИ ОРГАНИЗМИ (ГМО) АСИСТИРАНА РЕПРОДУКЦИЯ СУРОГАЦИЯ ТРАНСПЛАНТАЦИЯ ЕВТАНАЗИЯ
3. ТЕМА: ИСЛЯМЪТ, ПОЛОВЕТЕ И СЕМЕЙСТВОТО - 5 часа (10 часа)		
3.1. МЪЖЪТИ И ЖЕНАТА В ИСЛЯМСКАТА ТРАДИЦИЯ 3.2. ИСЛЯМСКИЯТ ВЪЗГЛЕД ЗА СЕМЕЙСТВОТО 3.3. СМИСЪЛЪТ НА БРАКА: ЦЕЛИ И ПОЛЗИ	<ul style="list-style-type: none"> Обяснява ислямското разбиране за различията между половете и обвързването между тях, като го сравнява с тези в юдаизма и християнството; Анализира текстове от Корана и хадисите, свързани с отношенията между мъжете и жените в семейството и обществото; Обобщава местото и ролята на жените в семейството, образованието, културата и 	ИФФЕТ (ЦЕЛОМЪДРИЕ) НИКЯХ (РЕЛИГИОЗЕН БРАК) НИШАН (ГОДЕЖ)

<p>5.2. ДЪРЖАВНО РЕГУЛИРАНЕ НА РЕЛИГИОЗНОТО РАЗНООБРАЗИЕ</p> <p>5.3. РЕЛИГИОЗЕН ПЛУРАЛИЗЪМ</p> <p>5.4. ИСЛЯМЪТ В ЕВРОПЕЙСКОТО НОРМАТИВНО И ПУБЛИЧНО ПРОСТРАНСТВО</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Дава примери за приложението на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства в ратифициралите я европейски държави; ➤ Познава съдържанието и анализира значението на важни български нормативни документи в областта на религиозните граждански права; ➤ Дава примери пред кои институции в България може да защитава религиозните си права и да търси съдействие за решаване на важни верски въпроси; ➤ Разбира съдържанието на понятието религиозен плурализъм; ➤ Формулира логически и религиозни аргументи в защита на вярата си срещу престъпления против изповеданията и умее да ги изложи в устна и писмена форма. 	<p>ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ИЗПОВЕДАНИЯТА</p>
--	---	---

6. ТЕМА: ИСЛЯМЪТ В БЪЛГАРИЯ И ПО СВЕТА – 4 часа (8 часа)

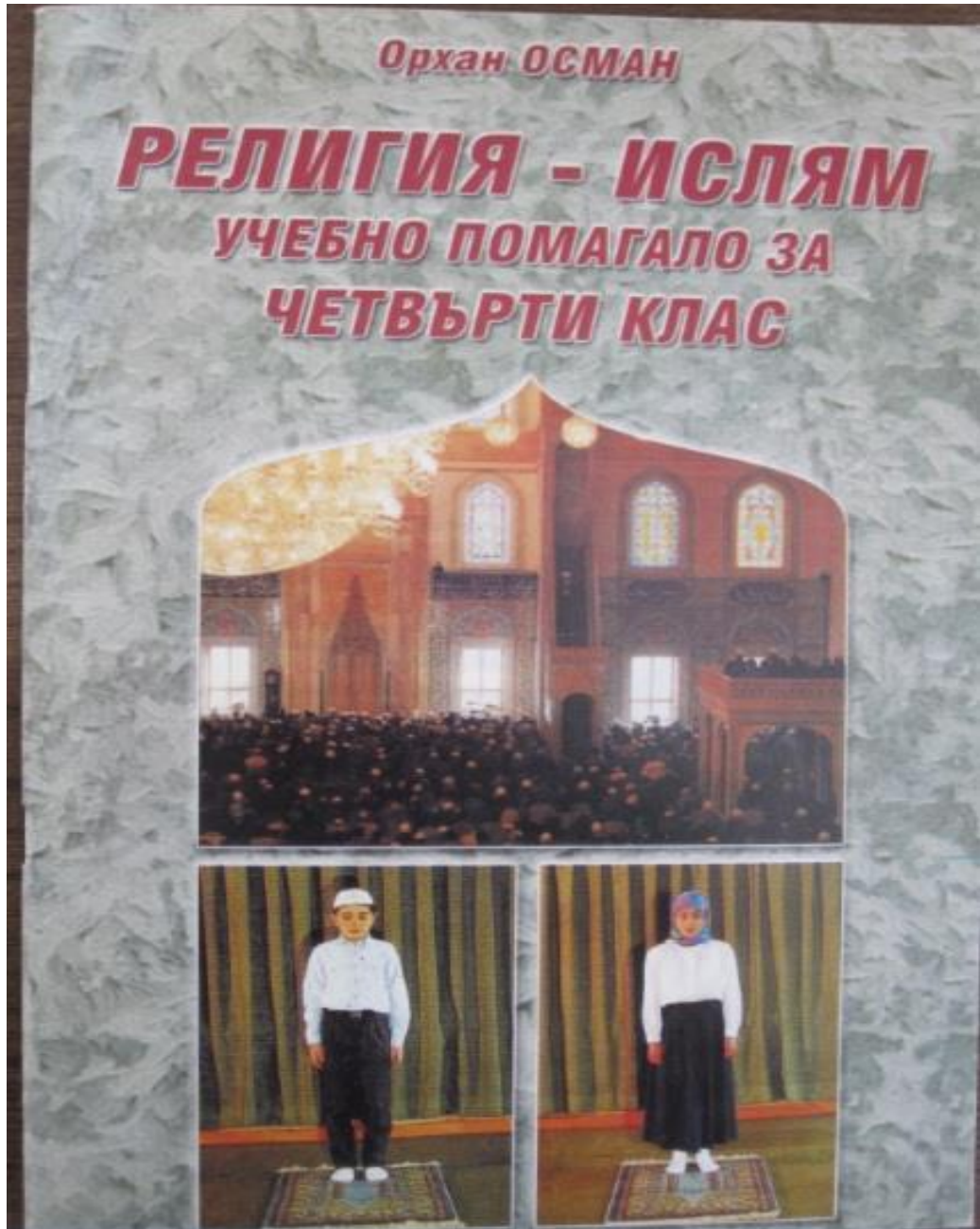
<p>6.1. ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ МЮСЮЛМАНИ, 1878-1944</p> <p>6.2. ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ МЮСЮЛМАНИ, 1944-1989</p> <p>6.3. ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ МЮСЮЛМАНИ, 1989 - ДО ДНЕС</p> <p>6.4. ИСЛЯМЪТ В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ: РАЗПРОСТРАНЕНИЕ И ТЕЧЕНИЯ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Обяснява статута на мюсюлманите в новите национални християнски държави на Балканския полуостров през XIX-XX в.; ➤ Дефинира понятието свобода на вероизповедание и дава примери за него от историята на българските мюсюлмани през XIX-XXI в.; ➤ Описва статута и правата на мюсюлманите според българските конституции от 1879, 1947, 1971 и 1991 г.; ➤ Въз основа на първоизточници прави изводи и заключения за етапите и съдържанието на религиозната политика на българската национална държава през XIX - XXI в.; ➤ Описва приноса на традиционните религиозни общности (православни, католици, протестанти, мюсюлмани, израелтяни, арменосригорианци) към 	
--	--	--

	<p>българската държавност, култура и общество през XX-XXI в.;</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Посочва държави в света, където през XXI в. живее мюсюлманско население; ➤ Познава наличието на четирите правни школи в исляма и техните основатели; ➤ Осъзнава необходимостта за противодействие срещу насилието и демонстрира стремеж към разрешаване на конфликтни ситуации по граждански начин; ➤ Показва готовност да преодолява предрасъдки и да решава по мирен начин възникнали спорове. 	
--	---	--

7. ТЕМА „ИСЛЯМСКАТА КУЛТУРА В ЕВРОПА“ – 2 часа (4 часа)

<p>7.1. КОНТАКТНИ ЗОНИ НА ИСЛЯМСКАТА И ХРИСТИЯНСКАТА КУЛТУРА В ЕВРОПА</p> <p>7.2. МЮСЮЛМАНИТЕ В ДНЕСНА ЕВРОПА</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Обяснява предпоставките за взаимни културни влияния между исляма и християнството на територията на Стария континент; ➤ Дава примери за съхраняване и социализация на мюсюлманското културно наследство в европейските библиотеки, музеи, галерии, архиви; ➤ Познава важни обекти на ислямската материална култура на Балканите и в България; ➤ Анализира в писмена форма първоизточници (закони, доклади, статистики и др.) за религиозните права на гражданите в европейските страни; ➤ Коментира механизмите за съвместно мирно съжителство на хора с различни религии в рамките на съвременните европейски държави. 	
---	---	--

Ek 15: 4. SINIF İSLAM DİNİ DERSİ DERS KİTABI

Ek 16: 4. SINIF İSLAM DİNİ DERSİ DERS KİTABI İÇERİĞİNDEN BİR ÖRNEK

Ek 17: NÜVVAB İMAM HATİP LİSESİ 2018/2019 GÜZ DÖNEMİ DERS PROGRAMI

ДУХОВНО УЧИЛИЩЕ "НЮВВАБ"

СЕДМИЧНО РАЗПИСАНИЕ НА ЧАСОВЕТЕ
в сила от 17.09.2018 г.

	Час	Начало и край на часа	VIII	IX	X ^a	X ^b	XI	XII
ПОНЕДЕЛНИК	1	08.00 – 08.45	Български език и литература	Хитабет – ИУЧ	Етика и право	Майчин език /турски/ - ЗИП	Коран и керим – ЗИП	Математика
	2	08.55 – 09.40	Куран и Керим – ИУЧ	Фъкъл – ИУЧ	Майчин език /турски/ - ЗИП	Етика и право	Математика	Български език и литература
	3	09.50 – 10.35	Майчин език /турски/ - ИУЧ	Куран и Керим – ИУЧ	Математика	Сийер и ислямска етика – ЗИП	Български език и литература	Свят и личност
	4	10.50 – 11.35	Биология и здравно образование	География и икономика	Коран и керим – ЗИП	Български език и литература	Философия	Основи на ислямската религия - ЗИП
	5	11.45 – 12.30	Акад – ИУЧ	Български език и литература	Физическо възпитание и спорт	Математика	Сийер и ислямска етика – ЗИП	География и икономика – ЗИП
	6	12.50 – 13.35	Музика	Биология и здравно образование	Български език и литература	Информационни технологии	Физическо възпитание и спорт	Хитабет /Религиозна риторика/ – ЗИП
	7	13.45 – 14.30	Физическо възпитание и спорт	Музика	Сийер и ислямска етика – ЗИП	Информационни технологии	Хитабет /Религиозна риторика/ – ЗИП	Биология и здравно образование – ЗИП
	8	15.00 – 15.45						Биология и здравно образование - СИП
	9	15.55 – 16.40						Биология и здравно образование - СИП
ВТОРНИК	1	08.00 – 08.45	Фъкъл – ИУЧ	Арабски език	История и цивилизация	Основи на ислямската религия - ЗИП	Английски език	Математика - ЗИП
	2	08.55 – 09.40	Сийер и ахляк – ИУЧ	Английски език	Математика	История и цивилизация	Коран и керим – ЗИП	Сийер и ислямска – ЗИП
	3	09.50 – 10.35	Английски език	Фъкъл – ИУЧ	Основи на ислямската религия - ЗИП	Арабски език	История и цивилизация	Български език и литература -ЗИП
	4	10.50 – 11.35	Английски език	История и цивилизация	Арабски език	Български език и литература	Основи на ислямската религия - ЗИП	Свят и личност
	5	11.45 – 12.30	Математика	Философия	Английски език	Физическо възпитание и спорт	Български език и литература	Коран и керим – ЗИП
	6	12.50 – 13.35	Философия	Физическо възпитание и спорт	Биология и здравно образование	Математика	Български език и литература -ЗИП	История и цивилизация – ЗИП
	7	13.45 – 14.30	История и цивилизация	Информационни технологии	Български език и литература	Биология и здравно образование	Философия	Физическо възпитание и спорт
	8	15.00 – 15.45		Модул спортни дейности				Български език и литература – СИП

	9	15.45 – 16.30						Модул спортни дейности	
СРЕДА	1	08.00 – 08.45	Математика	Сийер и ахлак – ИУЧ	Английски език	География и икономика	Основи на ислямската религия - ЗИП	Майчин език /турски/ - ЗИП	
	2	08.55 – 09.40	Куран и Керим – ИУЧ	Хитабет – ИУЧ	География и икономика	Английски език	Майчин език /турски/ - ЗИП	Математика	
	3	09.50 – 10.35	Химия и опазване на околната среда	Математика	Сийер и ислямска етика – ЗИП	Български език и литература	География и икономика	Английски език	
	4	10.50 – 11.35	Английски език	Български език и литература	Куран и керим – ЗИП	Химия и опазване на околната среда	Математика	История на религия – ЗИП	
	5	11.45 – 12.30	Български език и литература	Халис - ИУЧ	Химия и опазване на околната среда	Куран и керим – ЗИП	Хитабет /Религиозна риторика/ – ЗИП	Физическо възпитание и спорт	
	6	12.50 – 13.35	Информационни технологии	Химия и опазване на околната среда	Физическо възпитание и спорт	Основи на ислямската религия - ЗИП	Български език и литература	Хитабет /Религиозна риторика/ – ЗИП	
	7	13.45 – 14.30	Физическо възпитание и спорт	Час на класа	Български език и литература	Час на класа	Час на класа	Час на класа	
	8	15.00 – 15.45							Модул спортни дейности
	9	15.45 – 16.30	Модул спортни дейности						
ЧЕТВЪРТЪК	1	08.00 – 08.45	Български език и литература	Английски език	Биология и здравно образование	Куран и керим – ЗИП	Математика – ЗИП	География и икономика – ЗИП	
	2	08.55 – 09.40	География и икономика	Куран и Керим – ИУЧ	Информационни технологии	Биология и здравно образование	Английски език	Сийер и ислямска етика – ЗИП	
	3	09.50 – 10.35	Сийер и ахлак – ИУЧ	Физическо възпитание и спорт	Информационни технологии	Сийер и ислямска етика – ЗИП	Основи на ислямската религия - ЗИП	Английски език	
	4	10.50 – 11.35	Физика и астрономия	Арабски език	Основи на ислямската религия - ЗИП	Английски език	Български език и литература - ЗИП	Основи на ислямската религия - ЗИП	
	5	11.45 – 12.30	Английски език	Български език и литература	Арабски език	Физическо възпитание и спорт	Физика и астрономия	Математика – ЗИП	
	6	12.50 – 13.35	Математика	Химия и опазване на околната среда	Физика и астрономия	Арабски език	Физическо възпитание и спорт	Български език и литература	
	7	13.45 – 14.30	Час на класа	Математика	Час на класа	Физика и астрономия	Сийер и ислямска етика – ЗИП	Български език и литература - ЗИП	
	8	15.00 – 15.45				Модул спортни дейности	Биология и здравно образование - СИП	Български език и литература - СИП	
	9	15.55 – 16.40			Модул спортни дейности		Биология и здравно образование - СИП		
ПЕΤЪК	1	08.00 – 08.45	Фъзъл – ИУЧ	Куран и Керим – ИУЧ	История и цивилизации	Химия и опазване на околната среда	Майчин език /турски/ - ЗИП	Математика – ЗИП	
	2	08.55 – 09.40	Физика и астрономия	Математика	Химия и опазване на околната среда	Майчин език /турски/ - ЗИП	История и цивилизации	Куран и керим – ЗИП	
	3	09.50 – 10.35	Куран и Керим – ИУЧ	Физика и астрономия	Майчин език /турски/ - ЗИП	История и цивилизации	История на религиите - ЗИП	Български език и литература	

4	10.50 – 11.35	История и цивилизации	Майчин език /турски/ - ИУЧ	Математика	Физика и астрономия	Основи на ислямската религия - ЗИП	Български език и литература - ЗИП
5	11.45 – 12.30	Български език и литература	История и цивилизации	Физика и астрономия	Математика	Куран и керим – ЗИП	Майчин език /турски/ - ЗИП

Ek 18: YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜSÜ 2018 GÜZ DÖNEMİ HAFTALIK DERS PROGRAMI(BULGARCA)

		ВИСШ ИСЛАМСКИ ИНСТИТУТ - СОФИЯ				
		СЕМЕСТРНА ПРОГРАМА ЗА 2018 – 2019 год. (ЗИМЕН СЕМЕСТЪР)				
Д.с.г.	ЧАС	Дни	I. Курс	II. Курс	III. Курс	IV. Курс
ПОСРЕДНОК	08.30-09.30	1.	Арабски език I (Сейфер)	Усул-и хадиш (С.Халипов)	История на Мезебитте (К.Мухамедов)	X
	10.05-11.25	2.	Акида (К.Мухамедов)	Усул-и хадиш II (Селим) История на Ислам II 1/2 (А.Юсупов)	Тефтер I (С.Сейфер)	История на българ. Мюсюлманите (Е.Вайрасторова)
	11.40-13.00	3.	Коран-и Керим I (К.Мухамедов)	Арабски език III (С.Сейфер)	Английски език I (Е.Селимова)	Ист. на българ. Мюсюлм. I/2 (Евмен)
	14.00-15.20	4.	X	История на Ислам II 1/2 (А.Юсупов)	Английски език I (Е.Селимова)	Келми II (К.Мухамедов)
ВЪВЕДЕНИЕ	08.30-09.30	1.	Турски език * (С.Халипов) / Курс	Арабски език III (С.Сейфер)	Възростна психология (Ст. Иванова)	Тавауф (К.Мухамедов)
	10.05-11.25	2.	Арабски език I (Сейфер)	Коран-и Керим III (Юсупов)	Величката крава I (М.Халипов)	Тавауф II (К.Мухамедов) Величката ф-е II (К.Мухамедов)
	11.40-13.00	3.	Коран-и Керим I (К.Мухамедов)	Усул-и тефтер (Сейфер)	Хадис I (М.Джамалов)	Психология на религията (Б.Борали)
	14.00-15.20	4.	Сейфер II (А.Юсупов)	Усул-и Тефтер II (Сейфер)	История на Мезебитте II (К.Мухамедов)	Псих. религията II (Б.Борали)
СРЕДНА	08.30-09.30	1.	Турски език I (Евмен и Радван)	Арабски език III (Сейфер)	Коран-и Керим (А.Халипов)	История философия (К.Мухамедов)
	10.05-11.25	2.	Арабски език I (Сейфер)	Коран-и Керим III (А.Юсупов)	Величката крава I (М.Халипов)	Коран-и Керим (А.Халипов)
	11.40-13.00	3.	Турски език * (С.Халипов) / Курс	Величката крава II (А.Юсупов)	Тефтер I (С.Халипов)	Османски етикетика (Ст. Ангелова)
	14.00-15.20	4.	Коран-и Керим I (К.Мухамедов)	Османско-турски език I (Е.Вайрасторова)	X	X
ЧЕТВЪРТА	08.30-09.30	1.	Коран-и Керим I (К.Мухамедов)	История на Ислам II (А.Юсупов)	Величката (Б.Попов)	Тефтер III (А.Абдулов)
	10.05-11.25	2.	Сейфер (А.Юсупов)	Осет. език I II (Е.Вайрасторова) Тур. ез. III IV (Евмен и Радван)	Хадис I (М.Джамалов)	Хадис III (А.Абдулов)
	11.40-13.00	3.	Турски език I (Евмен и Радван)	Величката Вероучение II (А.Юсупов)	Педагогика (Д.Попов)	Келми (К.Мухамедов)
	14.00-15.20	4.	X	Турски език III (Евмен и Радван)	X	X
ПЪЛНА	08.30-09.30	1.	Български език (М.Джамалов)	История на религията (С.Панайотова)	X	X
	10.05-11.25	2.	Български език (М.Джамалов)	История на религията (С.Панайотова)	X	X

ЩАТНИ ПРЕВОДАТЕЛИ:

1. Д-р М. Халипов - Величката крава (6) ч.
2. Д-р д-р М. Джамалов - Хадис (6) ч.
3. Д-р К. Мухамедов - История на Мезебитте (2) ч., Келми (2) ч., Исламска философия (2) ч., Акида (2) ч., Тавауф (2) ч., Коран-и Керим (6) ч.
4. Д-р Е. Вайрасторова - Турски език (7) ч., История на българските мюсюлманите (2) ч., Османско-турски език (2) ч.
5. Д-р С. Халипов - Тефтер (4) ч., Усул-и тефтер (2) ч., Арабски език (12) ч.
6. А. Юсупов - Ислам вероучение (4) ч., История на Ислам (8) ч., Сейфер (2) ч., Коран-и Керим (4) ч.
7. Селим Халипов - Турски език (Курс) (6) ч., Усул-и хадиш (2) ч.

ХОНОРУВАНИ ПРЕВОДАТЕЛИ:

8. Проф. д-р Б. Попов - Педагогика (6) ч.
9. Проф. д-р Ст. Иванова - Възростна психология (2) ч.
10. Д-р Ст. Ангелова - Османско-турски етикетика (2) ч.
11. Д-р А. Абдулов - Хадис (2) ч., Тефтер (2) ч.
12. Д-р Са. Шахматов - История на религията (6) ч.
13. Б. Борали - Психология на религията (2) ч.
14. М. Джамалов - Възростен език (4) ч.
15. Р. Мюсюлман - Турски език (2) ч.
16. Елена Селимова - Английски език (4) ч.
17. Алия Халипова - Коран-и Керим (4) ч.

И.Л. РЕКТОР, Д-р М.ХАДИВ

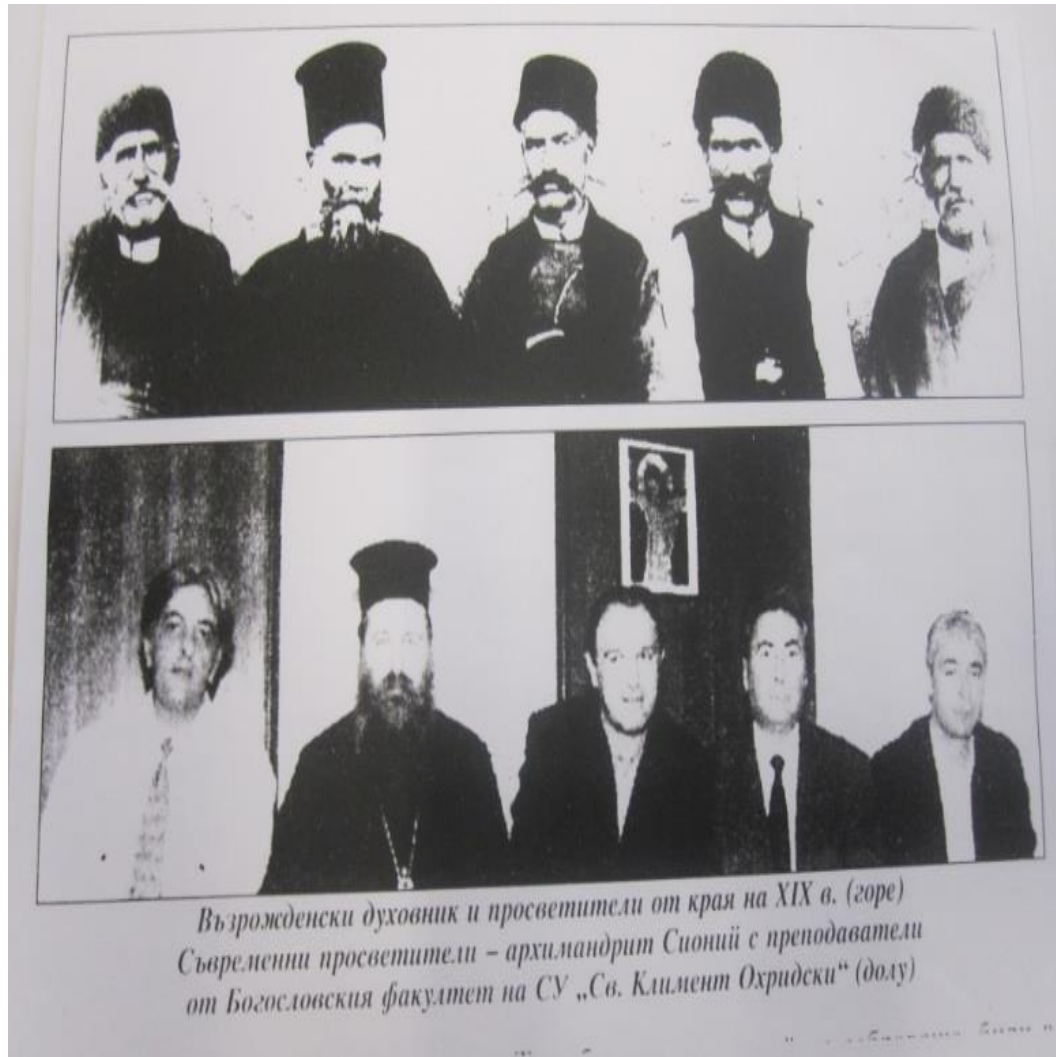
Ek 19: TRYAVNA'DAKİ HÜCRE OKULUNUN DIŞ GÖRÜNÜMÜ

Ek 20: TRYAVNA'DAKİ HÜCRE OKULUNUN SINIF GÖRÜNÜMÜ

**Ek 21: XIX. YÜZYILIN SONLARINDAN AYDIN VE DİN ADAMLARI (ÜST)
SOFYA TEOLOJİ FAKÜLTESİNDEN DİN HOCALARI(ALT) BİR KARE**

Ek 22: SOFYA RUHBAN OKULUNDAN BİR GÖRÜNÜM

Ek 23: SOFYA TEOLOJİ FAKÜLTESİNDEN BİR GÖRÜNÜM

Ek 24: NÜVVAB OKULU VE TOMBUL CAMİ'DEN BİR KARE

**Ek 25: MEDRESETÜ'N-NÜVVAB HOCALARINDAN BİR FOTOĞRAF(ÜST);
1990 YILINDA NÜVVAB OKULUNUN AÇILIŞINDAN BİR KARE(ALT)**

Ek 26: RUSÇUK İMAM HATİP LİSESİNİN DIŞ GÖRÜNÜMÜ

Ek 27: MESTANLI İMAM HATİP LİSESİNDEN BİR GÖRÜNÜM

Ek 28: YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜSÜ'NDEN BİR FOTOĞRAF

ÖZGEÇMİŞ

28.09.1982 tarihinde Omurtag'ta (Bulgaristan) doğdu. İlkokulu Ugledno (Bulgaristan) „Kiril i Metodi” İlköğretim Okulu'nda, ortaokul ve lise öğrenimini Velingrad (Bulgaristan) Meslek Lisesi'nde 2000 yılında tamamladı. 2003-2005 yılları arasında Mısır Ezher Üniversitesi'nde Arapça dil eğitimi aldı. 2005 yılında Ürdün Âl al-Bayt Üniversitesi'nde Külliyyetu-Şeria'ya girdi ve 2008 yılında aynı üniversiteden mezun oldu. 2008 yılında başladığı Konya Selçuk Üniversitesi'ndeki yüksek lisansını Din Eğitimi alanında “Bulgaristan Şumnu'daki Medresetü'n-Nüvvab'ın İslâm Din Eğitimi Tarihindeki Yeri” başlıklı tezini yazarak 2011 yılında tamamladı. Yüksek lisans ve doktora süresince İstanbul İSAR Vakfı'nda klasik Arapça'nın yanında İslâmî ilimlere dair klasik eserler okudu. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Doktora eğitimine başladı. Evli ve iki çocuk babasıdır.